

VII. ÉVFOLYAM, 2018/2. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

Tartalom

- DR. RESÁN DALMA:
The regulation and practice of European Arrest Warrant / 3
- DR. BAKÓ JÓZSEF:
Jogalkalmazási problémák egyes dogmatikai normák és a „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege” alkotmányos alapelvek találkozása tükrében / 14
- DR. BALÁZSY PÉTER:
Kegyetlen kegyelem? – A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, avagy egy roskadozó jogintézmény kritikája és jövője / 24
- DR. DICSŐ GÁBORNÉ
DR. HARSÁNYI BEÁTA ANDREA:
A polgári jogi igény elbírálásának szabályai az új Be. tükrében / 39
- DR. FÁBIÁN PÉTER:
A terrorcselekmény büntetőjogi szabályozásának jelen és aktuális kérdései / 44
- DR. KÓHALMI LÁSZLÓ:
Gondolatok a jövedéki adómorálról / 51
- DR. LÁSZLÓ BALÁZS:
Valódi alapelv vagy hangzatos illúzió? – Szükség van-e fegyveregyenlőségre a büntetőeljárásban? / 54
- DR. LENCSE BALÁZS:
Specifikus védelmi szükséglet, avagy különleges bánásmód az uniós normáktól az új büntetőeljárás kódexig / 65
- DR. PÁLVÖLGYI ÁKOS:
A feltételes elítélés, avagy a felfüggesztett büntetés intézménye a 1908. évi XXXVI. tc. az I. büntető novella és törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk alkalmazásában / 75
- DR. SERBAKOV MÁRTON TIBOR:
A terroristák internethasználata / 85
- DR. SZIGETI IMOLA:
A tárgyalás előkészítésének szerepe a Be.-ben, az előkészítő ülés / 94
- TOMA ATTILA:
A kár fogalom változása és értelmezése, avagy az elkövető „befektetésének” hatása a csalási cselekmény minősítésére / 101
- DR. TÓTH MIHÁLY:
A hazai börtönnépesség újabb kori alakulásának lehetséges okai és valószínű távlatai / 107

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László

A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Kóhalmi László

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárándy Gergely,

Dr. Belovics Ervin, Dr. Elek Balázs,

Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály,

Dr. Vókó György

ISSN 2063-8183

Kiadja HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.

Telefon: 340-2304, 340-2305, Fax: 349-7600

E-mail: info@hvgorac.hu

Internet: www.hvgorac.hu

Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője

Felelős szerkesztő: dr. Gábor Zsolt

Műszaki szerkesztő: Harkai Éva

Tördelő: Balás Zsuzsa

Korrektor: P. Berka Antónia Mária

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2018. évi októberi számában a fiatal büntetőjogászok (bíró-sági és ügyészségi fogalmazók, doktoranduszhallgatók) mellett gyakorlati szakemberek és két, az elméletben és a gyakorlatban is egyaránt járatos, országosan ismert professzor, Tóth Mihály és Kóhalmi László írásai olvashatók. A Szerkesztőség továbbra is várja a fiatal és a tapasztaltabb kutatók, oktatók és gyakorlati szakemberek írásait. A 2019-es évtől minden számban megjelentetünk egy-egy olyan kimagasló szakmai színvonalú tanulmányt, amelyet joghallgató írt, amennyiben Szerkesztőség érdemesnek ítéli a beküldött munkát arra, hogy a lapban megjelenhessen.

Budapest, 2018. október 8.

*Prof. Dr. Gál István László
főszerkesztő*

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a gabor.zsolt@hvgorac.hu e-mail címre várja.

A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt.

A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére.

A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközzel írva, sor-kizárt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni.

A kéziratot kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fozkozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését.

A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincsen.

A Szerkesztőbizottság és a Kiadó

DR. RESÁN DALMA*

The regulation and practice of European Arrest Warrant

Introduction

According to Robert Schuman: „Europe’s spirit is shaped by different qualities and diversity of intentions. The identity of fundamental ideas is compatible with the diversity of faith and traditions and with the responsibility for individual decisions. Today’s Europe needs to be established based on a coexistence that is not only the set of nations competing with each other – sometimes hostile –, but also freely organized, consensual, working community.¹

The European Union (EU) is a supranational economic and political organization, which has a serious interest enforcement. Although the EU’s power and influence based on the community of the Member States, but economically and financially independent of them, separate entity, independent organization with specific interests. Since the EU does not mean the merge of nation states or the creation of a super state, rather the trust, association and affiliation among the states, the EU’s autonomy and independence would worth a little without the cooperation of the Member States. The EU is not only unity, but also the community, whose operation is unthinkable without proper cooperation between the members. This is expressed by the community loyalty/fidelity principle, which includes three obligation itself. The first is the obligation of action, the second is the obligation of abstain from something, and the third is the obligation to cooperate. In the interest of this, the European Member States shall take all appropriate general and specific measures to ensure fulfillment of the obligations arising under the EU Treaty (TEU), and abstain from any actions that would jeopardize the attainment of the objectives laid

down in the Treaty on the Functioning of the EU (TFEU).² But the EU’s activity is not unlimited. Only act on those issues and make mandatory provisions of the Member States, which has delegated from the Member States. The EU is acting within the framework of the delegated powers and the objectives set out therein. This would include, inter alia, free movement of capital, goods, services and people, developing a common commercial, agricultural and fisheries policies, the

development of undistorted competition, consumer protection, the approximation of national legislation, etc. In matters that do not fall within the exclusive competence of the EU, the Community shall act in accordance with the subsidiarity principle. This means that the EU only intervenes to the extent that the objectives of the proposed action can not be sufficiently achieved by the Member States and can therefore be better achieved at Community level. The EU activities in neither case go beyond what is necessary to achieve the goals that must comply with the principle of proportionality. The EU secondary legislation – which are both related to matters falling within the exclusive competence of the EU, on the other hand, these rules include the principle of subsidiarity – in spite of national loyalty does not apply in full. The Member States shall leave them ignored or violated in many cases. As a result, they need protection. With regard to the possibility of these protection, for many decades there has been no dispute that criminal law instruments are excluded from the scope of EU Pillar I. The criminal cooperation could conduct exclusively within the EU Pillar III. The key concept of this cooperation is the alignment and harmonization. It was replaced by the principle of mutual recognition. Its success is indicated by the number of Framework Decision brought in the nineties, but it does not change the fact that the principle did not appear in the rules of EU treaties. This took place in the Lisbon Treaty.³

² Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union – Consolidated version of the Treaty on European Union – Protocols – Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed on 13 December 2007 – Tables of equivalences, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>, download: 25.05.2018

³ Farkas, Ákos: A kölcsönös elismerés elve az európai büntetőjogban I., *Ügyészeti szemle* 2016/01. year I. no. 1. – Nemzetközi figyelő

* bírósági titkár, Nyíregyházi Törvényszék

¹ Schumann, Robert: *Európáért*. Pro Pannonian Publish Foundation, Pécs, 2004. 99.

The development of the principle of mutual recognition

The principle of mutual recognition applies multiple levels. The first is the area of judicial acts, according to which the EU Member States are recognize each other's specified actions as valid and enforceable without any special procedure being required. The principle of mutual recognition of the long-established principle of EU level (e.g. occupations, qualifications, mutual recognition of civil and commercial law court decisions), but taking shape over the last two decades in the field of criminal cooperation. First appearance linked to the EU summit, held in the England in Cardiff on 15–16 June 1998, where the then British Minister of Internal Affairs, Jack Straw has proposed that the principle of mutual recognition take as a fundamental principle of the EU's judicial cooperation, in the interest of make the fight against the terrorism, drugs and organized crime more efficient. Its like the United Kingdom model, where the decisions was made in the law and judicial system of English, Irish and Scottish, they apply this principle. Than the Eurpoean Council conclusions states that „the EU Council recognizes the need to strengthen the cooperation ability of national systems, so the Council will look into the possibility of how we can be more area to ensure handed down by the courts of the Member States mutual recognition of decisions”⁴

3 December 1998 in Vienna, the Council and the Commission adopted the Action Plan of freedom, security and justice area. This Action Plan filled with content the objectives of the Treaty of Amsterdam and defined the priority list of measure with a five-year schedule, which is necessary to build up the area. The essence of the objective is to ensure the people's free movement and safety in parallel. On the one hand, the area means the free movement of people based on the Schengen zone model, and on the other hand the protection of fundamental rights and the fight against all forms of discrimination. Highlights of the fight against all form of crime, and the importance of Europol. It reflect the EU's objective to ensure that equal access to all citizens to the truth.

The Action Plan is based on a coordinated package of measures:

- a) in asylum, building on common standards to develop a uniform method and implement the Eurodac Convention
- b) in the area of immigration, adopt common rules for entry, stay and reversed, more effective action against illegal immigrants, clarifying the

rules on intra-EU movement of nationals of non-member states

- c) in visa policy the aim is to adopt standards
- d) in civil law and judicial cooperation should be settled the questions come from collision of the national laws, in particular the different contractual relationships
- e) in field of police cooperation the purpose is to extend the cooperation between authorities, and to strengthen the cooperation of Europol and the judicial bodies
- f) in criminal cases, to simplify the mutual assistance between national authorities and extradition, the mutual recognition of judgments and decisions, harmonization of criminal law.

In the following year, the principle of mutual recognition already appears among EU Summit – held in Finland in Tampere on 15–16 October 1999 – conclusions as a cornerstone of the civil and criminal cooperation between EU Members, which should be used to recognize the courts and other authorities decisions.⁵

The Treaty of Amsterdam signed on 2 October 1997 and came into force on 1 May 1999,⁶ has taken over a number of areas previously referred to the third pillar to the first pillar, so the third pillar remained the area of police and judicial cooperation in criminal matters.⁷

Based on the Treaty of Amsterdam – which declared the EU the area of freedom, security and rights – it was becoming more vigorous demand for the Member States treated equally the requesting state's criminal procedure with their own criminal pcedure. This equal treatment means in the practice that the EU Member States recognize each other law enforcemnet activities without any further conditions and investigations. This can be achieved if the Member States shall impose the same conditions on the domestic prosecution of criminla conduct and the fulfillment of the legal aid does not bind by further conditions.⁸

In essentially, the idea of a unified European field of law based on the European territorial principle, based on this, which means that the extraditon as a criminal form of criminal cooperation is terminated and replaced by a procedure based on the European Arrest Warrant (EAW).⁹

Influenced of the Treaty of Amsterdam, the cooperation in field of fight against the crime got

⁵ European Council 15-16_10_1999 Conclusions of the Presidency

⁶ Treaty of Amstredam, https://hu.wikipedia.org/wiki/Amszterdam_i_szerz%C5%91d%C3%A9s, download: 25.05.2018.

⁷ Bárd, Petra: A kölcsönös bizalom elvével szembeni alkotmányos aggályok az európai elfogatóparancs példáján keresztül, http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT45_2008/007_kt45_eu%20elfogatoparancs.pdf, download: 25.05.2018.

⁸ Schwaighofer, Klaus-Ebensorerger, Stefan: Internationale Rechtshilfe in strafrechtlichen Angelegenheiten, Wien 2001. 15.

⁹ Ligeti, Katalin: Büntetőjog és Bűnügyi együttműködés az Európai Unióban, Budapest, 2004. 85.

⁴ Cardiff European Council 15 and 16 June 1998 Presidency Conclusions, SN 150/1/98 Rev 1

more emphasis, in order to create the field of a closer and more effective cooperation, freedom, security and justice. The priority field includes the organized crime, terrorism, trafficking in human beings and trafficking in children, drug and arms trafficking and fight against corruption and fraud. The Treaty called for police, customs, judicial and other authorities for closer cooperation, abolished the common measures, but left the conventions and common positions, and in addition to these, it introduced the use of the so-called framework decisions and other decisions.

The principle of mutual recognition does not take a position on the issue of criminality or even impunity. The implementation of decisions belongs to the criminal cooperation between Member States, it means, if one Member State can not enforce its decision because of a physical reason, the other Member State will help without overrule or could be overrule either formally or merits the decision.¹⁰

The principle of mutual recognition in criminal matters helps the mutual recognition of judicial decisions, thereby it promotes the extension and „free movement” of state criminal powers.¹¹

Recognition of a final judgment given in one Member State has a series of consequences in the other Member States. Aspects of fundamental importance for effective mutual recognition are:

- mutual information on convictions,
- the ne bis in idem principle,
- taking account of convictions in other Member States in the course of criminal proceedings,
- enforcement of criminal penalties and
- mutual recognition of disqualifications.

By the Lisbon Treaty, which was adopted on 13 December 2007 and came into force in 1 December 2009, the principle of mutual recognition became the determinate and codified principle of criminal cooperation. This lay down in the Title V of the TFEU Article 82 of Chapter 4, entitled „Judicial Cooperation in Criminal Matters”.¹² According to this, „judicial cooperation in criminal matters in the Union shall be based on the principle of mutual recognition of judgments and judicial decisions and shall include the approximation of the laws and regulations of the Member States in the areas referred to in paragraph 2 and in Article 83.

The European Parliament and the Council, acting in accordance with the ordinary legislative procedure, shall adopt measures to:

- lay down rules and procedures for ensuring recognition throughout the Union of all forms of judgments and judicial decisions;
- prevent and settle conflicts of jurisdiction between Member States;
- support the training of the judiciary and judicial staff;
- facilitate cooperation between judicial or equivalent authorities of the Member States in relation to proceedings in criminal matters and the enforcement of decisions.”¹³

According to the paragraph (2), this alignment is „extend necessary to facilitate mutual recognition of judgments and judicial decisions and police and judicial cooperation in criminal matters having a cross-border dimension, the European Parliament and the Council may, by means of directives adopted in accordance with the ordinary legislative procedure, establish minimum rules. Such rules shall take into account the differences between the legal traditions and systems of the Member States”.

„They shall concern:

- mutual admissibility of evidence between Member States;
- the rights of individuals in criminal procedure;
- the rights of victims of crime;
- any other specific aspects of criminal procedure which the Council has identified in advance by a decision; for the adoption of such a decision, the Council shall act unanimously after obtaining the consent of the European Parliament.

Adoption of the minimum rules referred to in this paragraph shall not prevent Member States from maintaining or introducing a higher level of protection for individuals”.¹⁴ This means that if the Member States’ provisions, relating to the proof, the rights of persons involved in criminal proceedings (accused, defender) and rights of the injured party, reach the standards specified in the rules adopted by the European Parliament and Council Directives, the result of the proof must be taken as equivalent. Even if one or more Member States have instruments to prove a higher protection than in the other Member States with regard to the rights referred to above. The other field which has become very important by the principle of mutual recognition, is the criminal substantive law. In this respect, Article 83 of TFEU includes provisions. The essence of that, the European Parliament and the Council of the European Union

¹⁰ Dr. Kondorosi Ferenc – dr. Ligeti Katalin: Az Európai büntetőjog kézikönyve, Budapest, 2008. 152.

¹¹ Farkas, Ákos: A kölcsönös elismerés elve az európai büntetőjogban I., Ügyészégi szemle 2016/01. year I. no. 1. – Nemzetközi figyelő

¹² Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union – PART THREE: UNION POLICIES AND INTERNAL ACTIONS – TITLE V: AREA OF FREEDOM, SECURITY AND JUSTICE – Chapter 4: Judicial cooperation in criminal matters – Article 82 (ex Article 31 TEU), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12008E082>, download: 25.05.2018.

¹³ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union – PART THREE: UNION POLICIES AND INTERNAL ACTIONS – TITLE V: AREA OF FREEDOM, SECURITY AND JUSTICE – Chapter 4: Judicial cooperation in criminal matters – Article 82 (ex Article 31 TEU), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12008E082>, download: 25.05.2018

¹⁴ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union – PART THREE: UNION POLICIES AND INTERNAL ACTIONS – TITLE V: AREA OF FREEDOM, SECURITY AND JUSTICE – Chapter 4: Judicial cooperation in criminal matters – Article 82 (ex Article 31 TEU), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12008E082>, download: 25.05.2018

by the ordinary legislative procedure can adopt directives with respect to the factum and sentence of those serious crimes which are the object of the criminal cooperation in the EU, such as terrorism, human trafficking and women and children for sexual exploitation, illicit drug trafficking, illicit arms trafficking, money laundering, corruption, money and currency forgery, computer crime and organized crime, and these directives lay down minimum standards for these. So the Lisbon Treaty intends to squeeze the principle of mutual recognition between frame and not only leaves it to the discretion of Member States. These kind of minimum standard could be established concerning to other crimes which have the same characteristics than the crimes mentioned above, and those are so serious offenses that, by their nature or effect, apply to several states, and because of this it is particularly important to continue fighting against them on a common basis.

In order to develop the European integration, the Lisbon Treaty subordinated the harmonization to the principle of mutual recognition, in the sense that the principle of mutual recognition does not require the harmonization of the substantive and procedural criminal law of the Member States, so it does not threaten their sovereignty.¹⁵

The provisions of European Arrest Warrant

An arrest warrant may be issued:

- a) A EAW may be issued for the purposes of conducting a criminal prosecution in relation to acts punishable under domestic law by a custodial sentence or a detention order for a maximum period of at least 12 months.¹⁶ It concerns criminal procedures where the requested person can be prosecuted.
- b) A EAW may be issued for the purposes of execution of a sentence or detention order of at least four months. However, in situations where only a short period of the sentence remains to be served, competent judicial authorities are advised to consider whether issuing a EAW would be a proportionate measure.¹⁷ It concerns enforceable custodial sentences or detention orders for criminal offences issued by a court. Although issuing a EAW is not possible for all crimes, but limited to those of sufficient severity, as explained in more detail below.

We can see some differences in practice of issuing EAW of Member States. In some Member States' legal systems, a EAW for the execution of a custodial

sentence or a detention order can be issued even if the sentence is not final and still subject to judicial review, while in other Member States' legal systems, this type of EAW can be issued only when the custodial sentence or detention order is final. According to the Commission, it is recommended that the executing judicial authority recognises the issuing judicial authority's classification for the purpose of execution of the EAW, even if it does not harmonized to its own legal system in this regard. Here it should be noted that issuing judicial authorities are advised to consider whether in the particular case issuing a EAW would be proportionate and whether any less coercive Union measure could be used to achieve the right result.¹⁸

Returning to the aforementioned point a), a EAW may be issued for the purposes of conducting a criminal prosecution in relation to acts punishable under domestic law by a custodial sentence or a detention order for a maximum period of at least 12 months. This concerns to the maximum possible punishment for the offence laid down in the national law of the issuing Member State. In this regard, the maximum punishment in the law of the executing Member State is not relevant.

The Court of Justice states in the order of the Court of Justice in Case C-463/15 PPU, *Openbaar Ministerie v A.*¹⁹, that the „Article 2(4) and Article 4.1 of Council Framework Decision 2002/584 (...) must be interpreted as precluding a situation in which surrender pursuant to a European arrest warrant is subject, in the executing Member State, not only to the condition that the act for which the arrest warrant was issued constitutes an offence under the law of that Member State, but also to the condition that it is under that same law, punishable by a custodial sentence of a maximum of at least twelve months.” „Conducting a criminal prosecution” includes the pre-trial stage of criminal proceedings, however, the purpose of the EAW is not to transfer persons merely for questioning them as suspects. For that purpose other measures, such as a European Investigation Order (EIO) could be considered instead.²⁰

Returning to the aforementioned point b), a EAW may be issued for the purposes of execution of a sentence or detention order of at least four months.²¹ However, in situations where only a short period of the sentence remains to be served, competent judicial authorities are advised to consider whether issuing a EAW would be a proportionate action. Domestic rules on early or conditional release, probation or other

¹⁸ COMMISSION NOTICE of 28.9.2017, HANDBOOK ON HOW TO ISSUE AND EXECUTE A EUROPEAN ARREST WARRANT, Brussels, 28.9.2017, Article 2.1

¹⁹ Order of the Court of Justice of 25 September 2015, A., C-463/15 PPU, ECLI:EU:C:2015:634.

²⁰ COMMISSION NOTICE of 28.9.2017, HANDBOOK ON HOW TO ISSUE AND EXECUTE A EUROPEAN ARREST WARRANT, Brussels, 28.9.2017, Article 2.1.1

²¹ Article 2(1) of the Framework Decision on EAW

¹⁵ Farkas, Ákos: A kölcsönös elismerés elve az európai büntetőjogban I., *Ügyészszéki szemle* 2016/01. year I. no. 1. – Nemzetközi figyelő

¹⁶ Article 2(1) of the Framework Decision on EAW

¹⁷ Article 2(1) of the Framework Decision on EAW

similar rules resulting in shorter effective imprisonment which may apply following the surrender to the issuing Member State are not relevant when ascertaining the minimum period of four months. There is no relation between the length of the actual and potential penalty. This means that where a person has already been sentenced to a combined custodial sentence for multiple offences and that judgement is four months or more, the EAW may be issued regardless of the maximum possible punishment for each of the individual offences. According to the propose of the Commission, where the person is known to reside in another Member State, the competent authorities of the issuing Member State are advised to consider the possibility of transferring the enforceable sentence to the Member State of residence, instead of issuing a European Arrest Warrant. In this cases, it could be necessary taking into account the person's social ties and chances for better rehabilitation in that Member State and other requirements in accordance with Council Framework Decision 2008/909/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union 15.²²

About the double incrimination

The Framework Decision does not define the double incrimination as the condition of the transfer, but a Member State may decide that the transfer depends on it.²³

Nevertheless the EAW ignore the double incrimination in full in case of so-called cataloged crimes, and only if according to the law of the issuing State, the upper limit of the sentence at least three years imprisonment. Round of these crimes can expand by the Council. On the other hand, it may be a problem, that the Framework Decision does not define the cataloged crimes, so the factums of a crime of the difference Member States do not the same as the list in the EAW, and conflicts of interest may arise easily. In the lack of a unified penal code, we can only hope for the generous recognition of the Member States.²⁴

²² COMMISSION NOTICE of 28.9.2017, HANDBOOK ON HOW TO ISSUE AND EXECUTE A EUROPEAN ARREST WARRANT, Brussels, 28.9.2017, Article 2.1.2

²³ Article 2(4) of the Framework Decision on EAW

²⁴ Bárd, Petra: A kölcsönös bizalom elvével szembeni alkotmányos aggályok az európai elfogatóparancs példáján keresztül, http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT45_2008/007_kt45_eu%20elfogatoparancs.pdf, download: 25.05.2018.

The requirement for an enforceable judicial decision

The issuing judicial authorities must always ensure that there is an enforceable domestic judicial decision before issuing the EAW. The nature of this decision depends on the purpose of the EAW. It means when the EAW is issued for the purposes of prosecution, a national arrest warrant or any other enforceable judicial decision having the same effect must have been issued by the competent judicial authorities of the issuing Member State²⁵ prior to issuing a EAW. It was confirmed by the Court of Justice in its judgment in Case C-241/15 Bob-Dogi.²⁶

In this Hungarian affair, the European Court of Justice sets, that the national arrest warrant or other judicial decision is distinct from the EAW itself. When the EAW is issued for the aims of execution of a custodial sentence or a detention order there must be an enforceable domestic judgment to that effect. As the Court of Justice noted in that case, the EAW system entails a dual level of protection for procedural rights and fundamental rights which must be enjoyed by the requested person – judicial protection provided at the first level, at which a national judicial decision, such as a national arrest warrant, is adopted, and the protection that is afforded at the second level, at which a EAW is issued. The principle of that dual level of judicial protection is lacking in a situation where no domestic judicial decision on which the EAW will be based, has been taken by a national judicial authority before the EAW is issued.²⁷

The Court of Justice said: „Article 8(1)(c) of Framework Decision 2002/584 (...) is to be interpreted as meaning that, where a European arrest warrant based on the existence of an ‘arrest warrant’ within the meaning of that provision does not contain any reference to the existence of a national arrest warrant, the executing judicial authority must refuse to give effect to it if, in the light of the information provided pursuant to Article 15(2) of Framework Decision 2002/584, as amended, and any other information available to it, that authority concludes that the European arrest warrant is not valid because it was in fact issued in the absence of any national warrant separate from the European arrest warrant.”²⁸

The concept of “judicial decision” (that is distinct from the EAW itself) was further clarified by the Court of Justice in its judgment in Case C-453/16 PPU Özçelik, where it was concluded that a confirmation by the public prosecutor's office of a national arrest

²⁵ Article 8(1)(c) of the Framework Decision on EAW

²⁶ Judgment of the Court of Justice of 1 June 2016, Bob-Dogi, C-241/15, ECLI:EU:C:2016:385

²⁷ COMMISSION NOTICE of 28.9.2017, HANDBOOK ON HOW TO ISSUE AND EXECUTE A EUROPEAN ARREST WARRANT, Brussels, 28.9.2017, Article 2.1.3

²⁸ Judgment of the Court of Justice of 1 June 2016, Bob-Dogi, C-241/15, ECLI:EU:C:2016:385

warrant that was issued by the police, and on which the EAW is based, is covered by the term „judicial decision”.²⁹

According to the Court of Justice, „Article 8(1)(c) of the Council Framework Decision 2002/584/JHA (...) must be interpreted as meaning that a confirmation, such as that at issue in the main proceedings, by the public prosecutor’s office, of a national arrest warrant issued previously by a police service in connection with criminal proceedings constitutes a ‘judicial decision’, within the meaning of that provision.”³⁰

The existence of the domestic judicial decision or arrest warrant must be indicated on the EAW form when the EAW is issued.³¹

Application of the European Arrest Warrant

For the Member State it is mandatory to issue the EAW in the required form which can be found in the Appendix 2. of EUBe.

The decision of issuing legal authority must be executed in the EU. The execution might be rejected or must be rejected if one of the optional or mandatory rejection causes can be subsists.

The EAW issued by foreign judicial authority is accepted by the Ministry of Justice as central authority and forwards it to the County Court of Budapest as Hungarian execution judicial authority in order to conduct the further procedure.

EAW cannot be issued against an accused whose residence abroad is known, if the motion of the prosecution does not include the imposition of a custodial sentence.

The EAW must be uploaded with a scanned in original signature in PDF format to Central Records System (KöNYIR). Before uploading, the draft can be sent to the Ministry of Justice which on enquiry gives information about the suitability of filling out the format. The EAW must be sent to National Crime Cooperation Center (NEBEK) and the cognizant police authority according to the residence of the accused. As long as the accused does not have either permanent or temporary residence, the EAW must be sent to the cognizant police authority according to the seat of the issuing court.

After arresting the accused the EAW must be forthwith sent – via post, email or fax – to the Ministry of Justice so that they can have it translated.

Before issuing the EAW the principle of proportion must be considered as well as the aim of how the procedure might be reached in any different ways of

legal methods (for example: hearing conducted by means of video conferencing or requested court).³²

The classical „dual criminality” requirement has been changed by the EAW, to a case when the offence had to be punishable in the requesting as well as in the extraditing state.

Dual criminality means that in the case of 32 crimes mentioned below, delivery might be permitted if according to the law of issuing Member State, the upper limit of custodial sentence or measure for incarceration reaches 3 years. In the cases of crimes which are not included in 32 crimes, delivery might be permitted if the actions, because of which the EAW was issued, are also defined as crimes by the Hungarian law as well. (Subsection 3 of Section 3 of EUBe.)

A list of 32 offences has been introduced abolishing double criminality and causing surrender pursuant in lined with an EAW, if such offences are punishable in the issuing Member State by a custodial sentence or a detention order for a maximum period of at least three years, and as they are defined by the law of the issuing Member State.

They are the following:

- participation in a criminal organisation,
- terrorism,
- trafficking in human beings,
- sexual exploitation of children and child pornography,
- illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances,
- illicit trafficking in weapons, munitions and explosives,
- corruption,
- fraud, including that affecting the financial interests of the European Communities within the meaning of the Convention of 26 July 1995 on the protection of the European Communities’ financial interests,
- laundering of the proceeds of crime,
- counterfeiting currency, including of the euro,
- computer-related crime,
- environmental crime, including illicit trafficking in endangered animal species and in endangered plant species and varieties,
- facilitation of unauthorised entry and residence,
- murder, grievous bodily injury,
- illicit trade in human organs and tissue,
- kidnapping, illegal restraint and hostage-taking,
- racism and xenophobia,
- organised or armed robbery,
- illicit trafficking in cultural goods, including antiques and works of art,
- swindling,

²⁹ Judgment of the Court of Justice of 10 November 2016 Özçelik, C-453/16 PPU, ECLI:EU:C:2016:860.

³⁰ Judgment of the Court of Justice of 10 November 2016 Özçelik, C-453/16 PPU, ECLI:EU:C:2016:860.

³¹ Article 8(1)(c) of the Framework Decision on EAW

³² IM tájékoztató a nemzetközi vonatkozású büntetőügyek intézéséről – 2017. – <http://www.kormany.hu/download/9/4f/90000/20160218%20IM%20t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3%20a%20nemzetk%C3%B6zi%20vonatkoz%C3%A1s%C3%BA%20b%C3%BCntet%C5%91%C3%BCgyek%20int%C3%A9z%C3%A9s%C3%A9r%C5%91.pdf>, download:25.05.2018

- racketeering and extortion,
- counterfeiting and piracy of products,
- forgery of administrative documents and trafficking therein,
- forgery of means of payment,
- illicit trafficking in hormonal substances and other growth promoters,
- illicit trafficking in nuclear or radioactive materials,
- trafficking in stolen vehicles,
- rape,
- arson,
- crimes within the jurisdiction of the International Criminal Court,
- unlawful seizure of aircraft/ships,
- sabotage³³

The Framework Decision provides for a limited number of compulsory and optional bases for non-implementation.³⁴

The compulsory grounds are:

1. amnesty in the executing Member State;

However, given that the jurisdiction to prosecute the crimes are not limited to the territorial principle, but other principles of criminal jurisdiction exercise also can establish, the ground for refusal of such wording leaves room for abuse. For example, if „A” state’s citizens commit a crime in state „B”, and based on the active personal principle state „A” may acting against him or her and give grace to him or her. In this way, it can prevent that state „B” conduct criminal proceedings against the offender.³⁵

2. ne bis in idem where a person has received final judgement in a Member State and the sentence was served or is being served or may no longer be executed by the sentencing Member State;

Like Article 54 of the Schengen Agreement on the European Arrest Warrant, it is also included in the so-called implementing elements, that cause for refusal exists only if the sentence has already been implemented, are implementing or the enforceability of the sanction ceased under the law of the Member State.³⁶

3. the person is too young - below the age of criminal responsibility in the executing Member State.

Such as the UK and Ireland, some Member State

have introduced an additional non-recognition ground in their national legislation based on a „human rights violation”. Meanwhile, the Court of Justice developed extensive case law on ne bis in idem relating, inter alia, to the question of suspended custodial sentences (case C-288/05, Jürgen Kretzinger), limitation periods (case C-467/04, Gasparini and others), international conventions introducing possible double procedures (case C-436/04, Van Esbroeck), discontinuation of procedures by prosecution (joint cases C-187/01 in C-385/01, Gözütok and Brugge), suspension of proceedings (case C-491/07, Turansky), definition of final judgement (C-261/09, Mantello), etc.³⁷

In the Mantello case the interpretation of ne bis in idem principle arose as a problem. According to the legal guidance, during examining the former conviction should be analyzed exclusively the historical facts, regardless the legal qualification and protected legal subject matter. But this principle can pose a problem in other cases, because the prosecution is also entitled to adopt decisions terminating the procedure, but this decisions have no re judicata effect - 1/20074. BK opinion and the 33/2013. (XI. 22.) decision of Constitutional Court.³⁸

After the Lisbon Treaty a new EU level joined to protection provided by the international and national constitutions of the fundamental rights, which represents the EU’s Charter of Fundamental Rights. According to the preliminary ruling on the case Akerberg Franson³⁹, the provisions of the Charter are binding when the EU Member State’ court is acting in EU authority based on the ne bis in idem principle.⁴⁰

The optional grounds for refusal are:

1. dual criminality outside the list of the above mentioned 32 offences, except in connection with taxes or duties, customs and exchange,
2. prosecution in the executing Member State for the same act,
3. decision in the executing Member State not to prosecute or to halt proceedings, or where a final sentence has been passed upon the person concerned in a Member State, in respect of the same acts, which prevents further proceedings,
4. proceedings have already lapsed in the executing Member State and the acts fall within the jurisdiction of that Member State under its own criminal law,

³³ 2002/584/JHA: Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States – Statements made by certain Member States on the adoption of the Framework Decision Article 2. 2, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32002F0584>, download: 25.05.2018.

³⁴ Handbook – Language training on the vocabulary of judicial cooperation in criminal matters – 2012. – file:///C:/Users/resand/Downloads/EJTN%20Linguistics%20Handbook%20-%20Manuel%20-%20Eng-FR-ebook.pdf – download: 10.10.2017.

³⁵ Ligeti, Katalin: Büntetőjog és Bűnügyi Együttműködés az Európai Unióban, Budapest, 2004. page 88–89.

³⁶ Ligeti, Katalin: Büntetőjog és Bűnügyi Együttműködés az Európai Unióban, Budapest, 2004. page 88–89.

³⁷ Handbook – Language training on the vocabulary of judicial cooperation in criminal matters – 2012. – file:///C:/Users/resand/Downloads/EJTN%20Linguistics%20Handbook%20-%20Manuel%20-%20Eng-FR-ebook.pdf – download: 10.10.2017.

³⁸ Dr. Koósné dr. Mohácsi Barbara: Aktuális problémák az európai elfogatóparancs végrehajtásakor. Belügyi Szemle, 2014/5., page 75. and 80.

³⁹ John Morijn: Akerberg and Melloni: what the ECJ said, did and may have left open, <https://eutopialaw.com/2013/03/14/akerberg-and-melloni-what-the-ecj-said-did-and-may-have-left/>, download: 25.05.2018.

⁴⁰ Dr. Elek Gabriella Lídia: Az európai elfogatóparancs átalakulása és fejlődése, Eurpai Jog, XVII. year, 2017. november

5. final judgement by a third state and the sentence is being served or may no longer be executed,

6. the requested person is staying in executing Member State or is a national or a resident there, and that State will execute the sentence or detention order,

7. offences have been committed in whole or in part in the territory of the executing Member State or have been committed outside the territory of the issuing Member State and the law of the executing Member State does not allow prosecution for the same offences when committed outside its territory,

8. a sentence in absentia without specific safeguards as regards a re-trial.

At the same time specific guarantees can be asked for as regards a possibility for review on request or after minimally 20 years or existence of measures of clemency in the case of a custodial sentence, as well as a return after conviction to the executing state if the person is a national or resident of that state.

The EAW system provides for direct contacts between judicial authorities, and each Member State task to define such authorities. In practice they vary from ministries of justice, prosecutors to judges, so a central authority can also be organized as a State, to assist the judicial authorities.

The requested person has rights, such as:

- right to information about the EAW,
- possibility of consenting to surrender,
- assistance of legal counsel,
- right to interpretation and translation, and
- the right to be heard by a judicial authority in the executing state.⁴¹

During the delivery of the accused according to EAW, the principal of speciality also prevails.

The principal of speciality means that the extradited person can be prosecuted for an act that he or she did before his or her extradition, for which he or she was asked for his or her extradition, and in which regard gave permission for his or her extradition.

The Paragraph (3) of Article 27 of Council Framework Decision 2002/584/JHA and the Subsection (2) of Section 30 of EUBE. establish special exceptions under the protection which gives by the rule of speciality.

The exception of the Paragraph d) of Subsection (2) of Section 30 of EUBE. must be highlighted according to which the rule of speciality cannot be applied against the person if the measure or penalty for non-incarceration can be imposed, especially a fine can be imposed, not even in the case where the penalty or measure can result in the restriction of their personal liberty.

Based on this can be enforceable a fine which has been changed into a term of imprisonment or

community service even in a case where convict did not disclaim his right of application of the speciality rule. It is important that if the rule of speciality is a bar of the conducting of criminal procedures or the execution of punishment, it must first be made clear to the defendant – according to Paragraph f) of Subsection (2) and Subsection (3) of Section 30 of EUBE. – to waive the right of application of the specialty rules. If the defendant says no, the Ministry of Justice will seek the judicial authority of the Member State in charge of extradition in order to grant consent [Paragraph g) of Subsection (2) of Section 30 of EUBE].⁴²

Although the European Arrest Warrant can be said to be successful, the application raises several legal problems, such as; the question of proportionality in the issuing state due to its use for minor offences, the relationship with human rights and the ECHR as regards prison conditions, the definition of judicial authority as regards the issue of denominating administrative authorities and prosecutors as „judicial authorities”, the relationship with Article 5 ECHR, etc.

About the proportionality

A EAW should always be proportional to its purpose. Even where the circumstances of the case fall within the scope of Article 2(1) of the Framework Decision on EAW, issuing judicial authorities are advised to consider whether issuing a European Arrest Warrant is justified in a particular case. Considering the severe consequences that the execution of a EAW has on the requested person's liberty and the limitation of free movement, the issuing judicial authorities should deliberate assessing a number of factors in order to determine whether issuing a EAW is justified.

In particular the following factors could be taken into account:

- a) the preponderance of the crime (for example, the harm or danger it has caused);
- b) the likely penalty imposed if the person is found guilty of the supposed offence (for example, whether it would be a custodial sentence);
- c) the probability of detention of the person in the issuing Member State after surrender;
- d) the victims' interest of the offence. In addition to, issuing judicial authorities should deliberate whether other judicial cooperation measures could be used instead of issuing a EAW. Other Union legal instruments on judicial cooperation in criminal matters provide for other measures that in many situations, are effective but less

⁴¹ Handbook – Language training on the vocabulary of judicial cooperation in criminal matters – 2012. – file:///C:/Users/resand/Downloads/EJTN%20Linguistics%20Handbook%20-%20Manuel%20-%20Eng-FR-ebook.pdf – download: 10.10.2017.

⁴² IM tájékoztató a nemzetközi vonatkozású büntetőügyek intézéséről – 2017. – <http://www.kormany.hu/download/9/4f/90000/20160218%20IM%20t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3%20a%20nemzetk%C3%B6zi%20vonatk%C3%A1s%C3%BA%20b%C3%BCntet%C5%91%C3%BCgyek%20int%C3%A9z%C3%A9s%C3%A9r%C5%91l.pdf>, download:25.05.2018

coercive. On a more general comment, applying the proportionality check before issuing a EAW can strengthen mutual trust among Member State's competent authorities. That's why it significantly redounds to the effective operation of the EAW throughout the Union.⁴³

As recommended by the Commission, before deciding to issue a EAW, the issuing judicial authorities are advised to give due consideration to other possible measures. There are several provision available under Union legal instruments on judicial cooperation in criminal matters, based on the principle of mutual recognition, that suitable the EAW, moreover in some situations these provisions might be more appropriate than the EAW.

Such measures include, in particular:

- a) the European Investigation Order (EIO);
- b) the transfer of prisoners;
- c) the transfer of probation decisions and alternative sanctions;
- d) the European Supervision Order;
- e) the enforcement of financial penalties.⁴⁴

The Hungarian regulation of the European Arrest Warrant is based on the Act CLXXX of 2012 (EÜbe.) on Criminal Cooperation with Member States of the European Union.

In this regulation, there was significant change by the Act XXXIX of 2017. The changes had been come into force partially from May 23, 2017 and partly from January 1, 2018.

The law amended the EÜbe. and introduced the legal institution of the European Investigation Order (EIO).

The European Investigation Order is a request for legal aid issued by the competent authority in criminal proceedings which is intended to implement one or more procedural acts for the purpose of obtaining evidence, or transfer of available evidence from the competent authority of the executing Member State.

Our statute of criminal procedure – Act XIX of 1998 (Be.) – has been also changed from January 1, 2018.

According to the new law, international or European Arrest Warrant may only be issued, if the presence of the detained accused is abroad cannot be assured in the criminal procedure with a request for legal aid.⁴⁵ It means between Member States firstly it is necessary to issue a European Investigation Order, and if it is not applicable or it has some difficulty, can be issued a European Arrest Warrant.

According to Subsection (2a) of Section 532 of Be. to conduct the criminal procedure can be only in that case if the presence of the detained accused is abroad

cannot be assured with a request for legal aid or it is not justify because of the preponderance of a crime or the judgement of the case.

In the event that the EAW has been perviously issued because the accused whereabouts are unknown, but later information is percieved that he or she is detained in prison abroad, therefor is necessary to undo the previously issued EAW, and issue a EIO.

The rules of EAW changed due to Aranyosi case judged by the European Court of Justice.⁴⁶

In this preliminary ruling the European Court of Justice explained: „Article 1(3), Article 5 and Article 6(1) of Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States, as amended by Council Framework Decision 2009/299/JHA of 26 February 2009, must be interpreted as meaning that, where there is objective, reliable, specific and properly updated evidence with respect to detention conditions in the issuing Member State that demonstrates that there are deficiencies, which may be systemic or generalised, or which may affect certain groups of people, or which may affect certain places of detention, the executing judicial authority must determine, specifically and precisely, whether there are substantial grounds to believe that the individual concerned by a European arrest warrant, issued for the purposes of conducting a criminal prosecution or executing a custodial sentence, will be exposed, because of the conditions for his detention in the issuing Member State, to a real risk of inhuman or degrading treatment, within the meaning of Article 4 of the Charter, in the event of his surrender to that Member State. To that end, the executing judicial authority must request that supplementary information be provided by the issuing judicial authority, which, after seeking, if necessary, the assistance of the central authority or one of the central authorities of the issuing Member State, under Article 7 of the Framework Decision, must send that information within the time limit specified in the request. The executing judicial authority must postpone its decision on the surrender of the individual concerned until it obtains the supplementary information that allows it to discount the existence of such a risk. If the existence of that risk cannot be discounted within a reasonable time, the executing judicial authority must decide whether the surrender procedure should be brought to an end.”

As a result of the decision, the a new reason for refusal appeared also in our regulation from 1 of January 2018, that the execution of the European Arrest Warrant would seriously undermine the fundamental rights enshrined in the international

⁴³ COMMISSION NOTICE of 28.9.2017, HANDBOOK ON HOW TO ISSUE AND EXECUTE A EUROPEAN ARREST WARRANT, Brussels, 28.9.2017, Article 2.4

⁴⁴ COMMISSION NOTICE of 28.9.2017, HANDBOOK ON HOW TO ISSUE AND EXECUTE A EUROPEAN ARREST WARRANT, Brussels, 28.9.2017, Article 2.5

⁴⁵ Paragraph c) of Subsection (1) of Section 73/A of Hungarian Statute of Criminal Procedure

⁴⁶ Judgment of the Court of Justice of 5 April 2016 Aranyosi, C-404/15 ECLI:EU:C:2016:198

treaty or the European Union act in the course of criminal proceedings.⁴⁷

Therefore does not result the violation of the fundamental rights of the accused, if the transfer of the accused allows for the prosecution by a Member State in which his or her right to use the mother tongue or the right to a defense is not ensured.

So in the cases when the injury of fundamental human rights might emerge because the penal institutions are overcrowded, the European Court of Justice stated that this fact cannot be the reason for automatic rejection of EAW. This decision ensured the efficient operation of EAW in practice. On the other hand the European Court of Justice lay down the ensuring of the protection of fundamental human rights by claiming the mandatory adjournment of the implementation of the EAW. Although according to the European Court of Justice there is no opportunity for the executing state to demand specific guarantees from the issuing state, but it might ask the issuing state to provide information in connection with excluding the injury of the fundamental rights regarding the persons concerned.

The new law stipulates, if the detained accused is abroad, prior to issuing a European Arrest Warrant, consideration should be given to the possibility of using other legal aid measures which result in milder legal restriction (for example: EIO).⁴⁸

Besides, the law clarifies, that the EAW is a separate resolution in an appropriate form, not only a certification, next to a Hungarian court's decision.⁴⁹

So in the case, when the authority responsible for implementation of the European Arrest Warrant gets informations about real risk of inhuman or degrading treatment of persons in custody in the issuing Member State, before deciding on transfer of the requested person, the authority should appreciate this risk. However, it is important to emphasize that during this assessment, with regard to detention conditions in the issuing Member State, the authority has to rely objective, reliable, accurate and sufficiently timely informations that are suitable for testing that circumstances in system-wide or general which can prove the deficiency of the penal institutions affecting people or specific group of people.⁵⁰

⁴⁷ Paragraph f) of Subsection (1) of Section 5 of EUBe.

⁴⁸ Subsection (3a) of Section 25 of EUBe.

⁴⁹ IM tájékoztató a nemzetközi vonatkozású büntetőügyek intézéséről – 2017. – <http://www.kormany.hu/download/9/4f/90000/20160218%20IM%20t%20C3%A1j%20C3%A9kozat%20C3%B3%20a%20nemzet%20C3%B6zi%20vonatkoz%20C3%A1s%20C3%BA%20b%20C3%BCntet%20C5%91%20C3%BCgyek%20int%20C3%A9z%20C3%A9s%20C3%A9r%20C5%91.pdf>, page 1–7., download:25.05.2018.

⁵⁰ Dr. Lehóczki, Balázs: Az európai elfogatóparancs végrehajtásának megatadása az emberi jogokat sértő fogvatartási körülmények miatt, ACTA HUMANA Emberi Jogi Közlemények, Új folyam IV. no. 2016/2. page 154.

Custodial concerns against the European Arrest Warrant

I would like mention some examples regarding that while the today's mostly operating system established, several constitutional concerns raised in front of the Member States' institutions.

At first the Polish and the German Constitutional Court declared the EAW unconstitutional. The Cypriot Supreme Court, following the Polish argument, destroyed the law on the implementation of the Framework Decision.⁵¹

The Belgian Cour d'Arbitrage, which decides on constitutional matters, had previously indicated, that in some cases the abolition of the requirement of double incrimination may get involved in a conflict with human rights, and made a preliminary ruling to the European Court of Justice in this regard. This is, in some ways, more dangerous than the subjection of the Framework Decision into national constitutions, as the Belgian court asks about compatibility with EU law of the primary legal texts. Finally, however, the European Court of Justice ruled that the Framework Decision correspond to the Treaty on European Union.⁵²

Due to the question of Regional Court of Gdansk, in 2005, the Polish Constitutional Court had to put under investigation the Subsection (1) of Section 607t of the criminal procedure code 1997, which allows the transfer of Polish citizens in other EU Member States by a European Arrest Warrant, in concerning that it is compatible with the Polish Constitution. The review is based on the Polish Constitution Article 55 (1), which states that „extradition of Polish citizens is forbidden”. According to the decision of the Constitutional Court, the paragraph (1) of Section 607t of the criminal procedure code 1997 is not compatible with the Article 55 paragraph (1) of Constitution, if it authorizes the transfer of Polish citizens under a European Arrest Warrant in another EU Member State. However the Constitutional Court perceive difference between the EAW and the traditional extradition process, but stressed that the Constitution does not specify the criteria under which a distinction could be made between the transfer and extradition. However, it noted the Constitutional Court that the suspect terms of surrender under the European Arrest Warrant more onerous process than extradition regulated by the Criminal Procedure Act, so that led it to conclude that the constitutional ban on extradition has to enforce increased transfers under the EAW. However, the obligation of the implementation of framework decisions bounds to

⁵¹ Bárd, Petra: A kölcsönös bizalom elvével szembeni alkotmányos aggályok az európai elfogatóparancs példáján keresztül, http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT45_2008/007_kt45_eu%20elfogatoparancs.pdf, download: 25.05.2018.

⁵² Judgement of the Court 3 May 2007. Advocaaten Voor de Wereld WZV v Leden van de Ministerraad, C-303/05.

the Polish legislature also, namely as deduced from Article 9 of the Constitution, which states that „the Republic of Poland respects the obligations of international law”. Nonetheless, the Constitutional Court declared the challenged section of the Criminal Procedure Act unconstitutional. With this decision, the Constitutional Court opposed the principle of the primacy of EU law, and joined in those states that do not recognize the priority of EU law over the national constitution. Later the Constitutional Court mitigated its position and use the Constitution Section 109 (3), and give 18 months to the legislator to fulfill its obligation during this period to implement the Framework Decision.⁵³

On 28 April 2005 the German Federal Constitutional Court decided about a Spanish EAW constitutionality.⁵⁴ The applicant was a German-Syrian dual national whom against, as Al Qaeda’s key figure in Europe, a Court of Madrid issued a EAW based on charge participation in a terrorism network. The Constitutional Court has suspended a procedure of decision about transfer and promised that this decision to be taken within six months. On 18 July 2005, the Constitutional Court actually made a final decision and destroyed German law on the European arrest Warrant, which disproportionately restrict the Constitution Article 16 (2) of the extradition ban, as well as breach of Article 19 (4), because it can not possible to appeal against the decision.⁵⁵ The german decision has assessed the execution law and because the instrument was a „framework decision”, which only defines the objectives to be achieved, it is not excluded that it is possible to formulate an execution law which is appropriate to the Constitution.

However, it should be pointed out that against the above examples, in many cases the Constitutional Courts or Supreme Court rejected the attacks against the European Arrest Warrant.

Conclusion

As we could see, the cooperation in the third pillar is not conflict-free. The Member States’ criminal

sovereignty is still one of the most sensitive point in the European Union. It is clear that in the field of criminal cooperation the full alignment is still unthinkable. However, until the unified European Criminal Code be realized in the far future, the principle of mutual recognition can help. The mutual recognition is achieved where there is mutual trust, if the Member States trust each other criminal system, procedural guarantees and can be sure that human rights are equally respected and enforce all Member States. The abandonment or maintenance of double criminality may be an indicator of mutual recognition of criminal judgement, the criminal legal aid’s approach and the simplification of the rules for extradition. may be an indicator.⁵⁶

In my opinion, the absolute trust is still missing in the field of cooperation in criminal matters. This is shown by the fact, that the „high degree of confidence” mentioned by the European Council in Tampere was not enough to adopt act, and finally the terrorist attacks of 11 September 2001 against the United States shooked the Member States of the EU to concretely negotiate about the European Arrest Warrant. And although the Member States adopt EAW unanimously in 2002, but not an undivided success enjoyed before the ordinary courts and constitutional courts. The reason of this sensitivity may be the relationship between fundamental rights and the state monopoly on punishment. It comes from that no democracy can have an unlimited punitive power, because the fundamental rights set limit of it. But I think Member States are not convinced of that the fundamental rights are kept respect equally everywhere in the EU.

Nevertheless, when I collected material for writing my thesis, I came to the conclusion, that the EAW has lived up to expectations. It has made surrender procedure faster, more effective and less political, and has given new rights, such as the deduction of time spent on remand from the final sentence served. The EAW appears as good tool in the fight against crime, and it is only possible to protect the 4 basic EU freedoms – free movements of persons, goods, services and capital – as basic prerequisites of sustainable development of the EU. But in the same time it shall not breach other human rights and freedoms. ■

⁵³ Bárd, Petra: A kölcsönös bizalom elvével szembeni alkotmányos aggályok az európai elfogatóparancs példáján keresztül, http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT45_2008/007_kt45_eu%20elfogatoparancs.pdf, download: 25.05.2018.

⁵⁴ BVerfG, 2 BvR 2236/04. 28 of April, 2005.

⁵⁵ BVerfG, 2 BvR 2236/04. 18. of July, 2005.

⁵⁶ Bárd, Petra: A kölcsönös bizalom elvével szembeni alkotmányos aggályok az európai elfogatóparancs példáján keresztül, http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT45_2008/007_kt45_eu%20elfogatoparancs.pdf, download: 25.05.2018.

DR. BAKÓ JÓZSEF*

Jogalkalmazási problémák egyes dogmatikai normák és a „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege” alkotmányos alapelvek találkozása tükrében

2. Elméleti, dogmatikai alapok, a nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege elve

A Btk. mindjárt az 1. §-ban abszolút jellegű tilalomként fogalmazza meg ezeket az Alaptörvényben is lefektetett alkotmányos alapelveket.

Az 1. § (1) bekezdése szerint az elkövető büntetőjogi felelősségét csak olyan cselekmény miatt lehet megállapítani, amelyet – a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján

büntetendő cselekmények kivételével – törvény az elkövetés idején büntetni rendelt. A (2) bekezdés értelmében bűncselekmény elkövetése miatt nem lehet olyan büntetést kiszabni vagy intézkedést alkalmazni, amelyről törvény az elkövetés – vagy a 2. § (2) bekezdés alkalmazása esetén az elbírálás – idején nem rendelkezett.

Az alkotmányos alapelveket megfogalmazó rendelkezések egyetemes értékeket juttatnak kifejezésre, fő irányokat és igényeket fogalmaznak meg, az alkotmány és az alkotmányos berendezkedés lényegét, jellemét, struktúráját döntő módon határozzák meg, ezért ezeket gyakran alkotmányi princípiumokként is jelölik.³

A jogállamiság egyik alapvető követelménye, hogy a közhatalommal rendelkező szervek a jog által meghatározott szervezeti keretek között, a jog által megállapított működési rendben, a jog által a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott korlátok között fejtik ki tevékenységüket.⁴

Az Alaptörvény az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó jogok körében nemzetközi jogi dokumentumok mentén XXVIII. cikkének (4) bekezdésében deklarálja, hogy senki sem nyilvánítható bűnösnek és sújtandó büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog – vagy nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.

Ilyen alapvető nemzetközi jogi normaként minde-

1. Bevezetés

A jogalkalmazásban a közelmúltban elfogadott, új büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény megalkotásáig kétségtelenül a 2013. július 1. napján hatályba lépett, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) kapta a legkitüntetőbb figyelmet, és ez minden bizonnyal jó ideig nem is változik majd – legfeljebb párhuzamba kerül az eljárásjogi szabályozás kapcsán felmerülő kérdésekkel –, lévén az anyagi jogi kódex által hozott változások a mai napig számos fontos jogkérdésben igényelnek értelmezést.

A hatálybalépés ugyanis minden törvény esetében komoly problémákat vet fel. Az időközi jogszabályváltozások minduntalan arra készítetik a jogalkalmazókat, hogy mindenekelőtt az alkalmazandó büntető jogszabály kérdésében foglaljanak állást.¹ Ennek szükségessége alapvető, akár a jogszabály módosításának igényét is felveti. De addig is a jogértelmezés terén a törvény időbeli hatálya körében elfoglalt álláspont kialakítása nem maradhat el, ami büntető anyagi jogi szabály esetén annak eldöntését igényli, hogy az új törvény hatályba lépése előtt elkövetett, de a hatályba lépése után elbírálendő bűncselekményeknél a bíróság melyik jogszabályt, főszabályként az elkövetéskor hatályos normát, vagy az új büntetőtörvényt alkalmazza.²

* bíró, Debreceni Ítéltábla

¹ Csomós Tamás: Az új Btk. időbeli hatályra vonatkozó rendelkezései a gyakorló jogász szemével, Magyar Jog, 2014/1, 32. o.

² Elek Balázs – Háger Tamás: A perbíró dilemmája az alkalmazandó büntetőtörvényről, Ügyvédek Lapja, 2014/3, 2. o.

³ Petrétei József: Alkotmányi alapelvek az Alaptörvényben, Kodifikáció és közigazgatás, letöltés: kodifikator.hu/.../11-2014-evi-i-szam?...67...jozsef alkotmanyi-alapelve, letöltve 2018. március 14.

⁴ 56/1991. (XI. 8.) AB határozat III/1.

nekelőtt az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülés-
szakán, 1966. december 16. napján elfogadott Polgári
és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára
szükséges utalni, melynek 15. cikke akként fogalmaz,
hogy senkit sem lehet bűnösnek nyilvánítani olyan
cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés
idején sem a belső-, sem a nemzetközi jog értelmében
nem volt bűncselekmény. Ugyanígy nem lehet súlyo-
sabb büntetést kiszabni annál, mint amely a bűncse-
lekmény elkövetése idején alkalmazható volt. Amenny-
nyiben a bűncselekmény elkövetése után a törvény
enyhébb büntetés alkalmazását rendelte el, ennek
előnyeit az elkövető javára érvényesíteni kell.⁵

Hivatkozni kell továbbá az emberi jogok és az alap-
vető szabadságjogok védelméről szóló, 1950. novem-
ber 4-én kelt Római Egyezményre is, melynek 7. cikke
tartalmazza a törvényi rendelkezés nélküli büntetés
kiszabásának tilalmát. E szerint senkit sem szabad el-
ítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely
az elkövetése idején a hazai vagy nemzetközi jog alap-
ján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a
bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntet-
ésnél súlyosabb büntetést kiszabni (1. pont). Kivé-
tel ez alól valamely személy bíróság elé állítása és
megbüntetése olyan cselekmény vagy mulasztás mi-
att, amely elkövetése idején a civilizált nemzetek által
elismert általános jogelvek szerint bűncselekmény
volt.⁶

Miként az Alkotmánybíróság összegezte: Csak az
elkövetéskor hatályos törvény szerint lehet elítélni
(bűnösnek nyilvánítani) és megbüntetni (büntetéssel
sújtani). Ezt követeli meg az Alkotmány 57. § (4) be-
kezdése, és ennek felel meg a Btk.-nak a visszaható
hatály tilalmát kimondó 2. §-a. A bíróság az elkövetés-
kor hatályos törvény szerint bírálja el a bűncselek-
ményt (állapítja meg a büntetőjogi felelősséget, nyil-
vánít bűnössé, ítéel el), a büntetést is eszerint szabja ki,
kivéve, ha új törvény lépett hatályba, amely enyhébb
elbírálást tesz lehetővé, vagy a cselekmény már nem
bűncselekmény, és így nem büntetendő. Ezt követeli
meg a visszaható hatály tilalmát magában foglaló jog-
biztonság elve (előre láthatóság, kiszámíthatóság),
amely a jogállamból folyik, és amelynek logikus elő-
feltétele a törvény elkövetéskori megismerhetősége
(Btk. 2. §). A visszaható hatály kifejezett tilalma mel-
lett az elbíráláskori enyhébb szabály alkalmazásának
előírása a jogállamiság követelményéből fakad. Az Al-
kotmány ugyanis nem engedheti meg alapelveitől ide-
gen normák alkalmazását, még az elkövetéskori tör-
vény alkalmazási főszabálya mellett sem.⁷

3. A kedvezőbb elbírálás kérdése

Az ún. időbeli hatály – a területi és a személyi hatály
mellett – egyike a hatályszabályok egyik fő formájának,
s jelentőségét jól szemlélteti, hogy a törvényben mind-
járt fenti alapelv után, a 2. §-ban került elhelyezésre.
Fő előírása [(1) bekezdés] szerint a bűncselekményt
az elkövetése idején hatályban lévő büntetőtörvény
szerint kell elbírálni. Kivételt jelent, ha a cselekmény
elbíráláskor hatályban lévő új büntetőtörvény szerint
a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhé-
ben bírálendő el, mert akkor az új büntetőtörvényt
kell alkalmazni [(2) bekezdés]. További kivételként
említi meg a törvény, hogy az új büntetőtörvényt visz-
szaható hatállyal kell alkalmazni a nemzetközi jog ál-
talanosan elismert szabályai alapján büntetendő cse-
lekmény elbíráláskor, ha az elkövetés idején a magyar
büntetőtörvény szerint nem volt büntetendő [(3) be-
kezdés]. Lényegében ugyanilyen szabályozással bírt a
korábbi Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi
IV. törvény is azzal, hogy az „egyébként az új büntető-
törvénynek nincs visszaható ereje” rendelkezést is
tartalmazta, mely új törvényünkben épp az 1. §-ban
megjelenő alkotmányos alapelvekből következőleg
vált szükségtelemmé.

Az anyagi jogi szabályozásban időről időre tapasztalható
módosítások ennek megfelelően gondos vizsgá-
lódást, elemző tevékenységet kívánnak meg annak
érdekében, hogy helytálló döntéshozatalra kerüljön
sor az alkalmazandó büntetőtörvény körében is.
Mindez bármely módosító novella esetén irányadó.⁸
Példaként az új Büntető Törvénykönyvet illetően a
mai napig aktuális migrációs helyzet negatív tenden-
ciáit követni kívánó módosítás hozható fel a 353. §-ban
szabályozott embercsempészés büntette vonatkozásá-
ban, mely 2015. szeptember 15-i hatállyal a büntetési
tétel felemelését eredményezte.⁹

Az 1978. évi IV. törvénnyel kapcsolatos jogszabályi
változások közül pedig kézenfekvő – hiszen a tanul-
mány további részében hozott példákat is érinti – a
szankciórendszerben és a speciális bűnismétlők kö-
rében megtett módosításokat említeni. Előbbiekre
2010. május 1-jétől, utóbbira már 2009. augusztus 9.
napjától sor került.¹⁰

Mindezek mellett is egyértelmű, hogy a legfajszülő-
sabb jogértelmezési kérdések az 1978. évi törvény ha-
tálya idején elkövetett, de már 2013. július 1. napját
követően elbírálandó bűncselekmények tekintetében
jelentkeznek, mert az új törvény több tekintetben ho-
zott enyhébb szabályozást (így a jogos védelem, mint
büntethetőséget kizáró ok lehetőségeit tágítva, a fel-
tétel szabadságra bocsáthatóság¹¹, vagy az ún. eny-
hítő rendelkezések alkalmazhatósága terén), míg más

⁵ Kihirdetve az 1976. évi törvényerejű rendelettel, ekként 1976. április 22. napjával belső jogunk része.

⁶ Kihirdetve az 1993. évi XXXI. törvénnyel, hatályos 1993. április 15. napjától.

⁷ 11/1992. (III. 5.) AB határozat IV/4.

⁸ BH 2005.377., BH 1995.72.

⁹ Módosította a 2015. évi CXL. törvény 32. §-a.

¹⁰ A 2009. évi LXXX. törvénybe foglalt novella szerint.

¹¹ Lásd 4/2013. (X. 14.) BK vélemény.

esetekben kifejezetten szigorúbb (példaként ismét a többszörös, illetőleg erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó rendelkezésekre érdemes utalni).

A Kúria bírói gyakorlatot formáló iránymutatásai szerint halmazatban álló bűncselekmények esetén a Btk. időbeli hatályának alkalmazása során elsődlegesen azt kell vizsgálni, hogy valamennyi vád tárgyává tett cselekmény az új büntető törvényi rendelkezés szerint is bűncselekmény-e. Amennyiben van olyan cselekmény, amely már nem az, akkor ennek jogkövetelményét e cselekményre nézve le kell vonni, és csak a többi bűncselekmény vonatkozásában vizsgálható, hogy azokra nézve összességében az új rendelkezések enyhébb elbírálást tesznek-e lehetővé.¹²

Bűnhalmazatban álló cselekmények esetén tehát annyiban lehet alkalmazni a két jogszabályt, ha egyes cselekmények az elbíráláskor már nem minősülnek bűncselekménynek. Ekkor az elbíráláskor hatályos törvény az irányadó a bűncselekménynek nem minősülő cselekményekre, ennek megfelelően pedig eljárási szakasztól függően bűncselekmény hiánya miatt az eljárás megszüntetésének vagy felmentő rendelkezés meghozatalának van helye. Ezt követően a bűnhalmazatban álló egyéb bűncselekmények vonatkozásában – ha ennek feltételei fennállnak – nincs akadálya az elkövetéskori törvény alkalmazásának.¹³

Ez a kétmozzanatú elemző folyamat elméleti megközelítésből látszólag kombinatív törvényalkalmazást mutat, ami a minden egyes terheltnél külön-külön lefolytatott vizsgálódás során kétségtelenül tilalmazott, mert valamennyi bűncselekményükre nézve vagy az elkövetéskor, vagy az elbíráláskor hatályos jogszabályt egységesen kell alkalmazni.¹⁴

Egyet kell érteni azonban Háger Tamással abban, hogy ez a favor defensionis elvéből következőleg a vádlott javára történik, és csak azokra a cselekményekre vonatkozik, amelyeket az új törvény a továbbiakban már nem tekint bűncselekménynek, nem sértve ezáltal a legalitás elvét. Azonban egyes bűncselekményeknek az új törvényben megjelenő dekriminalizációja miatt számos olyan rendelkezés alkalmazása válna szükségessé, mely terhesebb a vádlottra, mint a fő előírásként alkalmazandó, elkövetéskor hatályos törvény.¹⁵

A második mozzanat kezdeti elemeként – tehát ha a bíró arra a megállapításra jutott, hogy mindkét törvény büntetni rendeli – a vád tárgyát képező cselekmény különös részi tényállásban meghatározott büntetési tételek összevetése szükséges. Értelemszerűen a büntetési tétel felső határában bekövetkezett változás lehet elsődlegesen irányadó, de nemritkán az alsó határ is változhat, és az egyéb joghátrányok is figyelmet kaphatnak.

Ezután nem maradhat el az adott különös részi rendelkezések mellett az általános anyagi jogi szabályozás áttekintése, összevetése sem, ekként foglalva el végső álláspontot az alkalmazandó törvényről.¹⁶

Miként Háger Tamás rámutat, a konkrét magatartást gondolatban mindkét jogszabály szerint el kell bírálni, és azt kell enyhébbnek tekinteni, amelynek alkalmazása enyhébb elbíráláshoz vezet. Az egyes törvényi rendelkezéseket az egyéniesítésnek és az ügy, az elkövető speciális helyzetéhez viszonyítva kell vizsgálni. Az egyéniesítés azonban ekkor sem szakadhat el a lépcsőzetes vizsgálat fő szakaszaitól.¹⁷

Jelentős szerepet tulajdonít a bírói meggyőződésnek és az azt meghatározó logikai, pszichológiai folyamatoknak, de kitér arra is, hogy a bírói ítélet nem függetlenítheti magát a társadalmi elvárásoktól sem, ami különösen a joghátrány megválasztásában ölthet testet, mert azok a büntetés céljaiban is megjelennek, az egyéni és általános megelőzés által.¹⁸

Ezzel együtt is a vizsgálat csak abban az esetben vezethet az új törvény alkalmazásához, ha konkrét – nem csupán feltételezett – alapja van az enyhébb elbírálásnak.¹⁹

Az általános áttekintés zárásaként említést érdemel, miszerint a bíróságnak határozatában részletesen számot kell adnia arról, hogy milyen indokokra tekintettel tért el a fő előírástól, s alkalmazta az elbíráláskor hatályban lévő törvény rendelkezéseit.²⁰ Úgy gondolom, mindez a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénynek (a továbbiakban: Be.) a határozatok tartalmi követelményeire vonatkozó 258. § (3) bekezdés e) pontjában írtakból is következik, mely előírás nem teljesítése kétségtelenül csak relatív, ám mindenképp eljárási szabálysértést eredményez, mert e nélkül nem követhető egyértelműen az alkalmazandó törvény kapcsán elfoglalt bírói álláspont.

4. Az alkalmazandó törvény problematikája a bírói gyakorlatban

A cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény fogalmi köre a büntető anyagi jogi szabályok teljességét felöleli, együtt az adott cselekményre, a büntetőjogi felelősségre, illetve a joghátrányként előírányzott rendelkezésekre, melyek közül a különös részi módosítás mellett az általános részi rendelkezésekben bekövetkezett változtatások figyelembevétele is elengedhetetlen. Azt eldönteni, hogy melyik törvény tesz lehetővé enyhébb elbírálást, nemcsak az alkalmazandó büntetés neme és mértéke alapján, hanem a

¹² BH 2013.232., BH 1995.380.

¹³ BH 2004.304.

¹⁴ BH 2017.78., BH 2010.264., BH 2001.254.

¹⁵ Háger Tamás: A büntető törvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezések, mint alapvető alkotmányos garanciális szabályok. Büntetőjogi Szemle 1015/3. szám 69–70. o.

¹⁶ BH 2014.129., BH 2015.269., BH 2016.192.

¹⁷ Erről részletesebben: Háger: i. m. 73–74. o.

¹⁸ Erről részletesebben: Háger Tamás: A bírói meggyőződés, szubjektív elemek az ítékezésben, Jura, 2014/2, 72–78. o.

¹⁹ BH 2014.201.II.

²⁰ Fővárosi Ítéltábla 1/2013. (VI. 24.) BK véleménye

büntetőjogi felelősségre vonatkozó összes rendelkezés egybevetésével kell megállapítani.²¹

Viszonylag egyértelmű helyzetet teremt a dekriminalizáció, mely a Btk. 2. § (2) bekezdés első fordulata szerint áttöri a visszaható hatály tilalmát, ami megtörténhet olyan módosító rendelkezések törvénybe foglalásával, amelyek hatályon kívül helyezik az adott elkövetési magatartást büntetendő cselekménynek nyilvánító normát, de ennél is gyakrabban fordul elő, ha a jogalkotó a továbbiakban az adott bűncselekményt már szabálysértésként értékeli. Ezen túl hazánk uniós jogi integrációja is idézett elő dekriminalizációt bűncselekményi tényállások fogalmi elemeinek uniós jogi meghatározásával.²²

Az előző fejezetben említett vizsgálati szempontok ismeretében azt gondolhatjuk, hogy az utóbbi időben fokozatosan szigorodó büntető jogpolitika miatt viszonylag egyszerű annak elhatárolása, hogy amennyiben az új törvény szigorúbb rendelkezéseket tartalmaz az elkövetés idején hatályosnál, ezáltal nem is alkalmazható. A gyakorlat azonban mást mutat, amire mind az 1978. évi IV. törvényt módosító novellák, mind a jelenleg hatályos Btk. értelmezésével kapcsolatban számos példa hozható fel.

4.1.

Egy büntetőügyben a megyei bíróság gazdálkodó szervezet önálló intézkedésre jogosult dolgozója által elkövetett vesztegetés büntetében mondta ki bűnösnek a terheltet, ezért 120 napi tétel pénzbüntetésre ítélte. A határozatban megállapított tényállás szerint a vádlotttársa által valótlán tartalmú számlák benyújtása következtében jogtalanul kézhez vett pénzüsszegekkel megvalósított vagyon elleni cselekményt követően a fiktív számlákat befogadó szövetkezeti üzletet vezető terheltnek is juttatott a készpénzből, amit ő némi szabódás után eltett. Az elsőfokú bíróság a terhelt cselekményét az elbíráláskor hatályban lévő - az 1987. évi III. törvény 22. §-ával módosított 1978. évi IV. törvény 252. §-ának (1) bekezdése szerint büntettként értékelte.

A szóban forgó cselekmény elkövetésének napja 1987. április 30. napja volt, az 1987. évi III. törvény pedig 1988. január 1-jén lépett hatályba. Az adott cselekmény megítélését illetően azonban az új törvény szigorúbb rendelkezést tartalmaz, ezért az 1978. évi IV. törvény 2. §-a értelmében annak alkalmazására nem kerülhet sor.

A Legfelsőbb Bíróság ezért az elkövetés idején hatályban volt anyagi jogi rendelkezéseket alkalmazta, és a terhelt cselekményét szövetkezet önálló intézkedésre jogosult dolgozója által kötelelesszeggéssel elkövetett vesztegetés büntetnének minősítette.²³

4.2.

Hasonló meggyőződésre jutott a másodfokú bíróság a következő esetben is. A terheltet az elsőfokú bíróság közokirat-hamisítás büntetnének kísérlete miatt 120 napi tétel pénzbüntetésre ítélte. Tényállása szerint a biztonsági őrként dolgozó terhelt több darab kitöltetlen forgalmi engedélyt vett magához az általa őrzött megyei közlekedési felügyelet műszaki állomásán, az eltulajdonított forgalmi engedély lapokat az érvényesítéshez használt körbélyegzővel lepecsételte, ezáltal alkalmassá tette azokat arra, hogy valótlán adatok bejegyzésével hamis forgalmi engedélyek készüljenek. Néhány hónappal később pedig a forgalmi engedély lapokat - ismerőse révén - eladásra kínálta, ám a nyomtatványokat - melyekben nem eszközöltek változtatást - a nyomozó hatóság lefoglalta.

A védelmi fellebbezések alapján eljáró megyei bíróság mint másodfokú bíróság ítéletével az elsőfokú határozatot akként változtatta meg, hogy a cselekményt közokirat-hamisítás előkészülete vétségének minősítette, egyebekben az ítéletet helyben hagyva. A jogi indoklás körében kifejtette, hogy a terhelt a hamisítás elkövetési magatartását nem kezdte meg, csupán az elkövetéshez szükséges feltételt, vagyis a lebélyegzett forgalmi engedély nyomtatványt biztosította. Cselekménye akkor jutott volna kísérleti stádiumba, ha a nyomtatvány kitöltését egy konkrét gépjármű adataival megkezdi, ekként a terhelt csupán az 1978. évi IV. törvény 274. §-ának (2) bekezdése szerinti közokirat-hamisítás előkészületének a vétsége állapítható meg.

Ez utóbbi jogerős határozat ellen a terhelt javára, felmentés érdekében benyújtott ügyészi felülvizsgálati indítvány alapján eljáró Legfelsőbb Bíróság az indítványt alaposnak találva kifejtette, hogy a közokirat-hamisítás előkészületét büntetni rendelő 1978. évi IV. törvény 274. §-ának (2) bekezdését az 1996. évi LII. törvény 5. §-a iktatta be, mégpedig 1996. szeptember 1-jei hatállyal. Ezt megelőzően - tehát a cselekmény elkövetésének időpontjában, 1995. áprilisában is - a közokirat-hamisítás előkészülete nem volt büntethető. Minthogy az 1978. évi IV. törvény 2. §-a értelmében az új büntetőtörvénynek - kivéve ha a cselekmény nem bűncselekmény, illetve enyhébben büntetendő - nincs visszaható hatálya, a terhelt bűnösségét e bűncselekményben nem lehetett volna megállapítani. Ezért a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú és a másodfokú határozatot hatályon kívül helyezte, és a terheltet a közokirat-hamisítás előkészületének vétsége miatt emelt vád alól felmentette.²⁴

4.3.

Egy másik ügyben az elsőfokú bírósággal eljáró törvényszék az elkövetés idején hatályos 1978. évi IV. törvény alkalmazásával a terheltet bűnösnek mondta ki

²¹ BJD 8422.

²² BH 2009.231.

²³ Legf. Bír. Bf.I.1122/1990., BH 1991.181.

²⁴ Legf. Bír. Bfv.IV.2661/1999/5. sz., BH 2001.159.

2. rb. adócsalás büntetében, és 2. rb. magánokirat-hamisítás vétségében, ezért – halmazati büntetésül – 3 év börtönbüntetésre és 4 év közügyektől eltiltásra ítélte.

A határozat ellen bejelentett fellebbezések alapján az ítéletábla felülbírálatára során az elsőfokú ítélet szerinti minősítéssel szemben a cselekményekre az elbíráláskor hatályban lévő Btk.-t alkalmazta, mivel az elkövetéskori és az elbíráláskor hatályban lévő büntetőtörvények ügyben releváns rendelkezéseinek összevetésével azt a következtetést vonta le, hogy összhatásában az elbíráláskori újabb büntetőtörvény rendelkezéseinek alkalmazása kedvezőbb a terheltre nézve.

Határozata jogi indokolásában az ítéletábla leszögezte, hogy az elkövető a *nullum crimen sine lege* elv alapján csak olyan bűncselekmény miatt vonható felelősségre, amely az elkövetés idején hatályban lévő büntető jogszabályba ütközött. A *nulla poena sine lege* elv értelmében pedig nem sújtható szigorúbb büntetéssel az elkövető annál, mint amilyen a jog az elkövetéskor büntetni rendeli.

Az elbíráláskor hatályos Btk. 1. § (1) bekezdése szerint csak az a cselekmény minősülhet bűncselekménynek, amit az elkövetése előtt a törvény büntetendővé nyilvánított. Ez – a miniszteri indokolás szerint – egyrészt az az elkövetéskor hatályos törvény alkalmazását írja elő, másrészt megköveteli, hogy a jogalkotó törvényben határozza meg a bűncselekményeket. A (2) bekezdés rögzíti, hogy az elkövetővel szemben csak olyan büntetőjogi jogkövetkezmény alkalmazható, amelyet a törvény már az elkövetés idején előírt. Ezen szabály értelmében – ahogy arra a miniszteri indoklás is utal – a büntetőtörvény az alapja a büntetés nemének és mértékének. Az elbírálást szigorító büntetőtörvénynek nem lehet visszaható ereje.

Amennyiben az üzletszerűséget az elkövetéskor minősítő körülményként nem határozza meg büntetendőnek a büntetőtörvény, akkor azt utóbb nem lehet annak tekinteni. Az elkövetőnek ugyanis nem kellett az elkövetéskor ezen minősítő körülménnyel számolnia, mivel a „büntetlenséget” biztosította számára a jogalkotó.

Adott esetben arra figyelemmel, hogy az elkövetéskori törvény nem ismerte az üzletszerű elkövetést, az említettek alapján a terhelt cselekményét nem lehet üzletszerűen elkövetettnek és súlyosabban büntetendőnek minősíteni.

Mindezekre tekintettel az ítéletábla a terhelt cselekményeit a Btk. 396. § (1) bekezdés a) pont 3. fordulatába ütköző, és a (4) bekezdés a) pontja szerint minősülő és büntetendő az adóbevétel különösen nagy mértékben csökkentő költségvetési csalás büntetendően és 2 rb. – egy esetben – a Btk. 6. § (2) bekezdése szerint folytatólagosan elkövetett és a Btk. 345. §-ába ütköző, aszerint minősülő és büntetendő hamis magánokirat felhasználása vétségének minősítette.²⁵

4.4.

Az elsőfokú bíróság a terhelt testi sértés vétségének kísérletében, lőfegyverrel és lőszerrel visszaélés büntetében és lopás vétségében mondta ki bűnösnek, cselekményeit az elkövetés idején hatályos 1978. évi IV. törvény szerint minősítve, ezért halmazati büntetésül 4 év szabadságvesztésre és 4 év közügyektől eltiltásra ítélte.

Az ítélet ellen megalapozatlanság miatt a terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezést a fellebbviteli főügyészség módosított formában tartotta fent, valamint az ítélet további kiegészítésére tett indítványt azzal, hogy a terhelttől az eljárás során lefoglalt hangtompítóval kapcsolatban a bíróság utaljon rá, hogy az tiltott vadászati eszköz, mely az Igazgatási törvény 4. § (1) bekezdés c) pontja értelmében nem engedélyezhető. A terhelt vadászati tilalmi idő alatt követte el a tényállás 2. pontjában írt orvvadászatot. A vad kilövéseivel és eltulajdonításával 200 000 forint kárt okozott, mivel orvvadászat esetén nem az ún. lőtt vad ár, hanem az élő vad ára az irányadó.

A másodfokú nyilvános ülésen a fellebbviteli főügyészség utóbbi indítványával kapcsolatosan még arra utalt, hogy a cselekmény elkövetésekor hatályos büntetőtörvény által szabályozott állatkínzás nem valószínűsíthető, hiszen a terhelt a vad kilövésekor a tiltott hangtompítót nem használta.

A fellebbezésekre tekintettel az ítéletábla a törvényszék elsőfokú ítéletét és az azt megelőző eljárást teljes terjedelmében felülbíráta. Ennek során megállapította, hogy az elsőfokú bíróság vizsgálta az időbeli hatály kérdését is, mely körben elfoglalt álláspontjával a fellebbviteli főügyészség egyetértett. Az ítéletábla viszont a törvényszék ezzel kapcsolatos okfejtését nem tudta osztani. Kifejtette, hogy az elsőfokú bíróság az ítélet indokolásában tényyszerűen utalt arra, hogy az elbírálás idején hatályos Btk. új bűncselekményként szabályozza az orvvadászatot. A tényállás 2. pontjában írt cselekményével a terhelt magatartása ennek a bűncselekménynek valamennyi tényállási elemét kimerítette, így a lopással halmazatban terhére ezt a cselekményt is meg kellene állapítani az elbíráláskori Btk. alkalmazása mellett, de ezt a Btk. 1. § (1) bekezdésében rögzített „*nullum crimen sine lege*” elve kizárja. Helyesen foglalt állást tehát az elsőfokú bíróság abban, hogy olyan cselekmény miatt, amely az elkövetéskor még nem volt bűncselekmény, az elkövető később nem vonható büntetőjogi felelősségre.

Ebből azonban – álláspontjával szemben – nem következik az, hogy ilyen esetben csak az elkövetéskor hatályos törvényt lehet alkalmazni. A Btk. 1. §-ának vizsgálata megelőzi a Btk. 2. §-ának alkalmazását. Először tehát a bíróságnak azt kell eldönteni, hogy a tényállásban írt valamely cselekmény az elkövetéskor büntetendő cselekmény volt-e. Ha arra a megállapításra jutott, hogy az akkori Btk. különös részi szabályozása alá nem tartozott ez a cselekmény, mint az elbíráláskor hatályos Btk. szerinti bűncselekmény, az időbeli

²⁵ Kecskeméti Törvényszék mint elsőfokú bíróság 5.B.250/2012/42. számú, és a Szegedi Ítéletábla Bf.III.407/2013/11. számú ítélete

hatály vizsgálatakor szóba sem jöhet. Példaként ennek az ellenkezőjét hozta fel az ítéletábra, nevezetesen az 1978. évi IV. törvény 2. §-a alapján kialakult töretlen bírói gyakorlat – melyhez képest az új Btk. 2. §-a sem hozott változást – szerint amennyiben a halmazatban lévő bűncselekmények közül egyik cselekmény az elbíráláskor hatályos Btk. szerint már nem bűncselekmény, az eljárás megszüntetésének vagy felmentésnek van helye. A bíróság pedig ezt követően a többi bűncselekményre nézve vizsgálja az alkalmazandó jogszabály kérdését. Ez esetben sem vonja tehát maga után a felmentéshez vezető új Btk. alkalmazása kötelezően a további bűncselekmények vonatkozásában az ezen jogszabály szerinti elbírálást.

Adott esetben megállapítható volt, hogy a terhelttől lefoglalt hangtompító tiltott vadászati eszköz, azonban az irányadó tényállás szerint a terhelt azt nem alkalmazta a vad kilövésekor, vagyis cselekménye nem merítette ki az elkövetéskor hatályban volt állatkínzás tényállási elemeit, így az új Btk. szerint – az állatkínzás tiltott vadászati eszközzel megvalósított fordulatának elkövetési magatartását is magában foglaló – orvvadászatként sem értékelhető. A tiltott vadászati módra nézve, – amely pedig az állatkínzás tényállásából ugyancsak az orvvadászat tényállásába került beemelésre – a vádirati tényállás nem tartalmaz konkrét adatokat, erre az elsőfokú bíróság sem folytatott bizonyítást, így az orvvadászat ezen elkövetői alakzat mellett sem állapítható meg.

Az időbeli hatály kérdésével kapcsolatosan a kifejtetkekből adódóan az ítéletábra is vizsgálta, hogy a terheltre nézve az elkövetéskor vagy elbíráláskor hatályos törvény kedvezőbb-e. Ennek eredményeként arra az álláspontra helyezkedett, hogy a jelenleg hatályos Btk. feltételes szabadságra vonatkozó kedvezőbb rendelkezése miatt ez utóbbi törvény alkalmazása indokolt. Ezért a törvényszék ítéletét megváltoztatta, a bűnösség megállapításával érintett bűncselekményeket az elbíráláskor hatályos Btk. adott jogszabályhelyeinek megfelelően testi sértés vétségének, lőfegyverrel, lőszerrel visszaélés büntetének és lopás vétségének minősítette, s miután a minősítésváltozásra figyelemmel a másodfokú eljárásban új büntetés kiszabása vált indokolttá, az első fokon kiszabott büntetést 3 év börtönben végrehajtandó szabadságvesztésre és 3 év közügyektől eltiltásra enyhítette.²⁶

4.5.

Szintén új törvényi tényállással kapcsolatos az az ügy, amelyben a járásbíróság a terheltet folytatólagosan elkövetett lopás vétségének kísérlete miatt 2 évre próbára bocsátotta, döntése során az elkövetés idején hatályos 1978. évi IV. törvényt alkalmazva. Az ítéletben megállapított tényállás szerint a terheltet a vízi rendészet rendőrei 2013. április 17. napján intézkedés alá

vonták, az általa engedély nélkül fogott 7,5 kg halat lefoglalták, s e mellett a 2013. április 10. napján kihelezett halászati eszközeit is.

Az ítélettel szemben bejelentett fellebbezés folytán a törvényszék mint másodfokú bíróság felülbírálatá során az időközben bekövetkezett jogszabályváltozásra figyelemmel a Btk. 2. § (2) bekezdésében foglaltak szerint vizsgálta, hogy a cselekmény elbíráláskor hatályban lévő büntetőtörvény, vagy a fő szabály szerinti elkövetéskor hatályos anyagi jogszabály alkalmazandó-e. Ennek során arra a megállapításra jutott, hogy az új törvény rendelkezései nem eredményeznek enyhébb elbírálást, mivel a szabályozott halászati tevékenység védelmére új törvényi tényállás – a Btk. 246. §-ában foglalt orvhalászat – került beiktatásra, mely a lopással halmazatot képez. Ez viszont szigorúbb elbírálást eredményezne. Mindezek alapján a másodfokú bíróság a terhelt cselekményére szintén az 1978. évi IV. törvényt alkalmazta, ám azt befejezettként értékelve, lopás vétségének minősítette, és vele szemben a törvény szerint legenyhébb büntetés kiszabását vagy más intézkedés alkalmazását is szükségtelennel találva, megrovást alkalmazott, ennek megfelelően változtatva meg az elsőfokú határozatot.²⁷

4.6.

Egy másik ügyben²⁸ időközben külföldön jogerős szabadságvesztés büntetését töltő terhelttel – mint többszörös és egyben mint különös visszaesővel – szemben a megyei főügyészség magánlaksértés büntette, tártettesként elkövetett zsarolás büntette, és emberölés büntetének kísérlete miatt emelt vádat a törvényszéken, mely büntetőeljárás a terhelt Magyarországra történő átadásának megtörténteig felfüggesztésre került.

Időközben a járási ügyészség egyedi azonosító jel meghamisításának büntette miatt újabb vádat emelt a járásbíróságon a terhelttel szemben, mely bűncselekményt szintén mint többszörös visszaeső követett el.

Miután a terhelt átadására sor került az osztrák hatóságok részéről, a törvényszék az eljárás folytatását rendelte el, majd a járásbíróság megkeresésére, még a tárgyalás előkészítése során az előtte folyamatban lévő üggyhez egyesítette az egyedi azonosító jel meghamisításának büntette miatt indult büntetőügyet. Említést érdemel, hogy az elsőfokú bíróság egyesítést kimondó határozata ellen az arra jogosultak egyike sem élt fellebbezéssel.

A törvényszék egyesítő rendelkezés jogerőre emelkedését követően értelem szerűen a terhelttel szemben emelt vádat a továbbiakban egységesen, egy eljárás keretében vizsgálta, majd a lefolytatott bizonyítása eredményeként hozott elsőfokú ítéletével a terheltet a 2009. április 6. napján elkövetett emberölés

²⁷ Miskolci Törvényszék mint másodfokú bíróság 3. Bf.1459/2013. sz., EBD 2015.B.24.

²⁸ Debreceni Törvényszék mint elsőfokú bíróság 19.B.734/2013/117. számú, és a Debreceni Ítéletábra Bf.II.659/2015/25. számú határozata

²⁶ Veszprémi Törvényszék mint elsőfokú bíróság 10.B.966/2012/38. számú, és a Győri Ítéletábra Bf.52/2014/8. számú határozata

büntetének kísérletében²⁹, társtettesként elkövetett önbíráskodás büntetésében³⁰, társtettesként elkövetett személyi szabadság megsértésének büntetésében³¹, társtettesként elkövetett magánlaksértés büntetésében³², és a 2012. január 18. napján elkövetett egyedi azonosító jel meghamisításának büntetésében³³ mondta ki bűnösnek. Ezért a terheltet – mint többszörös visszaesőt³⁴ – halmazati büntetésül 11 év fegyházbüntetésre és 10 év közügyektől eltiltásra ítélte. A D-i Városi Bíróság ítéletével jogerősen kiszabott 11 hónap börtönbüntetés végrehajtása során engedélyezett feltételes szabadságot megszüntette, megállapítva azt is, hogy a terhelt nem bocsátható feltételes szabadságra.

A másodfokon eljáró ítéletábrla Be. 348. § (1) kezdése szerint folytatott teljes körű revíziója a minősítés felülbírálatához tartozóan kiterjedt arra is, hogy a Btk. 2. §-ában írtakra figyelemmel az elkövetés vagy elbírálás idején hatályos anyagi jogi rendelkezések kedvezőbbek-e a terhelt számára. Ebben a körben megállapította, hogy az elsőfokú bíróság a hatályszabályokra tényszerűen kitért, és alapvetően helyes álláspontot foglalt el, amikor úgy találta, hogy összehatásaiban egyik terheltre nézve sem tekinthető enyhébbnek az új jogszabály, sőt ellenkezőleg, kifejezetten hátrányosabb következményeket irányoz elő.

A határozat ebben a körben adott indokolását az időbeli hatály tekintetében viszont kiegészítette. E tekintetben rögzítette, miszerint az elbírálás idején hatályos büntető kódex a terheltre nézve alapvetően hátrányosabb, ezért alkalmazása bizonyosan kizárt, következésképp – a fő előírás szerinti – elkövetéskor hatályos büntető törvény alapján kell az általa elkövetett cselekményeket elbírálni [Btk. 2. § (1) bekezdés]. Az elsőfokú ítélet azonban nem tért ki arra, hogy melyiket tekintette az elkövetés idején hatályos büntető törvénynek, sőt a hatályszabályok körében előadotakból az következett, hogy a terhelt esetében is a 2009. április 6. napján hatályban volt anyagi jogszabályt vélte alkalmazandónak. Hiszen annak rendelkezéseit együttesen vetette össze az ügy fellebbezéssel érintett további terheltjével, illetőleg hivatkozott a középértékes szempontok jelentőségére is, de más okokat már nem említett.

E vonatkozásban az ítéletábrla a fellebbeviteli főügyészség érvelését fogadta el, mely szerint a terhelnél alapvetően a 2012. január 18. napján hatályos szabályok lennének az irányadók. Ennek indoka épp az elsőfokú bíróság által eszközölt és a párhuzamosan folyamatban lévő ügyeket összeegyesítő döntésben keresendő. Az egyesítés alapvető jelentőséggel bírt, hiszen az ügyek elbírálása a továbbiakban egységesen történt, a terhelt büntetőjogi felelősségéről egyetlen határozat, a fellebbezésekkel támadott elsőfokú íté-

let rendelkezett. Utóbbi a bizonyítási eljárás eredményeként azt állapította meg, hogy a terhelt 2009. április 6. napján P. R. S. sértett sérelmére követett el bűncselekményeket, míg 2012. január 18. napján eltulajdonított rendszámtáblát használt fel, ezért a fő előírás szerinti törvény az ide vonatkozó bírói gyakorlat ismeretében valóban a 2012. január 18. napján hatályos 1978. évi IV. törvénnyel elfogadott Büntető Törvénykönyv. Valamennyi bűncselekményre nézve ugyanis a legutóbb megvalósított bűncselekmény elkövetése idején hatályos törvény alkalmazásának van helye.³⁵

A 2012. január 18. napján hatályos anyagi jogi szabályok szerint azonban a terhelt erőszakos többszörös visszaesői minőségét kellett volna megállapítani, mégpedig az ítéletábrla másodfokú ítéletében levezetett, törvényi rendelkezések által megkívánt láncolat alapján.

E tekintetben az elsőfokú bíróság ítéletének indokolása pusztán csak arra utalt, hogy a terhelt többszörös visszaesői minősége mellett egyben különös visszaeső is.

Az erőszakos többszörös visszaesői kategóriát a büntető anyagi jogi szabályok közé a 2009. évi LXXX. törvénnyel elfogadott novella iktatta be. E törvény 42. § (5) bekezdésével 2009. augusztus 9. napjától hatályos 1978. évi IV. törvény 137. § 17. pontja szerint tehát erőszakos többszörös visszaeső az a többszörös visszaeső, aki mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el. Indokát az adta, hogy akit korábban kétszer személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és ismételen elkövet egy személy elleni erőszakos bűncselekményt, az fokozott veszélyt jelent a társadalomra, így indokolt az is, hogy szigorúbb szabályok vonatkozzanak rá. A törvény felsorolással határozza meg, hogy mely különös részi tényállásokat tekint személy elleni erőszakos bűncselekménynek. Kitekintőként említésre érdemes, hogy ez a felsorolás például nem tartalmazza a garázdaságot, de ennek a törvényalkotó logikus és egyértelmű magyarázatát is adta. Nevezetesen az utóbbi bűncselekmény elkövethető akár dolog elleni erőszakkal is és ilyen esetben nyilvánvalóan nem valósul meg személy elleni erőszakos bűncselekmény. Ha viszont a garázdaságot személy elleni erőszakkal követik el, akkor amennyiben a garázdaság büntetési tétele kisebb, mint a testi sértésé, a garázdaság szubszidiaritása folytán testi sértést kell megállapítani. Abban az esetben pedig, ha a garázdaság büntetési tétele azonos vagy magasabb, mint a testi sértésé, akkor a két bűncselekmény valóságos halmazata megállapításának van helye. Személy elleni erőszakkal elkövetett garázdaság tehát soha nem áll önmagában, ilyen esetekben a testi sértést is mindenképpen értékelni kell.³⁶

Az idézett törvényszakasz ennek megfelelően taxa-

²⁹ 1978. évi IV. törvény 166. § (1) bekezdés

³⁰ 1978. évi IV. törvény 273. § (1) bekezdés

³¹ 1978. évi IV. törvény 175. § (1) bekezdés

³² 1978. évi IV. törvény 176. § (1) bekezdés, (2) bekezdés a) pont, (4) bekezdés

³³ 1978. évi IV. törvény 277/A. § (1) bekezdés a) pont

³⁴ 1978. évi IV. törvény 137. § 16. pont

³⁵ BH 2002.467.

³⁶ A 2009. évi LXXX. törvény indokolása a korábbi Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

tíve rögzíti a személy elleni erőszakos bűncselekmények körét, azok között nevesítve a vizsgált ügyben releváns emberölést (166. §), a testi sértést (170. §), a személyi szabadság megsértését (175. §) és a hivatalos személy elleni erőszakot [229. § (1)–(6) és (8) bekezdés]. Egyébként az elbíráláskor hatályos Btk. 459. § (1) bekezdés 27. pont c), d) és i) alpontjai is tartalmazzák ezen bűncselekményeket, szintén személy elleni erőszakos bűncselekményként jelölve azokat. Az adott törvényhely mellett irányadónak tekintett 83/2010. számú Bk. vélemény szerint az erőszakos többszörös visszaesés a többszörös visszaesés speciális esete, gyakorlatilag egy „különös többszörös” visszaesői kategória az erőszakos személy elleni bűncselekmények körén belül. Meghatározása szükségképpen magában foglalja a többszörös visszaesőkenti elítélés minden elemét azzal a többlettel, hogy már a visszaesést megalapozó egy korábbi elítélés is személy elleni bűncselekmény miatt történt. A többszörös visszaeséshez vezető három éven belüli láncolatlan elítélések nyújtanak alapot az 1978. évi IV. törvény 137. § 17. pontja szerinti elkövetői minőség megállapításához.³⁷

Adott esetben a terheltre azt lehetett megállapítani, hogy a Gy.-i Városi Bíróság 1999. november 11. napján jogerőre emelkedett határozatával más bűncselekmény mellett hivatalos személy elleni erőszak büntette miatt ítélte végrehajtandó szabadságvesztésre (első erőszakos bűncselekmény miatti elítélés). E büntetését további szabadságvesztésekkel együtt a Gy.-i Városi Bíróság összbüntetésbe foglalta, az összbüntetés tartamát 4 év 7 hónap 15 nap börtönben állapította meg, melyből a terhelt feltételes szabadság kedvezményével 2004. január 1. napjával szabadult.

Az ettől számított három éven belül – sőt a feltételes szabadság tartama alatt – azonban 2005. május 15. napján újabb erőszakos bűncselekményt követett el. Hiszen a Gy.-i Városi Bíróság és a B. Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság 2006. június 21. napján jogerős ítéleteivel ezúttal társtettesként, aljas indokból elkövetett személyi szabadság megsértésének büntette és társtettesként, aljas indokból elkövetett könnyű testi sértés büntette miatt, mint visszaesőt ítélte börtönbüntetésre, kimondva, hogy nem bocsátható feltételes szabadságra (második erőszakos bűncselekmény miatti elítélés). A terhelt ebből a büntetéséből – mely a Gy.-i Városi Bíróság összbüntetési ítéletének egyik alapítéletét képezte – 2008. december 18. napján kitöltve szabadult.

Nyilvánvaló tehát, hogy a jelen ügyben elbírált újabb erőszakos bűncselekménye – emberölés büntettének kísérlete és társtettesként elkövetett személyi szabadság megsértésének büntette – elkövetéséig (2009. április 6. napjáig) a törvény szerint előírt három év megint nem telt el.

Következésképp a terhére rótt és az egyesítő rendelkezés következtében egy eljárásban elbírált bűncselekmények miatt a fő előírás szerinti elkövetéskor,

tehát a 2012. január 18. napján hatályos törvényt vizsgálva a terhelt bűnismétlői minőségét az első fokon rögzítettek helyett erőszakos többszörös visszaesőként kellett volna meghatározni.

A 2012. január 18. napján hatályos 1978. évi IV. törvény további rendelkezéseit áttekintve az elsőfokú ítéletben is megjelenő, ugyancsak az egyesítésre visszavehető feltételes szabadság megszüntetése és a feltételes szabadság lehetőségéből történő kizárás mellett ez a jogszabály más hátránnyal is járt volna a terhelt számára. Nevezetesen az 1978. évi IV. törvény 97/A. §-ában foglaltak alkalmazásával, mely szerint az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkenti minősítést megalapozó súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a 20 évet meghaladja, az elkövetővel szembeni életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni. Adott esetben a legsúlyosabb bűncselekmény az emberölés büntettének kísérlete, melynek 15 évben meghatározott felső tételét kell a kétszeresével emelni, ám a felemelt felső határ nyilvánvalóan meghaladja a 20 évet, tehát a terhelttel szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását írta volna elő a törvény. E büntetésből ugyan az 1978. évi IV. törvény 47/A. § (2) bekezdése szerint a feltételes szabadság lehetősége adott, ám annak legkorábbi időpontját legalább 20 évben kellett volna meghatározni. Az elbíráláskor hatályos Btk. ide vonatkozó rendelkezései gyakorlatilag hasonló szabályozást tartalmaztak azzal a megjegyzéssel, hogy még hátrányosabbak is, ugyanis életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadság legkorábbi időpontja az elbíráláskor hatályos törvény szerint 25 év.

A fentiek összegzéséeként kimondható volt, hogy az elsőfokú bíróság által hozott, ügyeket egyesítő rendelkezés csakis hátrányos helyzetet teremtett a terhelt számára, hiszen egyedül az újabb bűncselekményt, az egyedi azonosító jel meghamisításának büntettét követte el feltételes szabadság hatálya alatt, mely tény nemcsak ennek a kötelező megszüntetésével járt, hanem az adott ügyben kiszabásra került határozott tartamú szabadságvesztésnél a feltételes szabadság lehetőségéből is kizárt lett. Valamint a 2012-ben hatályos 1978. évi IV. törvény szerint erőszakos többszörös visszaesőnek is minősült, az emelt büntetési tételket pedig a fent említettek szerint életfogytig tartó szabadságvesztést eredményezett volna.

Az ítélet tábla a terhelt előéleti adataira kiterjedő részbizonyítást folytatott, melynek eredményeként tetten érhető, fent idézett láncolatot felismerve a fellebbviteli főügyészség azt indítványozta, hogy a terheltre a 2012. január 18. napján irányadó büntetőtörvényt az erőszakos többszörös visszaesői minőségre vonatkozó szabályok figyelmen kívül hagyásával alkalmazza a bíróság, lévén a terhére rótt erőszakos bűncselekmények idején e szabály tényszerűen még nem volt hatályos. Azonban eme érvelés ellen hatott az a

³⁷ 83/2010. BK vélemény az erőszakos többszörös visszaesőkről

már érintett vizsgálati szempont, hogy a Btk. 2. §-a csak az elkövetéskori és elbíráláskori törvény közötti választás lehetőségét teremti meg³⁸, és valamennyi bűncselekményre nézve vagy az elkövetéskor, vagy az elbíráláskor hatályos jogszabályt egységesen kell alkalmazni, ezeknek az összehatásban való értékelése szükséges, de a büntető anyagi jogi rendelkezések kombinatív alkalmazására nem kerülhet sor (BH 2001.254.).

Az elsőfokú bíróság egyesítő rendelkezése az irányadó törvényhelyben rögzítettek közül³⁹ tehát kizárólag a személyi összefüggésre volt alapítható, ám semmilyen egyéb eljárási érdek folytán nem lehetett célszerű, avagy indokolt. Ellenkezőleg, az egymástól távoli elkövetési időpontok, és legfőképp az ezt felölelő időszakban tetten érhető, fokozatosan – különösen az erőszakos bűncselekményeket elkövető bűnismétlők esetében – szigorodó büntetőjogpolitika ismeretében kifejezetten kerülni is kellett volna.

Az egyesítéshez fűződő következmények nemcsak méltánytalan hátránnyal jártak, hanem az ismertettek szerint az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdéséből, és a nulla poena sine lege elvéből következő alkotmányossági alapelvekbe ütköztek, mely helyzetet az ítéletábrának orvosolnia kellett. Ugyanakkor a másodfokú bíróság a Be. 348. § (1) bekezdésére alapítottan a fellebbezéssel megtámadott ítéletet annak egészében bírálja felül. Adott esetben a terhelt bűnösségének megállapítására több időpontban elkövetett bűncselekmények miatt került sor, ám egy eljárás keretein belül, egységes büntetés kiszabásával. Ebből következik, hogy a másodfokú elkülönítés és ügyeinek külön-külön történő felülbírálatára nem lett volna lehetséges.

A cselekményeket vizsgálva, az elkövetési időket figyelembe véve a 2009. április 6. napján hatályos 1978. évi IV. törvény az emberölés büntetnének kísérletét 5 évtől 15 évig, a tártettesként elkövetett önbíráskodás büntetétét 1 évtől 5 évig, a tártettesként elkövetett személyi szabadság megsértésének büntetétét 3 évig, a tártettesként erőszakkal, éjjel elkövetett magánlakásértés büntetétét 5 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette. Az egyesítésre figyelemmel irányadó, 2012. január 18. napján hatályos büntetőtörvény alkalmazása esetén e bűncselekményekhez kizárólag további 1 rendbeli, egyedi azonosító jel meghamisításának büntetése társult, melynek büntetési tétele 3 évig terjedő szabadságvesztés. Látható tehát, hogy a mindenképp alkalmazandó 1978. évi IV. törvény 97. § (1) bekezdése és 85. § (2)–(3) bekezdései szerinti halmazati büntetés-kiszabás során a túlnyomórészt erőszakos és magas tárgyi súlyú, fokozottan társadalomra veszélyes bűncselekmények mellett a közbizalom elleni bűncselekménynek a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából elviekben elenyésző a jelentősége, ám adott esetben mégis a fentebb említett súlyos hátrányokat eredményezte volna.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény az officialitás (és a legalitás) elvének maradéktalan alkalmazásának a követelménye alól célszerűségi okból taxatíván felsorolt esetekben kivételt enged. Feljogosítja a büntetőügyekben eljáró hatóságokat arra, hogy mellőzzék a bűncselekmény üldözését, a vádemelést, illetve az elbírálását annak ellenére, hogy büntetőeljárás akadály nem áll fenn. Ezek az ún. oportunitás esetei. Az oportunitás körébe tartoznak azok az esetek, amikor a törvény arra figyelemmel jogosítja fel a hatóságokat az eljárás megindításának a mellőzésére, a bizonyítás mellőzésére, a vádemelés részbeni mellőzésére, illetve a már megindított eljárás megszüntetésére, hogy az e rendelkezéssel érintett cselekmény/ek/nek az elkövetett (az eljárás tárgyát képező) jelentősebb súlyú bűncselekmény/ek/ mellett a vádlott felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége.⁴⁰ Az ilyen rendelkezések alkalmazásának értelemszerűen az az általános feltétele, hogy anyagi bűnhalmazatban álló cselekmények miatt induljon (folyjon) az eljárás. A jelentősebb súlyú bűncselekmény fogalmának a meghatározása körében a bűncselekmények absztrakt és konkrét tárgyi súlyát (társadalomra veszélyességét) egyaránt értékelnie kell a büntetőügyekben eljáró hatóságoknak. A bűncselekmények absztrakt tárgyi súlyának értékelése a jogalkotó feladata és az egyes bűncselekményekhez kapcsolt büntetések nemében és mértékében ragadható meg. Az egyes bűncselekmények absztrakt tárgyi súlya azonban még nem igazítja el a jogalkalmazót abban a kérdésben, hogy mit tekintsen jelentősebb súlyú bűncselekménynek, sem pedig abban, hogy milyen az az enyhébb tárgyi súlyú bűncselekmény, amelynek a vádlott felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége. Ezért a vizsgált rendelkezések alkalmazásának feltételei mindig csak a konkrét esetek konkrét körülményeihez igazodóan határozhatók meg. Ha az eljárás gyorsításával, a költségek csökkentésével, a tanúk kíméletével stb. meghatározható előnyök nem érhetőek el, mert pl. a bíróság a teljes körű bizonyítást lefolytatta és a vádlott büntetőjogi felelősségét megalapozó tényállást megállapította, akkor nincs olyan társadalmilag kompenzálható előny (és ezzel együtt elkerülhető hátrány), amely a legalitás elvének áttörését indokolhatná. Ilyen esetekben az oportunitás eseteinek alkalmazása a törvény alapvető rendelkezéseinek a sérelmével járna.⁴¹

A szemléltetett ügyben az ítéletábrán azonban úgy találta, hogy az egyedi azonosító jel meghamisításának büntetése kapcsán az elsőfokú határozat tényállása a Be. 351. § (2) bekezdés a) pontjában írt felderítetlenségben is szenved. Az elsőfokú bíróság e bűncselekmény bizonyítása terén mindössze egyetlen tanút idézett a tárgyalásra, aki azonban a terheltre fűződő hozzátartozói viszonyából fakadó mentességi jogával élve – arra jogosultan – megtagadta a vallomástételt. Következésképp vallomása nem is volt figyelembe ve-

³⁸ BH 2015.270.

³⁹ Be. 72. § (2) bekezdés

⁴⁰ Lásd. Be.187. § (1) bekezdés, 220. § (1) bekezdés, 267. § (1) bekezdés g) pontja, 306. §, 332. § (2) bekezdés

⁴¹ Legf. Bír. Bhar.II.1.064/2007/8. sz.

hető a tényállás megállapításához, ahogyan arra az elsőfokú ítélet is kitért. A törvényszék azonban e tény ismeretében sem folytatott további személyi bizonyítást, hanem csak az okirati bizonyítékokat értékelte a terhelt vallomása mellett, ezzel figyelmen kívül hagyta a Be. 118. § (2) bekezdésében foglalt előírást – mely szerint a terhelt beismerése esetén is meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat –, továbbá annak tényét, hogy a nyomozás során a hozzátartozón kívül több olyan tanú került kihallgatásra a kérdéses rendszám-tábla el tulajdonításával és használatával kapcsolatban, akik releváns információval rendelkeztek. Mindez azonban felderíthetlenségből adódóan a bizonyítás olyan mérvű folytatásának igényét vetette fel, mely nélkül a II. számú tényálláshoz megalapozatlanság társult, de ennek kiküszöbölése alapvetően a ténymegállapító elsőfokú bíróság jogköréhez tartozott volna.

Mindezek alapján az ítélet-tábla a Be. 377. §-a alapján eljárva a Be. 332. § (2) bekezdése szerint az egyedi azonosító jel meghamisításának büntetése vonatkozó részében az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte, és az e bűncselekmény miatti büntetőeljárást megszüntette. Döntését azzal indokolta, hogy egyrészt utóbbi bűncselekménynek a terhelt terhére rótt jóval súlyosabb megítélésűek mellett nincs érdemi jelentősége a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából. Másfelől a II. számú tényállásban írt bűncselekmény objektív bizonyításával, a tényállás teljes körű felderítésének igényével szükségszerűen együtt járó tanúkihallgatásokkal, bűnügyi költség emelkedésével és az eljárás további elhúzódásával szemben az eljárás megszüntetése valóban olyan társadalmilag kompenzálható előnnyel járt, mellyel a felsorolt hátrányok elkerülhetők voltak. Közelebbről az egyedi azonosító jel meghamisításának büntetése miatti büntetőjogi felelősségre vonás, mint a legalitás elvének érvényesítése helyett adott esetben az opportunitás elvének alkalmazása – az eljárás részbeni megszüntetése – jelentett kézzel foghatóbb előnyt a társadalom számára.

Fentiekből az is következett, hogy a 2009. április 6. napján hatályos elkövetéskori büntetőtörvény alkalmazásának már az érintett terhelt esetében sem mutatkozott akadálya, s bűncselekményeinek jogi minősítése is törvényesnek bizonyult. Ekként az ítélet-tábla az idézett megszüntető rendelkezés mellett az elsőfokú határozat további részeit érdemben felülbírálván a terhelttel szemben kiszabott fegyházbüntetést 13 évre súlyosította, míg a D-i Városi Bíróság ítéletével jogerősen kiszabott 11 hónap börtönbüntetés végrehajtása során engedélyezett feltételes szabadság megszüntetése, valamint a feltételes szabadságra bocsátásból való kizárás tárgyában hozott rendelkezéseket mellőzte, egyebekben helybenhagyva a törvényszék ítéletét.

A büntetőeljárás részbeni megszüntetése folytán a másodfokú ítélet ellen a Be. 367/A. § és a Be. 386. § (1) bekezdés a) pontjában írtak szerint – az enyhítést célzó védelmi perorvoslatok mellett – az adott rendelkezést sérelmező ügyészi fellebbezés bejelentésére is sor került, ám utóbbit a Legfőbb Ügyészség a Be. 389. § (3)

bekezdése alapján visszavonta. Ismerte a legfőbb ügyészi fórum jogértelmezés körében elfoglalt kitüntetett szerepét, gyakorlatát, mindez egyértelműen a másodfokú bíróság álláspontjának helyességét támogatta.

5. Záró gondolatok

Látható, hogy az időbeli hatály vizsgálata kiemelt figyelmet igényel minden jogalkalmazótól, mely körben különösen fontos szerep hárul a bírákra. A törvény általában az eljáró bíróság belátására bízta, hogy mikor egyesíti, illetve különíti el az ügyeket. A már fentebb említett célszerűségi, személyi összefüggést mutató érvek mellett azonban – mint a tanulmányomban felhozott utóbbi példa is mutatta – más szempontok szintén döntő szerepet kaphatnak. Köztük elengedhetetlen a tárgyalt bűncselekményekre és érintett terheltekre vonatkozó büntetőjogi szabályok és az alapvető alkotmányos normák koherenciájának vizsgálata.

Természetesen ezt nem csak az idézett egyesítés indokoltságával összefüggésben kell megtenni. A helyes bírói gyakorlatot hordozó eseti döntések tükrében a bíróságnak arra, hogy az elkövetéskori vagy az elbíráláskori büntetőtörvény kedvezőbb-e a vádlottra nézve, nem csupán az ügydöntő határozat meghozatalakor, hanem a vádemeléstől kezdődően, azaz a tárgyalás előkészítése során, majd a tárgyalás folyamán mindvégig – az ügydöntő határozat meghozatala előtt is – figyelemmel kell lennie. Amennyiben szükséges, le kell vonnia minden anyagi jogi és eljárásjogi következményt az eljárás mikénti lefolytatása kapcsán.⁴²

A jogalkotónak minden esetben a társadalmi normákra szabott jogszabályokat kell hoznia, a jogbiztonság követelményeinek megfelelő jogrendszer működtetése ossztársadalmi alapvető érdek. Egyetértek Blaskó Bélával abban, hogy a büntető jogszabálynak különösképp koherensnek kell mutatkoznia, belső rendszerében figyelemmel kell lennie a joglogika, dogmatika alapvető szabályaira. A Btk. rendelkezésének, különösen pedig a büntetőjogi felelősségre vonás feltételeire vonatkozó általános részi normáknak összefüggő, összeegyeztethető, ellentmondások nélküli rendszerként kell megjelennie. A büntetőjog kötöttsége jogi értelemben valójában kettős, mely egyfelől azt kívánja meg, hogy a büntető jogszabály legyen koherens az aktuális Alkotmánnyal, másfelől legyen koherens az aktuális joglogikai követelményekkel.⁴³

Természetesen a jogot alkalmazó bíró lehetőségei e téren jóval kötöttebbek, mint a jogalkotóé, de ha olyan fokú ellentmondásokat észlel az alkalmazni kívánt törvényben, amelyeket tanulmányomban igyekeztem vázolni, akkor saját eszközeivel törekednie kell az alkotmányos alapelvek mindenkor megtartására. ■

⁴² BH 2017.254.

⁴³ Blaskó Béla: Néhány gondolat büntetőjogról, alkotmányosságról, Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére, Pécs 2011. 94. o.

BALÁZSY PÉTER*

Kegyetlen kegyelem? – A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, avagy egy roskadozó jogintézmény kritikája és jövője

1. Előzmények

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) szankciórendszerében továbbra is a legsúlyosabb büntetés a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés¹ (a továbbiakban: TÉSZ), ám az utóbbi években egyre csak sokasodnak felette a viharfelhők. Belföldön leginkább a jogirodalomban kérdőjeleződött meg e büntetés fenntarthatósága, és bár az Alkotmánybíróság több alkalommal is foglalkozott a TÉSZ jogintézményével, végül valamennyi eljárás érdemi döntés nélkül szűnt meg. Nem volt azonban ennyire elnéző az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB), amely előbb *Magyar kontra Magyarország ügy*² kapcsán mondta ki, hogy a TÉSZ nem egyeztethető össze az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény) 3. cikkével (kínzás, embertelen bánásmód tilalma). Mindez hazánkban lavinaszerű folyamatot indított meg. A kormány továbbra is elkötelezett a TÉSZ mellett, hiszen fontos kriminálpolitikai célokat szolgál. Erre tekintettel került bevezetésre a kötelező kegyelmi eljárás, amelynek szabályait a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési eljárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) tartalmazza.³ A Kúria jogegységi határozatában⁴ szintén megerősítette a TÉSZ alkalmazhatóságát. Mindez azonban továbbra sem volt elég,

ugyanis az EJEB – jelen sorok írásakor még nem véglegesen – a *T. P. és A. T. kontra Magyarország ügy*⁵ kapcsán újfent elmarasztalta hazánkat.⁶

Az EJEB utóbbi ítélete rámutat arra, hogy kötelező kegyelmi eljárás megindítására vonatkozó 40 éves várakozási idő túlságosan hosszú, az elfogadható felülvizsgálati időt 25 évben jelölte meg. A bíróság leszögezte: önmagában a túlzott várakozási idő megalapozza az Egyezmény sérelmét. Ezen túlmenően megállapította, hogy a köztársasági elnöki kegyelem nem alkalmas a várakozási idő csökkentésére. Végül a kötelező kegyelmi eljárás kapcsán kifejtette, hogy hiányoznak az eljárás biztosítékai, hiszen a köztársasági

elnök szerepe és a miniszteri ellenjegyzés szükségessége nem biztosítja az eljárás átláthatóságát, tekintettel arra, hogy döntésüket nem kötelesek indokolni.

Jelen tanulmány célja, hogy az EJEB gyakorlatának figyelembevételével rámutasson a hazai szabályozás – és ezek belül is különösen a kötelező kegyelmi eljárás – gyenge pontjaira, valamint a problémák orvoslására. A tanulmány kitér továbbá arra is, hogy milyen érvek és ellenérvek hozhatók fel a TÉSZ mellett vagy ellen.

2. Az utolsó szalmaszál? – Górcső alatt a kötelező kegyelmi eljárás

Kiindulópontként érdemes leszögezni, hogy az *EJEB gyakorlata* szerint önmagában az életfogytig tartó szabadságvesztés nem ellentétes az Egyezmény egyetlen rendelkezésével sem. A 3. cikk sérelme akkor állapítható meg, ha az adott állam jogrendszere nélkülözi a büntetés felülvizsgálhatóságának és az elítélt szabadlábra való helyezhetőségének lehetőségét és gyakorlatát. Azaz nem elegendő, ha pusztán formálisan – de jure – áll fenn ez a lehetőség, hanem a gya-

* bírósági fogalmazó, Fővárosi Törvényszék

¹ Vö. Btk. 34–35. §, 41–45. §.

² Magyar v. Hungary, Application no. 73593/10 (20 May 2014)

³ Vö. Bv. tv. 46/A–46/H. §

⁴ 3/2015. BJE.

⁵ T. P. and A. T. v. Hungary, Applications nos. 37871/14 and 73986/14 (4 October 2016)

⁶ Az előzményekről és a hazai szabályozásról részletesen: Balázs Péter: Börtönfalak az örökkévalóságunk – a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozása és nemzetközi keretei. In: Jogelméleti Szemle, 2018/2. szám.

korlatban – de facto – is működni kell e jogintézménynek.

Miután az első – nem túl biztató – visszajelzést már megkapta hazánk az EJEB-től, a kérdés alapvetően nem az, hogy megfelel-e a kötelező kegyelmi eljárás az EJEB szempontjainak, hanem az, hogy pontosan milyen hiányosságokban szenved, és ezeket miként lehet orvosolni. Megjegyzem, az EJEB újabb ítéletét megelőzően sem igazán volt kérdéses, hogy kiállja-e a próbát a módosított TÉS. A kötelező kegyelmi eljárás szabályainak tanulmányozása során az embert akaratlanul is az az érzés keríti hatalmába, hogy bár a jogalkotó a szabályok kimunkálásakor érezhetően fogékony volt az EJEB által lefektetett szempontokra, ezeket mégsem az egyezményesértő állapot megszüntetésére, hanem az egyezményesértés leplezésére próbálta felhasználni. Mintha a végső cél végig ott lebegett volna a jogalkotó szeme előtt: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyek lehetőleg ne kerüljenek vissza a társadalomba. A jogalkotó beépített olyan elemeket a szabályozásba, amelyek más államokban az EJEB-nek való megfelelést biztosították, ám azokat formálissá tette. Ez a kettősség, ha úgy tetszik ambivalencia hatja át a szabályozást.

Ugyanakkor nem lehet elvitatni az államtól azt, hogy egy sok tekintetben megkérdőjelezhető, esetjogban kialakult és folyamatosan alakuló korlátozással⁷ szemben a büntetőpolitikai célkitűzése miatt küzdjön. Több állam is bejárta már ezt az utat, miért vitatnánk el ennek jogát Magyarországtól? Más kérdés, hogy ebben a formában sok esélye nem volt hazánknak, mert aligha volt komolyan vehető, hogy ezzel az átsomogolt TÉS-szel meg lehet majd győzni az EJEB-et.

Elsőként vizsgáljuk meg a *kötelező kegyelmi eljárás átláthatóságának problémáját*. A Bv. tv. erre vonatkozó szabályai önmagukban akár meg is felelhetnének az EJEB követelményeinek, csak hogy a döntéshozatalról már nagyon szűkszavúan szól. Nem véletlenül, hiszen a kötelező kegyelmi eljárás szabályai a döntéshozatal előtt véget is érnek: a döntést már a kegyelem általános szabályai szerint a köztársasági elnök diszkrécionális jogkörében hozza meg. Nem köti őt a Kegyelmi Bizottság állásfoglalása, és a döntését indokolnia sem kell. Ráadásul köztársasági elnök döntésének érvényességéhez szükség van az igazságügyért felelős miniszter ellenjegyzésére is. Utóbbi azért is fontos, mert a miniszter akár meg is „vétózhatja” a köztársasági elnök döntését azzal, hogy az ellenjegyzést elmulasztja, például, mert nem ért egyet a döntéssel.

Az EJEB esetjoga viszonylag tág mozgásterületet hagy a felülvizsgálat szabályozására. A Magyar kontra Magyarország ügyben bizonyossá vált, hogy a hazai általános kegyelmi eljárás nem ad megfelelő reményt az elítélt részére. A Kafkaris kontra Ciprus ügy⁸ ugyan-

akkor arra mutatott rá, hogy az államfői kegyelem intézménye bizonyos feltételek megléte esetén megfelelő lehet. Ciprus esetében döntő jelentősége volt annak, hogy tucatnyian részesültek kegyelemben az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyek közül, míg Magyarországon mindeddig soha senki. Ezzel tehát nem bizonyítható hazánkban a felülvizsgálat lehetőségének de facto fennállása.

A Iorgov (II) kontra Bulgária ügy⁹ érdekesebb lehet, mert számomra úgy tűnik, hogy a jogalkotó elsősorban Bulgária példáját igyekezett követni. Az EJEB annak ellenére is megfelelőnek ítélte a bolgár kegyelmi rendszert, hogy az alapján még egyetlen TÉS-es elítéltet sem részesítettek kegyelemben (az ítélet meghozataláig). Emellett a magyar Kegyelmi Bizottság fellátását is talán a hasonló funkciójú bolgár testület ihlette. Ennek fényében akár megfelelőnek is ítélnénk a hatályos magyar megoldást, ugyanakkor óva intenek mindenkit attól, hogy egy más állam jogrendszerének vizsgálata során született ítéletet egy az egyben ráhúzzunk a magyar esetre. Mik azok a szempontok, amelyek különbségként megfogalmazhatók?

- A Iorgov (II) ügyben az ítélet több mint 7 éve született meg. A későbbi a Vinter és mások kontra Egyesült Királyság ügy¹⁰ és a Magyar László ügy kapcsán érezhető némi hangsúlyváltás az EJEB gyakorlatában: mintha picit szigorúbban vennék a 3. cikk sérelmét.
- Bár nem döntő érv, de érdemes megjegyezni, hogy Iorgovot eredetileg halálra ítélte a bíróság, ám azt a moratórium, majd pedig a büntetés átváltoztatása miatt nem hajtották végre. Ilyen szempontból tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés már eleve egyfajta „kedvezmény” volt Iorgov számára. A magyar ügyekben a halálbüntetés fel sem merült.
- A Iorgov (II) ügyben az EJEB döntése nem azt hangsúlyozta, hogy Bulgária gyakorlata teljes mértékben megfelelő, hanem nem volt egyértelműen megállapítható az, hogy a felülvizsgálat a későbbiekben sem lesz hatékony. Az ítélet ki is emeli, hogy a jövőben szükségessé válik a gyakorlat vizsgálata.
- Ez meg is történt a Harakchiev és Tolumov kontra Bulgária ügy¹¹ kapcsán. Az EJEB több előrelépést is tapasztalt, például, hogy egy TÉS-es elítélt kegyelemben részesült. (Magyarország esetében ilyenre a kötelező kegyelmi eljárás alapján még nagyon sokáig nem fog sor kerülni.)
- Amit igazán fontosnak érzek, hogy a Bulgária elleni ügyek kapcsán az EJEB a kvázi „általános” kegyelmi eljárást vizsgálta és értékelte ezt megfelelőnek (hiszen TÉS-es elítéltet korábban nem részesítettek kegyelemben). Bulgáriában az „általá-

⁷ Sokan vitatják ugyanis a TÉS EJEB általi korlátozását, például azért, mert az az Emberi Jogok Európai Egyezményéből nem olvasható ki. Ebben a körben Belovics Ervin és Geller Balázs későbbiekben idézett gondolatait ajánlom az olvasó figyelmébe.

⁸ Kafkaris v. Cyprus, Application no. 21906/04 (12 February 2008)

⁹ Iorgov (II) v. Bulgaria, Application no. 36295/02 (2 September 2010)

¹⁰ Vinter and Others v. the United Kingdom, Applications nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10 (9 July 2013)

¹¹ Harakchiev Bulgaria and Tolumov v. Bulgaria, Applications nos. 15018/11 and 61199/12 (8 July 2014)

nos” kegyelmi eljárásra is ahhoz hasonló szabályok vonatkoznak, mint nálunk a kötelező kegyelmi eljárásra (például szakértők bevonása, előre lefektetett szempontok). Az újabb ítélet kapcsán már azt is kiemelte, hogy ezeknek az eljárásoknak lényegesen javult az átláthatósága, köszönhetően annak, hogy a kegyelmezési bizottság rendszeresen közzéteszi a döntéseivel kapcsolatos indokokat, statisztikai adatokat. A magyar kötelező kegyelmi eljárás ezen szempontokat csak részben teljesíti (például szakértők bevonása), míg a hazai általános kegyelmi eljárásban – és végső soron a kötelező kegyelmi eljárás is ugyanígy végződik – ezek közül semelyik szempont nem érvényesül. Összefoglalva: Bulgáriában azért fogadta el az EJEB az államfői kegyelmet a TÉS-es elítéltek esetén, mert a bevezetése óta eltelt rövid időre tekintettel nem alakulhatott ki annak gyakorlata. Ennek hiányában pedig az egyéb büntetésekre vonatkozó kegyelmezési gyakorlatot vizsgálta és minősítette azt megfelelőnek. A magyar helyzet nagyon hasonló: a kötelező kegyelmi eljárás első alkalmazására kb. 20–25 év múlva kerülhet sor, tehát az EJEB nálunk is csak az általános kegyelmi eljárás gyakorlatát tudja vizsgálni, ami viszont semmit sem változott a Magyar kontra Magyarország ügyben hozott ítélet óta – és már akkor sem felelt meg. Kicsivel később látni fogjuk, hogy statisztikai adat is alig áll rendelkezésre, ráadásul a kegyelmezések száma évek óta csökkenő tendenciát mutat. Ez a folyamat 2015–2016-ban megváltozni látszott, ám 2017-re ismét átlag alatti arány figyelhető meg, így növekvő tendenciáról nem lehet beszélni. Bulgáriában a kegyelmeben részesültek (beérkezett kérelmekhez viszonyított) aránya 2002 és 2009 között 6,85%¹² volt, míg nálunk ez a szám a 2002-től kezdődő időszakot vizsgálva átlagosan 2,06% körül maradt. A Magyar-ügyben hozott ítéletet megelőzően ez az arány még az 1,5%-ot sem érte el (erről részletesen alább).¹³ Ilyen jelentős különbség és hosszú időn keresztül csökkenést mutató tendencia mellett aligha juthatunk arra a következtetésre, hogy a felülvizsgálat lehetősége de facto is fennáll – függetlenül a felülvizsgálat idejétől.

A fentiek alapján jól látható, hogy ha Magyarország Bulgária útját kívánja követni, akkor még sok a teendő: jelenleg még Bulgária 2009–2010-es helyzetéhez viszonyítva is lépéshátrányban vagyunk, nem hogy a jelenlegihez képest.

Az előbbiekhöz szorosan kapcsolódó kérdés, hogy az *ítélathozatal időpontjában mennyiben* láthatóak előre azok a szempontok, amelyek a felülvizsgálat során vizsgálatra kerülnek. E kérdés kapcsán előrebo-

csátom, hogy véleményem szerint egy diszkrecionális jogkörben hozott (indokolás nélküli) döntés esetén nem, vagy csak korlátozottan lehet előreláthatóságról beszélni, hiszen már-már fogalmilag kizárt az előreláthatóság (inkább csak következtetni lehet a statisztikai adatokból, gyakorlatból stb.). Ezzel szemben az EJEB korábbi gyakorlata rugalmasabban értelmezte ezt a követelményt, hiszen több esetben is teljesülni látta az elnöki kegyelem kapcsán. Az EJEB újabb ítéletei nyomán látható némi elmozdulás, ugyanakkor az elnöki kegyelem bizonyos követelmények teljesülése esetén továbbra is megfelelő lehet. A következőkben a kötelező kegyelmi eljárás alapján szeretnék rávilágítani minderre. A T/1707. számú törvényjavaslat 109. §-hoz fűzött miniszteri indokolás hosszan részletezi azokat az intézkedéseket, amelyek – a jogalkotó meglátása szerint – biztosítják, hogy a magyar jog megfeleljen a Magyar kontra Magyarország ügyben hozott ítéletnek.

Abból kell kiindulni, hogy a kötelező kegyelmi eljárás tulajdonképpen egy szakértői véleménnyel meg támogatott (és helyesen) kötelezően megindítandó általános kegyelmi eljárás. Fontos, hogy a Kegyelmi Bizottság döntési jogkörrel nem rendelkezik, szerepköre a javaslattételben, tanácsadásban kimerül.

A miniszteri indokolás szerint „a tervezet [...] biztosítja, hogy azok az eljárási szabályok, illetve feltételek, szempontok, amelyeket a kegyelmi eljárásban vizsgálni kell, már a büntetőügyben hozott ítélet meghozatalakor előreláthatóak legyenek.”¹⁴ Véleményem szerint ennek a szempontnak az eljárás valamennyi szakaszára nézve, annak teljes összefüggő láncolatában érvényesülnie kellene, ám e kritériumnak a hatályos megoldás nem felel meg. Csak azok a szempontok láthatóak előre, amelyeket a Kegyelmi Bizottság vizsgál, míg az, amit a köztársasági elnök és az ellenjegyző miniszter vizsgál, továbbra sem látható előre. Az előreláthatóság voltaképpen csak a döntés előkészítése során érvényesül, a döntéshozatalnál már nem, ez pedig az egész jogintézmény szerepét erodálja. Egy merőben fiktív példával élve: ha a köztársasági elnök egy pénzügyi feldobásával döntene a kötelező kegyelmi ügyekben, az is jogszerű eljárás lenne – az előreláthatóság viszont fogalmilag kizárt egy ilyen helyzetben.

Szintén szükséges megjegyzést fűzni az indokolás következő részletéhez: „az ítélet [...] kifogásolta, hogy a hatályos szabályozás nem garantálja, hogy a kegyelmi eljárásban részt vevő igazságügyért felelős minisztertől és köztársasági elnöktől független, külső vélemények is megjelenjenek az eljárásban. A Javaslat célja a Kegyelmi Bizottság létrehozásával, hogy [...] megjelenhessenek az eddigi szereplőkön kívüli vélemények is.”¹⁵ Ez szorosan kapcsolódik az előző okfejtésemhez: bár a külső vélemények az eljárásban valóban megjelennek, ám a döntéshozatalban való figyelembevétel-

¹² Iorgov (II) v. Bulgaria, Application no. 36295/02 (2 September 2010), 36. pont

¹³ <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/admin/download/a/58/02000/20180116%202002%20janu%C3%A1r%201-2017%20december%2031%20-%20kegyelmi%20%C3%BCgyek.pdf> (letöltés: 2018. 02. 01.)

¹⁴ A T/1707. számú törvényjavaslat 109. §-ának indokolása a Bv. tv. új 46/A. §-ához kapcsolódóan.

¹⁵ A T/1707. számú törvényjavaslat 109. §-ának indokolása a Bv. tv. új 46/D. §-ához kapcsolódóan.

lük már nem garantált. Lényegében mindegy, hogy milyen bizottságot állítunk fel, és hogy hány szakértői véleményt szerzünk be, ha ezek a vélemények, szempontok a döntéshozatal sajátosságaiból fakadóan elveszhetnek. A Kegyelmi Bizottság állásfoglalása elvben arra alkalmas, hogy segítse a köztársasági elnököt döntésének meghozatalában, attól azonban indokolás nélkül eltérhet.

Egyelőre lehetetlen azt megjósolni, hogy milyen arányban fognak ezek a bizottságok a TÉSZ-es elítéltek szempontjából pozitív állásfoglalást adni. Ez azért érdekes kérdés, mert egy negatív állásfoglalás esetén szinte borítékolható a köztársasági elnök elutasítása is. Ha pedig a Kegyelmi Bizottságokban az a gyakorlat alakulna ki, hogy általában nem támogatják az elítélt kegyelemben való részesítését,¹⁶ akkor ez a „szakértői lépcső” komoly akadályokat gördíthet az elítéltek kegyelemben való részesülése elé.

Izgalmas részletet tartalmaz a Bv. tv. 46/G. §-ához fűzött miniszteri indokolás, hiszen még önmagával is ellenmondásba keveredik – ráadásul ez a kérdés már független attól, hogy az előreláthatóságot miként értelmezzük: „a javaslat tehát a felterjesztés kialakítása tekintetében teljes mértékben biztosítja, hogy az igazságügyért felelős minisztertől független, a törvényben pontosan meghatározott szempontokat vizsgáló testület állásfoglalása szolgáljon a köztársasági elnök döntése alapjául. [...] A kegyelmi döntés meghozatalára [...] a kegyelmi eljárás általános szabályai irányadók, vagyis a köztársasági elnök az alkotmányosság és a büntetőjogi végrehajthatóság kereteit tiszteletben tartva diszkrecionális döntés keretében bármilyen döntést hozhat. [...] A köztársasági elnököt nem köti a miniszter felterjesztése.”¹⁷ Merész kijelentés a jogalkotó részéről, amikor konzekvensen leszögezi, hogy a köztársasági elnök döntésének alapjául a Kegyelmi Bizottság állásfoglalása szolgál, holott a köztársasági elnök nem köteles indokolni döntését, így rajta kívül senki sem ismerheti annak alapját. Nem elképzelhetetlen, hogy a Kegyelmi Bizottság úgy foglal állást, hogy „az elítélt személyisében és magatartásában olyan mértékű pozitív változások állottak be, hogy még a legenyhébb büntetés vagy intézkedés fenntartása sem indokolt”, majd pedig a köztársasági elnök nem részesíti őt kegyelemben. Egy egymásnak homlokegyenest ellentmondó döntés és állásfoglalás esetén hogyan szolgálhatna eme állásfoglalás a döntés alapjául?

Nem szabad megfeledkezni arról a tényről sem, hogy az általános köztársasági elnöki kegyelem már a Magyar kontra Magyarország ügy elbírálása idején is a jogrendszer részét képezte, mégsem fogadta el az EJEB akként, hogy reális lehetőséget nyújt a TÉSZ-es elítélt büntetésének felülvizsgálatára: nem teljesült ugyanis azt a követelmény, hogy a felülvizsgálatnak

de facto lehetőségként is fenn kell állnia. Megítélésem szerint a kötelező kegyelmi eljárás nem más, mint egy jogintézmény – az általános kegyelmi eljárás – csúrése-csavarása, annak lényegi vonásainak megváltoztatása nélkül. Azonkívül, hogy kötelezően meg kell indítani – ami valóban fontos előrelépés a korábbiakhoz képest – nem kecsegtet sokkal több reménnyel az elítéltek számára. Az eljárásba bevont szakmai szempontok a döntéshozatal során nem feltétlenül érvényesülnek, sőt azt sem tudjuk meg, hogy mi alapján születik a döntés. Így az eljárás semmiképpen sem nevezhető transzparensnek, hiszen az elítélt a jogerős ítélet kimondásakor továbbra sincs tisztában azzal, hogy milyen szempontokat fog figyelembe venni a köztársasági elnök a döntésének meghozatalakor.

Év	Kegyelemben részesült	Összes kérelem	Kegyelemben részesültek aránya az összes döntéshez viszonyítva
2002	24	1150	2,09%
2003	36	1223	2,94%
2004	41	1266	3,24%
2005	23	1339	1,72%
2006	23	1169	1,97%
2007	23	1378	1,67%
2008	27	799	3,38%
2009	17	911	1,87%
2010	5	871	0,57%
2011	16	951	1,68%
2012	8	556	1,44%
2013	12	988	1,21%
2014	4	753	0,53%
2015	24	816	2,94%
2016	22	495	4,44%
2017	11	673	1,63%
össz.	316	15338	2,06%

1. táblázat: Kegyelmi döntések 2002 és 2017 között.

Forrás: kormány.hu¹⁸

Annak megítélése során, hogy a kötelező kegyelmi eljárás valóban de facto fennálló reményt ad-e a TÉSZ-es elítéltek számára, fontosak lehetnek a *kegyelemzessel kapcsolatos indokok és statisztikai adatok közzététele*. Az indokok megismerhetőségét az új szabályozás sem biztosítja, és statisztikai adatok is alig állnak rendelkezésre: mindössze a kegyelmi kérvények száma, illetve a kegyelemben részesültek aránya ismerhető meg.

¹⁶ Például csak rendkívül súlyos, halálos betegség vagy teljes bénulás esetén támogatnák a kegyelemben való részesítést.

¹⁷ A T/1707. számú törvényjavaslat 109. §-ának indokolása a Bv. tv. új 46/G. §-ához kapcsolódóan.

¹⁸ <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/admin/download/a/58/02000/20180116%202002%20janu%C3%A1r%201-2017%20december%2031%20-%20kegyelmi%20%C3%BCgyek.pdf> (letöltés: 2018. 02. 01.)

A táblázatból kitűnik, hogy a köztársasági elnök személye befolyásolhatja, hogy a kérelmezők hány százaléka részesül kegyelemben: míg Mádl Ferenc hivatali idejében 3% körüli arányokat is láthatunk, addig Áder János tisztségének kezdetén ez az érték 1,5% alatt maradt, míg 2015–2016 kiugróan magas értékeket tapasztalhatunk. 2017-ben azonban ismét átlag alatti arányok figyelhetők meg. Általános tendencia, hogy az utóbbi években a kérelmek száma csökkent, így – 2015 és 2016 kivételével – rendszerint fél-másfél tucat ügyben adott kegyelmet az államfő. Ennél több azonban nem derül ki az adatokból, így az sem, hogy ezek milyen súlyú cselekmények voltak. A magam részéről nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy a jövőben e tucatnyi eset közé pont olyan elítéltek kerüljenek, akik egyébként a legsúlyosabb bűncselekményeket követték el. Mivel TÉSZ-es elítéltekből aránylag kevés van, így vélhetően előbb-utóbb sajtó is tudomást szerezne egy-egy kegyelemről, ami minden bizonnyal nagy port kavarna. Kérdés, hogy a mindenkori köztársasági elnök (pláne az ellenjegyző miniszter) fel merne-e vállalni egy ilyen, politikailag minden bizonnyal nem túl népszerű döntést – nem számítva azokat az eseteket, amikor valamilyen különös méltánylást érdemlő eset forog fenn: például halálos betegség stb.¹⁹

Egy 2015-ben végzett kutatás szerint a kegyelmi kérvények előterjesztésére leggyakrabban egészségügyi okokra való hivatkozással kerül sor, ezt követően pedig a családi okokra történő alapítás a gyakori. Az esetek többségében a miniszter nem javasolta a kérelem teljesítését.²⁰ Az EJEB már rámutatott arra, hogy a felülvizsgálatnak általánosan kell fennállnia, nem lehet olyan szűk esetkörökre leszűkíteni, mint például a halálos betegség, vagy baleset következtében előállt teljes bénulás.

Juhász Zoltán a következőképpen vélekedett 2005-ben a köztársasági elnöki kegyelemről: „a hatályos jogszabályok a közvélemény által támogatott büntetőpolitika termékei, amely a [...] bűnözés elleni harc fő eszközének a büntetési tételek szigorítását tekinti. Ennek tükrében eleve nem tűnik valós lehetőségnek az, hogy amit a törvény alapján az ítélező bíróság – a közvélemény által messzemenően támogatva – megvon, azt a köztársasági elnök visszaadja.”²¹

A kötelező kegyelmi eljárást akkor kell megindítani, ha az elítélt a szabadságvesztésből negyven évet kitöltött. A T. P. és A. T. kontra Magyarország ügy kapcsán az EJEB igen részletesen kifejtette, hogy ez a *várakozási*

idő túl hosszú, a felülvizsgálat optimális idejét 25 évben határozta meg.

E körben érdemes röviden utalni az EJEB gyakorlatának fejlődésére. A Törköly kontra Magyarország ügyben²² az EJEB arra jutott, hogy még egy ilyen hosszú várakozási idő is megfelelő reményt adhat az elítélt részére. Kiemelendő viszont, hogy ezt nem a TÉSZ jogintézményével kapcsolatban mondta ki, hanem a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségével kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés vizsgálata során. A későbbi Vinter-ügyben már nem volt ilyen elnevező a strasbourgi bíróság: a felülvizsgálatnak ugyanis 25 éven belül meg kell történnie.²³ Ebből az ítéletből nem derül ki, hogy ez mennyire kőbe vésett szabály, de ha feltételezzük is, hogy enged némi eltérést (például 30 évet) az EJEB, akkor is belátható, hogy a magyar 40 év ettől rettentő távol van. A 40 éves várakozási időt számításba véve egy elítélt a leghamarabb 60 évesen kaphat kegyelmet. Ha a születéskor várható élettartamot is figyelembe vesszük, reálisan csak a 30 éven aluli elítéltek reménykedhetnek a kegyelemben.²⁴ A T. P. és A. T. kontra Magyarország ügyben az EJEB a Vinter-ügyben megállapítottakra utalt vissza.

A Bodein kontra Franciaország ügy²⁵ arra mutatott rá, hogy az EJEB adott esetben 25 évnél hosszabb – jelesül 30 éves – felülvizsgálati időt is elfogadhatónak tart, ám ehhez többletfeltételek teljesülése szükséges. Franciaországban nem a jogerős ítélettől számították a felülvizsgálati időt, hanem már az előzetes letartóztatás kezdetétől – ez a konkrét ügyben körülbelül 4 évet jelentett. Az eltérő számítási módból fakadóan a tényleges várakozási idő itt is 25 év körül alakult.

Az arányosság és fokozatosság követelménye szempontjából helyénvaló a jogalkotó azon érvelése, hogy a Btk. jelen szabályai között 40 évnél korábbi időpontot nem lehetett megállapítani²⁶ – más kérdés, hogy ez nem egy olyan külső kényszerítő erő, amin ne lehetne változtatni, hiszen ezeket a szabályokat is a jogalkotó hozta meg. Ha ennél rövidebb várakozási időt állapítunk meg, akkor vagy ki kell terjeszteni a kötelező kegyelmi eljárás szabályait a feltételes szabadság lehetőségével életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték egy részére is, vagy felül kell vizsgálni a Btk. szankciórendszerét – legalábbis a szabadságvesztés-büntetések tekintetében.

Hasonlóan vélekedik Lévay Miklós is, szerinte ugyanis „a megoldással szemben alappal vethető fel, hogy egy nemzetközi kötelezettségből fakadó szabályozás esetén a magyar jogrendszer koherenciáját a

¹⁹ Arról nem is beszélve, hogy időről időre felmerül a köztársasági elnök közvetlen megválasztásának lehetősége. Mint elvi lehetőség, érdemes eljátszani a gondolattal. Nem hinném, hogy ilyen reformokra a közeljövőben sor kerülne, de mivel itt igen hosszú időszakról beszélünk, így ennek az esélye sem zárható ki teljesen. Ha ez megtörténne, akkor teljesen kizárt lenne, hogy bármely TÉSZ-es elítélt kegyelmet kapna, hiszen ezzel – a közvélekedést figyelembe véve – sok szavazatot veszítene az adott államfő.

²⁰ Nagy Anita: A kegyelmi eljárás és a szabadságvesztés félbeszakítása, 40. p. In: Miskolci Jogi Szemle, 2015/2. szám, 29–40. pp.

²¹ Juhász Zoltán: Jog a reményhez, 89. p. In: Fundamentum, 2005/2. szám, 88–91. pp.

²² Törköly v. Hungary, Application no. 4413/06 (5 April 2011)

²³ Vinter and Others v. the United Kingdom, Applications nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10 (9 July 2013), 120. pont

²⁴ Persze azt be kell látni, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésnek, de még egy hosszú tartamú határozott ideig tartó szabadságvesztésnek is mindig megvan az a kockázata, hogy az elítélt életkorából adódóan a szabadulás esélyei jelentősen csökkennek. Ettől függetlenül lehet kritizálni a 40 éves várakozási időt, de látni kell, hogy mindig lesznek olyanok, akik esetében a szabadulás (kegyelem) reménye az életkorból fakadóan szertefoszlik.

²⁵ Bodein v. France, Application no. 40014/10 (13 November 2014)

²⁶ Vö. T/1707. számú törvényjavaslat 109. §-ának indokolása a Bv. tv. új 46/B. §-ához kapcsolódóan.

kötelezettséghez konzekvens módon való hazai igazodással kellene biztosítani.²⁷

A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy létezik olyan álláspont is, amely túl rövidnek tartja a jogalkotó által meghatározott 40 éves felülvizsgálati időt: Polgár András szerint legalább 50 évnek kellene eltelnie a kegyelmi eljárás megindítását megelőzően. Álláspontja szerint a hatályos szabályozás alapján a TÉSZ-nek nincs kellő súlya a feltételes szabadság lehetőségével kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetéshez képest. További problémának látja, hogy míg a kötelező kegyelmi eljárás esetén, ha az elítélt kegyelmet kapna, úgy a köztársasági elnök valószínűleg feltétel nélkül elengedné a büntetése fennmaradó részét, addig a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségével kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személy csak feltételesen kerülhet szabadságra, ebből fakadóan vele szemben meghatározott esetekben a feltételes szabadság megszüntethető. Emiatt kedvezőbb helyzetbe kerülhet az a személy, aki súlyosabb bűncselekményt követett el. Különösen rosszul járnak azok, akiket még a régi Btk. hatálya alatt ítélték életfogytig tartó szabadságvesztésre, hiszen köztük van olyan, aki csak 45–50 év elteltével bocsátható feltételes szabadságra.²⁸ A problémafelvetés jó, ám az arra adott válasz komoly aggályokat vet fel a már kifejtettek szerint. Ez a helyzet szintén arra világít rá, hogy szükséges lenne az életfogytig tartó szabadságvesztés rendszerének újragondolása.

Mindamellet az sem szabad elfelejteni, hogy az egyes államok szankciórendszere között lényeges különbségek vannak. A határozott ideig tartó szabadságvesztés időtartamának maximumát eltérően szabályozzák az országok: van ahol tizenöt év, gyakran fordul elő húsz év, ritkábban huszonöt év, de nem példa nélküli a harminc év sem.²⁹ Az ítéletekből az szűrhető le, hogy az EJEB ezen körülményekre nem mutat fogékonyságot, holott egyes esetekben szankciórendszeri aránytalanságokhoz vezethet.

Belovics Ervin arra mutat rá, hogy a 25 éves felülvizsgálati időtartam meghatározásával az EJEB csorbítja a tagállamok azon – EJEB által is hangsúlyozott jogát –, hogy a büntetés meghatározása során szabadon rendelkezessenek a bűncselekmény tárgyi súlyával és az elkövető társadalomra veszélyességével. Emiatt sem a jogalkotó, sem a jogalkalmazó nem értékelheti úgy a bűncselekményt, hogy annak súlyossága okán ennél hosszabb tartamú szabadságvesztés szükséges. „A feltételes szabadságra bocsátásról való dön-

téskor ugyanis az elkövetett deliktum tárgyi súlya, illetve a terhelt elkövetéskori társadalomra veszélyessége háttérbe szorul – ebben a körben már a büntetés végrehajtása során tanúsított elítélte magatartásnak van meghatározó szerepe.”³⁰

Hasonlóan érvel Gellér Balázs is. Rámutat, hogy a TÉSZ egyedüli büntetési célként a megtorlást ismeri el. „Kérdés, hogy az EJEB-nek van-e hatásköre arra, hogy ilyen konkrétan meghatározza a tagállam számára a büntetési célokat. Azaz kizárja annak a lehetőségét, hogy egy tagállam bizonyos bűncselekmények esetén a megtorlást, a generálpreeveniót és a speciálpreeveniót az elkülönítéssel való érvényesítését helyezze előtérbe, és a társadalomba visszavezetést mint célt elhagyja. A társadalomba való visszavezetést mint kötelező büntetőjogi cél nem olvasható ki az Emberi Jogok Európai Egyezményéből és a korábbi joggyakorlatból sem. Ugyanakkor az EJEB egy ilyen értelmezéssel az adott tagállamot olyan világnézeti, ideológiai választásra kötelezi, amely a szuverenitás központi elemét érinti, és nyilván teljességgel antidemokratikus.”³¹

Összefoglalva: a strasbourgi kritériumok alapján a kötelező kegyelmi eljárás az alábbi okokból nem felel meg az Egyezmény 3. cikkének és az EJEB gyakorlatának.

- Mivel a kötelező kegyelmi eljárásban a végső döntést a köztársasági elnök az általános kegyelmi eljárásokra irányadó szabályok szerint mondja ki, elengedhetetlen a kegyelmi rendszer általános vizsgálata. A megfelelőnek ítélt bulgáriai kegyelmi eljárásokhoz képest a magyar rendszer több ponton is alulmúlja azt:
 - Bulgáriában kegyelmezési bizottság működik, amely közlése a döntésével kapcsolatos indokokat – nálunk ilyen testület kb. 25 év múlva fog először felállni, az indokok megismerhetősége pedig jóval korlátozottabb;
 - Bulgáriában rendszeresen közlése a kegyelmi ügyekkel kapcsolatos statisztikákat, míg hazánkban igencsak szűkszavúak ezek a statisztikák;
 - Magyarországon jócskán elmarad a kegyelmezési arány a bolgár adatokhoz képest, ráadásul – 2015 és 2016 kivételével – csökkenő tendenciát is mutat;
 - hiányzó jogorvoslati rendszer.
- A kötelező kegyelmi eljárás annak a kegyelmezési rendszernek az átdolgozása, amelyről az EJEB egyszer már megállapította, hogy „rendszer szintű hiányosságban szenved” – utóbb be is bizonyoso-

²⁷ Lévay Miklós: A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárásának szabályozása a 2014. évi LXXII. törvényben, figyelemmel az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára. In: Pólt Péter – Belovics Ervin – Gellér Balázs – Ambrus István (szerk.): Ünnepi kötet Györgyi Kálmán 75. születésnapja alkalmából. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016, 190. p.

²⁸ Polgár András: Volt egyszer egy büntetés? A kötelező kegyelmi eljárás szabályai a strasbourgi döntés alapján, 28–30. pp. In: Börtönügyi Szemle 2015/2. szám, 23–34. pp.

²⁹ Sőt, ahol nincsen határozatlan ideig tartó szabadságvesztés, ott negyven év is előfordul, de ez témánk szempontjából közömbös. Vig Dávid: i. m. 52. p.

³⁰ Belovics Ervin: Az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos dilemmák. In: Darák Péter – Koltay András (szerk.): Ad astra per aspera. Ünnepi kötet Solt Pál 80. születésnapja alkalmából. Pázmány Press, Budapest, 2017, 46. p.

³¹ Gellér Balázs: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés – büntetőjog-elméleti megfontolások tükrében. In: Hollán Miklós – Barabás A. Tünde (szerk.): A negyedik magyar büntetőködexe régi és újabb vitakérdései. MTA TK JTI és OKRI, Budapest, 2017, 101–102. pp.

dott, hogy a hiányosságokat továbbra sem sikerült maradéktalanul kiküszöbölni.

- A 40 éves várakozási idő túl hosszú.

Olybá tűnik, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétek számára utolsó szalmaszálként megfogalmazott kötelező kegyelmi eljárás egyben a jogalkotó részéről is egy utolsó szalmaszál, amellyel ragaszkodni próbál a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alapvetően változatlan formában történő életben tartásához.

3. A jövőbeni szabályozás lehetséges útjai

Miután az EJEB ítéletet mondott a kötelező kegyelmi eljárással kiegészített TЭСZ felett is, a következőkben érdemes röviden áttekinteni, hogy milyen megoldási lehetőségek vannak a TЭСZ megreformálására. Az világosan látszik, hogy Magyarország a végletekig igyekszik kitartani a jelenlegi szabályozás mellett, ugyanakkor elkerülhetetlennek látszik a szabályozás reformja.

A legradikálisabb megoldás értelemszerűen a TЭСZ eltörlése lenne, ugyanakkor ez nem szükségszerű lépés: az EJEB és az Emberi Jogok Európai Egyezménye ugyanis nem támaszt ilyen követelményt. Eppen ezért valószínűtlen, hogy erre sor kerül. Érdekes kérdés lehet, hogy ehhez szükséges lenne-e az Alaptörvény vonatkozó rendelkezésének hatályon kívül helyezése is, vagy elegendő lenne csupán a Btk. módosítása. A tiszta megoldás az lenne, ha a TЭСZ rendelkezéseit is számúznák az Alaptörvényből, ugyanakkor álláspontom szerint az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdéséből nem fakad olyan kötelezettség, amely alapján a TЭСZ szankciórendszerbe illesztése kötelező lenne, így annak elmaradása nem vezetne alaptörvény-ellenes mulasztáshoz.

Felvetődik a kérdés, hogy megfelelővé lehet-e tenni a magyar kötelező kegyelmi eljárást. Az eljárás *transzparenciáján* aránylag könnyen lehetne javítani, ugyanakkor azt nem lehet jogszabály-módosítással elérni, hogy az államfő gyakrabban éljen a kegyelmezés lehetőségével. A kegyelmezés alapvető jellemzőit (pl. a diszkrecionális döntés, indokolási kötelezettségi hiánya stb.) nem lehet megváltoztatni kifejezetten a TЭСZ-es elítéltek részére, azaz van egy olyan kerete ennek az eljárásnak, amit nem lehet szétfeszíteni. A „rendszerszintű hiányosságokat” minden bizonnyal egy új típusú felülvizsgálati eljárással lehetne orvosolni.

A legkézenfekvőbb módosítás az lenne, ha a köztársasági elnököt egyszerűen „kivennénk” az eljárásból, és helyette a Kegyelemi Bizottságot ruháznánk fel döntési jogkörrel. Több okból is megfontolandó lenne egy ilyen megoldás. Az eljárás egyszerűbb és gyorsabb lenne, hiszen egy lépcsőfok ezzel kiiktatható. A döntési jogkör itt nem egy személy kezébe összponto-

sulna, hanem egy testület mondaná ki a végső szót. A bizottság indokolt döntést hozna, amivel biztosítható lenne az eljárás transzparenciája.

A Kegyelemi Bizottság (a javaslat alapján Felülvizsgálati Bizottság lenne) eljárására vonatkozó hatályos szabályozás véleményem szerint megfelelő, esetleg a vizsgálandó szempontokat kellene részletesebben kifejteni. Célszerű lenne valamilyen formában a fogva tartó bv. intézetet is bevonni az eljárásba, hiszen ők ismerik legjobban az elítéltet. Mivel az ügyészség felügyeletet gyakorol a bv. intézetek törvényessége felett, bevonásuk szintén megfontolandó.

Polgár András a szempontok bővítését szorgalmazza. Véleménye szerint „szükséges, hogy valamilyen ténylegesen objektív körülmény fennállta egyértelműen kizárja a bűnismétlés veszélyét. Ilyen lehet az elítélt agg kora, súlyos testi fogyatékosága, tartós, a fizikai állapotát jelentősen romboló betegsége stb.”³² Ezek jellemzően olyan körülmények, amelyeket a köztársasági elnöki kegyelem során szokás figyelembe venni. Bár az EJEB elfogadja a kegyelmezési rendszert is bizonyos feltételek mellett a szabadulás lehetőségének megteremtésére, ez a fajta megszorítás aligha felel meg az EJEB gyakorlatának. Álláspontom szerint a társadalomba történő visszailleszkedésre való alkalmasság vizsgálata során nem lehet annak egyedüli fokmérője az ember fogyatékosága, betegsége, időskori leépülése. Ezek tipikusan a kegyelem körébe tartozó körülmények. Emiatt pedig felvetődik a kérdés, hogy mitől lenne más a kötelező kegyelmi eljárás, mint az általános kegyelem?

A hatályos szabályozás is megkívánja az orvosi, pszichológusi, pszichiáteri szakvélemény beszerzését – ez mindenképpen fenntartandó. Bár egy szakvélemény mindig költséges, úgy gondolom, ezen nem érdemes spórolni. A társadalom védelme ugyanis megkívánja, hogy a szakemberek kiszűrjék azokat az elítélteket, akik továbbra is potenciális veszélyt jelentenek. Fontos tehát, hogy a döntés meghozatalához megalapozott szakvélemények álljanak rendelkezésre.

A felülvizsgálati rendszert úgy kellene kialakítani, hogy annak alapját a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárás képezze: ezen eljáráshoz képest állapítson meg többfeltételeket, garanciákat. Érthető módon a jogalkotó a kötelező kegyelmi eljárás szabályait a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljárástól teljesen függetlenül alakította ki, abból egyetlen elemet sem vett át. Emiatt az a furcsa helyzet állt elő, hogy ha valaki a feltételes szabadságra bocsátásra irányuló eljáráshoz képest szigorúbb – bizonytalanabb – feltételeket tartalmazó kötelező kegyelmi eljárásban mégis kegyelemben részesülne, jóval kedvezőbb helyzetbe kerülne, mint a feltételesen szabadon bocsátott elítélt. Elég csak a feltételes szabadság megszüntetésére vonatkozó rendelkezésekre vagy a mentesülés szabályaira gondolni. A kegyelem esetében ilyen garanciális elemek nincsenek, gyakorlatilag

³² Polgár András: i. m. 31. p.

tiszta lappal indul az elítélt, mintha korábban el sem ítélték volna. Miközben a TÉSЗ fenntartásának és a kötelező kegyelmi eljárás bevezetésének legfőbb indoka a társadalom védelme, addig a kegyelmezés rendszerével óriási csorbát szenved a társadalom védelmének eszménye, hiszen semmilyen olyan garanciát nem tartalmaz a rendszer, ami visszatartaná a kegyelemben részesült személyt a további bünelkövetéstől. Mindez azért is teljesen indokolatlan, mert az EJEB ilyen követelményeket sosem támasztott egyetlen országgal szembe sem. Ennek az óriási, már-már feloldhatatlan ellentmondásnak az indoka nem ismert. Legfeljebb sejthetjük, hogy a jogalkotó maga sem gondolta komolyan, hogy ez alapján bárkit szabadon fognak bocsátani. Erre ugyanis megvan a politikai eszköz: a végső szót voltaképpen nem is a köztársasági elnök, hanem az ellenjegyző miniszter mondja ki, azaz a kormánynak lehetősége van arra, hogy politikai okokból megakadályozza az elítélt kegyelemben részesítését.

A javasolt megoldás ugyan némiképp elmosza a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségével kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés közötti határvonalat, viszont a javaslat mégiscsak szigorúbb szabályokat tartalmaz a feltételes szabadságra bocsátás szabályainál, így a TÉSЗ továbbra is súlyosabb büntetés maradna. Hangsúlyozom ugyanakkor, hogy a várakozási idő szükségszerű rövidítése miatt egyébként is indokoltá válna az életfogytig tartó szabadságvesztés két típusának átgondolása, újraszabályozása.

A *felülvizsgálati idő* tekintetében olybá tűnik, hogy nagy mozgástere nem maradt a jogalkotónak. Az EJEB által követendőnek ítélt 25 évnél hosszabb időtartam megállapítását igen nehéz lenne megindokolni.

Azt gondolom, hogy a javasolt szabályozás minden szempontból megfelelő garanciát jelentene: megadná az elítélt számára a valós remény, ugyanakkor megfelelő védelmet biztosítana a társadalom részére is, hiszen semmi esetre sem jelentené az elítéltek automatikus szabadlábra helyezését. S persze az sem utolsó szempont, hogy e megoldás a legteljesebb mértékben megfelelné az EJEB kritériumainak.

Ha viszont a *kegyelmezési rendszer fenntartása* mellett tesszük le a voksunkat, mindenképpen érdekes a Bulgária elleni ügyekből levonni a következtetéseket, és ennek alapján megtenni a szükséges lépéseket. A kegyelmi döntésnek indokoltnak kell lennie, az ellenjegyzést el kell törölni, a figyelembe veendő körülményeket előre le kell szögezni. Biztosítani kell a kegyelmi határozattal szembeni jogorvoslatot (akár az Alkotmánybíróság útján). Mindamelllett ez teljesen szétfeszíti a kegyelem mai fogalmát. Amin jogalkotással nem lehet változtatni, az a kegyelemben részesültek alacsony aránya (a bolgár adatokhoz képest). Kérdés, hogy az EJEB hol húzza meg azt a határt, amely alatt már nem teljesül a felülvizsgálat de facto lehetőségének követelménye.

Érdemes röviden kitérni arra is, hogy az egyes államoknak miként sikerült teljesíteniük az EJEB követel-

ményeit. *Franciaország* esetében az ítéletben „biztonsági időszak” kerül meghatározásra, ezen időszakon belül nem történhet meg a büntetés felülvizsgálata. A „biztonsági időszak” büncselekménytől függően 18–30 év lehet. A jog lehetőséget biztosít arra is, hogy ezen időszak meghatározását kizárják, viszont garanciális szabályként a felülvizsgálatnak 30 év elteltével meg kell történnie. Ilyenkor egy orvos szakértőkből álló testület nyilatkozik az elítélt társadalomra veszélyességről, és ezen testület kedvező állásfoglalása alapján a „biztonsági időszak” megszüntetésre kerül. Ezt követően kérheti az elítélt a szabadlábra helyezését az általános szabályok szerint.³³

Angliában háromféle felülvizsgálati eljárás biztosítja az EJEB gyakorlatának való megfelelést. Az első szint a miniszteri hatáskörbe tartozó kegyelem, ami gyakorlatilag megfelel a magyar kegyelem szabályainak – azaz diszkrecionális jogkörrel van szó, az eljárás átláthatósága pedig nem biztosított. A második szint az ún. minimum term kitöltését követő, majd sikertelensége esetén periodikusan ismétlődő felülvizsgálat. Az angol jog szerint ugyanis az ítélet kiszabásakor meghatározásra kerül az az időszak (minimum term), amit a határozatlan tartamú szabadságvesztésre ítélt személynek mindenképpen ki kell töltenie (kivéve, ha kegyelmet kap). Ez egy kötelező felülvizsgálatot jelent, ahol csupán azt értékelik, hogy az elítélt társadalomra veszélyessége továbbra is fennáll-e, más büntetés-kiszabási elvet nem vizsgálnak. A harmadik szintet az ún. Vinter-felülvizsgálat jelenti, amelynek során már valamennyi büntetés-tani elv (megtorlás, elrettentés stb.) mérlegelésre kerül. A felülvizsgálati idő a szabadságvesztés megkezdésétől számított 25. év.³⁴ Ezen követelményekkel az angol rendszer már megfelel az EJEB kritériumainak.

Svájc helyzete azért érdekes, mert merőben eltérő szabályozás mentén hasonló szigorú testesít meg, mint a magyar jog. Svájc megoldását az EJEB még nem vizsgálta, ugyanakkor „az Európa Tanács kínzás megelőzésével foglalkozó bizottsága (CPT) azonban 2012-ben megállapította, hogy a szabadulás reménye nélküli fogvatartás embertelen büntetés.”³⁵ Svájcban az alkotmány teszi lehetővé a feltételes szabadság lehetőségét kizáró ún. biztonsági intézkedés alkalmazását szexuális vagy erőszakos büncselekmény elkövetőjével szemben, amennyiben szakértők megállapítják róla, hogy az illető különösen veszélyes, és az állapota kezelhetetlen. Szűk körben ugyan, de a felülvizsgálat biztosított: amennyiben szakértők javulást állapítanak meg, lehetőség nyílik a feltételes szabadságra bocsátásra.³⁶

³³ Weller Mónika: Az Emberi Jogok Európai Bírósága tényleges életfogytiglani szabadságvesztéssel kapcsolatos joggyakorlatának fejlődése, 60. p. In: Fontes Iuris, 2015/1. szám, 56–61. pp.

³⁴ Gönczi Gergely: A ténylegesen életfogytiglanra ítélt kötelező kegyelmi eljárása a brit határozatokat elbíráló strasbourgi joggyakorlat fényében, 502–504. pp. In: Magyar Jog, 2015/9. szám, 498–505. pp.

³⁵ Weller Mónika: i. m. 61. p.

³⁶ Lévay Miklós – Kovács Krisztina – Doszpoth Anna: Ha már a kiszabáskor életfogytig szól, akkor embertelen a büntetés, 81. p. In: Fundamentum, 2014/3. szám, 73–84. pp.

4. Kell vagy sem? – Érvek pro és kontra

Azt, hogy a probléma nem új keletű, mi sem bizonyítja jobban, hogy a jogászokat már az 1800-as évek derekán is foglalkoztatta az életfogytig tartó szabadságvesztés kérdése. Balla Károly az 1841-ben kiadott tanulmányában így ír: „sokkal nagyobb feladatnak látszik talán annak meghatározása, ha vajon életfogytig választassanak-e, vagy csak bizonyos időre a bírák? – Említem, hogy az életfogytig való választás függetlenné teszi ugyan a bírót a főlelemtől, de másrésztől éppen ezen függetlenség ragadhatja is el: midőn ellenben a bizonyos időre való választás az elragadtatástól zabolán tartja.”³⁷

Az eddig elmondottak alapján kijelenthető, hogy a TÉSZ – bizonyos feltételekkel – fenntartható, vagyis a továbbiakban azt érdemes vizsgálni, hogy szükség van-e a fenntartására. Mivel az emberi jogi vetületről az EJEB ítéletei kapcsán már esett szó, itt a további szempontokra térnek ki.

A TÉSZ fenntartása mellett állást foglalók legfontosabb érve az *izoláció*: a társadalom védelme megköveteli a legkegyetlenebb bűnelkövetők elszigetelését, így csökkenthető a bűnismétlés veszélye (speciális prevenció). Emellett fontos érv az elrettentő hatás is: egy ilyen szigorú büntetés képes a leghatékonyabban visszatartani a társadalom tagjait a bűncselekmények elkövetésétől (generális prevenció).

A *speciális prevenció* háromféleképpen érhető el: az elkövető megjavításával, az elkövető újabb bűncselekmények elkövetésétől való visszatartásával, illetve az elkövető ártalmatlanná tételével. Az elkövető elszigetelése ez utóbbi kategóriába sorolható.³⁸ Az izoláció egyes esetekben szükséges lehet, de csak, mint legvégső megoldás – ezt következik az ultima ratio elvéből. Éppen ezért éri sok kritika a TÉSZ jogintézményét: még csak lehetőséget sem ad az elítélt megjavulására. A felülvizsgálat lehetőségének biztosításával ugyanakkor érdekeltté tehető az elítélt abban, hogy megváltozzon. Kérdés, hogy ez a lehetőség minden elítéltet meg kell, hogy illessen. Egy erőszakos többszörös visszaeső egyértelműen a büntetési célok kudarcát jelenti. Egy ilyen elkövető esetében vélelmezhetjük azt, hogy csak az izolációval érhető el a speciális prevenció? Nos, az EJEB gyakorlata egyértelmű: a felülvizsgálat reményét még esetükben is meg kell adni. Egy megfelelően kialakított felülvizsgálati rendszerrel viszont biztosítható, hogy az arra alkalmatlan személyek ne kerülhessenek vissza a társadalomba.

A hazai jogtól ez a szemlélet még mindig távol áll, pedig Finkey Ferenc már jóval az EJEB ítéletei előtt megfogalmazta ezeket a gondolatok. Függetlenül attól, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést a ha-

lálbüntetés mellett vagy helyett alkalmazzuk, az „elvi kiindulási pont csak az lehet, hogy az életfogytiglani fegyházra elítélteket is bizonyos hosszabb idő kifogástalan eltöltése után részesíthetjük a feltételes szabadon bocsátás kedvezményében, azonban természetesen a rendesnél szigorúbb feltételek mellett. [...] Ennek a szabályait tehát úgy kell megállapítani, hogy ez a legsúlyosabb szabadságvesztés valóban alkalmas legyen az erre méltónak ítélt, bizonyára veszedelmes büntetett hosszabb időre ártalmatlanná is tenni, a társadalmat az ő újabb merényletétől alaposabban biztosítani. Szabadságát tehát csak valóban teljes megjavulás és jellemátalakulás esetére lehet – feltételesen is – visszaadni.”³⁹

Az élet minden területére érvényes megállapítás, hogy valakinek vagy valaminek a fontosságát akkor érezzük meg igazán, amikor őt/azt elveszítjük. Ha csak huszonöt évvel számolunk – negyed évszázad rengeteg idő! Ennyi idő alatt a többség valószínűleg megéri, hogy micsoda kincs a szabadság. Nem biztos, hogy ez el fogja őt tántorítani egy újabb bűncselekmény elkövetésétől – de lehet, hogy igen. A büntetés csak addig indokolt, amíg annak céljai meg nem valósulnak. Ha ezek az elkövető halála előtt megvalósulnak, akkor szükségtelen és aránytalan őt élete végéig börtönben tartani. Ugyanakkor be kell látni, hogy nem minden ember javítható meg, vagy tántorítható el újabb bűncselekmények elkövetésétől. A mindenkori jogalkotó feladata, hogy mérlegelje: az ilyen személyek részére fenntartja az életfogytig tartó szabadságvesztést, és megoldja a kiszűrésüket (pl. megfelelő felülvizsgálat megteremtésével), vagy vállalja annak kockázatát, hogy a társadalomba való visszakerülésük után akár újabb bűncselekményeket valósíthatnak meg.

Míg a speciális prevenció sikeressége vagy sikertelensége viszonylag könnyedén megállapítható, addig a *generális prevenció* igazolása nehezebb feladat. A büntetés súlyossága önmagában nem elég a generális prevenció megteremtéséhez:⁴⁰ nagyon fontos annak elmaradhatatlansága is. Például a zseblopás a Btk. szerint a lopás minősített esete (tehát súlyosabban büntetendő), mégis igen gyakran fordul elő, mert – mint arra Ibolya Tibor fővárosi főügyész rámutat – a lebukás kockázata igen kicsi (gyakorlatilag csak tettenérés esetén lehet bizonyítani): a zseblopások elkövetőinek kb. 10%-a válik ismertté.⁴¹ Látható, hogy a súlyosabb büntetés ellenére kevésbé érvényesül annak visszatartó ereje. A megelőzés sikerességét azonban más tényezők is befolyásolhatják, így többek között a bírói gyakorlat: a bírának ugyanis van némi mozgásterük a büntetés kiszabásánál. Ha például hajlamosak az enyhítő körülményeket súlyozottabban értékelni, az ero-

³⁹ Finkey Ferenc: Büntetéstan problémák. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1933, 175. p.

⁴⁰ Hozzá kell tennem, hogy mivel a speciális és generális prevenció szoros egységet alkot, így ez a megállapítás igaz az egyéni megelőzésre is, ám az általános megelőzés kérdésénél sokkal inkább szembetűnő.

⁴¹ <http://www.hirado.hu/2014/09/27/szervezeti-valtoztatások-a-fovarosi-fougyeszsegen/> (letöltés: 2018. 02. 01.)

³⁷ Balla Károly: Vélemény a büntetésmód javítása iránt. Trattner–Károlyi, Pest, 1841, 95. p.

³⁸ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2010, 270. p.

dálhatja az egyébként súlyosabb büntetés visszatartó erejét.

De a téma más aspektusait is vizsgálhatjuk. Napjainkban a média is igen fontos tényező lehet a prevenció megvalósulásában. A jogban járatlan emberek a büntetőjogi szankciókat csak általánosságban ismerik (pl. az emberölést szabadságvesztéssel büntetik), ám annak pontos mértékével jellemzően nincsenek tisztában. Magával az ítélkezési tevékenységgel pedig még ritkábban kerülnek kapcsolatba: legfeljebb akkor, ha családi, baráti, munkatársi stb. körben fordul elő ilyen. A médián keresztül azonban egy-egy ügy híre tömegekhez is eljuthat. Manapság a médiatartalom-szolgáltatók egy jelentős része a szenzációhajhászásra törekszik, ezért előszeretettel foglalkoznak olyan esetekkel, amelyek közfelháborodást váltanak ki.⁴² Ennek eredménye, hogy az igazságszolgáltatást sokan nem találják hatékonynak. Ez persze nem jelenti azt, hogy a bűnözés drasztikusan emelkedne, de nyilvánvalóan nem erősíti a prevenciót. Az előbbieken túl visszatartó erőt jelenthet az erkölcs, a vallás, vagy éppen csak az, hogy valakinek nem áll érdekében az adott bűncselekményt elkövetni, mert nincs belőle haszna.

A visszatartó erőt nem önmagában a büntetés teremti meg, hanem egy komplex hatás, amit a büntetőjog egésze, a büntetőeljárás jog, a büntetés-végrehajtási jog és a bűnmegelőzés együtt képes kifejtetni. Az anyagi oldalt tekintve: lehetnek rendkívül súlyos büntetések, de ha azok olyan tényállásokhoz kapcsolódnak, amelyek pontatlanok, és ezáltal sok társadalomra veszélyes cselekmény büntetlenül marad, akkor mit sem ér a kemény büntetés (és ez fordítva is igaz). Szintén fontos a bűnüldözés hatékonysága (eljárás oldal). A végrehajtási kérdések tekintetében a börtönviszonyokra utalnék példaként. Elrettentő lehet egy olyan börtön, ahol mindennaposak a bandaháborúk, vagy éheznek az elítéltek – nem mintha ez elfogadható út lenne.

Összefoglalva: elvben feltételezhető, hogy egy súlyosabb büntetés nagyobb visszatartó erőt jelent, ám a büntetés mellett annyi más tényező befolyásolja az általános megelőzés megvalósulását, hogy lehetetlen feladatnak tűnik önmagában erre való hivatkozással megindokolni a TÉSZ létjogosultságát.

Érdemes megemlíteni, hogy a korábbi szabályozás alapján felvetődött a *büntetés céltalansága*. A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Bv. tvr.) ugyanis általános jelleggel megfogalmazta a szabadságvesztés-büntetés egyik célját: az elítélteknek a szabadságvesztés-büntetés után a társadalomba történő beilleszkedésének elősegítése.⁴³ Könnyen belátható azonban, hogy a TÉSZ esetén a reszocializációs cél teljes mértékben hiányzik.⁴⁴ Hagymási Kornélia úgy fogalmaz, hogy ebben

az esetben „a fogvatartás célja maga a fogvatartás.”⁴⁵ A hatályos büntetés-végrehajtási kódex ezt az ellentmondást azzal oldja fel, hogy az előbb említett főszabály alól kivételt enged, és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés legfőbb céljaként a társadalom védelmét jelöli meg.⁴⁶ Mindezt a gyakorlat is alátámasztja: a bírák a 2010 és 2014 között jogerősen meghozott TÉSZ-es ítéletek 85%-ában a társadalom védelmét jelölték meg a büntetés fő céljaként.⁴⁷

Kabódi Csaba akként foglal állást, hogy a TÉSZ-t nem is lehet szabadságvesztés-büntetésnek nevezni. A szabadságtól való végleges megfosztottság okán ugyanis ez a büntetési nem „alkalmatlan a tradicionális szabadságvesztés büntetéstani funkciójának: az elítelt reintegrációjának a megvalósítására. Összegezve: a TÉSZ pönológiai természetét tekintve nem szabadságvesztés-büntetés.”⁴⁸

A TÉSZ-es elítéltek *büntetésének végrehajtása* komoly kihívás elé állítja a bv. intézeteket, hiszen egy ilyen elítelt esetében speciális kockázatok jelentkezhetnek. Akit a legsúlyosabb büntetéssel büntettek, annak már nincs veszténivalója: rosszabbra már nem fordulhat a helyzete, így talán nem túlzás azt állítani, hogy büntetlenül bűnözhetnek. Nem szabad ugyanis megfeledezni arról, hogy az izoláció sem jelent teljes védelmet: bűncselekményeket a börtön falain belül is el lehet követni (szökéssel persze azon kívül is). Lehet szó akár egy rongálásról, de nem kizárt a más elítéltek vagy a fogvatartók sérelmére elkövetett bűncselekmény sem. A probléma egyelőre csak elviekben merült fel, hiszen a szegedi Csillagbörtönben – ahol a legtöbb TÉSZ-es elítelt tölti büntetését – egy szökési kísérletet leszámítva nem történt súlyos fegyelmi cselekmény. Mindez nem csupán a szerencsének köszönhető, hanem a megfelelő biztonsági lépések megtételének is – példaként a speciális körletek kialakítása hozható fel. A Biztonsági Speciális Rezsimbe (BSR) azok kerülnek, akik tudatosan szembehelyezkednek a végrehajtás rendjével (nem csak életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték). Kifejezetten a TÉSZ-es fogvatartottak részére alakították ki a Hosszúidős Speciális Rezsimet (HSR), amely nem csak a fogva tartás biztonságának garantálását szolgálja, hanem a humánus, emberséges körülmények megteremtését is.⁴⁹ Ez azonban csak átmeneti megoldást nyújt, ugyanis a fogvatartotti létszám emelkedésével nem mindegyiküknek jut hely a magasabb színvonalú elhe-

⁴⁵ Hagymási Kornélia: Végtelen idő a rácsok mögött – avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek, 68. p. In: Börtönügyi Szemle, 2009/2. szám, 61–76. pp.

⁴⁶ Bv. tvr. 83. § (1)–(2) bekezdés

⁴⁷ Bolyky Orsolya – Nagy László Tibor – Solt Ágnes – Szabó Judit: Az életfogytig tartó szabadságvesztés jogalkalmazási gyakorlata. In: Vóko György – Tamási Erzsébet (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 54. kötet. OKRI, Budapest, 2017, 79. p.

⁴⁸ Kabódi Csaba: A szabadságvesztés határmezsgyéin... In: Borbíró Andrea – Inzelt Éva – Kerecsi Klára – Lévy Miklós – Podolets Léta (szerk.): A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 219. p.

⁴⁹ Kiszely Pál – Nagy István: Az idő rabságában. A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben, 6–10. pp. In: Börtönügyi Szemle, 2012/3. szám, 1–16. pp.

⁴² Például: enyhének vélt ítéletek, házi őrizetbe helyezés, szabaddalra helyezés, felmentés, politikai elleni eljárások eredménytelensége stb.

⁴³ Bv. tvr. 19. § (1) bekezdés

⁴⁴ Juhász Zoltán: i. m. 89. p.

lyezést biztosító HSR-körleten. A kényszerű, szerényebb körülmények közé történő áthelyezést pedig „büntetésként” élhetik meg az elítéltek.⁵⁰ Hozzá kell azonban tenni, hogy még a legkorábban elítélt TÉSZ-es⁵¹ által letöltött szabadságvesztés időtartama sem haladja meg azt, amit egy hosszabb tartamú, határozott ideig tartó szabadságvesztés jelent. Nem zárható ki, hogy a több évtizedes rabság után nehezebbé válik az elítéltek kezelése.

Az előbbiekből is következik, hogy a *TÉSZ fenntartása költséges*, a legsúlyosabb büntetéssel sújtott elítéltek foglalkoztatása pedig nehézkes. Ha azonban lehetőséget teremtünk a felülvizsgálatra, és az elítélt visszaengedhető a társadalomba, úgy csökkenthetőek a költségek (nem kell tovább ellátni, étellemezni, idősebb korban az orvosi ellátását biztosítani stb.). Persze egy megfelelő felülvizsgálati rendszer működtetésének úgyszintén van némi költségvonzata, ám ezen kiadások jelentős része a társadalom védelmét szolgálja,⁵² így nem lenne célszerű ezen spórolni.

Alapvető kérdés, hogy a hosszútartamú szabadságvesztés *miként hat az elítéltek személyiségére*. A vizsgálatok kimutatták, hogy a fogvatartottak intelligenciaszintje az évek alatt nem csökkent, vagy legalábbis nem jobban, mint amit az életkor előrehaladásával más körülmények között is tapasztalhatunk. A fogvatartottak túlnyomó részénél ugyanakkor nőtt a viselkedés-kontroll. A fegyelmi statisztikák és a nevelők véleményei is javulást mutattak. Azt azonban nem lehetett egyértelműen megállapítani, hogy ez valódi személyiségváltozást vagy egyszerűen csak „konformitást” jelent.⁵³

Kutatások arra mutattak rá, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt „a börtönkörülmények között elmagányosodnak, magukba zárkoznak, a külvilággal kapcsolatos igényeik egyre apadnak, és mindennek következtében megtörten és kiábrándultan egyfajta tompaságba, közönybe zuhannak.”⁵⁴ Ebből fakadóan az átlagnál gyakrabban fordul elő a TÉSZ-esek körében önsértés, önkárosítás: többen követtek már el öngyilkosságot, illetve kísérletek is előfordulnak.⁵⁵ 2016 végén például egyszerre két életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt – köztük a „balástyai rém” – követett el öngyilkosságot a szegedi börtönben.

⁵⁰ Matovics Csaba: A Szegedi Fegyház és Börtön hosszuidős speciális rezsimű (HSR) körletének működési tapasztalatai, 108. p. In: Börtönügyi Szemle, 2009/2. szám, 99–108. pp.

⁵¹ A teljesség érdekében meg kell jegyezni, hogy a korábbi szabályozásból fakadóan van olyan elítélt, akit a feltételes szabadság lehetőségével ítélték életfogytig tartó szabadságvesztésre, ám ennek legkorábbi időpontját 50 évben állapították meg (ti. a korábbi jogszabály nem határozott meg felső korlátot). Forrás: Kiszely Pál: Merre tovább, magyar életfogytiglan? Az extrém hosszú ítéletek végrehajtásának tapasztalatai a Szegedi Fegyház és Börtönben, 51. p. In: Börtönügyi Szemle, 2013/1. szám, 47–64. pp.

⁵² Például orvosi szakvélemények beszerzése annak érdekében, hogy a potenciálisan veszélyt jelentő elítéltek kiszűrhetőek legyenek.

⁵³ Boros János: A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére, 20–21. pp. In: Börtönügyi Szemle, 2005/2. szám, 19–24. pp.

⁵⁴ Antal Szilvia – Nagy László Tibor – Solt Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata. In: Kriminológiai Tanulmányok 46., Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2009, 79. p.

⁵⁵ Kiszely Pál – Nagy István: i. m. 11. p.

Egy hírportál által, három TÉSZ-es elítélttel készített kérdőíves interjúból szintén az előző megállapítások tűnnek ki. A monotonitás a mindennapok részévé válik: szigorúan meghatározott napirend és zárkarend, az önállóság átértékelődése. A lehetőségekhez mérten elégedettek a HSR-körleten való elhelyezésükkel, ugyanakkor mindegyikük kiemelte a céltalanságot, a reménytelenséget. Úgy nyilatkoztak, hogy amennyiben lenne lehetőségük a szabadulásra, tanulásba fognának, felkészülnének a társadalmi visszailleszkedésre.⁵⁶

A *társadalomba való visszailleszkedés* – még ha ez elítélt megjavítása sikeres is volt – számos elgondolkodtató kérdést vet fel egy extrém hosszú időtartamú szabadságvesztést követően. A hatályos jogszabályok alapján minderre legkorábban negyven év letöltött szabadságvesztés után nyílik lehetőség. Ilyen hosszú szabadságvesztés után vissza lehet illeszkedni a társadalomba?

Kulcskérdés lehet a külvilággal való kapcsolattartás alakulása a szabadságvesztés alatt. A szegedi Csillagban végzett kutatás azt mutatta ki, hogy a TÉSZ-es elítéltek fele egyáltalán nem tart kapcsolatot a külvilággal, se látogatás, se levelezés, se telefon formájában. A többiek rendszerint családtagokkal, főleg szülőkkel, testvérekkel tartják a kapcsolatot. A tapasztalat tehát az, hogy ezen elítéltek családi kapcsolatai felbomlóban vannak.⁵⁷ Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a szülők – akik a legjellemzőbb kapcsolatot jelentik a külvilággal – a szabadulást valószínűleg már nem élik meg, tekintettel arra, hogy egy igen hosszú tartamú szabadságvesztésről beszélünk.

A börtönévek alatt az életfogytig tartó szabadságvesztéssel sújtott elítéltek nagy része „magának való, befelé forduló lett, kevésbé társasági. Kiábrándultak az emberi kapcsolatokból, bizalmuk megrendült másokban.”⁵⁸ Nem nehéz belátni, hogy e folyamatok a társadalomba való beilleszkedést cseppet sem könnyítik meg.

Kérdéseket vet fel az is, hogy az esetleges szabadulását követően az elítélt miként tud magáról gondoskodni. Gondolhatunk a lakhatásra, a munkavállalásra, vagy akár az önellátásra – ne felejtjük el, hogy évtizedekig nem kellett például vásárolnia, étellemeznie magát, hivatalos vagy banki ügyeket intéznie stb. Nincs tisztában a világban időközben lezajlott változásokkal, technikai fejlődésekkel sem. Problémás lehet a különféle társadalombiztosítási ellátásokra való jogosultság, illetve azok mértéke is. A hosszú börtönévek negatívan befolyásolhatják az elítélt testi-lelki állapotát is (pl. a mozgáshiány, az emberi kapcsolatok hiánya stb.). Több évtizednyi börtönélet nem múlik el nyomtalanul.

⁵⁶ <http://www.origo.hu/itthon/20120713-tenyleges-életfogytiglanra-ítelt-rabok-irasai-remenytelenségről-bortoneletről-bunrol.html> (letöltés: 2018. 02. 01.)

⁵⁷ Kiszely Pál – Nagy István: i. m. 9–10. pp.

⁵⁸ Antal Szilvia – Nagy László Tibor – Solt Ágnes: i. m. 78. p.

5. Összegzés

A téma összefoglalását egy érdekes felméréssel kezdem: vajon mit gondolnak a TÉSZ létjogosultságáról az életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetett elítéltek? Nos, ötödük vélte úgy, hogy szükség van a leg súlyosabb büntetési nem fenntartására, sőt még a TÉSZ-es elítéltek között is hasonló arány figyelhető meg. Sokan úgy gondolják, hogy vannak olyanok, akiket ki kell rekeszteni a társadalomból.⁵⁹

A kézirat fő kérdésére – azaz, hogy van-e helye a magyar jogrendben a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek – adható válasz igen összetett. Az már biztosan kijelenthető, hogy a TÉSZ eredeti formájában (tehát amikor csak az általános köztársasági elnöki kegyelem nyújthat reményt) nem tartható fenn: nem jelenthető ugyanis ki egy egész életre előre, hogy valaki már soha többé nem lehet a társadalom tagja. Ezt a jogalkotó is belátta, és a kegyelmi rendszer átalakításával megalkotta a kötelező kegyelmi eljárást. Mindazonáltal az új megoldás igyekezett a lehető legszűkebbre szabni a szabadulás esélyét. Ez önmagában még nem elvetendő, hiszen egy szigorú eljárással hatékonyabban kiszűrhetők azok a személyek, akik változatlanul veszélyt jelentenek a társadalomra. Ugyanakkor fennáll annak a lehetősége, hogy az új szabályozással talán olyanok is fennakadnak a rostán, akik egyébként a szabadon bocsátásra alkalmasak lennének. A kézirat részletesen kitér arra, hogy a kötelező kegyelmi eljárás mely pontjai szorulnak felülvizsgálatra. Orvoslásukra megoldási javaslatot is felvázoltam. Nagy kérdés azonban, hogy az egyre inkább felpuhított tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés mindezek hatására valóban tényleges marad-e? Egyáltalán, indokolt-e az életfogytig tartó szabadságvesztés két típusának fenntartása a jövőben? A szó szoros értelmében vett tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés tehát egyre kevésbé tartható fenn, míg egy felpuhított, a feltételes szabadság kizárásával alkalmazott életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés megnevezésére alkalmazni a „tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés” fordulatot kissé furcsának tűnik. Ezek alapján a TÉSZ helye megkérdőjelezhető a magyar jogrendben, ugyanakkor egy ahhoz hasonló, ám a szabadulás reményét is biztosító szankció alkalmazása – ha ragaszkodunk hozzá – nem elképzelhetetlen.

Gellér Balázs álláspontja szerint az EJEB a kérdés körben túlterjeszkedett a hatáskörén, hiszen a halálbüntetéshez hasonlóan megtiltotta a TÉSZ alkalmazását, csak hogy míg a halálbüntetést kiegészítő jegyzőkönyvek tiltják, addig a TÉSZ tilalma a bíróság esetjogában alakult ki. „Nyilvánvalóan nem tekinthető tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, ahol a szabadságra bocsátásra reális és kiszámítható esély van húsz-huszonöt év elteltével.”⁶⁰

Kérdéses továbbá, hogy az esetleges szabadulás mi-

lyen reményekkel kecsegtet. Lehet valaki negyven év rablás után a társadalom hasznos tagja? A hosszú tartamú szabadságvesztés magában foglal némi ellentmondást: úgy próbáljuk megjavítani és végső soron visszailleszteni a társadalomba az elkövetőt, hogy közben gyakorlatilag antiszociálissá tesszük. Ilyen hosszú idő alatt a kapcsolatok elhalásával, az ingerszegény környezetben egyszerűen lelkileg leépül az ember. A hosszú tartamú izoláció, mint első cél, és a társadalomba való visszailleszkedés biztosítása, mint második cél között már-már kibékíthetetlennek látszó ellentmondás feszül.

Kónya István szerint „nem feladata [...] a büntető igazságszolgáltatásnak, a tömeg- vagy sorozatgyilkosok (büntetőjogi beszámítási képességüket nem érintő) torz lelki világának elemzése, megértése, vagy éppen mindenáron annak kimondása, hogy aki már-már felfoghatatlanul iszonyatos cselekményt követ el, az nem lehet épelméjű. Ez a szerep és ez a felfogás azért veszélyes, mert éppen a büntetési cél (a társadalom védelme) elérését veszélyezteti, s a közösség oltalma helyett annak kiszolgáltatottságához vezet. [...] Ez az állam önvédelmi képességének csődjét eredményezheti.”⁶¹ Kónya István helytelennek tartja azt a szemléletet, amely szerint „a büntető igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás feladatául az akár az egész világgal szembehelyezkedő tömeggyilkos megvédését, méltóságának másokkal szembeni feltétlen elismerését tekinti céljának.”⁶²

Száz-kétszáz évvel ezelőtt hasonló érveket olvashattunk a halálbüntetés fenntartása mellett. Ma már ezek az érvek a világ ezen tájékán meghaladottá váltak. Talán újabb száz-kétszáz év elteltével – de lehet, hogy ennyire sincs szükség – ugyanolyan anakronisztikusan fognak hatni a TÉSZ fenntartása mellett szóló ezen érvek, mint napjainkban a halálbüntetés alátámasztására szolgáló érvelés.

Az izoláció, azaz társadalom védelmének primátusa egyes esetekben valóban elfogadható indok lehet, de vajon hol húzódik az a határ, amikor még lehetőség van az elkövető megjavítására, illetve amikor már csak az izoláció jöhet szóba. A Bv. tv.-ből kiolvashatóan egyedül a TÉSZ az, ahol előtérbe kerül az izoláció, még a feltételes szabadulás lehetőségével kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés esetében is elsődleges cél az elítélt megjavítása. A TÉSZ azért speciális, mert a szabadságvesztés más formái esetében – kivéve a feltételes szabadság kizárásával kiszabott határozott ideig tartó szabadságvesztést – a büntetés végrehajtása során lehetőség van annak vizsgálatára, hogy megvalósultak-e a büntetési célok, és ennek megfelelően „kedvezményben” részesíthető az elítélt. Vagyis, egyik esetben sem az ítélethozatalkor dől el véglegesen az, hogy az elkövető megjavítható-e, illetve hogy milyen gyorsan, hanem a végrehajtás során van lehetőség a korrekcióra.

⁵⁹ Antal Szilvia – Nagy László Tibor – Solt Ágnes: i. m. 89. p.

⁶⁰ Gellér Balázs: i. m. 107. p.

⁶¹ Kónya István: Érzelmek és indulatok az életfogytig körül, 138. p. In: Magyar Jog, 2017/3. szám, 129–140. pp.

⁶² Uo.

Bár kivételként említettem a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásával kiszabott határozott ideig tartó szabadságvesztést, az mégis más természetű, mint a TÉSZ: egyrészt azért, mert határozott ideig tart, másrészt nincs mérlegeléses esete, azaz a jogalkotó taxatív módon meghatározza azt, hogy mikor kell kizárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, ezzel levéve a bíró válláról a terhet, vagy beszűkítve a bíró mozgásterét – nézőpont kérdése. Mindenesetre a bíró az ítélelhozatalakor nincs abban a helyzetben, hogy mérlegelhesse, és ezáltal kijelenthesse, hogy a társadalom védelme indokolja azt, hogy a terhelt a teljes büntetését kitöltse. Ez egyedül a TÉSZ esetében áll fenn, hiszen a jogszabályba foglalt kötelező eseteken túl lehetőség van bírói mérlegelés alapján történő alkalmazására is. Ebből következik, hogy a TÉSZ az egyetlen olyan szabadságvesztés-büntetés, ahol bírói mérlegelés alapján figyelmen kívül lehet hagyni a végrehajtás esetleges eredményességét.⁶³

A TÉSZ esetében tehát arról van szó, hogy egy olyan kérdés eldöntését – nevezetesen, hogy a büntetés elérje-e a szabadságvesztés kitöltését megelőzően a célját –, amely a szabadságvesztés-büntetés minden más formájánál a büntetés-végrehajtás körébe tartozik, vagy arról a jogalkotó előzetesen dönt, átengedjük az ítélobírónak. Ebből az következik, hogy amennyiben a bíró a TÉSZ alkalmazásáról dönt, úgy azt is előre látja, hogy az elkövető nem javítható meg, míg a szabadságvesztés más eseteinél a jogalkotó nem enged ilyen előretekinést, nem dönthet a bíró mérlegeléssel arról, hogy adott terhelt esetében szükséges a büntetés teljes kitöltése.

Helyes-e ilyen súlyt helyezni az ítélobírák vállára? Másfelől pedig helyes-e törvénybe foglalt ítéletekkel – azaz a TÉSZ kötelező eseteivel – büntetést kiszabni? Helyes-e, hogy ezekben az esetekben már nem csak a büntetés-végrehajtási bírót, hanem az ítélobírót is teljesen kizárjuk a mérlegelésből? Azt gondolom, hogy nem.

A feltételes szabadság megléte esetén az ítélelhozatalakor értékeli a bíró az elkövetett bűncselekmény, majd a végrehajtás során a büntetés-végrehajtási bíró az ítélelhozatalat követő helyzetet, vagyis az „elítelt jóra való hajlamát.” A TÉSZ esetében csak az elkövetett bűncselekményből lehet olyan következtetést levonni, amely alapján kijelenthető, hogy a terhelt nem javítható meg, azaz szükséges az izolálás. Helyes-e, ha a bűncselekményből vonunk le ilyen következtetést, nem pedig a terhelt személyiségéből?

Határozott véleményem, hogy az ilyen magas fokú társadalomra veszélyesség nem az elkövető tettében mutatkozik meg igazán, hanem a személyiségében, amelynek az egyik – kétségtelenül fontos, de nem kizárólagos – leképeződése a bűncselekmény. Ugyanakkor helyes-e, ha a büntetés kiszabását az elkövető személyiségére alapítjuk?

⁶³ Minden más esetben – amikor figyelmen kívül kell hagyni a végrehajtás eredményességét – jogalkotói akaratról van szó, ami persze vita tárgya lehet, de javarészt olyan eseteket von e körbe, ahol a bűnisméltés okán a korábbi büntetés nem ért cél. Ugyanakkor a határozott ideig tartó szabadságvesztés esetén – még ha ki is zárt a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége – mindig van fény az alagút végén, hiszen egyszer véget ér a büntetés.

Szabó András szerint „a célra nem tekintő, szimbolikus, jogépségi megtorló büntetés egyet jelent az arányos büntetés elvével. Az arányos büntetés elve kizárja a célbüntetést, mert a célbüntetés nem a tett súlyához való arányítást, hanem a célhoz mért viszonyítást kíván meg és teszi lehetővé. Ha például a nevelést, vagy a kezelést tekintenénk célnak, súlyos bűncselekmény elkövetése esetén a neveltelenség, vagy gyógyíthatóság a mérce, a viszonyítási alap, de nem a tett súlya. A tettes személyiségállapota viszont jogállamban nem lehet a büntetés alapja. A jogépségi büntetés, a megtorló arányos büntetés sokkal humánusabb a látszólag humánus nevelő célbüntetésnél, mert nem érinti személyiséget, személyi autonómiámat, és lelkiismereti szabadságomat. A büntetőjogi büntetéskiszabás logikája nem cserélhető fel a nevelés és a gyógyítás logikájával, ha meg akar maradni az igazságszolgáltatás kereteiben.”⁶⁴

Azt gondolom, hogy az általam kifejtettek össze-
csengenek Szabó András örökérvényű gondolataival. A tetterányos büntetés elve szerint tehát a büntetés alapja a terhelt által elkövetett bűncselekmény. Álláspontom szerint egy kirívóan súlyos bűncselekménnyel összeegyeztethető az életfogytig tartó szabadságvesztés – de nem a TÉSZ! A TÉSZ célja ugyanis a Bv. tv.-ből kiolvashatóan a társadalom védelme, vagyis az izoláció, aminek a szükségességét az elkövető személyiségében rejlő ok idézheti elő. Ez azonban már túlmutat a jogépségi megtorló büntetésen. Nem lehet a büntetés kiszabása – pláne nem a jogszabály kodifikálása – során valakiről azt eldönteni, hogy örök életére veszélyes lesz a társadalomra. Ez nem büntetéskiszabási kérdés ugyanis. Ez már végrehajtási kérdés.

A megtorlás az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásában nyilvánulhat meg, amely valamilyen formában de facto is biztosítja a szabadulás lehetőségét. Ha az elítelt társadalomra veszélyessége nem szűnik meg, akkor a büntetés az élete végéig fog tartani. Elképzelhető azonban, hogy az elítelt a büntetés végrehajtása során alkalmas lesz a társadalomba való visszatérésre. Nem is kell olyan magasfokú dolgot feltételezni, mint hogy megjavul, elég csak arra gondolni, hogy egy betegség vagy baleset következtében nyaktól lefelé lebénul. Ezek olyan körülmények, amit az ítélet meghozatalánál – kodifikálásnál – nem lehet előre látni. Ha pedig megszűnik az elkövető társadalomra veszélyessége és a jogépségi megtorlást jelentő minimális időt is kitöltötte, de a büntetés végrehajtását tovább folytatjuk, az már nem más, mint bosszú. Bosszúnak pedig jogállamban helye nincs.

Azt gondolom, hogy alaptalan és eltúlzott félelem alakult ki a TÉSZ-hez kapcsolódó felülvizsgálat lehetővé tételével szemben. Ha egy észszerű felülvizsgálati rendszert vezetünk be, az nem fog egyet jelenteni az összes TÉSZ-es elítelt szabadon bocsátásával. Ha a jogalkotó – jelen szabályozás mellett – azt feltételezi, hogy a bíróság már az ítélet meghozatala során tud megalapozott döntést hozni arról, hogy valaki alkalmas-e a

⁶⁴ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Szabó András alkotmánybíró párhuzamos véleménye.

társadalomba történő visszabocsátásra, akkor miért ne tudna egy bírói tanács hasonlóan felelősségteljes döntést hozni a felülvizsgálat során? Különösen igaz ez akkor, ha a testület munkáját szakértők is segítik. A kételkedők számára elárulom, hogy egy nagyon hasonló jogintézmény ma is létezik és működik a magyar jogban: ez a kényszergyógykezelés.

A kényszergyógykezelés határozatlan ideig tart,⁶⁵ felülvizsgálatára pedig hathavonta kerül sor.⁶⁶ A bírót ennek során szakvélemény segíti, ami biztosítja, hogy alaptalanul egyetlen beteg se kerüljön ki az IMEI-ből. Mégis, ha kedvező orvosi szakvélemény készül, a bíróság a kényszergyógykezelés megszüntetéséről rendelkezik – erre akad példa. Ez a felülvizsgálati rendszer tehát de facto is működik, anélkül, hogy a társadalomra veszélyt jelentene.

Végül lényeges az is, hogy a TÉSZ „klasszikus” formájának fenntartása mellett szóló érveket némiképp aláássa, hogy európai államok többsége más, a nemzetközi követelményeknek megfelelő szankció alkalmazásával is kezelni tudja a legveszélyesebb bűnözők okozta problémát. Miért lenne Magyarország kivétel?

Ha a jogi érvektől elszakadunk, bizonyos mértékig meg lehet érteni, hogy sokan ragaszkodnak a legsúlyosabb büntetés fenntartásához. Különösen igaz ez, ha az áldozatok hozzátartozóira gondolunk. Nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetett személyek a legsúlyosabb, sok esetben a legvisszataszítóbb bűncselekményeket követték el. Gyermekegyilkosságok, a nők ellen elkövetett szexuális bűncselekményekkel együtt megvalósított emberölés, a kiszolgáltatott, idős emberek sérelmére elkövetett, általában valamilyen haszonszerzési célzatot is magában hordozó emberölések, pedofil bűncselekmények, terrorcselekmények, tömeg-, illetve sorozatgyilkosságok és még sorolhatnánk. Az igazságos megtorlásnak a büntetőjogban igenis érvényesülnie kell, így ezen bűncselekmények elkövetőit keményen meg kell büntetni – sőt, a lehető legsúlyosabban meg kell torolni. A társadalom rendjének ilyen súlyos lábbal tiprása ugyanis nem maradhat komoly jogkövetkezmények nélkül. Szó sincs tehát arról, hogy ezeket az elítélteket mindenáron szabadon kellene bocsátani, csupán arról, hogy a büntetésük legyen észszerű: se több, se kevesebb, mint amennyi feltétlenül szükséges.

A magam részéről úgy gondolom, hogy a feltételes szabadságra bocsátás kizárásával alkalmazott életfogytig tartó szabadságvesztés nem feltétlenül szükséges, ugyanakkor indokolt büntetés lehet, feltéve, hogy ehhez egy de facto is létező felülvizsgálati eljárás is kapcsolódik.

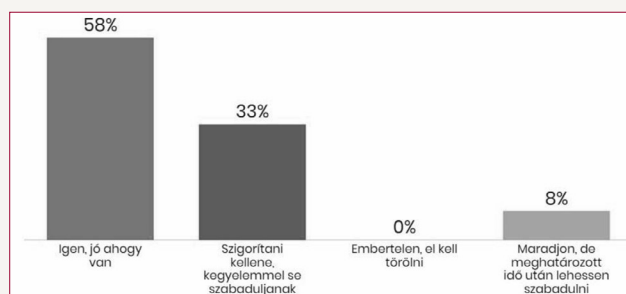
Nem feltétlenül szükséges, hiszen egy megfelelő felülvizsgálati rendszer bevezetésével valamelyest csökken a kétfajta életfogytig tartó szabadságvesztés közötti különbség, és ezáltal elegendőnek tűnik a feltételes szabadság lehetőségét nyújtó életfogytig tartó szabadságvesztés fenntartása. Ehhez persze szükséges

lenne a szabadlábra helyezés jelenlegi gyakorlatának átgondolása, esetleg bizonyos mértékű szigorítása. Példaként álljon itt egy vélemény: „egyszemélyi döntés helyett megalapozott szakértői véleményekre támaszkodó egyéni kockázatelemzést kellene elvégezni, amelynek középpontjában nem az elítélt fegyházbeli, benti rendhez adaptálódott, hanem a kinti világban prognosztizálható önálló magatartásának kellene állnia.”⁶⁷ Ez továbbra is biztosítaná, hogy a veszélyes személyek ne kerüljenek vissza a társadalomba.

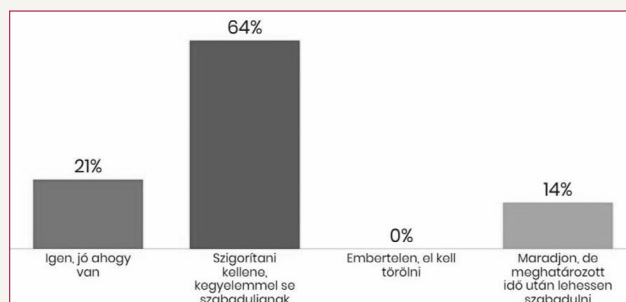
A legsúlyosabb büntetés fenntartása azért lehet indokolt, mert egyrészt az EJEB bizonyos garanciák beépítésével elfogadhatónak tekinti az életfogytig tartó szabadságvesztést, másrészt pedig erős társadalmi, sőt politikai⁶⁸ igény mutatkozik a jogintézmény életben tartására.

Csupán érdekességképpen: egy spec. koll. keretében első éves joghallgatóimnak a TÉSZ-ről tartottam előadást – mondhatjuk, hogy tabula rasa, hiszen ők még nem tanultak büntetőjogot. Az óra elején dióhéjban felvázoltam nekik a TÉSZ lényegét, majd az internet segítségével megszavaztattam őket az alábbiak szerint.

Ön szerint szükség van-e a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre (TÉSZ-re)?

Ezt követően egy órában objektív módon, részletesen kifejtettem a jogintézményt, kitérve az EJEB gyakorlatára és a hazai fejleményekre. Végül fél órában – a moderálásom mellett – szabadon érvelhettek a TÉSZ mellett vagy ellen. Az óra végén ismételten szavazásra bocsátottam az előző kérdést. Megmondom őszintén, meglepett az eredmény: arra számítottam, hogy növekedni fog azok aránya, akik elfogadva az EJEB érvelését, a TÉSZ lazítása mellett teszik le a voksukat.

⁶⁷ Antal Szilvia – Nagy László Tibor – Solt Ágnes: i. m. 93. p.

⁶⁸ T. a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetése óta már több különböző összetételű kormány is hatalomra került, ennek ellenére egyik sem érezte szükségét annak, hogy eltörölje azt.

⁶⁵ Vö. Btk. 78. §-ával.

⁶⁶ Vö. Bv. tv. 329. §-ával.

A feltételezésem ugyan igazolódott, de lényegesen megnőtt azok aránya, akik teljesen kizárnák a szabadságvesztés lehetőségét. Kár lenne e „felmérésből” komolyabb következtetéseket levonni, de egy dologra talán rámutat: a jogi érvek súlytalanságára.⁶⁹

A társadalmi, politikai igényből fakad, hogy a kérdéskör érezhetően túlmutat a jogi kereteken. Be kell látni, hogy a jogi szempontok, a jogi érvek egyelőre nem elég erősek ahhoz, hogy kinyirbálják e jogintézményt a magyar jogrendszerből. Ebből a szempontból az Alkotmánybíróságnak lehetne fontos szerepe, ugyanakkor a TÉSZ kérdése – kisebb szünetekkel – immáron 10 éve az Alkotmánybíróság fogaskerekei között őrlik. Úgy tűnik, hogy a testület inkább a jogalkotóra bízta a kérdés eldöntését.

Ennek megfelelően valójában a büntetőpolitika mondja ki az utolsó szót abban a vitában, amely a TÉSZ létjogosultságáról szól. A „büntetőpolitika” szó pedig magában hordozza a téma neuralgikus pontját: a politikát.

⁶⁹ Megjegyzem, ezt az interaktív szavazást eredetileg csupán az óra színesítésére szántam, nem e tanulmány számára készült, de azt gondolom, hogy a tanulmányban felvetett problémakört igen szemléletesen illusztrálja.

1990-ben az Alkotmánybíróság mondta ki a halálbüntetés eltörlését, mert a politikusok ózdkodtak e kétségtelenül népszerűtlen döntés meghozatalától.⁷⁰ A helyzet most is hasonló: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlése alighanem politikai öngyilkosság lenne, és amíg ilyen társadalmi támogatottsággal bír, az is marad. E jelenség elemzése nem jogi kérdés, mégis e sokrétű probléma egyetlen aspektusára szeretnék rámutatni. A folyamat részint öngerjesztő, ugyanis egy különösen brutális, visszataszító bűncselekmény elkövetése (például Bándy Kata, Tisza Bence megölése) minden jóérezsű ember haragját kiváltja, aminek az egyik eredménye a TÉSZ magas társadalmi támogatottsága. Ebből levezetve, az elkövető a saját helyzetét nehezítheti meg azzal, hogy ilyen jellegű bűncselekmény(ek)e)t követ el. Mindebből a legkevésbé sem következik, hogy e személyek megérdemlik a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést: nem kell, hogy emiatt a szükségesnél súlyosabb legyen a büntetésük, viszont lehet, hogy emiatt lesz súlyosabb. S ezzel a kör bezárult. ■

⁷⁰ Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi története, Századvég Kiadó, Budapest, 2010, 313–314. pp.

BÜNTETŐJOG II. – KÜLÖNÖS RÉSZ

Hatodik, hatályosított kiadás

SZERZŐK: **Belovics Ervin, Molnár Gábor Miklós, Sinku Pál**

SZERKESZTŐ: **Belovics Ervin**

LEKTOR: **Vókó György**

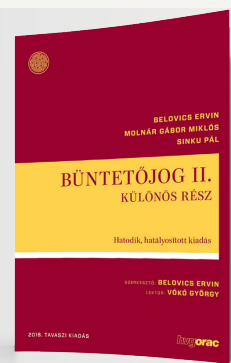
A 2012. évi C. törvény, tehát a Büntető Törvénykönyv elfogadását követően immár hatodik alkalommal jelenik meg a Különös Rész tényállásait átfogóan elemző szakkönyv. A 2018 júliusában hatályba lépő új Büntetőeljárás törvény mellett 2018 januárjában is számos olyan új eljárási és anyagi jogi törvény lépett hatályba, melyek háttérjogszabályként érintik a Különös Rész egyes tényállásait. Az aktualizált kiadás mindezen jogszabályok 2018. július 1-től hatályos állapotára épül.

A tényállások bemutatása továbbra is a megszokott módon történik. A szerzők nem csupán az egyes bűncselekmények dogmatikai elemzésének és joggyakorlatának a bemutatására törekuszenek, hanem ismertetik azok szabályozásának történeti előzményeit, a hatályos rendelkezések alkotmányos alapjait, a kapcsolódó joggyakorlat meghatározó döntéseit és megjelölik az idetartozó jogirodalom jelentősebb eredményeit is.

A változatlan szerzői csapatból ketten a Legfőbb Ügyészség vezető munkatársai (egyikük tanszékvezető egyetemi tanár), a harmadik szerző a Kúria büntetőbírája, a kötet lektora pedig professor emeritus, az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója. Valamennyien a büntetőjog tudományának jeles képviselői, akik több évtizede folytatnak oktatói tevékenységet a hazai jogi karokon.

Büntetőjog I. – Általános Rész és

II. – Különös Rész együttesen: 20 000 Ft

Ára: 12 000 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. DICSŐ GÁBORNÉ DR. HARSÁNYI
BEÁTA ANDREA*

A polgári jogi igény elbírálásának szabályai az új Be. tükrében

val kapcsolatban támasztana kételyeket. Az ezekhez hasonló hátrányok kiküszöbölése már a Bünvádi perrendtartás óta a jogalkotók célja,⁴ azonban a jogszabályi környezet elmúlt két évben bekövetkezett jelentős változása alapot szolgáltat arra, hogy megvizsgáljuk, napjainkban milyen szabályozás mentén érvényesülnek a jogalkotói szándékok. A tanulmány a polgári jogi igényre vonatkozó büntetőeljárásjogi, illetve polgári anyagi és eljárásjogi szabályokról ad számot az új Be. tükrében.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 2018. július 1-jén lépett hatályba. A preambulumban feltüntetett jogpolitikai célok egyike, hogy különös hangsúlyt fektet a bűncselekmények sértetteinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére. Ezen általános elv mellett a 2012/29/EU irányelv¹ bűncselekmények áldozatainak védelmében megalkotott szabályaira tekintettel került sor a polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezések megreformálására. A kodifikációs munka célja az volt, hogy „az állam minden eddigénél jobban kifejezze: a sérelmet szenvedett fél mellé áll, és a büntetőeljárás lefolytatását érdemben elősegítőkre is partnerként tekint. A büntetőeljárások gyakorlatában nyilvánvalóvá kell válnia, hogy bűncselekmények elkövetése nem kifizetődő tevékenység, a bűnös úton elért gazdagodás nem tartható meg.”²

A bűncselekménnyel okozott kárt ún. *adhéziós eljárás* keretében érvényesítheti a sértett. Ez azt jelenti, hogy az alapvetően magánjogi jellegű igényéről a büntetőeljárásban döntenek, mely során a büntető és polgári anyagi- és eljárásjogi szabályok egymással összefonódva érvényesülnek a jogbiztonság, perhatékonyosság és a sértett minél gyorsabb reparációja érdekében.³ A polgári jogi igény büntetőeljárásban való érvényesítésének számos előnye mellett azonban hátrányai is lehetnek, amennyiben az az eljárás elhúzódásához vezetne vagy az okozott kár összegének bizonyítottságá-

1. Az adhéziós eljárás sajátosságai

A büntetőeljárás célja a büntetőjogi főkérdésben (büntetőjogi felelősség) való döntés, míg a polgári bíróság feladata a felek közötti vitás vagyoni viszonyok rendezése.⁵ A Be. a sértett jogainak érvényesítése érdekében – és pergazdaságossági okokból – lehetővé teszi, hogy a sértett járulékos kérdésként a vád tárgyává tett cselekménnyel kapcsolatban keletkezett kárigényét már a büntetőeljárás során érvényesítse. „Ebben az esetben a polgári jogi igényét érvényesítő sértett eljárási státusza a magánfél, a büntetőeljárás keretein belül a polgári jogi igényérvényesítése érdekében is folyó eljárást pedig adhéziós eljárásnak nevezzük.”⁶ A Be. szerint a sértett nem csupán kártérítés iránti igényét terjesztheti elő, de kérheti dolog kiadására vagy pénz fizetésére irányuló követelés érvényesítését is, ha ezek a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkeztek.⁷ E szakaszt úgy kell helyesen értelmezni, hogy a vádlott nem kötelezhető a polgári jogi igény megfizetésére, ha a kárt nem közvetlenül a vádlott által elkövetett bűncselekmény okozta, az nem a bűncselekmény folytán keletkezett, hanem annak csu-

⁴ A bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény cikk indokolása.

⁵ Molnár Erzsébet: A kártérítési igény kielégítési alapjának elvonása büntetőeljárásban. Gondolatok a polgári jogi igény és a vagyonekbezárt kollíziójáról. In: Homoki-Nagy Mária, Karsai Krisztina, Fantoly Zsanett, Juhász Zsuzsanna, Szomora Zsolt, Gál Andor (szerk.) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018. 702.

⁶ Somogyi Gábor: A magánfél (Be. 54. §). In: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

⁷ Be. 56. §

* bírósági írásmű

¹ A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.

² A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény indokolása.

³ Tarr Ágnes: A kárhelyreállítás jelene és jövője a magyar büntetőeljárásban. http://www.debreceni jogi muhely.hu/archivum/2_2006/a_karhelyreallitas_jelene_es_jovoje_a_magyar_buntetoeljarasban/ (2018. szeptember 1.)

pán távoli következménye.⁸ Így például a bírói gyakorlat szerint nem lehet polgári jogi igényként érvényesíteni azt a kiadást, amely a gépkocsi ellopása után más gépkocsi bérbevételével jelentkezett.⁹ Ugyanígy távoli következménynek számít és nem tekinthető bűncselekménnyel okozott kárnak a sértett eltemetésével járó költség, így annak érvényesítésére nincs mód a büntetőeljárásban.¹⁰ Mindez nem azt jelenti, hogy a sértett vagy annak jogutódja lenne köteles viselni a bűncselekmény folytán bekövetkezett, távolinak számító következményeket, csupán arról van szó, hogy a polgári jogi igényt e tekintetben egyéb törvényes útra kell utasítani és a sértettnek polgári peres úton kell igényét érvényesíteni.

Megjegyzem, hogy akár alkotmányossági kérdéseket is felvet az a szabályozási különbség, hogy polgári perben kétfokú eljárásban, míg büntetőügyekben esetlegesen háromfokú eljárásban dönthet a bíróság ugyanazon igényről.

2. A polgári jogi igény előterjesztése és az ahhoz kapcsolódó részletszabályok

Változást jelent a korábbi Be.-hez képest,¹¹ hogy a törvény már részletesen szabályozza, mely polgári eljárásjogi rendelkezéseket és hogyan kell a büntetőeljárásban alkalmazni.¹² Előírja, hogy a Pp.¹³ mely alapelveinek kell érvényesülnie a perben,¹⁴ valamint az egyes jogintézményeknél rendelkezik arról, amikor kizárólag a Be. szabályait lehet alkalmazni. Ezek szerint az alapelvek mellett az értelmező rendelkezések és a pertárgy értékére vonatkozó rendelkezések is alkalmazni kell. A felek személyében történő változásra vonatkozó rendelkezéseket azzal a kivétellel kell alkalmazni, mikor a sértett jogutódja a büntetőeljárásban magánfélként lép fel. Ekkor ugyanis a Be. azon szabálya irányadó, mely szerint a magánfél jogutódlása a sértett halála vagy megszűnése és jogszabályi rendelkezés alapján következhet be.¹⁵ Ennek oka, hogy a Pp. a felek személyében bekövetkező változásnak tekintti a perbeli jogutódlást, a pertárgy igénylését, az elődmegnevezést, a téves perlést, a felperesi perbeléptést a pertárs jogán és a további alperes perbevonását. A Be. ezek közül a perbeli jogutódlásra vonatkozóan előírja, hogy azok közül csak a terheltre vonatkozó rendelkezések irányadók, ha a polgári jogi igény

újonnan megjelölt kötelezettje is a büntetőeljárás terheltje. A Pp. költségekre vonatkozó rendelkezései közül a polgári jogi igény érvényesítésével okozati összefüggésben felmerült azon költségek alkalmazhatóak, amelyek a Be. szerint nem minősülnek bűnügyi költségeknek.

Fontos lehet hangsúlyozni ezen a ponton, hogy az új Pp. változtatott a perköltség fogalmán: az „a félnél – a perben vagy azt megelőzően – a jog perbeli érvényesítésével okozati összefüggésben és szükségképpen felmerült minden költség, ideértve a bíróság előtt történő megjelenéssel szükségképpen felmerült keresetkiesést is.”¹⁶ Az új polgári eljárásjogi szabályok szerint a perköltség megtérítését annak felszámításával lehet kérni, melynek során „meg kell jelölni az igényelt költség összegét, a felmerülésének lényeges körülményeit, azt, hogy a perbe vitt mely jog érvényesítésével összefüggésben merült fel, és mindezeket a felszámítással egyidejűleg – szükség szerint – okirattal is igazolni kell”.¹⁷ Mindez azért lényeges, mert a felszámítani elmulasztott költségeket nem lehet figyelembe venni, felszámításnak pedig polgári perben a tárgyalás berekesztéséig, így büntetőeljárásban feltehetően a bizonyítási eljárás befejezéséig lehet helye.

Polgári jogi igény előterjesztésére a magánfél, illetve a Pp.-ben¹⁸ meghatározott feltételek mellett az ügyész jogosult. A sértett polgári jogi igényét az elsőfokú bíróságnál legkésőbb azon az eljárási cselekményen terjesztheti elő, amelyen a Be. szerint először jelen lehet.¹⁹ Ez az új eljárásjogi rendelkezések alapján az előkészítő ülést jelenti. Tekintettel arra, hogy e határidő jogvesztő, a törvény előírja, hogy a bíróság az előkészítő ülés határnapjáról való értesítéssel egyidejűleg figyelmezteti is a sértettet arra, hogy polgári jogi igényét előterjesztheti.²⁰ A Be. részletesen előírja az előterjesztett polgári jogi igény előterjesztésére, annak tartalmára vonatkozó elvárásokat.²¹

Láthatjuk, hogy a Be. (egyébként is újdonságnak számító jogintézményei mellett) számos új Pp.-beli részletszabállyal egészült ki, ezek megértéséhez mélyreható Pp.-ismeretekkel szükséges rendelkezni a polgári jogi igényről történő döntés mögött meghúzódó elvek elsajátítása érdekében. Így például az alapelvek körében az új Pp. meglehetősen nagy hangsúlyt fektet a perkonzentráció elvére, valamint a felek eljárás Támogatási és igazmondási kötelezettségére. A büntetőeljárás természetéből adódóan ezek az elvek nem érvényesülhetnek a terhelt vonatkozásában, viszont a magánfél esetében alkalmazni kell őket, például a polgári jogi igény összegének meghatározása tekintetében. Kérdésként merülhet fel, hogy hogyan alkalmazható ezen elv tanúkihallgatás esetén. A Be. kivételek meghatározásával rendezi a kérdést, ugyanis a vallomás-

⁸ BH 1984.439. számú jogeset

⁹ Uo.

¹⁰ Debreceni Ítéletábrla Bf.II.696/2016/10. sz. ítélete; BH 1997.429. számú jogeset.

¹¹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.

¹² Be. 555. § (2) bekezdés.

¹³ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény.

¹⁴ Be. 555. § (1) bekezdés.

¹⁵ Be. 55. § (2) bekezdés.

¹⁶ Pp. 80. §

¹⁷ Pp. 81. §

¹⁸ Pp. 58–60. §

¹⁹ Be. 556. § (1) bekezdés.

²⁰ Be. 500. § (3) bekezdés.

²¹ Be. 556. § (2) bekezdés.

tétel tilalmára és a vallomástétel megtagadására vonatkozó rendelkezéseket a magánfélre és a terheltre is alkalmazni kell. Ezenfelül előírja, hogy rendbírság kiszabásának az igazmondási kötelezettség megsértése miatt még a magánféllel szemben sincs helye.²²

3. A polgári jogi igény elbírálása, a bíróság döntési lehetőségei

A Be. a polgári jogi igény érvényesítésére és elintézésére a Pp.-nek a keresetlevél előterjesztéséhez fűződő joghatásokra, valamint a perindítás joghatásainak beállítására vonatkozó rendelkezéseit rendeli alkalmazni.²³ Eszerint a perindítás joghatásai a kereset (polgári jogi igény) közlésével állnak be, és ha a per a bíróság jogerős érdemi határozata nélkül fejeződik be, a keresetlevél előterjesztésének és a perindításnak a joghatásai elenyésznek.²⁴ Az előző eljárásjogi kódex még fő szabályként írta elő a polgári jogi igényről történő érdemi döntést.²⁵ Az új törvény már nem emeli ki a többi lehetőség közül az érdemi elbírálást, csupán felsorolja a bíróság döntési lehetőségeit. Ezeket azonban jelentősen bővíti a korábbi törvényhez képest, különösen az egyéb törvényes útra utasítás esetén.

„A bíróság a polgári jogi igény érdemében ítélettel határoz, annak helyt ad vagy azt elutasítja.”²⁶ Az érdemi elbírálást arra az esetre tartja fenn a törvény, ha a bűncselekménnyel okozott kár vagy vagyoni hátrány, illetve az elkövetési érték tisztázott.²⁷ Ez azt jelenti, hogy polgári jogi igényt elbírálni csak bűnösséget megállapító ítéletben tud a bíróság.²⁸ Az érdemi elbírálás teljes vagy részleges megítélést is jelenthet, utóbbi esetén a megítélt összeg feletti részt egyéb törvényes útra kell utasítani,²⁹ így csak az elbírált rész eredményez „ítélt dolgot”. E rendelkezés az érdemi elbírálás elsődlegességét célzó jogalkotói akaratot juttatja érvényre, hiszen még abban az esetben sem engedi a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítani, ha a sértett magasabb összeget jelölt meg, mint amennyit a bizonyítási eljárás eredményeként a bíróság az ítéletében megállapított.³⁰ Az érdemi elbírálás körében fontos továbbá, hogy helyt adó döntés esetén a bíróságnak figyelemmel kell lennie arra, hogy ne terjeszkedjen túl a polgári jogi igény keretein (sem a főkövetelés, sem annak járulécai te-

kintetében).³¹ Ez azt jelenti, hogy amennyiben a sértett nem kéri az adott bűncselekménnyel okozott kár összege után járó kamatokat, azok megfizetésére nem lehet kötelezni a vádlottat, mert az előterjesztett polgári jogi igény azokra nem terjedt ki.³²

Érdemi döntés esetén is figyelembe kell venni a Pp. szabályait, ezek között található az érdemi döntés korlátaira vonatkozó rendelkezéseket,³³ ez jelenti azt, hogy az igény nem terjeszkedhet túl a kereseti kérelemlen³⁴ valamint, hogy az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított.³⁵

A törvény 555. § (2) bekezdése taxatíván felsorolja a további alkalmazandó polgári eljárásjogi szabályokat, ezek közt találhatóak a Pp. teljesítési határidőre és annak számítására vonatkozó rendelkezései, melyek kimondják, hogy rendszerint tizenöt napos határidőt kell szabni a teljesítésre, de méltányosságból rövidebb vagy hosszabb határidőt is meg lehet szabni, valamint részletekben is el lehet rendelni a teljesítést (utóbbi kivételes esetben jogerő után is elrendelhető). Részletfizetés engedélyezése esetén bármely részlet megfizetésének elmulasztása esetén az egész hátralékos tartozás esedékessé válik.³⁶ A teljesítés határideje a határozat közlését követő napon kezdődik.³⁷

A bíróság a Pp. szerint akár előzetesen végrehajthatónak is nyilváníthatja a polgári jogi igényre vonatkozó részt.³⁸ A büntetőeljárás során ez annyit jelent, hogy amennyiben a magánfélnek a végrehajtás elhalasztásából aránytalanul súlyos vagy nehezen megállapítható kára származna, és ha megfelelő biztosítékot nyújt, az ítélet polgári jogi igényre vonatkozó részét fellebbezésre tekintet nélkül végrehajthatónak kell nyilvánítani.³⁹

Amennyiben a Be.-ben meghatározott okok valamilyen felmerül, a bíróság a polgári jogi igény érvényesítését *egyéb törvényes útra utasíthatja*. Erről azonban nem csak ügydöntő határozatában, hanem az eljárás során bármikor rendelkezhet (nem ügydöntő határozatban), hogy a magánfélnek minél hamarabb lehetőséget biztosítson vagyoni viszonyai rendezésére. Az egyéb törvényes útra utasítás eseteit sokkal szélesebb körben határozza meg az új Be., mint az eddigi törvényeink. Korábban a következő három esetben kellett az igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítani: ha ez jelentékenyen késleltetné az eljárás befejezését, valamint a vádlott felmentése esetén, vagy ha az indítványnak a büntetőeljárásban való érdemi elbírálását más körülmény kizárja.⁴⁰ Az új Be. ezt az alábbi esetekkel egészíti ki:⁴¹ a vádlott felmentése

²² Be. 555. § (1) bekezdés.

²³ Be. 558. § (2) bekezdés.

²⁴ Pp. 180. §

²⁵ A „régí” Be. 335. §-a úgy szövegezte, hogy „a polgári jogi igényt a bíróság lehetőleg érdemben bírálja el; annak helyt ad, vagy azt elutasítja”.

²⁶ Be. 571. § (1) bekezdés.

²⁷ Be. 571. § (2) bekezdés.

²⁸ Mészár Róza: Az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatai – LXXX. fejezet. In: Belegi József (szerk.) Büntetőeljárás jog I–II. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2018. 1147.

²⁹ Mészár: i. m. 1148.

³⁰ 81/2010. BK vélemény.

³¹ BH 1981.184. számú jogeset.

³² Legf. Bír. Katf. II. 12/1981. sz.

³³ Be. 571. § (3) bekezdés.

³⁴ Pp. 342. § (1) bekezdés.

³⁵ Pp. 342. § (3) bekezdés.

³⁶ Pp. 344. § (4) bekezdés.

³⁷ Pp. 345. §

³⁸ Be. 571. § (4) bekezdés.

³⁹ Mészár: i. m. 1149.

⁴⁰ Régi Be. 335. § (1) bekezdés.

⁴¹ Be. 560. §

mellett további feltétel, hogy a bíróság szabálysértési felelősséget se állapítson meg, ezen túlmenően a Be. szabályrendszerén alapuló okból kell egyéb törvényes útra utasítani a polgári jogi igényt: ha az igény érvényesítését a Be. kizárja, ha az eljárást megszüntették, ha azt a magánfél ideiglenes intézkedéssel egyidejűleg vagy elkészen terjesztette elő, ha a magánfél a bíróval szemben Pp.-ben meghatározott és Be.-ben nem nevesített kizárási okot jelentett be vagy a más által bejelentett ilyen ok fennállását a bíróság megállapította, ha a magánfél és a sértett a Pp.-ben szabályozott egyezség jóváhagyását kéri, vagy a polgári jogi igény a Be.-ben meghatározott hiányosságban szenved, ha az nem jogosulttól származik, illetve nem tartalmazza a teljesítés módját és helyét. Vannak olyan okok is, amelyek a Pp. szabályain alapulnak. Ilyenek a perfüggőség, a perbeli jogképesség hiánya és az, ha az igény bírósági úton nem érvényesíthető. A „nem a sértett terjesztette elő” kitétel vonatkozásában meg kell említeni, hogy annak ellenére, hogy a sértett halála esetén magánfélként felléphet jogutódja, ez nem vonatkozik arra az esetre, amennyiben az örökös az állam lenne. Amennyiben a büntetőperben a bíróság akár hivatalból, akár az ügyész indítványára az állam javára marasztalásra lát alapot, a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra kell, hogy utasítsa, az ilyen igény ugyanis kívül esik a magánfélre vonatkozó rendelkezések keretein.⁴² Ide tartozik továbbá, hogy az egységes bírói gyakorlat biztosítása érdekében 2015. november 16. napján a Kúria Büntető Kollégiuma meghozta a 4/2015. számú jogegységi határozatot, melynek értelmében a Nemzeti Adó- és Vámhivatal a büntetőeljárás során a hatáskörébe tartozó kötelező befizetésekkel vagy költségvetési támogatással kapcsolatban elkövetett bűncselekménnyel okozott kár megtérítése érdekében magánfélként polgári jogi igényt nem érvényesíthet, ennek biztosítására zár alá vételt sem indítványozhat.⁴³ A NAV ugyanis nem minősül a költségvetést érintő bűncselekmények sértettjének, ezért polgári jogi igényt sem terjeszthet elő.⁴⁴ Mindezek alapján továbbra is irányadó a gyakorlat, mely szerint a NAV a költségvetési csalás (adócsalás) bűncselekménye miatt indult eljárásban nem minősül sértettnek, így a hatályos Be. 55. § (1) bekezdése szerinti magánfélként sem léphet fel, azonban kérdésként merül fel, hogy ez esetben egyéb törvényes útra utasításnak vagy elutasításnak van-e helye. Míg korábban ez esetben elutasították a polgári jogi igényt, az új törvényi rendelkezések értelmében egyéb útra utasításnak lenne helye a Be. 560. § j) pontja alapján, ugyanis azt nem a sértett terjesztette elő. Más a helyzet akkor, ha az igényt az ügyész jelentette be. Az ügyész ugyanis a hatályos Pp. szabályok alapján a felek rendelkezési jogának tiszteletben tartása mellett pert indíthat, ha a jogosult a jogainak védelmére bármely okból nem

képes.⁴⁵ A jogegységi határozat alapján pedig amennyiben a büntetőügyben eljáró bíróság az adóbevétel-csökkenés, vámbevétel-csökkenés összegét megállapítja, az ügyész által érvényesített polgári jogi igényt is elbírálja.⁴⁶

Az egyéb törvényes útra utasítást már számos kritika érte, melynek oka, hogy azt büntetőeljárásról szóló törvényeink fakultatív lehetőségként fogalmazzák meg, ennek ellenére a bírák nagyon gyakran élnek e jogi eszközzel. Az ezzel kapcsolatos aggályait Turi István így fogalmazta meg: „remélhető, hogy elsőfokú bíróságaink a perre utasítás jogával sohasem fognak pusztán kényelmi szempontból élni”.⁴⁷ Álláspontom szerint azt a jogalkotói célt, hogy az áldozat minél hamarabb, további erőfeszítések és eljárások nélkül vizsgálja a sérelmére elkövetett bűncselekmény következtében okozott károk értékét, az egyéb törvényes útra utasítás lehetősége nem csorbítja, hiszen a polgári per célja a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatása,⁴⁸ így annak minden egyes részlet-szabálya annak érdekében került kidolgozásra, hogy ezen igényekről megnyugtató, megalapozott döntés születessen. A büntetőeljárás célja elsődlegesen a büntetőjogi felelősségről való döntés, a sértett bűncselekménnyel okozott kárának megtérítése csupán mellékkérdés,⁴⁹ így a bizonyítási eljárás középpontjában nem a polgári jogi igény áll, az összecszerűség kérdésében a kétségek feloldása nem feltétlen a büntetőbíróság feladata.

Amennyiben a bíróság a polgári jogi igényt érdemben bírálja el, azaz annak helyt ad vagy azt elutasítja, az minden esetben ún. ítélt dolgot teremt, és a polgári perben történő ismételt előterjesztése a keresetlevél visszautasítását eredményezi a Pp. 176. § d) pontja szerint (a per tárgyát már jogerősen elbírálták).⁵⁰ A jelenleg hatályos Be. számos egyéb törvényes útra utasítás körében adott lehetősége miatt felmerül a kérdés, hogy egyáltalán mikor utasítja el a büntetőbíróság a polgári jogi igényt? Erre abban az esetben kerülhet sor, ha a bíróság nem látja megalapozottnak a magánfél igényét, tehát vagy egyáltalán nem keletkezett kár, vagy nincs ok-okozati összefüggés a kár bekövetkezése és a bűncselekmény elkövetése között.⁵¹

Abban az esetben pedig, ha a bíróság a törvény kötelező rendelkezése ellenére elmulasztja a polgári jogi igényről történő rendelkezést, a másodfokú bíróságnak kell ezt pótolnia.⁵² Ezt olyannyira kiterjesztően kell értelmezni, hogy ha a polgári jogi igény elbírálásának törvényi előfeltételei fennálltak, annak tényál-

⁴⁵ Pp. 59. §

⁴⁶ Kúria 4/2015. számú BJE határozata.

⁴⁷ Turi István: A büntetőper és a magánjogi igény. Jogtudományi Közlöny 1950/3–4. 85.

⁴⁸ Pp. preambuluma.

⁴⁹ Molnár: i. m. 703.

⁵⁰ BH 2004.178. számú jogeset.

⁵¹ Fejesné Varga Zita: A büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény megjelenése a perújítás intézményében. Büntetőjogi Szemle, 2017/1. 38.

⁵² 81/2010. BK vélemény.

⁴² 23/2007. BK vélemény.

⁴³ Debreceni Ítéltábla Bf.II.483/2015/42. számú ítélete.

⁴⁴ Kúria 4/2015. számú BJE határozata.

lása és összege tisztázott, akkor az elsőfokú bíróság egyéb törvényes útra utasító döntése ellenére is hivatalból, érdemben el kell bírálania a másodfokú bíróságnak a polgári jogi igényt. E bírói gyakorlat biztosítja, hogy formális (kényelmi) szempontból ne lehessen élni az egyéb törvényes útra utasítás törvényi felhatalmazásával akkor, ha a polgári jogi igény érdemi elbírálásának nincs akadálya.⁵³

3.1. Az eljárási illeték

Az illetéktörvény rendelkezései szerint a bűncselekményből, valamint a szabálysértésből származó kár megtérítése iránti igény esetén a felet illetékfeljegyzési jog illeti meg.⁵⁴ Ez azt jelenti, hogy az illeték összegét a polgári jogi igény bejelentésekor a magánfél nem köteles előlegezni. A bíróság az ügydöntő határozatban dönt az eljárási illeték viseléséről, így a le nem rótt eljárási illetékről. Ha több magánfél jelent be polgári jogi igényt, azokat egymástól elkülönítve kell kezelni, az illeték összegét (ideértve annak legkisebb és legnagyobb mértékét is) külön-külön, az igény bejelentése idején hatályos illetékkiszabási szabályok szerint kell megállapítani.⁵⁵ Tekintettel arra, hogy az Itv. előírja, hogy az illeték mérséklésére vonatkozó rendelkezéseit a büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény illetékére megfelelően alkalmazni kell, a vádlott a „perfelvételt lezáró végzés meghozataláig”, azaz büntetőeljárásban az első tárgyaláson tett beismerő vallomás esetén a peres eljárás illetékének 10%-ára mérsékelt illetéket köteles megfizetni.⁵⁶ A tárgyalás folytonosságára vonatkozó rendelkezés alapján,⁵⁷ ha azt több határnapon tartotta a bíróság, a vádlottnak akár az utolsó szó jogán elhangzott nyilatkozatára figyelemmel is alkalmazható az illeték mérséklése.⁵⁸

4. Összegzés

Az új eljárásjogi kódex nagyon sok ponton egyezik a korábbi törvénnyel, így a polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezések alkalmazása során büntetőeljárásjogi értelemben nem történt nagy változás. Azonban az új Pp. számos olyan változást eredményezett, amely a polgári jogi igény elbírálására is kihat, mint például a keresetlevélre és a felek személyében bekövetkező változásra, a perköltségre vonatkozó rendelkezések és az olyan alapelvek, mint a perkonzentráció

vagy a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége.

A Be. a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása lehetőségének kiterjesztésével hozott nagyobb változást, most már sokkal szélesebb körben teszi lehetővé azt, hogy a büntetőbíróság ítéletében ne döntsön a polgári jogi igényről, csupán a sértett lehetőséget mondja ki arra, hogy a polgári bíróság előtt érvényesítse a vádlottal szembeni követelését. Amennyiben ugyanis a polgári jogi igényt érdemben elbírálná, azzal ítélt dolgot eredményezne, amely polgári bíróság előtt többé nem lenne érvényesíthető. Ezzel a perhatékonyság és a sértett minél gyorsabb reparációjának célja valamelyest háttérbe szorul annak érdekében, hogy a vagyoni igény önmaga képezze egy külön, polgári eljárás – és az annak eredményét megelőző bizonyítási eljárás – alapját, ezzel szolgálva a jogbiztonságot és azt az igényt, hogy a bűncselekmény miatt a vádlott méltó büntetésének töltését mihamarabb megkezdje, a polgári jogi igényre folytatandó bizonyítási eljárás azt ne késleltesse. Ezt értelmezhetjük akként, hogy az új Be. kiáll azon elv mellett, hogy a büntetőeljárás célja a büntetőjogi felelősségről való döntés, amelyet aránytalanul akadályozó polgári jogi igényre folytatott bizonyítás nem akaszthat meg. A korábbi törvény azért tette kötelezővé az érdemi elbírálást, mert az ítélezési gyakorlat igen gyakran a törvény egyéb útjára utasította a sértett által előterjesztett polgári jogi igényt, és e megoldást nem tartotta elfogadhatónak. Indoka pedig az volt, hogy a polgári jogi igény mértéke szorosan kötődik a bíróság által megállapított tényálláshoz, így e kárigény érdemi elbírálása a büntetőeljárást semmilyen módon nem hátráltatja.⁵⁹ Csak-hogy amennyiben a kötelező elbírálás válna fő szabályllyá, az azt jelentené, hogy vagy helyt kell adni vagy el kell utasítani a polgári jogi igényt. Ez azt jelentené, hogy elutasítás esetén a sértettnek a res iudicata szabálya miatt lenne nehezebb külön polgári eljárást indítani, az csak akkor állna módjában, ha más jogcímen és nem ugyanazon ténybeli alapból származó követelést szeretne érvényesíteni a terhelttel (alperessel) szemben. Mindezek alapján úgy gondolom, hogy az egyéb törvényes útra utasításnak semmilyen olyan hátrányos következménye nincs, ami miatt ne lehetne kívánatos jogalkotói nézőpontból. Ilyenkor a büntető ítélet indokolása a polgári bíróságot nem köti, a polgári perben lefolytatott bizonyítási eljárás eredményeképpen eltérő tényállás is megállapítható.⁶⁰ ■

⁵³ Uo.

⁵⁴ Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.) 62. § (1) bek. c) pontja.

⁵⁵ Jogtár kommentár a büntetőeljárásról 1998. évi XIX. törvényhez.

⁵⁶ Itv. 58. § (1) a) pont ac) alpontja és (8) bekezdése.

⁵⁷ Be. 518. §

⁵⁸ Jogtár kommentár a büntetőeljárásról 1998. évi XIX. törvényhez.

⁵⁹ Bodor Tibor: A polgári jogi igény elbírálása (Be. 335. §). In: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

⁶⁰ Fejesné: i. m. 38.

DR. FÁBIÁN PÉTER*

A terrorcselekmény büntetőjogi szabályozásának jelene és aktuális kérdései

Bevezetés

A terrorcselekmény talán a legsúlyosabb bűncselekmény, „veszélyessége a váratlanságában, a kiszámíthatatlanságában és a gyors, mobil csapásmérő erejében rejlik”.¹ Maga a kifejezés a francia forradalom idejéből ismert, az 1793–94-es forradalmi terrort („*régime de la terreur*”) eszközeként használták a rendteremtésben.² A terrorizmus a XIX. században a nacionalizmusra és az anarchizmusra épített, formái a XX. században teljesebben ki. 2001. szeptember 11. fordulóponként tekintendő a terrorizmus történetében is, ekkor jelent meg annak – megváltozott struktúrájú és minden addiginál hatékonyabban finanszírozott – új típusa.³

Jelen tanulmányban a terrorcselekmény értelmezésére, az elkövetési magatartások változásainak áttekintésére, a hatályos magyar büntetőjogi szabályok összegzésére teszünk kísérletet. A terjedelmi korlátokból adódóan céloim nem a téma minden részletre kiterjedő vizsgálata, sokkal inkább a tendenciák jelzése.

A terrorizmus fogalma

A terrorizmus fogalmának meghatározására sokan és sokféle módon tettek kísérletet. Fletcher szerint ez hiábavaló vállalkozás, egzakt definíció nem létezik, legfeljebb csak a terrorista cselekmények közös sajátosságai gyűjthetők össze. A definiálásra tett próbál-

kozások nehézségét jól szemlélteti a leideni egyetem két kutatója, az Albert Jongman és Alex Schmid által 1980-ban publikált, *Political Terrorism* című kötet, melyben a két szerző összesen százkilenc különböző terrorizmus-meghatározást elemzett.⁴

Nemcsak arról van azonban szó, hogy egy összetett jelenséggel állunk szemben, hanem az is nehezíti a dolgunk, hogy a terrorizmus eszköztára, megjelenési formái folyamatos átalakuláson mentek, és még mennek még napjainkban is keresztül.

Annai kétséget kizáróan állítható, hogy a terrorizmus rendelkezik néhány jól megragadható ismérvvvel. Ezek közül az egyik az erőszak alkalmazása, vagy az erőszakkal való fenyegetés. A másik lényegi elem a félelemkeltés szándéka, a terrorista célja ugyanis az, hogy cselekményének megszire ható lélektani hatásai legyenek, e cél elérése érdekében pedig korunkban már épít a média által biztosított nyilvánosságra.⁵ A terrorista cselekmények közvetlenül érintenek, de legalábbis fenyegetnek civil célpontokat, a terroristák ezzel azt kívánják elérni, hogy meggyengüljön a polgárok biztonságérzete, folyamatos fenyegetettség érzés legyen úrrá rajtuk, mindezen keresztül pedig csökkenjen az adott országon belül a társadalmi, kormányzati stabilitás.⁶ A terrorista céljai és indítékai szükségképpen politikailag vagy vallásiak. A terrorista számára közömbös, hogy kik lesznek az áldozatok, tulajdonképpen nem is ők a célpontok. „A terrorizmus valódi célja mi többiek vagyunk” – mondja Bruce Schneier –, „az a több milliárd ember, akiket nem ölnek meg, de ezekkel a gyilkos cselekedetekkel megfélemlítenek. A terrorizmus valódi lényege nem maga a cselekmény, hanem az arra adott reakciónk.”⁷

A terrorizmust meg kell különböztetni a gerilla-hadviseléstől, különösképpen azért, mert még szakmai berkekben is előfordul, hogy e szavakat egymás szinonimájaként használják. A gerillák módszerei valóban hasonlatosak a terroristákéhoz, merényleteket, bombatámadásokat követnek el civil célpontok ellen, céljuk a félelemkeltés, pontosabban a célszemélyek befolyásolása a megfélemlítés révén. A két kategória közötti különbség azonban nyilvánvaló: a gerillának a bevett értelmezés szerint „fegyveres egyének egy

* jogász, kriminológus, a PTE VKK szakértője

¹ Gál István László (2013): A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban. *Belügyi Szemle* 61. évf. 2013/6. 26–56. o. 26. o.

² Hoffman, Bruce (2006): A terrorizmus belülről. In: Tóth Péter (szerk.) (2006): A terrorizmus anatómiája. 43–71. o. 44–45. o.

³ Gál István László (2009): A XXI. század új bűncselekménytípusa: a terrorizmus finanszírozása. *Rendészeti Szemle* 57. évf. 2009/6. 61–90. o. 63–64. o.

⁴ Horváth L. Attila (2013): A terrorizmus csapdájában. Zrínyi Kiadó. Budapest. 12. o.

⁵ Hoffman (2006), 70–71. o.

⁶ Barker, Jonathan (2003): A terrorizmus. HVG Kiadói Rt. Budapest. 26. o.

⁷ Schneier, Bruce (2010): Schneier a biztonságról. HVG. Budapest. 16. o.

számszerűen nagyobb csoportját” szokás tekinteni, a gerillacsapatok – ellentétben a terroristákkal – fegyveres katonai erőkként működnek, területeket foglalnak és tartanak (ideiglenesen) ellenőrzésük alatt.⁸

Terrorista és gerilla között tehát viszonylag egyszerű különbséget tenni, de ez az összehasonlítás felvet egy nyugtalanító kérdést. Vajon azt a személy, akit mi terroristának mondunk, nem lehet, hogy a saját népe nemzeti hősnak, szabadságharcosnak tartja? Vajon a probléma megítélése nem attól függ-e leginkább, hogy ki van éppen hatalmon? Kétségtelen, hogy a terrorista csoportok rendszerint nemzeti felszabadító mozgalomként definiálják magukat, fellépésük jogosságát pedig a – vélt vagy valós – társadalmi, gazdasági, valószínű elnyomással támasztják alá. George Bush alelnöksége idején ekként fogalmazott: „A terroristák és a szabadságharcosok közti különbség olykor elhomályosul. Van, aki azt mondáná, az egyik oldal szabadságharcosa a másik oldalnak terrorista. Én nem fogadom el ezt az elképzelést. A filozófiai különbség ugyanis nemcsak éles, hanem alapvető is.”⁹ Mások ezzel szemben azon az állásponton vannak, hogy „a terrorista és a szabadságharcos fogalmát kölcsönösen és általában egymást kizáró kategóriaként” kezelése éppen úgy tévedés, mint a két fogalom összemosása.¹⁰ A terrorizmust ebben a megközelítésben célravezetőbb egyfajta harcmódként értelmezni, az erkölcsi ítéletalkotástól pedig távol tartani magunkat. Az ugyanis, hogy háborús körülmények között melyik fél milyen módszereket tart megengedhetőnek, kisebb részben kultúrafüggő, nagyobb részben pedig az aktuális politikai, hatalmi érdekek által meghatározott. Az aligha vitatható, hogy a modern háborúban részt vevő országokat sem feltétlenül a morális megfontolások motiválják. Egyet kell értenünk Ariel Merari nézetével, aki szerint „nincs különbség a terrorizmus és a hadviselés más formái között abban a tekintetben, hogy ugyanúgy célba vesz nem harcoló áldozatokat, mint amazok”.¹¹ Az érdemi különbséget az jelenti, hogy a terroristák a hadviselés nemzetközileg elfogadott szabályait teljes mértékben figyelmen kívül hagyják, azt pedig, hogy működésük során civilek halnak meg, nem „járulékos következményként” kezelik, hanem kifejezetten erre irányul a szándékuk.

Nemcsak a terrorizmus fogalmának meghatározása, hanem a terroristák tipizálása is nehéz feladat. „Magányos farkasoknak” is szokás nevezni azokat, akik egyéni terrorakciót hajtanak végre. Az elnevezés az 1990-es években elterjedt, úgynevezett szabadúszó terrorizmus (*freelance terrorism*) két képviselőjétől, a szélsőséges faji nézeteket valló Tom Metzger-től és Alex Curtistól származik. Ők azt ajánlották követőik-

nek, hogy az erőszakos cselekedeteket mindig egyedül kövessék el. Úgy tűnik, napjaink terroristái jellemzően magányos elkövetők. A norvég Breivikre gondolva igazat kell adnunk Hankiss Ágnesnek, aki szerint azon esetek, melyekben az elkövető valóban minden külső (eszmei, anyagi) támogatás nélkül szervezi meg és hajtja végre az akcióját, sokkal inkább tartoznak a klinikai pszichológia körébe. Az ilyen elkövetőkkel szemben a nemzetbiztonsági szolgálatok valójában tehetetlenek.¹²

A „magányos farkasok”, vagy a magukat annak látató terroristák nagy része azonban nem feltétlenül magányos: vannak, akik az interneten keresztül kerülnek kapcsolatba különféle radikális csoportokkal, mások terrorista oldalak segítségével „képezik ki” magukat.¹³ Annyi bizonyosnak mondható, hogy a magányos terroristák csoportja nem homogén. Az egyszemélyes terrorsejtek kategóriájába azokat sorolják, akik tagjai egy terrorszervezetnek, de legalábbis szoros a kapcsolatuk azzal. Képzettek harcászatiilag, ideológiailag megbízhatóak, rendszerint az iszlám valamelyik radikális ágának (szalafita, vahabita) követői. Nemritkán migránsként kerültek az országba. Kerülik a törvényvel való összeütközést, terrorista nézeteiket gyakran még közvetlen környezetük sem gyanítja. Támadásba akkor lendülnek, ha erre parancsot kapnak a szervezet vezetőitől.¹⁴ Ugyancsak egyszemélyes terrorsejteként működnek azok a – rendszerint – másod- vagy harmadgenerációs állampolgárok, akik nem tagjai a terrorszervezetnek, kiképzést ilyenformán nem kaptak, integrálódniuk nem sikerült a társadalomba, esetleg kisebb bűncselekmények miatt priuszuk is van. Ők az egzisztenciális helyzetük kilátástalansága, esetleg valamilyen vélt vagy valós sérelem miatt radikalizálódnak. Könnyen irányíthatók, így amint felveszik a kapcsolatot a terrorszervezettel, elég számukra meghatározni a célt, az akciót képesek önállóan végrehajtani.¹⁵ Az egyszemélyes terrorsejtek egy sajátos alfajtáját jelentik azok az elkövetők, akik a megtámadott állam polgárai. Külső szemlélő számára rendezettnek tűnik az életük, anyagi helyzetük stabil vagy kiemelkedően jó. Szélsőséges, nemritkán nacionalista nézeteiket vallanak, egyéni akciójukkal az általuk képviselt ideológiára vagy valamilyen társadalmi problémára kívánják felhívni a figyelmet. A cselekményt aprólékosan megtervezik, a végrehajtás már-már szinpadias.¹⁶

A nyugati államokban – magyarázza Doron Zimmermann – a terrorizmust, különösen pedig az öngyilkos terrorizmust hajlamosak „őrültségnek” tekinteni.

Ennek ellenére jobban járunk, ha elfogadjuk: „a ter-

¹² Hankiss Ágnes (2014): Kihívások és ellentmondások a terrorizmus elleni harcban. In: A terrorizmus Rubik-kockája, avagy a fenyegetések komplex megközelítése. Nemzetközi tudományos-szakmai konferencia. Duna-palota 2013. szeptember 30.–október 1. BM Oktatási, Képzési és Tudományos-szervezési Főigazgatóság. Budapest. 2014. 94–107. o., 98–99. o.

¹³ Hankiss 2014, 99. o.

¹⁴ Böröcz Miklós (2015): Az új típusú terrorista: a magányos elkövető. Belügyi Szemle 63. évf. 2015/7–8. 152–165. o., 153. o.

¹⁵ Böröcz 2015, 153–155. o.

¹⁶ Böröcz 2015, 155–156. o.

⁸ Hoffman 2006, 68–69. o.

⁹ Bush, George (1988): Introduction to Terrorist Group Profiles. Washington DC, 1988, US GPO; idézi: Merari, Ariel (2006): A terrorizmus mint a lázadás stratégiája. In: Tólas Péter (szerk.) (2006): A terrorizmus anatómiája. 73–114. o., 89–91. o.

¹⁰ Merari 2006, 91. o.

¹¹ Merari 2006, 94. o.

rorizmus különböző fajta 'racionális' szereplők által választott taktika".¹⁷ Az, hogy valaki miért nyúl terrorista eszközökhöz, egyfelől kulturális kérdés. Másfelől azonban nem is biztos, hogy valódi választásról van szó: sokkal inkább a „belátás szükségszerűsége” determinálja a terrorista cselekedeteit, annak belátása, hogy az aktuális hatalommal szemben felszólalni csakis látványos, színpadias, sokkoló eszközökkel lehet.¹⁸ Az pedig valójában már csak technikai kérdés, hogy a terrorista hadviselés jóval olcsóbb, mint a hagyományos, a média kiemelt érdeklődésének köszönhetően gyorsan terjed, „kommunikatív ereje” pedig meggyőző.¹⁹

Ami a terrorcselekmények költségeit illeti, a fenntartási és adminisztratív költségeket, a művelési költségeket, valamint a merénylők családtagjainak nyújtott anyagi támogatást szokás megkülönböztetni. Elemzők szerint az Al-Kaida kiadásainak alig egytizedét tették ki a művelési költségek.²⁰ Nézzünk néhány adatot annak szemléltetésére, hogy a terrortámadások költségei valóban elhanyagolhatónak tűnnek az általuk véghezvitt pusztítással összevetve. A 2001. szeptember 11-i terrortámadás áldozatainak száma 2995, míg a támadás költségei valószínűleg nem haladták meg a 400–500 ezer USD-t. A Bali szigetén 2002. október 12-én végrehajtott terrorakció halálos áldozatainak száma 202, a robbantás kivitelezése körülbelül 20–35 ezer USD-ba kerülhetett. A 2004. március 11-i madridi támadásban 191 ember halt meg, 1800-nál is többen megsebesültek. A végrehajtás költségei 10 ezer (de legfeljebb 60 ezer) USD-t tehetnek ki.²¹ Tovább folytatva a sort láthatjuk, hogy a közelmúlt terrorcselekményei gyakorlatilag költségmentessé váltak.

Szükséges különbséget tenni terrorizmus és terrorcselekmény mint büntető jogi kategória között, ez utóbbi a terrorizmusnak pusztán csak egy eleme, bár kétségkívül szükségképpen eleme.²² A továbbiakban azt mutatom be, miként alakult a magyar büntetőjogban a terrorcselekmény szabályozása.

A terrorizmus büntetőjogi szabályozása a magyar jogban

A magyar büntetőjogban elsőként az 1978. évi IV. törvényben jelent meg a terrorcselekmény tényállása. A történeti áttekintés szempontjából szükséges azonban

megemlíteni az 1978. évi Btk.-t közvetlenül megelőző időszakot is, ekkor került sor ugyanis számos, a terrorizmus elleni fellépést tekintve jelentős nemzetközi egyezmény implementálására.²³ Az anyagi jog erre csak egyetlen vonatkozásban reagált, a Tokió Egyezmény hatására iktatta be az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet az akkor hatályos, 1961. évi Btk.-ba a légi jármű jogellenes hatalomba kerítése büntettét, melynek tényállási elemei a terrorcselekménnyel mutatnak hasonlóságot.²⁴

Az 1978. évi IV. törvény aztán – eleget téve a nemzetközi kötelezettségeknek – önálló tényállásban, a közrend elleni bűncselekmények körében pönalizálta a terrorcselekményt. Ez a tényállás azonban inkább tünt az emberrablás és a zsarolás elegyének, és még csak utalás sem történt benne arra a politikai, ideológiai töltetre, mely a terroristák által elkövetett cselekményekre jellemző.²⁵ Ez a hiányosság vezetett ahhoz, hogy a bíróságok – némiképp félreértelmezve a bűncselekmény lényegét – a klasszikus értelemben vett terrorcselekménytől meglehetősen távol álló ügyekben hoztak marasztaló ítéleteket a Btk. 261. §-a alapján. Így például, terrorcselekmény büntetésében mondták ki bűnösnek a vádlottat, aki ittas állapotban a sértett lakására ment, ott egy késsel hadonászva túsul ejtette a sértettet és lányát, majd a kierkező rendőrökkel azt közölte, hogy amennyiben nem kap ötmillió forintot, úgy előbb egyenként levágja a túsok ujjait, majd megöli őket.²⁶

A New York-i ikertornyokat elpusztító támadás után került sor a terrorcselekmény tényállásának módosítására. Követve a nemzetközi trendeket, először is a terrorszervezetek pénzügyi támogatói elleni fellépés jogi eszközeit igyekezett megteremteni a jogalkotó, így került sor a 2001. évi LXXXIII. törvény elfogadására, mely törvény a terrorizmus elleni fellépés jegyében módosította az 1978. évi Btk.-t és egyúttal, több, nem közvetlenül büntetőjogi tárgyú jogszabályt is.²⁷ A büntetőtörvény módosítása révén egy új, *sui generis* elkövetési magatartással egészült ki a terrorcselekmény tényállása. A 261. § (1) bekezdése alapján már nemcsak a terrorcselekmény tényleges elkövetője volt büntethető, hanem az is, „aki a terrorcselekmény elkövetéséhez anyagi eszközöket szolgáltat”.²⁸ A tényállás illetően módosítása már közelebb vitt egy modernbb terrorcselekmény-értelmezéshez, az azonban már más kérdés, hogy a bíróságok gyakorlatában továbbra is csak olyan esetek fordultak elő, melyekben az elkövető a saját egzisztenciális helyzetének kilátástalansága miatt intézett különféle fenyegető tartalmú üzeneteket a hatóságokhoz.²⁹

¹⁷ Zimmermann, Doron (2006): A terrorizmus átalakulása. In: Tólas Péter (szerk.) (2006): A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó. Budapest. 179–220. o. 184. o.

¹⁸ Zimmermann 2006, 185. o.

¹⁹ Zimmermann 2006, 187. o.

²⁰ Gál István László (2014): Bejelentés vagy feljelentés? A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos feladatok az Új Büntető Törvénykönyv alapján. Penta Unió. Budapest. 9–10. o.

²¹ Gál 2014, 9. o.

²² Bartók Róbert (2011): A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Universitas-Győr Nonprofit Kft. Győr. 17. o.

²³ Bartók 2011, 206–208. o.

²⁴ 1961. évi V. törvény (1961. évi Btk.) 192. § (1)–(3) bekezdések

²⁵ Bartók 2011, 211. o.

²⁶ BH 1999. 439.; Bartók 2011, 211. o.

²⁷ Belovics Ervín – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál (2012): Büntetőjog II. a 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Kiadó. Budapest. 471. o.

²⁸ 1978. évi Btk. 261. § (1) bekezdés 2001. évi LXXXIII. törvénymódosítással bevezetett szövegváltozata.

²⁹ Bartók 2011, 213. o.

2002-ben két újabb nemzetközi egyezmény kihirdetésére került sor, a 2002. évi XXV. törvénnyel a robbantásos terrorizmus visszaszorításáról szóló 1997-es, a 2002. évi LIX. törvénnyel a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló 1999-es ENSZ Egyezményt tették a hazai jog részévé.³⁰ Ezt követően fogadták el a 2003. évi II. törvényt, és – Bartkó Róbert megfogalmazása szerint – ezzel érkezett el Magyarországon „a modern értelemben vett terrorcselekmény-tényállás megalkotásának időszaka”.³¹

A módosítás következtében egy *delictum complexum* jött létre, mely egyfelől tartalmazta a már korábban is pönalizált, hagyományos értelemben vett terrorista cselekményeket („meghatározott személy elleni erőszakos, közvesélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt” követ el, vagy „jelentős anyagi javakat kerít a hatalmába”, abból a célból, hogy „állami szervet, más államot, nemzetközi szervezetet (...) kényszerítsen”, vagy „a lakosságot megfélemlítse”, vagy „más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetőleg nemzetközi szervezet működését megzavarja”),³² másfelől pedig meghatározott köztörvényes bűncselekményeket rendelt büntetni, feltéve, hogy azokat terrorista célokból követték el. A 261. § meglehetősen hosszadalmasan, nyolc bekezdésen át részletezte az elkövetési magtartásokat (ideértve a feljelentési kötelezettség elmulasztását is), illetve a korlátlan enyhítés lehetőségeit, a kilencedik bekezdésbe pedig az értelmező rendelkezések kerültek (a „személy elleni erőszakos, közvesélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekmények” köre, illetve a „terrorista csoport” definíciója).³³

Egy vonatkozásban azonban adós maradt a jogalkotó: azokat a személyeket, akik nem szervezett kerekék között (tehát például nem terrorista csoport tagjaként) kívántak anyagi támogatást nyújtani terrorista cselekményhez, legfeljebb csak előkészület miatt lehetett felelősségre vonni, holott a fentebb már hivatkozott, 1999. évi ENSZ Egyezmény világosan leszögezte, hogy az ilyen magatartások kísérletét is büntendővé kell nyilvánítani.³⁴ A 2007. évi XXVII. törvénnyel bevezetett Btk.-módosítás ezt a hiányosságot pótolta, a 261. § (4) bekezdése alapján immár büntethetővé vált az is, aki „az elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, ahhoz anyagi eszközöket szolgáltat vagy gyűjt”.³⁵ Az 1978. évi Btk. 261. §-a 2009-ben is módosították,

akkor – a 2009. évi LXXX. törvénnyel – a büntetési tétel felső határát emelték meg (tizenöt évről húszra).

A hatályos Btk. – eltérően a korábbi szabályozástól – önálló fejezetben, a közbiztonság elleni bűncselekmények körében szabályozza a terrorcselekményt (Btk. 314–316. §), a terrorcselekmény feljelentésének elmulasztását (Btk. 317. §), valamint a terrorizmus finanszírozásának büntetést (Btk. 318. §). A jogalkotó tehát a korábban egy szakaszba foglalt tényállást három külön tényállásra bontotta, és – miként azt látni fogjuk – igyekezett minden lehetséges kapcsolódó tevékenységet pönalizálni.

A vizsgált bűncselekmények jogi tárgya az államok, állami szervek, nemzetközi intézmények biztonságos, zavartalan működéséhez, a lakosság félelmektől mentes életéhez fűződő közérdek.³⁶ A terrorcselekmény elsődleges elkövetési tárgya a kényszerítés, a megfélemlítés, a követelés címzettje, mely lehet állami szerv, más állam, nemzetközi szerv, illetve a lakosság. A másodlagos elkövetési tárgy lehet természetes személy, dolog, vagy a terrorista által hatalomba kerített jelentős anyagi javak. Amennyiben az elkövető követeléssel áll elő, úgy a követelés címzettjét (az államot, állami szervet, nemzetközi szervezetet) is tekinthetjük passzív alanyának.³⁷

A bűncselekménynek – a különféle elkövetési magatartásokhoz igazodóan – három alapesete különíthető el. A Btk. 314. § (1) bekezdése szerinti alapeset egy zsarolászerű magatartás, melyet az elkövető „terrorista célok” érdekében fejt ki.³⁸ A második alapeset a Btk. 314. § (2) bekezdésében részletezett összetett bűncselekmény, melynek elkövetési magatartásai egymással cél-eszköz viszonyban állnak. Eszközcselekmény a jelentős anyagi javak hatalomba kerítése (erre a már jelzett terrorista célból kerül sor), a célcselekmény pedig a követelés, ettől teszi függővé az elkövető a hatalomba kerített javak „sértetlenül hagyását vagy visszaadását”.³⁹ A Btk. 314. § (2) bekezdés b) pontja szerint elkövetési magatartás a szervezés, mely terroristacsoport létrehozására irányul.⁴⁰ A terrorcselekmény harmadik alapesete a Btk. 316. §-ban írt terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés, valamint a 2016. évi LXIX. törvénnyel módosított szövegváltozat szerint a Magyarország területéről történő kiutazás vagy azon átutazás, melynek célja a „terrorista csoporthoz csatlakozás”.⁴¹

A terrorcselekmény immateriális bűncselekmény,

³⁰ 2002. évi XXV. törvény a robbantásos terrorizmus visszaszorításáról

1997. december 15-én New Yorkban elfogadott ENSZ Egyezmény kihirdetéséről; 2002. évi LIX. törvény a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló 1999. december 9-én New Yorkban elfogadott ENSZ Egyezmény kihirdetéséről.

³¹ Bartkó 2011, 213. o.

³² 1978. évi Btk. 261. § (1) bekezdés 2003. évi II. törvénymódosítással bevezetett szövegváltozata

³³ 1978. évi Btk. 261. § (9) bekezdés 2003. évi II. törvénymódosítással bevezetett szövegváltozata

³⁴ Bartkó 2011, 216. o.

³⁵ 1978. évi Btk. 261. § (4) bekezdés 2007. évi XXVII. törvénymódosítással bevezetett szövegváltozata

³⁶ Belovics et al. 2016, 522. o.

³⁷ Karsai Krisztina (szerk.) (2013): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest. 650. o.

³⁸ A „terrorista célok” a következők: az elkövető cselekményét azért követi el, hogy

a) „állami szervet, más államot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön,

b) a lakosságot megfélemlítse,

c) más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetve nemzetközi szervezet működését megzavarja”. Btk. 314. § (1) bekezdés.

³⁹ Btk. 314. § (2) bekezdés

⁴⁰ Btk. 314. § (2) bekezdés b) pont

⁴¹ Btk. 316. § a) és b) pontok

hiszen sem a követelés teljesítése, sem a félelem kialakulása, sem pedig az alkotmányos vagy gazdasági rend megzavarása nem eleme a tényállásnak. A két első alapeset előkészülete büntetendő. Az első alapeset kísérlete fogalmilag kizárt, hiszen amint megkezdte az elkövető a célzatos elkövetést, cselekménye befejezetté válik. A második alapeset kísérlete akkor valósul meg, ha az elkövető megkezdte a jelentős anyagi javak célzatos hatalomba kerítését. A szervezés kísérletének gyakorlati jelentősége elhanyagolható, habár nem elképzelhetetlen, abban az esetben megvalósulhat, ha például a fenyegetésre levélben, postai úton vagy e-mailben kerül sor, ám a kézbesítés az elkövetőn kívül eső okból elmarad.⁴²

A terrorcselekmény szándékos és célzatos cselekmény, a szándék csak egyenes lehet. A terrorcselekménnyel fenyegetés önmagában is büntetendő, elegendő a megvalósuláshoz az is, ha az elkövető csak egyetlen személlyel közli a terrorista szándékát, feltétel viszont az, hogy egyértelműen kiderüljön a közlésből, hogy szándéka terrorcselekmény elkövetésére irányul.⁴³ A bírói gyakorlat ugyanakkor egységes abban a tekintetben, hogy a bombatámadással való üres fenyegetőzés nem a Btk. 316. §-ban írt cselekmény valósítja meg, hanem a közveszéllyel fenyegetés tényállását.⁴⁴

A törvény korlátlan enyhítésre ad lehetőséget azon elkövető esetében, aki a Btk. 314. § (1) és (2) szakaszokban írt, egyébként már befejezett bűncselekményt abbahagyja, „mielőtt abból súlyos következmény származott volna, és tevékenységét a hatóság előtt felfedi”, feltéve, hogy „ezzel közreműködik a bűncselekmény következményeinek megakadályozásában vagy enyhítésében, további elkövetők felderítésében, illetve további bűncselekmények megakadályozásában”.⁴⁵ Kísérleti szakban csak önkéntes elállás jöhet szóba, az „abbahagyás” nem. A korlátlan enyhítést megalapozó abbahagyásnak egyébként nem kell önkéntes lennie, irreleváns az elkövető motivációja, és a Btk. 315. § (3) bekezdése abban az esetben is alkalmazható, ha az elkövető a hatósággal folytatott tárgyalások során hagyta abba cselekményét.⁴⁶

A Btk. 317. § alapján büntetendő az, aki elmulaszt eleget tenni készülő terrorcselekmény vonatkozásában a feljelentési kötelezettségének. A feljelentési kötelezettség tehát csak az előkészületi szakban lévő terrorcselekményhez kapcsolódóan áll fenn, és addig tart, amíg a terrorcselekmény elkövetője az eszköz-cselekmény végrehajtását meg nem kezdte. A feljelentési kötelezettséget csak a „hitelt érdemlő tudomás” alapozza meg, szóbeszéd, pletykán alapuló feltételezés nem.⁴⁷

Egyes bűncselekményeknek különösen szoros a ter-

rorcselekménnyel való kapcsolata, annak előkészületi, támogató, vagy éppen eszköz-cselekményeiként funkcionálnak. Ilyen például a pénzmosás, az emberrablás. A jogalkotó különösen szorosnak ítélve ezt a fajta összefüggést, közvetlenül a terrorcselekmény és kapcsolódói tényállásait követően szabályozza a Btk.-ban a terrorizmus finanszírozásának (Btk. 318. §), valamint a jármű hatalomba kerítésének büntetettét (Btk. 320. §).

A jármű hatalomba kerítésének nemzetközi jogi kereteit a légi járművek jogellenes hatalomba kerítéséről szóló 1970-es Hágai Egyezmény, valamint az Európai Unió Tanácsának a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB kerethatározata jelenti. A Btk. 320. § szerinti bűncselekmény alapvetően nem „terrorista cselekmény”, ám azzal – az újabb trendek szerint – együtt jár: a terrorista magához ragadja egy arra alkalmas jármű ellenőrzését, majd a járművel a tömegbe hajt. A bűncselekmény csak a törvényben meghatározott járműtípusok vonatkozásában valósítható meg, („légi jármű, tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű”).⁴⁸

Végezetül a Btk. 318. §-ban szabályozott, bűnsegéd-szerű elkövetési magatartásról kell szót ejteni: habár a terroristacselekményhez nyújtott pénzügyi támogatást az 1978. évi Btk. is pönalizálta, ám az Európa Tanács Pénzmosás Elleni Bizottsága 2010-es országjelentésében joggal kifogásolta, hogy nincs önálló tényállásban nevesítve ez az elkövetési magatartás.⁴⁹ A hatályos kódex szerint a terrorizmus finanszírozásának büntetettét az követi el, „aki terrorcselekmény feltételeinek biztosításához anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt, vagy terrorcselekmény elkövetésére készülő személyt vagy rá tekintettel mást anyagi eszközzel támogat”.⁵⁰ A Btk. a 2580/2001/EK tanácsi rendeletre hivatkozással határozza meg, mit kell az „anyagi eszköz” kifejezés alatt érteni.⁵¹

A terrorcselekmény elkövetői magatartásformáinak változásai

Az 1972 és 2001 közötti időszak megmutatta, hogy a terrorizmus alapvetően milyen cselekményekben ölt testet, igazolta az akkor regnáló tipizálási lehetőségeket, a magyar büntetőtörvény is ennek megfelelően szabályozta a cselekményt, az elkövetői célok tekintetében fellelhető különbséghez igazodva. A terrorcselekmények szervezett, hosszas előkészületet igénylő, költséges cselekmények formájában valósultak meg.

⁴² Belovics et al. 2016, 524. o.

⁴³ Btk. 316. §

⁴⁴ EBH 2012.B.14.

⁴⁵ Btk. 314. § (3) bekezdés

⁴⁶ Btk. 315. § (3) bekezdés; BH 1993.597.

⁴⁷ Karsai 2013, 654. o.

⁴⁸ Btk. 320. § (1) bekezdés

⁴⁹ Polt Péter (szerk.) (2013): Új Btk. kommentár. 6. kötet. Különös rész. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó. Budapest. 19–20. o.

⁵⁰ Btk. 318. § (1) bekezdés

⁵¹ Btk. 318. § (3) bekezdés

A jogalkotók mindenhol ennek szellemében a pénzügyi ellehetetlenítés céljából kiemelten kezelték a finanszírozás kérdését.

A nemzetközi közösség az 1990-es évektől kezdődően, de különösen 2001. szeptember 11. óta a terrorizmus elleni küzdelem kiemelt területének tekintette a terrorizmus pénzügyi hátterének meggyengítését, és meglehetősen nagy energiákat fektetett abba, hogy kidolgozza a terroristák finanszírozói elleni fellépés jogi kereteit. Ennek a fellépésnek azonban csak abban az esetben van létjogosultsága, ha a terroristák és támogatóik közötti pénzmozgás csatornáit ellenőrizhető a hatóságok számára. Az új típusú terrorizmus esetében azonban korántsem biztos, hogy célravezető ez a taktika. Egyrészt ugyanis, a pénzáramlás jobbára a bűnüldöző hatóságok által követhető csatornákon kívül folyik. Az Iszlám Állam esetében itt nemcsak a hawala-rendszerre vagy a hivatalosan karitatív célokra szolgáló befizetésre, a zakatra kell gondolni, hanem azt is számításba kell venni, hogy a terroristák és támogatóik a pénz helyett felhasználhatnak más, kevésbé nyomon követhető fizetőeszközt is, például aranyat, drágakövet.⁵² Másrészt, az önkéntes felajánlások és adományok – a közvélekedéssel ellentétben – csak csekély részben fedezik a terrorszervezet kiadásait. A szakértők szerint a világ leggazdagabb terrorszervezetének számító Iszlám Állam működését a legkülönbözőbb forrásokból finanszírozza, így illegális kőolajkereskedelemből, műkincs-kereskedelemből, kábítószercsempészetből, szervkereskedelemből. A szervezet mindezen túlmenően megadóztatja a fennhatósága alá eső területek lakosságát, a hadműveletek során jelentős készpénzösszegeket zsákmányol, továbbá az emberrablásokat is sok esetben kifejezetten a váltságdíj reményében hajtják végre.⁵³ Egyes becslések szerint 2005 és 2010 között az ISIS teljes költségvetésének alig öt százaléka származott külföldi adományokból.⁵⁴

Van azonban egy harmadik tényező is, mely miatt hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy „a büntetőjog (...) egyszerűen csődöt mond az egyik legsúlyosabb modern bűnözési formával szemben”.⁵⁵ **Az elmúlt négy-öt évben jelentős változások történtek az elkövetői magatartásformák, megnyilvánulások arányaiban. A terrorcselekmények sok esetben nem igényelnek jelentős finanszírozást, előzetes szervezést, előkészítést, létrejött az „olcsó és egyszerű” terrorizmus. A megvalósítás során az elkövetők legtöbb esetben olyan**

cselekmények révén követik el tettüket, melyekről korábban sem a jogalkotó, sem a közvélemény nem gondolta, hogy a terrorcselekmény tipikus megvalósítási formái lennének. Az öngyilkos terrorista robbanóanyagot kötöz a testére, és nyilvános helyen felrobbantja magát, vagy gépjárművel a tömegbe hajt. Egyet kell értenünk prof. Gál István László álláspontjával, az új típusú terroristával szemben a büntetőjog eszközei hatástalanok, még a legszigorúbb büntetések kilátásba helyezése sem jár a remélt eredménnyel.

Konklúzió

Fenti értekezésem zárszavaként, szeretném kiemelni, hogy amint láthatjuk a terrorcselekmény közel 300 éve ismert és jogilag, büntetőjogilag definiált fogalom, szabályozása – törekedvén az elkövetői magatartásokhoz való igazodásra – nemzetközi és hazai szinten eddig is jelentős változáson esett át. Azonban arra a megállapításra kell jutnunk, hogy korunkban talán más típusú megközelítésre is szükség van, és a kérdéskört nagyobb komplexitásban kell kezelni.

Bár a terrorcselekmény ismert volt a hazai jogalkotásban, kriminalisztikában, az 1991-ben, a Gyorsforgalmi úton történt robbantásos cselekményt az eljáró nyomozóhatóság emberölésként értékelte és abban a bűncselekményben folytatta le a nyomozást. Amint azt értekezésem előző részében kifejtettem a terrorcselekmény megvalósulása, annak elkövetési formái tekintetében a mai jogértelmezés csak később alakult ki. A terrorcselekmények tekintetében rögzíthetjük, hogy konstans tényező a vallási, ideológia, politikai meggyőződésből eredő indítatás, s célként a megfélemlítés és félelemben tartás dominanciája erősödött. Az elmúlt évek során szinte eltűntek az olyan terrorcselekmények ahol az elkövetők pl. emberrablás vagy gépeltérítés során pénzt vagy bármi más követelést terjesztettek volna elő. Ugyanakkor kimondható, hogy a terrorizmus egyre radikálisabb, egyre kegyetlenebb és egyre szervezettebb.

A korábban kegyetlenségéről hírhedt Al-Kaida cselekményit megvizsgálva, némi iróniával azt mondhatjuk, hogy az Isishez képest egy humanitárius szervezet.

Ugyanakkor nem vitatható, hogy maguk a terrorcselekmények egyre kisebb szervezést igényelnek, egyre kisebb pénzügyi forrást. Meg kell állapítani, hogy jellemzően olyan magatartásformákkal és olyan „eszközbűncselekmények” és előkészítő cselekmények révén valósultak meg az elmúlt évek borzalmas terrorcselekményei amelyek korábban nem tipikusan ilyen cselekményként voltak sem a jogalkotó sem a bűnüldöző szervek által definiálva. Ki kell mondanunk, hogy teljes új szemléletre van szükség a jogalkotók részéről, megteremteni annak a lehetőségét, hogy a terrorcselekmény meghatározás során nem

⁵² Tóth Péter (2006): Kelet-Közép-Európa és az új típusú terrorizmus. In: Tóth Péter (szerk.) (2006): A terrorizmus anatómiája. 5–42. o. 17–18. o.

⁵³ Gál István László (2012): A pénzmossással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest. 49–51. o.

⁵⁴ Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid (2016): Az Iszlám Állam. Terrorizmus 2.0. Történet, ideológia, propaganda. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely – Kossuth Kiadó, Budapest. 42–48. o.

⁵⁵ Gál István László (2010): A terrorizmus finanszírozása. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs. 3. o.

csupán és nem jellemzően az elkövetői cselekmény önálló jellegét és tárgyát vizsgáljuk, hanem főként annak célzatát és eredményét. Ide kapcsolódik, hogy a korábbi konzervatív gondolkodással ellentétes formában, nagyobb és szélesebb felhatalmazást kell adni a nyomozó hatóságoknak és titkosszolgálati szerveknek, és szigorúbb szabályozást igényel a bevándorlás politika is. Utolsó szempontként szükségesnek érzem megemlíteni, hogy a jogalkotói, jogalkalmazói feladatok látok a kérdéskörben a magánbiztonság vonatkozásában is. Visszatekintve az elmúlt 4-5 év során megvalósult terrorcselekményekre, megállapíthatjuk, hogy azok jellemzően a magánbiztonsági szektort érintő, tömegrendezvényeken történtek. (Koncertek, felvonulások stb.)

E tárgy körben a fizikai, helyi megelőzés vonatkozásában korábban nem ismert tárgy körben és vertikumban merül fel a magánbiztonsági szférában dolgozó cégek és szakemberek felkészítésével, munkájával és a hivatásos szervekkel való együttműködésük kereteivel kapcsolatos jogi szabályozás szükségessége. ■

Felhasznált források

- Barker, Jonathan (2003): A terrorizmus. HVG Kiadói Rt., Budapest.
- Bartkó Róbert (2011): A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Universitas-Győr Nonprofit Kft. Győr.
- Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál (2016): Büntetőjog II. a 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid (2016): Az Iszlám Állam. Terrorizmus 2.0. Történet, ideológia, propaganda. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely – Kossuth Kiadó, Budapest.
- Böröcz Miklós (2015): Az új típusú terrorista: a magányos elkövető. Belügyi Szemle 63. évf. 2015/7-8. 152-165. o.
- Gál István László (2009): A XXI. század új bűncselekménytípusa: a terrorizmus finanszírozása. Rendészeti Szemle 57. évf. 2009/6. 61-90. o.
- Gál István László (2010): A terrorizmus finanszírozása. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs.
- Gál István László (2012): A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Gál István László (2013): A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban. Belügyi Szemle 61. évf. 2013/6. 26-56. o.
- Gál István László (2014): Bejelentés vagy feljelentés? A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos feladatok az Új Büntető Törvénykönyv alapján. Penta Unió. Budapest.
- Hankiss Ágnes (2014): Kihívások és ellentmondások a terrorizmus elleni harcban. In: A terrorizmus Rubik-kockája, avagy a fenyegetések komplex megközelítése. Nemzetközi tudományos-szakmai konferencia. Duna-palota 2013. szeptember 30.-október 1. BM Oktatási, Képzési és Tudományszervezési Főigazgatóság. Budapest. 2014. 94-107. o.
- Hoffman, Bruce (2006): A terrorizmus belülről. In: Tóth Péter (szerk.) (2006): A terrorizmus anatómiája. 43-71. o.
- Horváth L. Attila (2013): A terrorizmus csapdájában. Zrínyi Kiadó. Budapest
- Karsai Krisztina (szerk.) (2013): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest.
- Merari, Ariel (2006): A terrorizmus mint a lázadás stratégiája. In: Tóth Péter (szerk.) (2006): A terrorizmus anatómiája. 73-114. o.
- Polt Péter (szerk.) (2013): Új Btk. kommentár. 6. kötet. Különös rész. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó. Budapest.
- Schneier, Bruce (2010): Schneier a biztonságról. HVG, Budapest.
- Tóth Péter (2006): Kelet-Közép-Európa és az új típusú terrorizmus. In: Tóth Péter (szerk.) (2006): A terrorizmus anatómiája. 5-42. o.
- Zimmermann, Doron (2006): A terrorizmus átalakulása. In: Tóth Péter (szerk.) (2006): A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó. Budapest. 179-220. o.

DR. KŐHALMI LÁSZLÓ*

Gondolatok a jövedéki adómorálról

1. Bevezető gondolatok

A költségvetési érdekek büntetőjogi védelme szükség-szerűen együtt alakult, fejlődött az állam költségvetési politikájával és a költségvetéspolitikai koncepciót ki-fejező költségvetés-igazgatási szabályokkal.¹ A költségvetéspolitikai és a költségvetés-igazgatási sza-bályok a történelem során gyakran változtak, s a büntetőpolitikára gyakorolt hatásukra tekintettel a költ-ségvetési- és pénzügyi büntetőjog szabályai nem vol-tak olyan hosszú életűek, mint a hagyományos bünte-tőjog rendelkezései.²

A gyakran változó és szerteágazó költségvetés-igaz-gatási joganyag Wiener A. Imre szerint a szabályozás tárgyát tekintve két csoportból tevődik össze. Az egyik csoportot a termelésre és a fogyasztásra, a másikat pe-dig a pénzgazdálkodásra és a költségvetési-pénzügyi és jövedéki igazgatásra³ vonatkozó államigazgatási rendelkezések jelentik.

Ez utóbbi kategória – azaz a jövedéki-büntetőjog – számos jogtörténeti előzménnyel szolgál, de szignifi-káns szabályozási gyújtópontként mégis az adócsalás törvényi tényállásnak elfogadását kell tekinteni, s az alábbiakban ezzel a témakörrel szándékozunk foglal-kozni.

2. Megjegyzések a jövedéki jog morális hátteréhez

Az erkölcsi gondolatnak helye kell lennie az állami pénzügyek működésében, mindenekelőtt a pénzügyi politikában és az adóigazgatásban.⁴

Mahler Sándor szerint a pénzügyi politika nyomo-rúságos századok tanulsága után jutott el ahhoz a be-látásához, hogy mind az állami kiadásoknál, mind az állami bevételeknél kerülni kell az erkölcsi elvvel való **összeütközést**.

A pazarlás, az önkény, a visszaélések, az állampolgá-rok felesleges zaklatása csak zavart okoz az államgép-pezet működésében.

Az **adómorálra** kedvezően hat a kiszámíthatóság⁵, a közpénzek hovatartozásáról való pontos és gyors el-számolás, hiszen ezzel a felesleges gyanúsítgatás, le-gendakeltés megelőzhető.

Fontos, hogy a közterhek arányos megosztására tö-rekedjen az állam, mivel ellenkező esetben az adómo-rál szintje csökkenhet.

Az állam bevételi forrásai nem sérthetik meg az er-kölcsiség követelményeit, miként Mariska Vilmos írta egyik tanulmányában: „*Semmi nem bizonyosabb, mint az, hogy a közintézményekben rejlő erkölcsel-lenes állapotok politikai és gazdasági tekintetben is megrontják a nemzetet. Ha az erkölcsiség meglazul, az egész állami szervezet bomlásnak indul. A köz-erkölcsiséget sért intézményektől az államnak annál inkább óvakodnia kell, mert minél nagyobb tekin-télytől ered a rossz példa, annál veszedelmesebb s annál több utánczóra talál.*”⁶ Egy állam csak akkor tud stabil társadalmi rendet felépíteni és fenntartani, ha

* egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹ A kor mértékadó teoretikusa Wiener A. Imre szerint mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás egyaránt keresi azokat a módszereket, amelyekkel a jogi felelősség különböző formái és a gazdaságpolitikai célkitűzések egymással szinkronba hozhatók. Lásd.: Wiener A. Imre: A gazdasági bűncselekmények fogalmáról. Állam- és Jogtudomány 1979/1. 47. o.

² Wiener A. Imre: *Gazdasági büntetőjoguk történeti áttekintése*. Jogtudományi Közlöny 1982/10. 765. o.

³ Szilovics Csaba: *Az állambiztosítás pénzügyi jogi rendszere*. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1997. 3–10. Ezt követően a szerző részletesen be-mutatja a magyar költségvetési jog történeti állomásait, így annak bővebb elemzésétől eltekintek.

⁴ Mahler Sándor: *Erköles és pénzügyek*. Közgazdasági Szemle 1925. XLIX. évfolyam 68. kötet 227. o.

⁵ A magyar helyzetről bővebben lásd: Szilovics Csaba – Ercsey Zsombor (ford.): *Stability and Calculability Regarding the Taxation of Natural Persons in the Period of 1998–2005*. In: Jakab András, Takács Péter, Tatham Allan F. (szerk.) *The transformation of the Hungarian legal order 1985–2005: transition to the rule of law and accession to the European Union*. 167–169. o.

⁶ Mariska Vilmos: *Az államgazdaságtan kézikönyve*. Ötödik, átdolgozott ki-adás. Franklin-Társulat. Budapest, 1905.

magával szemben érvényesíti a moralitás követelményét.⁷

Nem tudni, hogy napjaink egyes politikusai olvasták-e a pénzügyi jog honi klasszikusait, de tény, hogy a **luxuskörülmények** között élők esetleges megadóztatásának gondolata nem új keletű elképzelés, gondolok itt a fényűzési forgalmi adóra vagy a fényűzési lakásadóra.⁸

Az erkölcsi és igazságossági elvek⁹ szemmel tartásával felépített **helyes adórendszer** sikeres végrehajtása szempontjából kardinális pont az adóerkölcs. Mahler szerint ennek hiányában a leghelyesebb elvek mentén megalkotott rendszer is hajótörést szenved, mert pénzügyileg eredménytelen lesz.

A modern adórendszer *conditio sine qua non*-ja az adóerkölcs¹⁰. **Etikai fejelem** nélkül a jövedelemadó funkciót téveszt. Hibás alapállás a külföldi adórendszerek névértéken történő átvétele, helyette inkább azok szellemét kell recipiálni, az angol tisztességet és a német kötelelességtudatot.

Az adórendszerek egyik Achilles-sarka a **bevalláson** alapuló adófizetés hatékonysága, mivel ez jelent igazi erkölcsi teherpróbát az adózónak. A bevallások hamissága előbb-utóbb a becsületes adózók agyonterheléshez vezet, s a pénzügyi eredménytelenség az adókulcsot emelését vonja maga után, majd végül a becsületes adózók csattan az állam adóostora. Az adócsaló tehát nemcsak az államok, de jogkövető adózótársait is megkárosítja.

Az adórendszer etikus természete korunk kutatóit és jogalkotóit is egyaránt foglalkoztatja.¹¹ Bánfi Tamás szerint az etikus adózó a jogszabályt alkotó szándéka szerint gondolkodik, a jogszabály alapján cselekszik. Az **etikus adózó** fogalmi köréből kizárt az adóelkerülés, az adóoptimalizálás.¹² Véleménye szerint az adózók adómorálját javítani, etikus adózókká tenni nem egyszerű, de nem is megoldhatatlan feladat. Generális élel az alábbi javaslatokat teszi meg: a lehető **legegyszerűbb** adórendszert kell kialakítani¹³, a **számviteli rendszer** egyszerűsítése és a nemzeti adórendszerek **nemzetközi összehangolása**.

Bánfi az adózó adómorálja és a többi adózó adófizetési hajlandósága között összefüggést lát, ezért az egyéni és a családi adóbevallás (adófizetés) **titkosságának** az eltörlése az adófizetési hajlandóságot javítaná. Egy ugyan költségvetési szempontból előremutató javaslatnak tűnik, de megítélésem szerint komoly alapjogi sérelmek forrása lehet, illetve egyéb visszaéléseknek is táptalajul szolgálhatna.

Az adásvételi ügyletekben számla (nyugta) ellenében történő fizetés viszont valóban fokozhatja az adómorált. Természetesen mindez csak a megfelelő ellenőrző mechanizmusokkal működhet hatékonyan.

Az **adótitok feloldása** ugyanakkor az adózót kriminális cselekmények céltáblájává is teheti, hiszen ezáltal bűnözői körök legálisan információs szerezhetnek mások anyagi, jövedelmi helyzetéről.

Bánfi kapcsolatot lát az etikus adózás és a korrupció között. Véleménye szerint a korrupció szükségszerűen **adócsalás** is, mert a korrupcióból eredő jövedelem adóalap nem lehet. Vagyis a korrupció mindenkor kettős bűntény, csalás és adócsalás. A csalás feltárása és bizonyíthatósága nélkül az adócsalás felderíthetetlen, ezért a korrupciót kell az összes lehetséges eszközzel. Ezzel a megállapítással csak részben tudunk egyet érteni, abban hivatkozott szerzőnkkel ugyanakkor közös platformunk vagyunk, hogy a korrupció elleni küzdelem a politikai szereplők részéről inkább a virtualitás, s nem a realitás szintjén mozog.¹⁴

3. Záró gondolatok

A mindenkori államhatalom abban érdekelt, hogy növelje az etikus és csökkentse az adócsalók körét. Mindez nem megy egyik napról a másikra. Az bizonyos, hogy az adófizetési hajlandóság egyik leghatékonyabb fegyvere a nyilvánosság, de mindez csak a személyiségi jogok megfelelő védelme mellett kivitelezhető. ■

⁷ Mahler (1925), 229. o. A szerző szerint az erkölcsi elvekkel szembemenő adók akár megszüntethetők, de erkölcsi okok alapján új adók is kivethetők pl. hadinyereségadó.

⁸ Mahler (1925), 229. o.

⁹ Lásd bővebben: Szilovics Csaba: *Az igazságosság elveinek érvényesülése a természetes személyek adóztatásában*. JURA 2012/1. 121–122. o.

¹⁰ Mahler (1925), 223. o. A szerző szerint a progresszió, a létminimum adómentessége, a fundált jövedelem különbözeti adóztatása és a terhek levonhatása ma már *communis opinio*.

¹¹ Ercsey Zsombor – Szilovics Csaba: *Innovation in Tax Systems*. In: Harsányi János Szakkollégium (Komárno), Lifelong Learning Magyarország Alapítvány (Budapest), Selye János Egyetem, Gazdaságtudományi Kar (Komárno) (szerk.) Szellemi tőke, mint versenyelőny avagy A tudásmenedzsment szerepe a versenyképességben. Budapest, Lifelong Learning Magyarország, Alapítvány. 2010. 85. o.

¹² Bánfi Tamás: *Igazságos adó(rendszer) vagy etikus adózó?* Közgazdaság 2014/4. Különszám az adópolitikáról. 102. o.

¹³ Bánfi (2014), 102. o. A létező adórendszerek nem csak bonyolultak, hanem fölöslegesen bonyolultak.

¹⁴ Bánfi (2014), 104.o.

Irodalom

Bánfi Tamás: *Igazságos adó(rendszer) vagy etikus adózó?* Köz-gazdaság 2014/4. Különszám az adópolitikáról. 99-107. o.

Ercsey Zsombor – Szilovics Csaba: *Innovation in Tax Systems.* In: Harsányi János Szakkollégium (Komárno), Lifelong Learning Magyarország Alapítvány (Budapest), Selye János Egyetem, Gazdaságtudományi Kar (Komárno) (szerk.) Szellemi tőke, mint versenyelőny avagy A tudásmenedzsment szerepe a versenyképességben. Budapest, Lifelong Learning Magyarország, Alapítvány. 2010.

Mahler Sándor: *Erkölc és pénzügyek.* Közgazdasági Szemle 1925. XLIX. évfolyam 68. kötet 226-246. o.

Mariska Vilmos: *A magyar pénzügyi jog kézikönyve.* Hatodik, teljesen átdolgozott kiadás. Franklin-Társulat, Budapest, 1896.

Szilovics Csaba: *Az államháztartás pénzügyi jogi rendszere.* Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1997.

Szilovics Csaba – Ercsey Zsombor (ford.): *Stability and Calculability Regarding the Taxation of Natural Persons in the Period of 1998–2005.* In: Jakab András, Takács Péter, Tatham Allan F. (szerk.) The transformation of the Hungarian legal order 1985–2005: transition to the rule of law and accession to the European Union. 167–171. o.

Szilovics Csaba: *Az igazságosság elveinek érvényesülése a természetes személyek adóztatásában.* JURA 2012/1. 119–126. o.

Wiener A. Imre: *A gazdasági bűncselekmények fogalmáról.* Állam- és Jogtudomány 1979/1. 42–63. o.

Wiener A. Imre: *Gazdasági büntetőjogok történeti áttekintése.* Jogtudományi Közlöny 1982/10. 765–775. o.

A BTK. ÉS A KAPCSOLÓDÓ JOGFORRÁSOK, BÍRÓSÁGI IRÁNYMUTATÁSOK

Harmadik, aktualizált kiadás

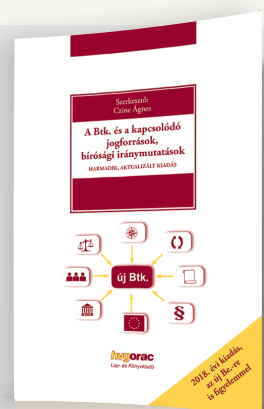
SZERKESZTŐ: **Czine Ágnes**

A Büntető Törvénykönyv hatálybalépésével kezdődő új jogállapot áttekintéséhez nyújt segítséget ez a forrásgyűjtemény. Arra szolgál, hogy a bírák, az ügyészek, az ügyvédek, a nyomozó hatóság, valamint a büntetőjog iránt érdeklődők a tárgyalóteremben és azon kívül is gyors eligazodást nyerjenek a különböző jogforrásokról. A kötet a Btk. értelmezéséhez, napi alkalmazásához nyújt elengedhetetlen segítséget.

Ehhez igazodik a könyv szerkezete. Vázát a Büntető Törvénykönyv normaszövege adja, melynek rendelkezéseire a kiadvány hozzárendeli a vonatkozó indoklás lényeges tartalmát, valamint a hatálybalépéséhez kötődő esetleges törvényi rendelkezéseknek, az Alaptörvény egyes cikkeinek, a háttérjogszabályoknak és az Európai Unió joga – a tisztességes eljárás legfontosabb esetjogát is magában foglaló – kapcsolódó rendelkezéseinek releváns részeit.

Mindezt követi – szintén a törvénykönyv egyes rendelkezéseinél – a jogértelmezés, élén az Alkotmánybíróság vonatkozó határozataival, melyeket a Kúria (illetve jogelődje, a Legfelsőbb Bíróság) releváns jogegységi határozatai és legutóbb felülvizsgált BK-véleményei követnek. A gyűjteményt a közzétett elvi határozatok és eseti döntések irányadó részei zárják.

A harmadik, aktualizált kiadás feldolgozza az előző kiadás megjelenése óta a hivatkozott joganyagban bekövetkezett jogszabályi változásokat, és megjeleníti a Btk. hatálybalépése óta formálódó joggyakorlatot, a Kúria jogegységi határozatait, kollégiumi véleményeket, elvi bírósági határozatokat, elvi bírósági döntéseket és az iránymutató eseti döntéseket az ítéletábrái eseti döntésekkel együtt. Bár a kézirat lezárására 2018. március 31. napján került sor, a Btk. és a Bv.tv. esetén a kiadvány külön feltünteti azok 2018. július 1-jétől hatályos módosításait, továbbá beillesztésre kerültek az ugyanezen időponttól hatályos új Be. vonatkozó rendelkezései is.

Ára: 7490 Ft

DR. LÁSZLÓ BALÁZS*

Valódi alapelv vagy hangzatos illúzió? – Szükség van-e fegyveregyenlőségre a büntetőeljárásban?

Aki közvádloként lép fel a büntetőeljárásban, ambivalens érzéssel gondolhat a fegyveregyenlőség elvére. Tanulmányaiból tudja, hogy ez a vád és a védelem viszonyát jellemző alapelv. A gyakorlat azonban láttatja azt is, hogy a valóság bonyolultabb ennél az egyszerűnek és evidensnek tűnő kifejezésnél.

A vád és a védelem képviselői közül a védelemhez illő inkább, hogy a fegyveregyenlőség tökéletlenségét, esetleges hiányát, a joggyakorlat erre utaló jeleit megemlítsse, azokat sérelmezze. Szabó Krisztián például egyik tanulmányában a hatóságok általi, az eljárás szereplőinek – elsősorban a védelemnek – eljárási jogait csorbító visszaélések jogkövetkezményeinek a gyakorlat általi relativizálását emeli ki problémaként.¹ Még konkrétabban kapcsolódik a fegyveregyenlőség kérdéséhez a 2010-es évek elejétől deklaráltan a szigorítás irányába elmozdulni szándékozó büntetőpolitika fel-fellángoló kritikája, leginkább az ügyvédi hivatás képviselőinek részéről. Bárándy Gergely és Bárándy Aliz például egyenesen arra a megállapításra jutottak, hogy a konzervatív büntetőpolitika a hatékonyság növelése érdekében csökkenti az ügyész feletti kontrollt, miközben a védő az állami akarat érvényesülésének gátjaként bűnbakká válik.²

Ezzel szemben a vád képviselőjének részéről a „korrektség” határai feszegetésének tűnhet az a felvetés, hogy a fegyveregyenlőség tökéletlensége vagy hiánya megengedhető vagy akár kívánatos. Alapelveket meg-

kérdőjelezni vagy a megszokottnál szűkebben értelmezni ugyanis nem elégségs.

Az alábbiakban a fegyveregyenlőség gyakorlati tartalmát, szükségességét vizsgálom a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) rendszerében, elsődlegesen a közvádoló ügyész és a védelem vonatkozásában, kitérve azonban a fegyveregyenlőség esetleges további aspektusaira is. E vizsgálódás főkérdését pedig a *Herke–Fenyvesi–Tremmel* szerzőhármastal tengely szemléletnek nevezett elméleti rendszerben helyezük el: a tengely szemlélet szerint egy-egy alapelv tartalma körül

szinte tengelyként forgatható az egész büntetőeljárás joganyag, és egy-egy valódi alapelv elhagyása jellegében változtatná meg a büntetőeljárást.³ A kérdés tehát az, vajon a fegyveregyenlőség elve a további – különösen a törvényben kifejezetten rögzített – alapelvekhez képest hordoz-e olyan többlettartalmat, amelynek elhagyása jellegében változtatná meg a büntetőeljárást.

Alapvetés

A büntetőeljárásban számos – társadalmi, hatósági, terhelti, sértetti stb. – érdek jelenik meg, verseng és ütközik egymással. Ezen érdekkonfliktusok közül is kiemelhető a terhelt, a védelem tekintetében, miként már *Angyal* Pál említi, hogy az igazságszolgáltatási érdek állandó ellentétben áll az egyéni jogok érintetlenségének érdekével, és ezt az érdekellentétet feloldani csak kompromisszum útján lehet, amely megköveteli a bírói függetlenséget, az eljárás törvényes keretek közé szorítását, az ártatlanság vélelmét, a terhelt és a vádló ügyfélegyenlőségét, de mindenesetre a terhelt jogát a szabad védekezésre, a végleges döntés követelményét és a laikus elem részvételét az ítélezésben.⁴ E felsorolás elemei közül a vád és védelem viszonyát tekintve kiemelhető – bár a többi elemtől teljesen nem függetleníthető – az ügyfélegyenlőség.

Amikor eljárásjogról és a fegyverek egyenlőségéről esik szó, előbb juthat eszünkbe a polgári jogviták rendezése, mint a büntetőeljárás. Ugyanakkor a büntetőeljárás alapvető arcvonásainak felrajzolása során, kü-

* *Ügyészségi fogalmazó (Fonyódi Járási Ügyészség), abszolváltn doktorandusz (PTE AJK)*

¹ Szabó Krisztián: Kérdőjelek a büntetőeljárás törvény egyes rendelkezései kapcsán. *Büntetőjogi Szemle* 2014/1. 32.

² Bárándy Gergely – Bárándy Aliz: Büntetőjog-politikai paradigmaváltás? A védői jogok csorbításának, s az ügyészi jogok növelésének okairól. In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Táth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2011) 23–24., uo. 41.

³ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 2012) 47.

⁴ Angyal Pál: *A magyar büntető eljárás tankönyve I.* (Budapest: Athenaeum 1915) 271–272.

Fegyveregyenlőség az eljárásjogokban

lönösen egy új eljárási törvény rendszere és részlet-szabályai felépítésének, majd az ehhez kapcsolódó magyarázó és oktatási célú szakirodalom születésének idején az eljárási szerepek, az ezekhez kapcsolódó jogok és kötelezettségek, valamint mindezek kapcsolatrendszerének (felül)vizsgálata bizonyára időszerű kérdés. E szerepek, jogok és kötelezettségek rendszere pedig értelemszerűen érinti az eljáró hatóságok (nyomozó hatóság, ügyész, bíróság) és az eljárás résztvevői kapcsolatának, a közöttük fennálló vagy fenn nem álló eljárásjogi erőegyensúly alakulását, így a vád és a védelem viszonyát is.

Így juthatunk el annak feltárásához, vajon van-e, illetőleg kell-e fegyveregyenlőség a büntetőeljárásban, egyáltalán milyen aspektusai, értelmezési területei lehetnek a fegyveregyenlőségnek a büntetőeljárásban. Egyenlő kategóriák-e a fegyveregyenlőség és az ügyfélegyenlőség, a kettő közül melyik és milyen mértékben érvényesül? Lemondhatunk-e erről – a büntetőeljárás alapelvei közé beágyazottnak tűnő – követelményről anélkül, hogy a törvényesség, a védelem joga, a követendő alkotmányossági és emberi jogi szttenderdek csorbát szenvednének? *Ad absurdum*, juthatunk-e arra a következtetésre, hogy nincs és nem is kell fegyveregyenlőségnek lennie a vád (ideértve a nyomozó hatóság működését is) és a védelem között, vagy e kijelentéssel a büntetőeljárás elemi és támadhatatlan lényegét vonnánk kétségbe?

A társadalomban, a közvélekedésben a büntetőeljárásokról és azok szereplőiről kialakult kép nem feltétlenül vág egybe azzal, ahogy a jogalkalmazók láthatják (és ismerik) a büntetőeljárást. Előbbi képet szemléletesen írja le *Tóth Mihály*: „aki nem közvetlen sértettje a bűncselekménynek, általában sajnálja a kiszolgáltatottnak, magányosnak tűnő vádlottat, akit az ügyész a szeme láttára készül az állam morzsolásra kész fogaskerekei közé lökni”.⁵ Ezt a másik oldalról nézve ki egészíthetjük azzal, hogy bizonyosan sokan vannak – különösen a korábbi sértettek között, illetve társadalmilag feszültebb időszakokban –, akik szerint az ügyész feladata az – és egyben helyes –, hogy a terhelt vért kívánja.

A fegyveregyenlőség elvének deklarálása látszólag alkalmas lehet az előbbi csoport aggodalmainak csökkentésére, és az utóbbi csoport vehemenciájának korlátok közé szorítására is. A (büntető)jogász azonban nem elégedhet meg ezzel a látszattal, meg kell vizsgálnia, hogy a fegyveregyenlőség megtölthető-e, és milyen tartalommal tölthető meg – vagy nem több, mint amilyen jelzőkkel a pécsi iskola szerzői illetik: szólam-szerű és nyilvánvalóan propaganda-jellegű.⁶

A büntetőeljárás vonatkozó szabályrendszerének kibontása előtt érdemes röviden tágabb aspektusból is, a jogrendszer főbb eljárás-típusaihoz való viszony felől közelítve vizsgálni a fegyveregyenlőséget.

A polgári peres eljárás és a büntetőeljárás összehasonlításában árulkodó lehet a két jogterület eljárási szabályait tartalmazó alapvető jelentőségű törvények megnevezése. A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) perrendtartásról, míg a Be. büntetőeljárásról beszél. A „perrendtartás” kifejezéshez laikus füllel is a hatósági (bírósági) kívülállás, a felülről szemlélés érzete társul. A per az egymással szembenálló, eljárásjogilag alapvetően egyenlő felek (jog) vitájára utal. A törvény feladata az, hogy e jogvita elintézésének kereteit és e keretek betartásának, betartatásának a bíróság működésén keresztül érvényesülő szabályait meghatározza – ezek pedig felfoghatók úgy is, mint perrend és rendtartás.

A polgári peres (és hasonlóképpen a nemperes) eljárásokban a törvény előtti egyenlőség mint általános igazságszolgáltatási – és nem mint speciális polgári eljárásjogi – alapelv jelenik meg.⁷ A fegyveregyenlőség aligha értelmezhető az eljáró bíró és valamelyik fél viszonylatában, ellenben a felek perbeli esélyegyenlőségben konkretizálódik, aminek elemei, megjelenési formái például a bírósághoz fordulás joga, a kétoldalú meghallgatás, a bíróságnak a jogokra vonatkozó kétoldalú kitanítási kötelezettsége vagy éppen – tágabb aspektusban – a jogi segítségnyújtás rendszere.⁸

Ezzel szemben a büntetőeljárásban a hatóság – még a bírósági szakban a vádhatóság sem – nem áll perben a vádlottal, az eljárás nem a (vád)hatóság és a terhelt között, hanem a terhelttel szemben folyik. Még nyilvánvalóbb az efféle mellérendeltségi viszony hiánya a nyomozati szakban, ahogy az is evidens, hogy a nyomozás nem per. A büntetőeljárásban nemcsak az esetleges szankció, hanem maga az eljárás is kényszerítő jellegű. Igaz ez még az ártatlanság vélelme ellenére is (az ugyanis nem áll ellentétben az eljárást előbbre vivő hatósági cselekményekkel és a kényszerintézkedésekkel sem⁹). Mindezek alapján, az esetleges jogalkotói tudatosságtól függetlenül is helyesnek látszik, hogy a Be. – hasonlóan elődei, az 1971. évi I. törvény és az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet címéhez – büntetőeljárásról beszél, szemben az 1951. évi III. törvénnyel, amely még büntető perrendtartásról szólt. A büntetőeljárásnak a polgári eljárásoktól különböző jellege előrevetíti, hogy a fegyveregyenlőségnek itt más formáját (vagy formáit) kell keresni.

A polgári eljárásoktól és a büntetőeljárástól is különbözik a közigazgatási hatósági eljárás jogi szabályo-

⁵ Tóth Mihály: Az ügyész, a „tollfosztó” In: Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv (Budapest: Osiris 2003) 126.

⁶ Herke–Fenyvesi–Tremmel (3. lj.) 53.

⁷ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog* (Budapest: Osiris¹⁰ 2010) 72–73.

⁸ Kengyel (7. lj.) 79–82.

⁹ Herke–Fenyvesi–Tremmel (3. lj.) 60.

zása. A jelenleg még hatályos, a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) közigazgatási hatósági eljárásról beszél, míg a Pp. XX. fejezete tartalmazza a közigazgatási perekre vonatkozó speciális eljárási szabályokat. Figyelemmel e két jogintézmény jellegére és a hatósággal kapcsolatba kerülő személy ügyfél-státuszára, még a klasszikus polgári peres eljárásoktól különböző jelleg ellenére is aligha kifogásolható, hogy a már elfogadott és 2018. január 1-jén hatályba lépő törvények címében változás jelenik meg: a Ket. szabályait az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (Akr.), a Pp. XX. fejezetét a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.) váltja fel. Ezek a kifejezések kevésbé keltik az ügyfél alárendeltségének érzetét.

A jelenlegi szabályozási rendszerben a közigazgatási hatósági eljárásban (illetve a közigazgatási szolgáltatásban) ugyancsak alkotmányos alapelvei szintű követelmény a törvény előtti egyenlőség, az egyenlő bánásmód,¹⁰ és ez a jövőben is így marad.¹¹ Ez egyfelől az ugyanazon vagy különböző ügyben, de azonos élet helyzetben és azonos jogi helyzetben fellépő ügyfelek egyenlőségét jelenti. Jelenti azonban az egy eljárásban ellenérdekűként fellépő több ügyfél egyenlőségét, a hatóság részéről a pártatlan ügyintézés követelményét is.¹² A közigazgatási hatósági eljárásban tehát az egyenlőség az ügyfélegyenlőséget jelenti, és nem a hatóság-ügyfél viszonylatban értelmezendő. A közigazgatási perekre pedig a Pp. 324. § (1) bekezdése értelmében a polgári peres eljárások általános szabályait kell alkalmazni, tehát e perekben is érvényesülnie kell – nyilván az eljárás sajátos elemeire, például a perbeli pozíciók kötöttségére (az ügyfél a felperes) és a viszontkereset kizártságára tekintettel – a Pp. alapelveinek, így a törvény előtti egyenlőség elvének, ezen belül is főként a kétoldalú meghallgatás követelményének. Az új szabályozás némiképp átrendezi a Pp. általános szabályainak és a közigazgatási perek szabályainak viszonyát,¹³ az előbb felsorolt alapvető jellemzők azonban kiolvashatók a Kp. szabályaiból is.¹⁴

A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (Vbt.) a választottbíráóság eljárására vonatkozó általános – *Kengyel* Miklós szerint ugyancsak alapelvei szintű – szabályként rögzíti az egyenlő elbánás követelményét, amelyből itt is következik a kétoldalú meghallgatás alapelve, azzal azonban, hogy erről bármelyik fél lemondhat.¹⁵ A felek fegyveregyenlőségére utal az is, hogy a választottbíráóság által követendő eljárási szabályokban a törvény keretei között a felek szabadon állapodhatnak meg.¹⁶

¹⁰ Fazekas Marianna – Ficzere Lajos: *Magyar közigazgatási jog. Általános rész* (Budapest: Osiris 2006) 372–373.

¹¹ Vö. Ákr. 2–6. §

¹² Ivancsics Imre: *A közigazgatási hatósági eljárás* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2009) 44–46.

¹³ Kp. 6. §

¹⁴ Vö. Kp. 2. §

¹⁵ Kengyel (7. lj.) 613.

¹⁶ Vbt. 28. §

Mivel önkéntes alapon létrejövő egyezség megkötésére, illetve kölcsönösen elfogadható megoldási mód találására irányulnak, értelemszerűen érvényesülnie kell – valamilyen formában – az érintett felek egyenlőségének a polgári eljárásban alkalmazható közvetítésben, a közigazgatási hatósági eljárás során a hatósági közvetítő eljárásában és a büntetőügyekben a terhelt és a sértett között alkalmazható, a tevékeny megbánáson alapuló közvetítői eljárásban is.

A polgári, közigazgatási, választottbíráósági és közvetítői eljárásoktól eltérően nehezen értelmezhető a fegyveregyenlőség a kényszerjellegű végrehajtási eljárásokban. Metaforikus képpel élve ezekben az eljárásokban inkább a végrehajtás (az alapeljárástól is függetlenül különböző végrehajtást kérő, végrehajtást elrendelő, illetve végrehajtást foganatosító) kezében vannak igazán fegyverek, míg a végrehajtással érintett, azt elszenvető alany kezébe a jogalkotó – garanciális szabályokkal, mentességekkel, korlátozásokkal – inkább csak egyfajta pajzsot ad.

A fegyveregyenlőség helye a büntetőeljárás szabályrendszerében

A fegyveregyenlőség elvét a Be. kifejezetten nem fogalmazza meg, azt a jogelmélet vezeti le a büntetőeljárás alapvető szabályaiból. A Herke–Fenyvesi–Tremmel szerzőhármás egyenesen úgy fogalmaz, hogy a törvényhozó kifejezetten nem fogadta el az egyenjogú „ügyfelek” minősítést a vád és a védelem tekintetében, illetve hogy a terhelt mintegy halmozottan hátrányos helyzetű.¹⁷

A fegyveregyenlőség elve azt az igényt testesíti meg, hogy egyrészt a vádló, másrészt a vádlott és a védője az eljárásban – bizonyos észszerű kivételekkel – azonos jogokat élvezzenek, azonos feltételek mellett, azonos lehetőségek keretei között, azonos perbeli eszközök igénybevételével fejthessék ki álláspontjukat.¹⁸ Az elv összefüggésben áll az eljárási feladatok megoszlásának lakonikus szabályával, miszerint a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítélezés egymástól elkülönül. E szabály az egész eljárás egyik legfontosabb jellemzője, jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint hogy a törvény 1. §-ában olvasható. E rendelkezésből is egyértelműen felismerhető az eljárás három fő pólusa, a három meghatározó eljárási szerep.

A három pólus kapcsolatrendszeréből a törvény 2. §-a rajzolja meg a vád és az ítélezés viszonyának alapvonásait, az úgynevezett vádelvet. A vád és ítélezés viszonyával a Legfelsőbb Bíróság (ma: Kúria) is behatóan foglalkozott az 1/2007. BK véleményben. A legfelsőbb bírói szerv is az eljárási feladatok megosz-

¹⁷ Herke–Fenyvesi–Tremmel (3. lj.) 65.

¹⁸ Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog* (Budapest: HVG-ORAC Kiadó, 2013) 48.

lásának elvével hozza összefüggésbe azt a kettős követelményt, miszerint egyfelől az ügyész bizonyítási indítványai a bíróságot nem köthetik, mert ezzel az ügyész közvetett módon bírósági funkciót gyakorolna, másfelől a bíróság nem hívhatja fel az ügyészt a vádat alátámasztó bizonyítékok beszerzésének indítványozására, mert ezzel vádlói funkciót gyakorolna.¹⁹ A vád és ítélezés viszonya (elkülönülése) azonban nem akadályozza annak, hogy a bíróság hivatalból folytasson le bizonyítást – akár a vádlott terhére is.²⁰

E követelmény a vád és a védelem között elvárt fegyveregyenlőséggel is összefügg annyiban, hogy a vádhoz hasonlóan a védelem bizonyítási indítványai sem kötik a bíróságot, ugyanakkor a vádlott javára is helye van a hivatalbóli bizonyításnak. A két oldal indítványaira egyaránt vonatkoznak a törvény azon rendelkezései, miszerint az ítélet és az ügydöntő végzés indokolása tartalmazza az indítványok elutasításának indoklását, illetőleg a bizonyítási indítvány elutasításának indokait az ügydöntő határozatban kell kifejeznie.²¹

A védelem és az ítélezés, illetve a védelem és a vád viszonyát a vádelvhez hasonló, egyetlen konkrét törvényi rendelkezés nem foglalja össze. E két viszony főbb elemei egyrészt a Be. alapvető rendelkezései között található további alapelvekben, másrészt a törvény egyéb, az eljárásra vonatkozó konkrét rendelkezéseinek összevetésében lelhetők fel. Az alapvető rendelkezések közül kiemelhető – a tisztességes, pártatlan és nyilvános eljárás követelményét és a bűnösség kérdésében való döntés kizárólagos jogosultságát is magában foglaló²² – bírósági eljáráshoz való jog, a jogorvoslathoz való jog, a védelem joga, az ártatlanság vélelme, a bizonyítási teher és az önvádra kötelezés tilalma, valamint az officialitás (és legalitás²³) elve.²⁴ Ezek az elvek egyébiránt nagyobb részben lefedik az *Angyal* Pál által is felsorolt, az igazságszolgáltatás és a terhelt érdekellentétének kompromisszumos feloldását szolgáló eszközöket.²⁵ A Be. további rendelkezései közül feltétlenül meg kell említeni a terhelt és a védő jogait és kötelezettségeit, illetőleg a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság feladatát, valamint eljárási cselekményeik általános szabályait.²⁶ E rendelkezések összessége alapján foglalja össze a jogelmélet a vád és a védelem perbeli eszközeinek és lehetőségeinek, az ügy megismerésével, illetve előbbre vitelével kapcsolatos jogainak viszonyát a fegyveregyenlőség elvében.²⁷

Fegyveregyenlőség a (köz)vád és védelem viszonylatában

A vád és a védelem viszonylatában értelmezett fegyveregyenlőséget az alábbiakban a közvádra konkrétizálva vizsgálom azzal, hogy a magánvád különös szabályaira a sértett és a terhelt viszonyának elemzésénél térek ki. A közvád és a védelem kapcsolatának vizsgálata során kiemelendő a Be. nyomozásra vonatkozó alapvető rendelkezése, miszerint a nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket; a tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy a vádló dönthessen arról, vádat emel-e.²⁸ Ezzel a törvény meghatározza a nyomozás és a vád viszonyát; a nyomozás a vádemelés kérdésében történő döntést megalapozó eljárás. Erre az összefüggésre tekintettel a vád és védelem viszonya, a fegyveregyenlőség kérdése nem csupán a vádszakban és a bírósági szakban vizsgálendő, hanem a nyomozás tekintetében is.

A Be. rendelkezéseinek vizsgálata során felteendő két legfontosabb kérdés az, vajon a jogszabály valóban fegyvereket ad-e a vád és a védelem kezébe; illetve az, hogy ezek a fegyverek mennyiben tekinthetők egyenlőnek.

Fegyveregyenlőség az alapvető rendelkezések tükrében

Az eljárási feladatok megoszlásának elve alapján a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítélezés elkülönül. A vád és a védelem viszonyában azonban fontos már itt megjegyezni, hogy a közvádlóként fellépő ügyész a terheltet mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülményeket is köteles az eljárás minden szakaszában figyelembe venni.²⁹ Ez a rendelkezés alapvető jelentőségű az ügyész eljárási pozícióját tekintve, egyértelművé teszi ugyanis, hogy az ügyész nem mindig és feltétlenül a terhelt hátrányára lép fel (dönt, tesz indítványt, fellebbez), hanem az igazság és a törvényesség érdekében. Érdemes kiemelni, hogy ezt a kötelezettséget a törvény a pótmagánvádló és a magánvádló esetében nem írja elő, azok sértetti pozíciójára és közhatalmi funkciójuk hiányára figyelemmel ez nem is volna elvárható.

Az eljárási feladatok megoszlásának a vád és védelem viszonylatában mindkét oldal számára fontos, garanciális jellegű eleme a másik oldalnak az ítélezéstől való elkülönülése. A vád és a védelem – az 1/2007. BK

¹⁹ 1/2007. BK vélemény III/2. a)–b) bek.

²⁰ 1/2007. BK vélemény III/2. b)–c) bek.

²¹ Be. 258. § (3) bek. f) pont, 260. § (1) bek.

²² Alaptörvény XVIII. cikk (1) bek., EJE 6. cikk 1. pont

²³ Herke–Fenyvesi–Tremmel (3. lj.) 55–57.

²⁴ Be. 3–8. §

²⁵ Angyal (4. lj.) 271–272.

²⁶ Be. 12. §, 28. §, 35. §, 43. §, 46–50. §, 60–62/A. §

²⁷ Herke–Fenyvesi–Tremmel (3. lj.) 52–53.

²⁸ Be. 164. § (2) bek.

²⁹ Be. 28. § (1) bek.

vélemény előbb idézett rendelkezéseire is figyelemmel – az ítélkezéstől való elkülönülésükben egyenlők.

A bíróság eljárásához és a jogorvoslathoz való jognak a fegyveregyenlőség szempontjából az a szegmense emelhető ki, miszerint a büntetőeljárás törvény rendelkezései biztosítják, hogy az eljárás főkérdésében – a bűnösség tárgyában – és a terhelt személyi szabadságát leginkább érintő kérdésekben (egyes kényszerintézkedések, elmeállapot megfigyelése) a bíróság jogosult dönteni. A bíróság eljárásához pedig az Alaptörvény és az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) korábban hivatkozott rendelkezései elválaszthatatlanul kapcsolják a törvényesség, függetlenség, pártatlanság és – szűk körű kivételekkel – a nyilvánosság követelményét.

A bíróság kizárólagos döntési jogköre alól látszólag kivételt képez a vádszakban az ügyésznek az a lehetősége, hogy a nyomozás megszüntetése mellett megrovás intézkedést alkalmazhat, illetve a vádemelést elhalaszthatja vagy eredményes közvetítői eljárás után a nyomozást megszüntetheti – e döntések ugyanis magukban foglalják a bűncselekmény elkövetésének, így a bűnösségnek megállapítását is. E rendelkezésekkel szemben azonban a terhelt jogorvoslattal élhet, amelynek következménye – büntethetőségi akadály hiányában – az lesz, hogy az ügyész vádat emel, végső soron tehát az ügy a bíróság elé kerül. A személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések tárgyában pedig az ügyész a vádemelésig ugyan hozhat bizonyos döntéseket, ezek azonban – az őrizet elrendelését kivéve – csak a terheltre kedvező irányúak lehetnek (például a kényszerintézkedés megszüntetése).

A bizonyítási teher (bizonyítási kötelezettség) szabályának az *in dubio pro reo* elvével kiegészített alapelve, az ártatlanság vétele, az önvádra kötelezés tilalma és a védelem joga összességükben, alapvető szinten, de a konkrét eszközök megjelölése nélkül rögzítik, hogy az eljárás során a vádlónak kell kétséget kizáróan bizonyítania a tényállásszerűséget és a terhelt bűnösségét is, míg a terheltre e szabályok semmilyen kötelezettséget nem rónak. A terhelt nem csupán az önmagára terhelő bizonyíték szolgáltatására, de ártatlanságának bizonyítására sem kötelezhető. A bizonyítási kötelezettség átfordulása pedig a büntetőeljárásban csak igen szűk körben jelentkezik.³⁰ A védelem joga esetében további garanciális szabály az, hogy a vád oldalának (beleértve a nyomozati szakban a nyomozó hatóságot is) a Be. rendelkezései szerint aktívan elő kell segítenie, biztosítania kell e jog érvényesülését, és a védelem jogát korlátozni csak a törvényben meghatározottak szerint lehet.³¹

A terhelt törvényes védekezését segíti elő a határozat, intézkedés vagy hatósági mulasztás ellen irányuló, gyakran azok megtámadásaként felfogott jogorvoslati jog is, amely valójában nem támadást, hanem a határozatban, intézkedésben vagy mulasztásban jelent-

kező jog- vagy érdeksérelem elleni védekezés eszközét takarja. A jogorvoslati jog érvényesítéséből ugyanis a megtámadott határozatot hozó, intézkedést foganatosító vagy mulasztó hatóságnak az adott büntetőeljárásban nem valamilyen közvetlen hátránya, sérelme, hanem a jogszerűtlenség kiküszöbölésének kötelezettsége, esetleg más bizonyíték beszerzésének szükségessége származhat. Minden más olyan aktus, amely valóban a védelem oldaláról származó támadásként lenne felfogható – például a hatóság jogsértése miatti büntető-, szabálysértési vagy fegyelmi eljárás kezdeményezése –, ha hatással is lehet az alapügy (büntetőügy) folyására és kimenetelére, kívül esik az alapügy eljárásán, ezért a büntetőeljáráson belüli fegyveregyenlőség szempontjából figyelmen kívül marad.

A bemutatott alapelveknek a fegyveregyenlőséghez való viszonya úgy foglalható össze, hogy e szabályok nem jelölnek meg konkrét eljárásjogi fegyvereket, és nem írják le azok alkalmazásának módját. A vád és védelem viszonyát alapvető szinten körülíró törvényi rendelkezésekben valójában a védelem kezébe adott pajzsokat, valamint a vád és a védelem arcvonalai közé felhúzott falakat, őrtornyokat látok, amelyek a törvényes vádlói (támadó) és védelmi (védekező) tevékenység alapvető kereteit szabják meg.

Ezzel szemben egy egészen új, az alapelvekkel részletesen foglalkozó doktori értekezés a fegyveregyenlőség és a további alapelvek viszonyát abban a megállapításban foglalja össze, hogy az alapelvek olyan garanciális jogok, amelyek a terhelti oldal fegyveregyenlőségét hivatottak biztosítani.³² Egy másik, a tisztességes eljárás alapelvét vizsgáló tanulmány lényegében valamennyi alapelvet a tisztességes eljárás „jogcsokra” alá látszik rendelni, az általa kiemelt legfontosabb elveknek a tisztességes eljáráshoz való viszonyát vizsgálva azonban éppen a fegyveregyenlőséget nem vizsgálja önállóan – igaz, arra sem utal, hogy lemondana erről az elvről.³³

Fegyveregyenlőség az eljárási szerepek tükrében

Az eljárási szerepeket meghatározó alapvető büntetőeljárás szabályok köréből a vád és védelem viszonya, a fegyveregyenlőség kapcsán egyfelől az ügyészre és a nyomozó hatóságra vonatkozó általános szabályok, másfelől a terheltre és a védőre vonatkozó rendelkezések emelhetők ki. Ezek a szabályok – mint a Be. statikus része – a jogszabály szerkezetében és jellegükben, rendelkezéseik konkrétságában is az alapelvek

³² Hajdu Magdolna Éva: *Az akkuzatórius és az inkvizitórius büntetőeljárások az Emberi Jogok Európai Egyezményének 5. és 6. cikkeiben meghatározott alapjogok tükrében.* Doktori Értekezés (Pécs: 2015) ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hajdu-magdolna-eva/hajdu-magdolna-eva-mubelyvita-ertekezés.pdf

³³ Farkas Henrietta Regina: A tisztességes eljárás főbb részjogosítványainak érvényesülése a büntetőperben *Büntetőjogi Szemle* 2014/1. 15–17.

³⁰ Herke–Fenyvesi–Tremmel (3. lj.) 60–61.

³¹ Herke–Fenyvesi–Tremmel (3. lj.) 63–64.

és az eljárás menetét szabályozó dinamikus rész között helyezkednek el.

A törvény szerint az ügyész a közvádó; a vádemelés feltételeinek megállapítása végett nyomozást végeztet vagy nyomoz, a nyomozó hatóság által folytatott nyomozás vagy elvégzett nyomozási cselekmény felett felügyeletet gyakorol, a nyomozást magához vonhatja, illetve vádat emel és a bíróság előtt a vádat képviseli, azzal rendelkezik, a bírósági eljárásban iratmegtekintési és indítványtételi joga van. A nyomozó hatóság feladatát a törvény lakonikusan jelöli meg, a nyomozó hatóság – az ügyész rendelkezése alapján vagy önállóan – nyomoz. A Be. számos rendelkezéséből (kényszerintézkedések, bizonyítási eljárások, a feljelentés elutasításának, a nyomozás felfüggesztésének és megszüntetésének rendszere stb.) kitűnik, hogy a jogalkotó a nyomozás főszereplőjének az ügyészt tekinti, a nyomozó hatóság számos jogosultságának rögzítésénél az ügyészre szabott rendelkezésre utal vissza. A vádemelésig akkor is az ügyész az ügy ura, ha a nyomozó hatóság önállóan nyomoz.

A terhelt jogosult a vele szemben folytatott eljárás (gyanúsítás, vád) tárgyát, továbbá eljárási jogait és kötelezettségeit megismerni, törvényi kivételekkel az eljárási cselekményeken jelen lenni és az eljárás iratait megismerni, a védekezésre felkészülni és a védekezés (törvényes) eszközeit igénybe venni, indítványokat, észrevételeket tenni, jogorvoslattal élni, a fogva tartott terhelt jogosult meghatározott személyekkel kapcsolatot tartani. A terhelt kötelezettségeként a Be. 43. § (5) bekezdése a lakó- vagy tartózkodási helye megváltozása bejelentésének kötelezettségét írja elő.

A terhelt érdekében eljáró védő egyfelől külön is gyakorolhatja a terhelt jogait – kivéve az értelemszerűen csak személyesen gyakorolható terhelti jogokat –, továbbá az ügyben tájékozódhat, törvényes módon adatokat szerezhet be és gyűjthet. A védő kötelezettségei (terhelttel való kapcsolatfelvétel, terhelt tájékoztatása, védekezés eszközeinek felhasználása, terheltet mentő vagy felelősségét enyhítő tények felderítésének szorgalmazása, kötelező esetekben megjelentetés vagy helyettesítés) a terhelt érdekében a védekezés törvényes eszközeinek maradéktalan felhasználásában foglalhatók össze.

Az előbbi – még mindig meglehetősen általános – szabályok összevetéséből a fegyveregyenlőségre nézve az alábbi következtetések vonhatók le. Az ügyész és a nyomozó hatóság (a vád oldala), illetve a terhelt és a védő (a védelem oldala) is rendelkezik az ügy megismerésére és előbbre vitelére vonatkozó jogosítványokkal. A vád oldalán ehhez hatósági eszközök, végső soron kényszerintézkedések is rendelkezésre állnak, amelyek irányulhatnak a terhelt ellen, de más személy (sértett, tanú, szakértő, egyéb érdekelt) ellen is, míg a védelem oldalán a hatósági eszközök hiányoznak.

Bár szabályai nem a Be.-ben találhatók, az ügyész és a nyomozó hatóság, illetve a védő eljárásától nem választható el az azokhoz kapcsolódó büntetőjogi véde-

lem. A Btk.-ban minőségi különbség jelenik meg, miszerint az ügyész és a nyomozó hatóság tagja eljárása során hivatalos személyként lép fel, ellenben a védő nem hivatalos-, hanem közfeladatot ellátó személy.³⁴ Időről időre megjelennek ugyan a közvédői hatóság felállítását támogató elméletek, amelyek szerint a bűnügyi védelmet mint „az anyagi igazság kihirdetésére szolgáló közfunkciót” hatósági személyek láthatnák el,³⁵ azonban a független és szabad védői tevékenységnek a jelenlegi modell jobban megfelel. A készülöben lévő új büntetőeljárás törvény esetleges olyan megoldása, miszerint védő kirendelése esetén az eljáró védő kijelölése a területileg illetékes ügyvédi kamara feladata lenne,³⁶ nem jelenti ilyen közvédői hatóság megjelenését. Aligha vitatható, hogy eljárása során a hivatalos személy is közfeladatot lát el, a hivatali minősége azonban (a hatósági kényszer lehetősége folytán) kiemeli a közfeladatot hivatalos minőség nélkül ellátó személyek köréből; ebből annak is következnie kell, hogy az egyforma büntetési tétel ellenére is a hivatalos személy, illetve a közfeladatot ellátó személy sérelmére elkövetett bűncselekmények közül – ha azok csak a sértett minőségében különböznek – az előbbi a súlyosabb. Ez olvasható ki a két bűncselekmény alaki halmazának feloldására irányadó szabályból is.³⁷

Fegyveregyenlőség a Be. dinamikus részében

A nyomozás és a bírósági (alapvetően kontradiktórius) eljárás jellegzetességeire és a közvádó ügyésznek a két eljárási szakban betöltött eltérő szerepére figyelemmel indokolt a (köz)vádó és a védelem fegyveregyenlőségének kérdését is a két eljárási szak szerint elkülönítve vizsgálni.

Fegyveregyenlőség a bírósági eljáráson kívül

Az ügyész eljárási szerepéből is következik, hogy a nyomozati- és vádszakban ő rendelkezik az ügygel, ennek körében nyomozási cselekményeket végez vagy végeztet. A fegyveregyenlőség körében ebben az eljárási szakban az ügyész cselekményeivel, jogosítványaival egy tekintet alá vonhatók – a rendelkezése alapján – a nyomozó hatóság által végzett cselekmények is. Az ügyész, illetve a nyomozó hatóság (a vád oldala) eljárási cselekményeket végez, bizonyítási eljárásokat folytat le, kényszerintézkedést rendelhet el, illetve –

³⁴ Btk. 459. § (1) bek. 11. pont e), j)–k) alpontok, 12. pont e) alpont

³⁵ Fínkey Ferenc: A felek fogalma a büntetőperben In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv* (Budapest: Osiris 2003) 148.

³⁶ Mátvás Ferenc: *Célegyenesben az új Be. – I. rész* (2017) jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/celegyenesben-az-uj-be-i-resz

³⁷ Kóhalmi László: A hivatalos személy elleni bűncselekmények In: Pólt Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár 5.* (Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó 2013) 249.

szükség esetén kényszer alkalmazásával is – fenntartja az eljárás rendjét, továbbá az ügyész egyes kényszerintézkedések bíró általi elrendelését kizárólagosan indítványozhatja.

A vád oldala hatósági jogkörben jár el. Törvényben szabályozott cselekményei egyfelől a törvényi keretek közé szorítottak, ugyanakkor közhatalom-gyakorlásnak minősülnek, hozzájuk állami-hatósági kényszer kapcsolódik. Az ügyész és a nyomozó hatóság cselekményeinek kényszer-jellege nem csak a terhelt (illetve a terhelti státuszba még nem került elkövető) ellen irányulhat, de legnagyobb mértékben vele szemben érvényesül. E kényszer legsúlyosabb formái a kényszerintézkedések és a kényszerítő eszközök alkalmazása, valamint a titkos adatszerzés (illetve a büntető-eljárás megindítását megelőzően a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés).

Az eljárás menetét ebben az eljárási szakban a vád oldala határozza meg, az ő oldalán áll a nyomozástaktika előnyeinek kiaknázása. Ugyancsak fontos „fegyver” a vád oldalán a gyanúsítás közlése, vagyis az elkövetéssel megalapozottan gyanúsítható személy terhelti státuszba, eljárás alá vonása, amivel megnyílik például – az őrizeten túl – a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések indítványozásának lehetősége. Ugyanakkor a terhelt is ettől az időponttól tudja teljes mértékben kiaknázni a törvény által a védelem joga keretében biztosított lehetőségeit. Eddig a pontig a vád oldaláról a törvényesség és a tisztességes eljárás követelményei nyújtanak számára védelmet, megelőzve például azt, hogy a vád oldala nyomozástaktikai okból, a törvényes védekezés akadályozása érdekében késlekedjen a gyanúsított kihallgatással az *in personam* megalapozott gyanú kialakulása után.

A vád oldalát erősíti az is, hogy az eljárása során mindenkit – szűkebb körben még a terheltet is – bizonyos fokú együttműködésre kényszerítheti, illetve kényszerintézkedések alkalmazásával korlátozhatja a terheltnek az eljárás lefolytatását akadályozó vagy eredményességét veszélyeztető magatartását.

Ezzel szemben a terhelti oldal helyzete a következőképpen alakul. Mivel a bűncselekményt – gyakran előzetes kigondolás, rövidebb-hosszabb tervezés után – ez az oldal követi el, jellemzően előbb szerez arról tudomást, mint a hatóság. Ezt ugyan nem nevezném a vád oldalával szembeni fegyvernek, de mindenképpen helyzeti előnyt jelent a védelem oldalának.

Az elkövető a bűncselekmény hatóság általi észlelése, a büntetőeljárás megindítása vagy az azt megelőző esetleges titkos információgyűjtés megkezdése előtt, sőt, akár a bűncselekmény befejezése előtt is megkezdheti a saját védelmét szolgáló intézkedéseket, a nyomokat eltüntetheti, elmenekülhet, elrejtőzhet. Már a büntetőeljárás megindítása és a gyanúsítás közlése előtt is igaz, ami lényegében a terhelt büntetőeljárási pozícióját jellemzi: védekezésének törvényes határát az újabb bűncselekmény elkövetése jelenti. A hatóság előli meneküléséhez mindaddig mások segítségét is igénybe veheti, amíg ezzel tettesként, köz-

vetett tettesként vagy felbujtóként bűncselekményt nem követ el.

Ugyancsak fontos, talán legjellegzetesebb joga a terheltnek, hogy gyanúsított kihallgatása során és egyéb nyilatkozataiban a vallomástételt és a válaszadást megtagadhatja. E hallgatást Bárd Károly szerint akár a védekezés megengedett módjaként, akár a védekezésről való lemondásként értelmezhetjük;³⁸ támadásról, fegyverről azonban nem beszél. Fontos kiemelni azt is, hogy a terheltet – a hamis vád kivételével – igazmondási kötelezettség sem terheli, e keretek között akár hazudhat is a hatóságnak. Ahogy *Belovics* Ervin fogalmaz, a hazugság joga a védekezés egyik pillére.³⁹ E hazugság korlátjaként pedig értelemszerűen ő is a hamis vádat – vagyis a más ellen irányuló jogtalan támadást – említi.

A fizikai elrejtőzés valódi korlátja a fogolyszökés bűncselekményének elkövetése, ez azonban akkor jöhet szóba, ha a terhelt már a hatóság őrizetében van, illetve kényszerintézkedés hatálya alatt áll.⁴⁰ Ezenkívül szabadon „menekülhet”, legfeljebb azzal kell számolnia, hogy megtalálása, illetve elfogása esetén előzetes letartóztatásának egyik különös törvényi feltétele megállapítható lesz.

Arról is szó volt már, hogy a terhelt jogorvoslati joga – bár valamilyen határozatot vagy intézkedést sérelmez – valójában nem a hatóság elleni fegyver, hanem a hatóság törvénysértésével szembeni védekezés eszköze, egyfajta pajzs. Ugyanez mondható el az elfogulatlan hatósági fellépés megakadályozására szolgáló kizárási indítványról is.

Ebben az eljárási szakban a védelem indítványozási, észrevételezési, jogorvoslati jogaival párhuzamosan nem találhatók meg, értelmezhetetlenek lennének ezek a jogok a vád oldalán, mivel éppen a vád oldalának hatóságai folytatják, alakítják az eljárást, a védelmi indítványoknak, észrevételeknek, jogorvoslatnak ők a címzettjei.

Összefoglalva az előbbieket, a büntetőeljárás bíróságon kívüli szakaszában a vád oldalát a törvényi keretek közé szorított, legális és legitim kényszer jellemzi, amely végső soron az elkövető (a védelem) oldalával szembeni fegyvernek tekinthető. Ezzel szemben a védelem oldalán nem a vád oldalának hatóságai elleni fegyvereket, hanem a védekezést szolgáló garanciákat, mentességeket, pajzsokat találunk, amelyek mellé nem járul legális és legitim kényszer, és amelyeknek végső határa az újabb bűncselekmény elkövetése.

³⁸ Bárd Károly: Erkölc és büntető igazságszolgáltatás – a hallgatás joga In: Holé Katalin – Kabodi Csaba – Mohácsi Barbara (szerk.): *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak* (Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar 2009) 21.

³⁹ *Belovics* Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga In: *Eljárási jogi Szemle* 2016/1. 15.

⁴⁰ Btk. 283. §

Fegyveregyenlőség a bíróság előtt

Az eljárási pozíciók, a vád és a védelem viszonya tekintetében a bíróság alapvetően kontradiktórius eljárása lényegesen eltér a nyomozati- és vádszaktól. Itt már nem a vád oldala folytatja az eljárást a terhelttel szemben, hanem a független és pártatlan bíróság dönt a vádról. Megjegyzendő, hogy a fegyveregyenlőség tekintetében a bírói szakhoz hasonló a nyomozási bíró ülése is, amely a Kúria irányadó határozatában leírtak szerint ugyancsak kontradiktórius jellegű eljárás.⁴¹ Különbözik ugyanakkor a büntetőbíróság (és a nyomozási bíró) eljárása a polgári perektől is.

A bíróság előtt a vád és a védelem egyenlő feltételekkel élhet az indítványozás és az észrevételezés jogával, továbbá egyenlők a jogaik a felszólalások során, beleértve a perbeszédet is. A vádlott oldalára írható jogintézmény – mint a *favor defensionis* egyik esete⁴² – az utolsó joga, ez azonban már nem a bizonyítás eszköze és nem megismételt párbeszéd, a gyakorlatban igen gyakran a bűncselekmény megbánásának kinyilvánítására korlátozódik. A kérdezés joga is döntően egyenlő azzal a kivétellel, hogy a vád képviselője kérdezhet a vádlottól (aki persze megtagadhatja a válaszadást), a vádlott azonban a vádat képviselő ügyészhez kérdést nem intézhet.

A két oldal jelenléti joga és kötelezettsége is tulajdonképpen teljes. Az ügyész és a vádlott a tanácsülés kivételével mindig jelen lehet, ez alól kivételt a vádlott esetében csak igen szűk körben határoz meg a törvény (például a tárgyaláson elkövetett súlyos vádlotti rendbontás, illetve a nyomozási bíró ülésén elvégzendő egyes bizonyítási cselekmények esetén⁴³). Továbbá az ügyész jelenléte a tárgyaláson mindig kötelező, a vádlotté pedig főszabályként kötelező, míg a kivételek döntően éppen a vádlotti akaratra vezethetők vissza (például ha a szabályszerűen idézett vádlott bejelenti, hogy nem kíván megjelenni a tárgyaláson⁴⁴). Ezekben áll a vád és a védelem (korlátozott) ügyfélazonossága.

Ugyanakkor a büntetőeljárásban a vád és a védelem eljárási pozíciói teljesen kötöttek, az ügyész vádol, támad, a védelem védekezik. Bár az ügy ura ebben az eljárási szakban a bíró, eljárásának és érdemi döntésének alapvető keretét a vádhoz kötöttség elve és a vádkimerítés kötelezettsége adja. A váddal pedig az ügyész rendelkezik. A bírósági tárgyalás kontradiktórius, a vádló a vádat és annak bizonyítékait kommunikálja a bíró felé, a védelem a váddal szembeni (mentő, illetve enyhítő) érveket, kifogásokat, bizonyítékokat ad elő. Ennek ellenére az eljárás továbbra sem a vádló és a védelem, az ügyész és a vádlott között, hanem a vádlott ellen folyik.

A vádlottra vonatkozó szabályok azonban akár szigorúbban – a vádlottra nézve hátrányosabban – is ala-

kulhatnak. *Belovics* Ervin szerint például a terhelti vallomásmegtagadás joga a bírói szakban szűkíthető lenne oly módon, hogy amennyiben a vádlott nem választja a teljes hallgatást, akkor ne tagadhassa meg a kérdésekre történő válaszadást sem – ezzel például kivédhető lenne az a nem ritka helyzet, amikor a terhelt a vádemelést megelőzően megtagadja a vallomástételt, majd a bíróság előtt az általa megismert kész nyomozati iratok – és a vád – ismeretében gondosan kidolgozza, leírja vallomását, amelyet a bíróságon felolvas, majd úgy nyilatkozik, hogy a továbbiakban kérdésekre nem válaszol; amely magatartásával jelentősen megnehezíti a védekezésének ellenőrzését vagy cáfolatát.⁴⁵

A fentiekre tekintettel úgy vélem, a vád és a védelem korlátozott ügyfélazonossága jóval szűkebb annál, semmint hogy a vád és a védelem valódi fegyveregyenlőségének tekinthetnénk azt.

A fegyveregyenlőség további aspektusai a büntetőeljárásban

A vád és védelem viszonyán kívül a fegyveregyenlőség vizsgálható a büntetőeljárásban megjelenő egyéb érdekkonfliktusok mentén is, ahol egymással ellentétes érdekeltségű eljárási szereplőket, ellentétes pozíciókat találunk. Ilyen kapcsolat állhat fenn a terhelti oldal (védelem) és a feljelentő, továbbá a terhelt és a sértetti eljárási pozíciók (sértett, magánfél, pótmagánvádló, magánvádló) között. Értelemszerűen léteznek azonban olyan érdekellentétek is, amelyeknél a fegyveregyenlőség vizsgálata szükségtelen – ilyen lehet például a mentő tanú és a terhelő tanú, a terhelt és a terhelő tanú, illetve a sértett és a mentő tanú viszonya.

A Be. 51. § (1) bekezdése szerint sértett az, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette. A bűncselekmény elkövetője a cselekményét materiális értelemben nem feltétlenül a saját, vagy kizárólag saját érdekében követi el, a büntetőeljárásban azonban – mivel az ő cselekményét bírálják el – érdeke a cselekménye által hátrányosan érintett sértettel eljárásjogi szempontból, az eljárás kimenetelét tekintve nyilvánvalóan ellentétes. Ez azonban nem jelenti azt, hogy érdekeik az eljárás minden aspektusát tekintve ellentétesek lennének, egyaránt érdekük lehet például az eljárás mielőbbi befejezése.

A sértett a büntetőeljárásnak nem szükségszerű résztvevője, mivel egyes bűncselekmények esetében nem valamely – természetes vagy jogi – személy szenved elsődlegesen sérelmet, hanem valamely absztrakt társadalmi érték, például a közbiztonság vagy a közbizalom. Amennyiben a bűncselekménynek van sér-

⁴¹ 93/2011. BK vélemény 2. pont

⁴² Herke–Fenyvesi–Tremmel (3. lj.) 65.

⁴³ Be. 245. § (2) bek., 247. § (1)–(2) bek., 213. § (1)–(3) bek.

⁴⁴ Be. 281. § (9) bek.

⁴⁵ *Belovics* (39. lj.) 16.

tettje, a sértett eljárásjogi helyzete, így a terhelthez mérhető eljárásjogi viszonya attól függ, hogy pontosan milyen sértetti minőségben lép fel. Ezek között pedig – és alapvetően ez indokolja a sértettre vonatkozó kitekintést – megtalálhatók a sértetti vádképviselet alakzatai is.

A terhelt és a feljelentő viszonya

A sértetti pozícióktól elkülönülten vizsgálendő a feljelentő eljárásjogi helyzete, mivel a két kategória nem feltétlenül fedi egymást. Bűncselekmény miatt feljelentést bárki tehet, feljelentési kötelezettség pedig a hivatalos személyt, a hatóság tagját és – külön törvény rendelkezése alapján – a köztestületet terheli, ezektől különböző büntethető természetes személyt pedig akkor, ha a Btk. Különös Része a feljelentés elmulasztását bűncselekménynek nyilvánítja.

A feljelentő „hatalma” és az elkövetővel szembeni fegyvere abban áll, hogy maga dönti el, tesz-e feljelentést, amely alapján a büntetőeljárás megindulhat. Ezt a „hatalmat” azonban tompítja, hogy bárki más is tehet feljelentést, továbbá a büntetőeljárás megindulhat akkor is, ha a bűncselekményt a nyomozó hatóság tagja hivatali hatáskörében észleli vagy a bűncselekményről a hatóság más módon tudomást szerez. A feljelentő továbbá nem feltétlenül általa ismert elkövetővel szemben lép fel, a feljelentést ismeretlen elkövetővel szemben is megteheti. Ugyancsak közömbös a feljelentés motivációja.

A feljelentőnek, ha nem sértettje a bűncselekménynek, illetve maga nem központi államigazgatási szerv, további fegyvere a terhelttel szemben nincs. A sértett, illetve központi államigazgatási szerv feljelentő feljelentés elutasítása esetén e határozat elleni panasszal szorgalmazhatja a nyomozás elrendelését, ami – motivációjától függetlenül – nyilvánvalóan az ismert vagy ismeretlen elkövető ellen is irányul.

A sértett feljelentőre a feljelentés megtételét követően a sértettre (sértett tanúra) vonatkozó szabályok érvényesek, sértetti minősége elnyeli a feljelentői minőségét. Ha a nyomozást elrendelik és a bűncselekménynek van – a feljelentőtől különböző – sértettje, akkor a feljelentő az eljárásban legfeljebb tanúvá válik, a terhelttel szemben pedig – a nyomozó hatóságon és az ügyészen kívül – a sértett állhat az eljárásban, az alább kifejtésre kerülő formákban.

A terhelt és a sértett (tanú) viszonya

A sértett, amennyiben nem ő képviseli a vádat és nem lép fel magánfélként, mint tanú vesz részt a büntetőeljárásban. Jogállását ekkor a tanúra vonatkozó szabá-

lyok határozzák meg, kiegészülve a sértett ügymegismerési és ügyelőbbreviteli jogaival.⁴⁶ A sértett ilyenkor az eljárás közreműködője, akit – szemben a terhelttel – a hamis vád tilalmán kívül is igazmondási kötelezettség terheli, és aki jogi képviselőt vehet igénybe, indítványtételi és korlátozott jogorvoslati jogosultsága gyakorlásával szorgalmazhatja egyes eljárási cselekmények elvégzését, illetve az eljárás folytatását. Önmaga azonban a terhelttel szemben eljárási cselekményt nem végezhet, és nem élhet bizonyos, közvetlenül a terhelt ellen irányuló indítványokkal, amelyekre a törvény kizárólag az ügyészt jogosítja fel – ilyen például a nyomozási bíró egyes eljárásainak indítványozása. A Be. 324. § (1) bekezdéséből következően továbbá a sértett tanú – aki tehát nem magánvádoló, pótmagánvádoló vagy magánfél – nem fellebbezhet az ítélet ellen (a felmentő ítélet ellen sem!).

A korábban érintett közvetítői eljárás vonatkozásában említhető a sértett további „fegyvere” a terhelttel szemben, nevezetesen az, hogy ha a közvetítői eljárás-hoz adott hozzájárulását visszavonja, a terhelttel szemben a büntetőeljárást folytatni kell. Ez a következmény a terheltre nyilvánvalóan hátrányos, és nem mond el a törvényi követelménynek sem, miszerint a közvetítői eljárás eredménye nem értékelhető a terhelt terhére⁴⁷ – itt ugyanis valójában nem a közvetítői eljárás eredményének értékeléséről van szó.

A terhelt és a magánfél viszonya

A büntetőeljárásban polgári jogi igényét érvényesítő magánfelet a büntetőjogi főkérdés tekintetében a sértett (tanú) jogai illetik meg, a terhelthez való viszonyát is alapvetően ez határozza meg. Speciális többletet a büntetőeljárásban elbírálandó polgári jogi – lényegében kártérítési – jogviszony jelent.

Míg azonban a polgári eljárás felei – így a kártérítési per felperese és alperese – között a fegyveregyenlőség a privátautonómia jogának alapján érvényesül,⁴⁸ addig a büntetőeljárásban a polgári jogi igény érvényesítésére a Be. 54. § (7) bekezdése a polgári peres eljárások általános szabályaitól eltérő három fontos rendelkezést tartalmaz. A terhelt a magánféllel szemben egyrészt követelést nem érvényesíthet, másrészt nem élhet beszámítási kifogással. Harmadrészt, a bíróság a terhelt és a magánfél között létrejött egyezséget nem hagyhatja jóvá. Ugyancsak a magánfél (sértett) előnye, hogy ő választja meg az igénye érvényesítésének fórumát, igaz, a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása miatt ő sem élhet fellebbezéssel.

Mindezek alapján úgy tűnik, a magánfél és a terhelt közötti erőegyensúly a polgári jogi igény tekintetében

⁴⁶ Be. 51. § (2), (4) bek.

⁴⁷ Vö. Be. 221/A. § (5) bek.

⁴⁸ Vö. 7–8. lj.

előbbi irányába mutat eltolódást. A terhelt számára ezért kedvezőbb lehet a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításának szorgalmazása. Ennek azonban némiképp akadályát képezi a Be. 335. § (1) és (2) bekezdéseiben rögzített törekvés, miszerint a polgári jogi igényt a bíróság az ítéletben lehetőleg érdemben bírálja el, illetőleg ha a bíróság az ítéletben megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány, adóbevétel-csökkenés, vámbevétel-csökkenés összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt – főszabályként – érdemben el kell bírálnia. Ezzel összefüggésben azonban Szabó Krisztián a már hivatkozott művében arra hívja fel a figyelmet – és ez a terheltre nézve lehet kedvező –, hogy az érdemi elbírálási kötelezettség elvileg nem zárja ki a polgári jogi igény esetén a kártérítés összege mérséklésének, illetve a károsult (sértett) kárenyhítési kötelezettségének elmulasztása következményeinek alkalmazását.⁴⁹

A terhelt és a pótmagánvádló viszonya

A pótmagánvádlóként fellépő sértett a vádat képviseli a bíróság előtt, e vonatkozásban a fegyveregyenlőség tekintetében a terhelttel való viszonya hasonló, mint a közvádló ügyésznek az eljárás bírói szakában. A pótmagánvádló helyzete azonban annyiban gyengébb a közvádlóénál, hogy fellépése meghatározott eljárásjogi előzményekhez és szűkebb határidőhöz kötött. A pótmagánvádló eleve olyan ügyben lép fel, amiről a közvádló valamilyen okból már „lemondott”, nem indítványozhatja a vádlott szülői felügyeleti jogának megszüntetését, a zártan kezelt iratokat nem ismerheti meg, nem terjesztheti ki a vádat, és a büntelmi költség terén személyesen viseli az eredménytelen fellépésének következményeit, perújítást szűkebb körben, csak felmentés esetén, felülvizsgálatot pedig (önállóan) nem kezdeményezhet, továbbá nem léphet fel fiatalokúval szemben folyó eljárásban.⁵⁰

A terhelt és a magánvádló viszonya

A terhelt és a magánvádló viszonyában a fegyveregyenlőség vizsgálata során a Be. 494. § (2) bekezdése lehet a kiindulópont, miszerint a magánvádlót a sértett jogain kívül a vád képviseletével járó jogok illetik meg. Erre figyelemmel a vádképviselet tekintetében a közvádlónak, egyebekben a sértett tanúnak – illetve polgári jogi igény érvényesítése esetén a magánfélnek –

a terhelttel való viszonyáról az előző címek alatt írtak érvényesek a magánvádlóra is.

A magánvádas eljárás mindig magánindítványra üldözendő bűncselekmény miatt folyik, a Be. 497. § (1) bekezdése szerint pedig feljelentésre indul meg. A feljelentő a sértettől különböző személy is lehet, de a magánindítvány révén ilyenkor is a sértett akaratától függ az eljárás megindulása. A közvádlóval szemben a nyomozás során a magánvádlót nem illeti meg az önálló nyomozás vagy nyomozásfelügyelet joga, ebben az eljárási szakban lényegében tanúként vesz részt, rendelkezési joga csupán annyiban van, hogy a feljelentésének visszavonása esetén az eljárást meg kell szüntetni.⁵¹

A magánvádló vádképviseleti jogának egyik korlátja, hogy az ügyész az eljárás bármely szakaszában átvetheti tőle a vádképviseletet, igaz, ezt követően az ügyész a vádat már nem ejtheti, csupán annak képviseletétől állhat el, ami a magánvádló vádképviseleti jogának feleledését eredményezi.⁵² Amíg azonban az ügyész jár el, addig a magánvádló értelemszerűen nem ejtheti a vádat, és – véleményem szerint – nem vonhatja vissza a feljelentést (vagyis nem idézheti elő kötelezően az eljárás megszüntetését). A magánvádló fellépését szorítja keretek közé az a szabály is, hogy a személyes meghallgatás vagy a tárgyalás magánvádló általi elmulasztása – ha azt nem menti ki – vádelejtésnek minősül.⁵³

A magánvádló továbbá csak felmentés vagy az eljárás megszüntetése esetén terjeszthet elő perújítási indítványt, illetve meghatározott esetekben, a fellépése eredménytelensége esetén a büntelmi költséget is ő viseli.

A viszonyvád

A sértett és a terhelt fegyveregyenlőségének valódi területét látszólag a viszonyvád jelenti, ekkor ugyanis a saját cselekményük tekintetében mindketten terhelti jogállásban vannak, a másik fél cselekményének tekintetében pedig a sértetti és a vádképviseleti jogokat gyakorolják.⁵⁴ Járulékos viszonyvád esetén azonban a viszonyvád helyzete annyiban kiszolgáltatottabb, hogy saját igényének érvényesíthetősége az elsőként fellépő (vele ellenérdekű) magánvádló akaratától függ, aki pedig saját igényéről lemondva (feljelentésének visszavonásával vagy a vád elejtésével) szabadulhat az ellene emelt vagy emelendő vád alól is. Erre tekintettel a sértett és a terhelt között a halmozott eljárási pozíciók azonosságából adódó fegyveregyenlőség tényleges terrénuma az önálló viszonyvád esete, ekkor ugyanis mindkét fél teljesen önállóan rendelkezik a

⁴⁹ Szabó (1. lj.) 34.

⁵⁰ Be. 199. § (2)–(3) bek., 229. § (1) bek., 233. § (3) bek., 236. §, 312. § (1) bek., 343. § (6) bek., 344. § (1) bek., 409. § (1) bek. b) pont, 417. § (1) bek., 449. § (2) bek.

⁵¹ Be. 500. § (3) bek.

⁵² Be. 496. §, 510. § (2) bek.

⁵³ Be. 504. § (1) bek. a) pont, 507. §

⁵⁴ Be. 495. § (1)–(2) bek., 497. § (3) bek.

maga vádjával – ennek korlátja legfeljebb az ügyész fellépése, a vádképviselő átvétele lehet.

Ez a fegyveregyenlőség azonban tulajdonképpen nem is a sértett magánvádlói pozíciója és a terhelti jogállás között áll fenn. A magánvádló vádképviselői joga az önálló viszonyvádló vádképviselői jogával egyenlő, mindkettejük saját cselekménye tekintetében; míg a magánvádló terhelti jogai a viszonyvádló terhelti jogaival egyenlők, méghozzá egymás cselekményeinek vonatkozásában.

Záró gondolatok

Kiemelve végül a fegyveregyenlőségről tett leglényegibb megállapításokat, elsőként rögzíthető, hogy a vád és védelem viszonyában a fegyveregyenlőség elvét a jogelmélet vezeti le a büntetőeljárás alapvető szabályaiból. Ugyanakkor e törvényi rendelkezésekben valójában a védelmi oldal kezébe adott pajzsokat, a vád és a védelem arcvonalai közé felhúzott falakat, őrtornyokat kell látnunk.

A büntetőeljárás bíróságon kívüli szakaszában a vád oldaláról a törvényi keretek közé szorított, legális és legitim kényszer mint fegyver áll szemben a védelem oldalán található, a védekezést szolgáló garanciákkal, mentességekkel, pajzsokkal, amelyek mellé nem járul legális és legitim kényszer. Erre tekintettel – az egyik oldal vonatkozásában – fegyverekről sem, azok egyenlőségéről pedig végképp nem beszélhetünk.

A bírói szakban a vád és a védelem egyes (indítványozási, észrevételezési, részben a kérdezési, a jogorvoslati) jogosítványai jószerével egyenlőnek tekinthetők, ami egyfajta korlátozott ügyfélegyenlőségként írható le; azonban a teljesen kötött eljárási pozíciók, a váddal rendelkezés, vádhoz kötöttség és vádkimerítés összefüggő rendszere alapján – minthogy az eljárás továbbra sem a vádló és a védelem között, hanem a vádlott ellen folyik – nem beszélhetünk valódi fegyveregyenlőségről.

A közvád és védelem viszonyán kívül a fegyveregyenlőség vizsgálható a büntetőeljárásban megjelenő

egyéb érdekkonfliktusok mentén is, ahol egymással ellentétes érdekeltségű eljárási szereplőket, ellentétes pozíciókat találunk. Ez a vizsgálódás azonban végső soron a sértetti vádképviselőt kivételesnek mondható alakzataihoz vezet el, amelyek közül is leginkább az önálló viszonyvád esetén merülhet fel. Ez a fegyveregyenlőség azonban nem a vád–védelem viszonyában, hanem magánvád és viszonyvád, illetve védelem és védelem egyező jogai között állhat fenn.

Mindezeket figyelembe véve úgy vélem, a büntetőeljárásban a vád és védelem viszonylatában egyértelmű fegyverfölény mutatkozik a közvádó oldalon, a terhelt valóban halmozottan hátrányos helyzetben van. Ez azonban – a bűnüldözési, igazságszolgáltatási célokra figyelemmel – helyes és alapvető jellemzője kell legyen a büntetőeljárásnak. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a terheltet teljesen ki kellene szolgáltatni a közvádó hatalmának. Az önkényes közhatalom-gyakorlásnak ugyanis egyértelmű korlátot szabnak a Be. konkrét rendelkezéseiben is kidolgozott, de az Alaptörvényben és nemzetközi jogi jogforrásokban is megjelenő egyéb elvek, mint az eljárási szerepek elkülönülése, a törvényesség elve, a tisztességes eljárás követelménye, a védelem joga és a tágabb értelemben vett bizonyítási teher – egyfajta garanciális zárkőként az *in dubio pro reo* elvével.

Ezekhez az elvekhez és garanciákhoz képest a fegyveregyenlőség – egyébként is látszólagos, bár kétségkívül hangzatos – elve véleményem szerint nem hordoz olyan valós többlettartalmat, ami ne lenne biztosítható és biztosított a felsorolt további alapelvek jogalkotói és jogalkalmazói érvényre juttatásával. Ezek alapján nem mondhatjuk, hogy a fegyveregyenlőség elhagyása jellegében változtatná meg a büntetőeljárást.

Ennek konzekvenciáit pedig kellő bátorsággal – akár a várhatóan hatályba lépő új büntetőeljárási törvény elméleti magyarázataiban – a jogelmélet is fontolóra vehetné azzal, hogy ki meri mondani, vád és védelem között – különösen közvád esetén – nincs és nem is várható el fegyveregyenlőség; akkor sem, ha ez a jogtudományi hagyományoktól eltérő megközelítésnek látszik. ■

DR. LENCSE BALÁZS*

Specifikus védelmi szükséglet, avagy különleges bánásmód az uniós normáktól az új büntetőeljárás kódexig

1. Bevezetés

A sértetti jogok nemzetközi és uniós téren megindult fejlődésében egyre nagyobb hangsúly került a sértettek speciális körének, a kiskorúak fokozatos védelmére vonatkozó szabályok kialakítására. Ezen életkori csoport alapján privilegizált sértetti kör mellett a jogalkotó a védett kategóriát kiterjesztette a tőlük eltérő tulajdonságaik alapján sérülékeny csoportba tartozó sértettekre is.

A téma aktualitását mi sem mutatja jobban, mint hogy a Gyermekek jogairól szóló Egyezmény, az Európa Tanács Lanzarote egyezménye és Miniszteri Bizottságának iránymutatása, valamint az Európai Unió áldozatvédelmi irányelve nyomán a gyermekközpontú igazságszolgáltatással összefüggő speciális szabályok ma már olyannyira szerves részét képezik hazánk joganyagának, hogy mindez az új büntetőeljárás kódex főbb szabályozási elveinek egyike lett.

A tanulmány célja, hogy egy vázlatot adjon a különleges bánásmódot igénylő sértetti kategóriáról az uniós áldozatvédelmi rendelkezéseinek rövid ismertetésével kezdve, a korábban hatályos büntetőeljárás törvény implementált szabályainak bemutatásán át, egészen a szupranacionális törekvések új eljárási kódexben történt továbbfejlesztéséig. A dolgozat a teljesség igénye nélkül egy összevetést is kíván nyújtani a téma büntető eljárásjogi rendelkezéseinek változása tekintetében.

2. Az Európai Unió áldozatvédelmi törekvéseinek legfőbb állomásai¹

A sértetti érdekek erősítésének kiemelt fontosságú színtere a jogalkotás. Az Európai Unióban a kétezres évek előtt indult el a sértettel kapcsolatos kérdések közösségi rendezése, melyet elsődlegesen a személyek szabad mozgása, így a más tagállamban való sértetté válás fokozódó veszélye idézett elő. Felismerték, hogy uniós szinten kell azokat a szabályokat megalkotni, melyek a más tagállamban sértetté váló személyek jogait egy szintre emelik az adott állam polgáraival². Általánosságban az uniós elvárása nem a normák szó szerinti átültetése volt, hanem hogy a jogszabályok tiszta jogi helyzet megteremtése útján biztosítsák a követelmények implementálását³.

Az uniós intézkedéseinek tételes ismertetésétől eltekintve leginkább két állomást kívánok kiemelni. Az egyik ilyen mérföldkő az Európai Unió Tanácsa által 2001. március 15. napján elfogadott „a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról” szóló 2001/220/IB keretha-

¹ Felhasználva: Lencse Balázs: *A büntetőeljárás törvény egyes sértettekkel vonatkozó rendelkezéseinek módosítása az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének tükrében*; Büntetőjogi Szemle, V. évfolyam, 2016/1–2. szám, szerk.: Dr. Gál István László; HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016., 50–61.

² Róth Erika: *A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében*, Miskolci Jogi Szemle, VI. évfolyam, Különszám, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2011, 153–154.

³ Róth Erika: *Áldozati jogok az EU-ban – elvárások és tények*, Ügyészek Lapja, XI. évfolyam, 6. szám, 2004, 67–68.

* bírósági titkár, Debreceni Ítéltábla, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola hallgatója

tározat⁴ (továbbiakban: Kerethatározat) volt, melynek célkitűzései között a bűncselekmények áldozatai részére való megfelelő tájékoztatás, támogatás, védelem, és a büntetőeljárásokban való részvétel biztosítása szerepelt. A Kerethatározat volt az első olyan jelentős jogi dokumentum, amely már ún. kemény jogi eszköz útján törekedett a sértettek büntetőeljárásai helyzetére vonatkozó szabályok egységesítésére⁵.

Ezt követően az EU Tanácsa által 2011. június 10. napján elfogadott állásfoglalás, az ún. Budapest Ütemterv⁶ tekinthető kiemelkedőnek, melyben kijelentették, hogy uniós szinten kell fellépni a bűncselekmények áldozatai jogainak megerősítése, valamint fokozott támogatásuk és védelmük érdekében. Ennek megfelelően felül kellett vizsgálni, és ki kellett egészíteni a Kerethatározatot, amelynek eredménye az Európai Parlament és a Tanács által 2012. október 25. napján megalkotott 2012/29/EU irányelvben⁷ (továbbiakban: Irányelv) öltött testet.

Az Országgyűlés a 2015. október 6-i ülésnapján fogadta el a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi CLI. törvényt. E törvény 2015. november 1. napján lépett hatályba, eleget téve a tagállamok átültetési kötelezettségének határidejéről szóló rendelkezésnek.

Áldozatvédelmi irányelv szabályozási szintjei, a specifikus védelmi szükséglettel rendelkező áldozatok oltalma

A tagállamok által alkalmazandó intézkedések célja, hogy megvédjék az áldozatokat és családtagjaikat a másodlagos és ismételt áldozattá válással, a megfélemlítéssel és a megtorlással szemben.

Az Irányelv *általánosságban* is tartalmazott előírásokat a bűncselekmények áldozatainak védelmét illetően⁸. Előírta, hogy az áldozat (családtagjai) a terhelttel az eljárási cselekmény helyszínén – ha azt a bizonyítási eljárás nem követeli meg – *ne kerülhessen kapcsolatba*. Emellett azt is tartalmazta, miszerint a

nyomozás során úgy kell eljárni, hogy az áldozatot a feljelentés megtételét követően indokolatlan késedelem nélkül kihallgassák, és ezek számát *a minimális mértékűre* csökkentsék.

Az Irányelv – felismerve, hogy az áldozati körön belül is differenciálni kell – különös rendelkezéseket fogalmazott meg *az ún. specifikus szükségletekkel rendelkező áldozatok védelme* érdekében. Előírta a tagállamok számára olyan rendelkezések megalkotását, amelyek lehetővé teszik, hogy megfelelő időben *egyéni értékelés készüljön* az áldozatok specifikus védelmi szükségleteinek meghatározása céljából. Ennek során figyelembe kell venni az áldozat személyes jellemzőit, a bűncselekmény típusát, természetét, valamint a bűncselekmény körülményeit. Fontos, hogy *a gyermek áldozatok*⁹ vonatkozásában a specifikus védelmi szükségletek meglétét vélelmezni kell.

A nyomozás során – egyebek mellett – biztosítani kell, hogy *a gyermek áldozat valamennyi kihallgatását bizonyítékként felhasználható audiovizuális eszközzel rögzítsék*, valamint a kihallgatásukat *kiképzett szakemberek* útján vagy az ő segítségükkel, *erre a célra ki (vagy át-) alakított helyiségben* elvégezzék el. Az áldozat valamennyi kihallgatását – amennyiben ez nem ellentétes az eljárás hatékonyságával – *ugyanannak a személynek* kell foganatosítani, sőt bizonyos bűncselekmények esetén¹⁰ az áldozat kérelmére *vele azonos nemű személynek* kell a kihallgatását elvégeznie, feltéve, ha ez a nyomozást nem veszélyezteti.¹¹

A bíróság előtti eljárásban olyan intézkedések útján kell a tárgyalást lefolytatni, melynek célja az áldozat és az elkövető közötti *vizuális kapcsolat elkerülése*, avagy a cél érdekében a tárgyalás egészéről a *nyilvánosság kizárása*.

2013/C-378/02. számú bizottsági ajánlás

Az Európai Bizottság 2013. november 27. napján ajánlást fogadott el a büntetőeljárás során gyanúsított és vádolt kiszolgáltató személyekre vonatkozó eljárási biztosítékokról. Az ajánlás ösztönző rendelkezések révén törekedett felhívni a tagállamok figyelmét az olyan terheltre, aki életkora, szellemi vagy fizikai állapota, illetve súlyos érzékszervi fogyatékosága, elmebetegsége vagy kognitív zavara folytán nem képes megérteni a büntetőeljárást, ezáltal képtelen abban hatékonyan részt venni. Az ilyen kiszolgáltatót személyeket az eljáró hatóságnak haladéktalanul azonosítani kell, orvosi vizsgálat és szakvélemény alapján. Az ajánlás előírta, hogy a kiszolgáltatót személyek kihallgatását a nyomozási szakaszban audiovizuális eszközzel rögzíteni kell, valamint külön rendelkezéseket tartalmazott a tájékoztatáshoz való jog, az ügyvédi és

⁴ Az Európai Unió Hivatalos Lapja (továbbiakban: HL) L 082, 22/03/2001, 0001 – 0004 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32001F0220> (2015. 12. 21-i letöltés)

⁵ Megjegyzendő, hogy a Kerethatározat elfogadását megelőzően is számos ún. soft law kategóriájába tartozó jogi dokumentum is foglalkozott a sértett helyzetével. (Róth Erika [2011] *i. m.* 158.)

⁶ HL C 187., 2011.6.28., 1. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/hu/11/st11/st11108.hu11.pdf> (2015. 12. 21-i letöltés)

Schweighardt Zsanett: *Az áldozatvédelem európai mérőföldkövei – különös tekintettel a 2011. évi budapesti ütemtervre*, Jogi tanulmányok, 16. évfolyam, 2. kötet 2012, 79–92. http://epa.oszk.hu/02600/02687/00005/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2012_02_079-092.pdf (2015. 12. 21-i letöltés)

⁷ HL L 315., 2012.11.14., 57–73. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32012L0029> (2015. 12. 21-i letöltés)

⁸ Irányelv 18–21. cikkek

⁹ Irányelv 2. cikk (1) bekezdés c) pontja alapján „gyermek”: minden 18. életévét be nem töltött személy.

¹⁰ Irányelv 23. cikk (2) bekezdés d) pontja alapján ilyen a szexuális erőszak, a nemi alapú erőszak és a hozzátartozók közötti erőszak.

¹¹ Ez a rendelkezés nem vonatkozott arra az esetre, ha az eljárási cselekményt az ügyész vagy a bíró végzi.

orvosi segítség igénybevétele, a szabadságelvonás, és a magánélet védelme tekintetében is. A bizottsági ajánlásról a későbbiekben még részletesen lesz szó.

3. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosítása¹²

A jogalkotó az Irányelv tekintetében fennálló implementálási kötelezettség teljesítése érdekében a korábbi büntetőeljárás törvénybe beiktatta „A sértettekre vonatkozó különös rendelkezések” alcímet. Az Irányelv általános áldozatvédelmi rendelkezéseinek való megfelelést volt hivatott szolgálni a Be. 62/B. §-a, míg a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok védelmére emelte be a Be. 62/C. §-át. A korábbi eljárási kódexben egyébként több helyen is találkozunk az átültetés során bekerült további új rendelkezésekkel.

A Be. 62/B. §-a elvárás szintjén fogalmazza meg a hatóságokkal szemben, miszerint törekedni kell az eljárásuk előkészítése és végrehajtása során arra, hogy a saját eszközeikkel minimalizálják a sértett és a terhelt találkozási esélyét, valamint kerüljék a kötelező együttes jelenlétükkel járó bizonyítási cselekmények indokolatlan megismétlését. A találkozás esélyét a nyomozást végző hatóság – a módosítás indokolásával egyetértve – leginkább azzal csökkentheti, ha a sértettet és a terheltet eltérő időpontra, avagy más helyiségbe idézi, illetve használja az ún. különleges meghallgató szobát. Érdemes továbbá az elkerülhetetlen szembesítést úgy megszervezni, hogy a sértett és a terhelt csak és kizárólag a szoros értelemben vett bizonyítási eljárás során legyen egyszerre, egy helyen jelen.

A bírósági tárgyalás alkalmával is törekedni kell arra, hogy a bíróság épületében a tárgyalást megelőzően, avagy annak szüneteiben a sértett a vádlottól elkülönült helyen várakozhasson. Kötelezően alkalmazandó előírás erre vonatkozóan nincs, melynek nyilvánvalóan az az oka, hogy hazánkban is sok olyan bírósági épület van, ahol ennek megvalósítására egyszerűen nincs technikai lehetőség¹³. Ennek ellenére egyre nagyobb számban állnak már ma is rendelkezésre olyan helyiségek a bíróságokon, amelyeket kifejezetten a tanúk védelme érdekében létesítettek (ún. tanúszoba). Emellett vannak olyan bíróságok is, ahol a sértettek (tanúk) elkülönült folyosón várakozhatnak. Amennyiben pedig a terheltet a büntetés-végrehajtási

intézetből idézik, akkor a sértettől eltérő útvonalon is megtörténhet a tárgyalóterembe való bekísérése.

A hatóságok felé megfogalmazott további elvárás volt a kihallgatások számának minimalizálása, melyet leginkább a mindenre kiterjedő felkészüléssel, így az ügy alapos ismeretével, a kihallgatás megfelelő előkészítésével, de általában az egész bizonyítási eljárás részletes megtervezésével, a kihallgatás eljárási szabályainak maradéktalan betartásával, valamint a releváns adatok hiteles rögzítésével lehet elérni.

A specifikus védelmi szükséglettel rendelkező áldozatok oltalmára vonatkozó szabályokat többnyire a Be. 62/C. §-ába rögzítette a jogalkotó, létrehozva a sértettekhez képest is további sajátos szükségletekkel rendelkező ún. különleges bánásmódot igénylő sértettek körét. A besorolhatóságot illetően a módosítás lényegében az Irányelvvel egyező szempontrendszer vezetett be. Az értékelésnél két tényező, a sértetthez vonatkozó szubjektív és a bűncselekménnyel kapcsolatos objektív adat a meghatározó. Az Irányelvvel ellentétben a korábbi Be. még példalózó jelleggel sem sorolta fel az ezt megalapozó körülményeket, hanem annak sokrétűsége miatt az eljáró hatóságra bízta, hogy mely jellemzők alapján állapítja meg a különleges bánásmódot igényének fennállását.

Szubjektív okokként jöhet számításba a sértett:

- életkora (tizennyolc éven aluli vagy időskorú)¹⁴,
- neme,
- bőrszíne,
- faji, etnikai, vallási hovatartozása,
- politikai meggyőződés,
- szexuális irányultsága,
- szellemi, testi fogyatékosága (hallássérült, siketvak, vak, beszédképtelen, kóros elmeállapot),
- a terhelthez fűződő hozzátartozói vagy egyéb függőségi viszonya, illetve
- társadalmi, vagyoni helyzete.

Például szolgálhat még az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény 8. §-ában foglalt közvetlen hátrányos megkülönböztetés formái, a Btk. különös rész egyes bűncselekményeinek minősített esetei, avagy az 56. számú Büntető Kollégiumi véleményben foglalt egyes súlyosító körülmények.

Objektív okok közé a Btk. különös részében foglalt azon – jobbra erőszakkal elkövetett – törvényi tényállások sorolhatók, melyek különösen a sértett testi épsége, szabadsága, avagy vagyona ellen irányulnak.

A törvénymódosítás a különleges bánásmódot igénylő sértettek részére nem írt elő többletjogosultságokat, hanem az eljáró hatóságok felé állapított meg többletkötelezettségeket, melyek többsége az Irányelv

¹² Felhasználva: Lencse Balázs József: *Kiléphet-e a sértett az első számú tanúvá lefokozotti szerepéből? Gondolatok a különleges bánásmód igényéről*, Profectus in Litteris VIII., Előadások a 13. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián, 2016. május 27., szerk.: P. Szabó Béla, Szemesi Sándor; Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2016, 205-213.

¹³ Megjegyzendő, hogy ezt az Irányelv is számításba vette, amikor kizárólag az új bírósági épületekben kívánta meg ennek teljesítését.

¹⁴ Az Irányelvvel egyezően a büntetőeljárás megindításakor a tizennyolcadik életévét még be nem töltött sértettet minden további értékelés nélkül – törvényi vélelem alapján – különleges bánásmódot igénylő sértettnek kellett tekinteni. A jogszabályból következik, hogy a sértettet akkor is e speciális védelemben kellett részesíteni, hogy az eljárás későbbi szakaszában már az említett életkort betöltötte.

„gyermek áldozat” védelmére előírt elveit volt hivatott implementálni.

A legelső követelmény volt, hogy a nyomozás során *folymatosan vizsgálni kell* a sértett ilyen speciális minőségét, de meglátásom szerint a nyomozás feletti felügyeletet gyakorló ügyésznek is kötelessége jelezni a rendőrség felé, ha ennek megállapíthatóságát észleli.

Jelentős változás volt a korábbiakhoz képest, hogy a tizennegyedik életévüket be nem töltött tanúk kihallgatásának *kép- vagy hangfelvétel, illetve egyéb berendezéssel való rögzítése* a nyomozás során kötelezővé vált. Ennek jelentősége abban keresendő, hogy e sértettek meghallgatása alkalmával olyan fontos bizonyítékok keletkezhetnek, melyeknek az eljárási szabályok tényleges betartásával történő hiteles rögzítése kiemelt követelmény. A módosítás a bírósági szakaszra nem terjesztette ki e kötelezettséget, bár ennek lehetősége továbbra sem volt kizárt. Ugyanakkor biztosítékot jelenthetett az ilyen sértettek kihallgatására vonatkozó, sok esetben a jogalkalmazónak is nehézségeket okozó speciális rendelkezések helyes alkalmazása¹⁵. Nem lehet azonban elmenni amellett, miszerint az Irányelv az eljárási törvényünknel tágabb körben, valamennyi tizennyolcadik életévüket be nem töltött sértett (gyermek áldozat) vonatkozásában kívánta meg a kihallgatásuk e módon történő rögzítését. Meglátásom szerint az eltérés oka a fogalmak közötti azonoság hiányára volt vezethető vissza, és emiatt döntött a jogalkotó egy differenciált, a fokozatosságra épülő szabályozás mellett.

Érdemes említést tenni a speciális sértett és a kihallgató személye közötti *nemi azonosság tekintetében megfogalmazott fokozott elvárásról*. Ennek feltételei azzal a lényeges különbséggel egyeztek meg az Irányelvben foglaltakkal, mely szerint a régi Be. nem kívánta meg a hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni bűncselekmény erőszakos jellegét, így azt nem korlátozta kizárólag a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. év C. törvény (továbbiakban: Btk.) 459. § (1) bekezdés 26. pontjára. Ezzel nem estek ki a körből a gyakrabban előforduló bűncselekmények (kiskorú veszélyeztetése, zaklatás). E szabályok alkalmazása azonban a feltételek teljesülése esetén sem járhatott a nyomozás érdekeinek a sérelmével, mely álláspontom szerint is helyénvaló volt. Nem függhet ugyanis egy különleges bánásmódot igénylő sértett késedelmet nem tűrő kihallgatásának foganatosítása a nyomozó hatóság éppen aktuális nemi összetételétől. Ennek ellenére egyes – különösen a nemi erkölcs elleni – bűncselekmények esetén fokozott szükség mutatkozna arra, hogy a speciális sértett kihallgatását jártas, és vele azonos nemű nyomozó foganatosítsa¹⁶. Fontos kiemelni végül, hogy sem a nyomozási bíróra, sem a

tanács elnökére (egyesbíróra) nem vonatkoztak ezek a rendelkezések.

A régi Be. az említettek mellett számos olyan *elvárást* fogalmazott meg az eljáró hatósággal szemben, melyek a sértett személyére specializált eljárást voltak hivatottak biztosítani. E körbe lehetett sorolni például, hogy:

- a nyomozó hatóság a sértettet soron kívüli hallgassa ki tanúként, avagy adott esetben a feljelentő tanúkénti kihallgatását mellőzze;
- alkalmazzák a nyomozási bíró általi bizonyítás felvételét, melynek során használják a gyermek-meghallgató helyiséget;
- a bíró éljen a nyilvánosság kizárásával, a sértettet a vádlott távollétében hallgassa ki, tilalmazott kérdések esetén a feleletet tiltsa meg, engedélyezze az írásbeli vallomástételt, avagy a vallomását felolvasás útján tegye a bizonyítás anyagává¹⁷.

Ki kell emelni, hogy az irányelvtől eltérően a korábban hatályos Be. a kihallgatás esetére nem írta elő sem az erre kiképzett szakemberek igénybevitelét, sem pedig a kihallgató személyének folyamatos azonosságát.

4. Intermezzo, az új Be. kodifikációjának előkészítése¹⁸

Az új büntetőeljárás törvény kodifikációjának irányelvei között kiemelten jelennek meg a sértetti érdekek, és az ún. sérülékeny csoportba tartozók hatékonyabb védelmét célzó törekvések. Ez utóbbi kategória nagy hasonlóságot mutat a korábbi Be. említett módosításával beiktatott különleges bánásmódot igénylő sértettek csoportjával.¹⁹

A kodifikáció során elsődlegesen a sérülékeny csoport (vulnerable group) fogalma kapcsán kellett állást foglalni. Itt érdemes újra említést tenni a korábban már vázolt európai bizottsági ajánlásról²⁰, melyet felhasználva a következő tartalmi elemeket határozták meg:

- a sérülékenység/kiszolgáltatottság az adott büntetőeljárás során belül értelmezhető

¹⁷ Kétségtelen, hogy e vonatkozásban sérülhet a közvetlenség elve, mint ahogyan arra Hati Csilla is utal írásában. (Hati Csilla: *Egy eltűnt alapeln, a közvetlenség a büntetőeljárásban*, In: Elek Balázs–Miskolczi Barna (szerk.), Úton a bírói meggyőződés felé, Printart-Press, 2015, 165.

¹⁸ A kodifikációban részt vett Dr. habil Elek Balázs, a Debreceni Ítéltábla büntető kollégiumvezetője által megosztott tapasztalatok felhasználásával készült

¹⁹ Miskolczi Barna: *Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei*, In: Elek Balázs – Miskolczi Barna (szerk.), Úton a bírói meggyőződés felé, Printart-Press, 2015, 34.

²⁰ Európai Bizottság 2013/C 378/02 számú ajánlása (2013. november 27.) http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2013.378.01.0008.01.HUN&toc=OJ:C:2013:378:TOC (letöltési idő: 2017. október 17.)

¹⁵ Bővebben: Elek Balázs: *Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, LIX. évfolyam, 3. szám, 2011, 102–103., 68. számú Büntető Kollégiumi vélemény

¹⁶ Bíró Gyula: *Kriminológia*, Debreceni Egyetem ÁJK, Lícium-ART Könyvkiadó Kft., Debrecen, 2015, 289.

- a megértés, továbbá a büntetőeljárás joggyakorlás és kötelezettség-teljesítés akadályai áll összefüggésben;
- amely akadályok az eljárásban részt vevő személy életkorából, szellemi vagy fizikai állapotából, fogyatékosságából, továbbá az eljárás tárgyát képező cselekmény jellegéből és körülményeiből, így az eljárásban részt vevő személynek az eljárással érintett más személyhez fűződő viszonyából fakadnak azzal, hogy
- ezen akadályok az eljárásban részt vevő személy büntetőeljárásban való hatékony részvételét megnehezítik vagy kizárják.

A kodifikáció során felállítottak olyan csomópontokat, melyek szerint szükséges megalkotni az ilyen személyekre irányadó külön rendelkezéseket:

- a) diszkrimináció tilalma;
- b) egyéni értékelés szempontjai és a vélelem esetei;
- c) speciális tájékoztatás;
- d) szenzitív adatok védelme;
- e) többletvédelem az eljárási cselekmények során,
- f) jog a visszautasításhoz.

Rögzítették, hogy a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság hivatalból vizsgálja, hogy a sértett sérülékeny csoportba tartozik-e.

A büntetőeljárásban részt vevő személy sérülékeny csoportba tartozik, és különleges bánásmódot igényel, ha személyes jellemzői – különösen

- a) életkora;
- b) szellemi vagy fizikai állapota;
- c) fogyatékossága;
- d) az eljárás tárgyát képező cselekmény jellege és körülményei, így a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya – a megértés, továbbá az e törvényben meghatározott jogok gyakorlásának vagy kötelezettségek teljesítésének olyan akadályát képezik, amely a büntetőeljárásban való hatékony részvételét megnehezíti vagy kizárja.

A büntetőeljárásban résztvevő személy – vélelem alapján – sérülékeny csoportba tartozik,

- a) ha a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, vagy
- b) ellenkező bizonyításáig a súlyos lelki, szellemi, fizikai vagy érzékszervi fogyatékossága, elmebetegsége vagy kognitív zavara esetén.

A kodifikációs munka az említett szempontrendszernek megfelelően tartalmazta a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedéseket, mint ahogyan a visszautasításra, a különleges bánásmód részleges korlátozására és felülvizsgálatára vonatkozó szabályokat is.

5. Különleges bánásmód biztosítása az új büntetőeljárás törvényben

Az Országgyűlés 2017. június 13-i ülésnapján elfogadta, és a Köztársasági Elnök 2017. június 26. napján kihirdette a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényt (továbbiakban: új Be.), amely 2018. július 01. napjával lépett hatályba. A törvényről alapvetően elmondható, hogy kiemelten kezeli a bűncselekmények sértettjeinek védelmét.²¹ Számos már korábban meglévő eljárási rendelkezés visszaköszön a tanulmány megírásakor már hatályba lépett jogszabályban, de mindezek továbbfejlesztése is megjelenik benne, mely igazolja, hogy a jogalkotó valóban különös figyelmet kívánt szentelni a részletszabályok megalkotására.

Az új Be. külön részt szentelt – XIV. Fejezet Különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban – e speciális személyi kör védelmére.

A különleges bánásmód megállapítása

Alanyai:

- c) sértett²²,
- d) tanú²³,
- e) terhelt.²⁴

Továbbra is onnan kell kiindulni, hogy különleges bánásmódban csak természetes személyt lehet részesíteni. A korábban hatályos Be.-hez képes az új kódex immáron már nem szükségszerűen kapcsolja a különleges bánásmód biztosítását a bűncselekmény sértettjéhez, hanem azt a tanú, de kifejezetten egyes különleges bánásmód körében szabályozott intézkedések vonatkozásában a büntetőeljárás terheltje esetében is lehetővé teszi.²⁵ Meg kell jegyezni, hogy tiltó jogszabályi rendelkezés hiányában igény esetén az eljáró hatóság a törvényben meghatározott alanyi körön kívül is alkalmazhat kíméleti rendelkezéseket.

*Megalapozó körülmények:*²⁶

- a) személyes jellemzői különösen az érintett személy életkora, szellemi, fizikai, egészségi állapota,
- b) az eljárás tárgyát képező bűncselekmény

²¹ A törvény preambuluma szerint: „az Országgyűlés (...) különös hangsúlyt fektetve a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére (...) a következő törvényt alkotja meg: (...)”

²² Új Be. 50. § A sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette.

²³ Új Be. 168. § (1) Tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet.

²⁴ Új Be. 96. §

²⁵ Új Be. 85. § (1) bekezdés

²⁶ Új Be. 81. § (1)–(2) bekezdés

jellege – különösen, ha kirívóan erőszakos –, illetve körülményei – különösen az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya – alapján

- a megértésben, a megértetésben,
- az e törvényben meghatározott jogok gyakorlásában vagy kötelezettségek teljesítésében, vagy
- a büntetőeljárásban való hatékony részvételben akadályozott.

Amennyiben *terheltről* beszélünk, akkor a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedéseket *megalaphozhatja*, ha

- a) a tizennyolcadik életévét nem töltötte be,
- b) a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben²⁷ (továbbiakban: Fot.) meghatározott fogyatékos személy, vagy ilyennek minősülhet, vagy
- c) a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonyára tekintettel az indokolt.²⁸

Elsőre is szembeűnő, hogy a régi Be. szabályaihoz képest konkrétabb és differenciáltabb rendelkezést tartalmaz a hatályos kódexünk. A kritériumrendszer sok tekintetben mutat egyezőséget a kodifikációs munkában foglaltakkal, mely egyúttal azt is jelenti, hogy a szempontrendszer az uniós normák feltételeit tekintette alapvetésnek.

Kiemelt fontosságú, hogy az alanyi körbe tartozó személyek valóban megértsék az érintettségükkel folyó eljárási cselekményeket, mint ahogyan legalább ilyen relevanciával bír az is, hogy az eljáró hatóság felé is meg tudják értetni magukat. Esetükben a büntetőeljárásban történő hatékony részvétel záloga az egyéni értékelés alapján, személyre szabottan adott tájékoztatás eljárási jogaikról és kötelezettségeikről.²⁹ Mindez vonatkozik a terheltekre is, amelyet egyértelműen a korábban említett bizottsági ajánlás nyomán rögzítették új Be.-ben.

A különleges bánásmód megállapítása történhet *hivatalból* (a vizsgálatra hivatalból köteles a hatóság), és az érintett *indítványára*.

A speciális rendelkezések alkalmazása (megállapítása) *nem követel határozati formát*, mivel a döntés önmagában a kímélő intézkedések foganatosításában jelenik meg. A sértett erre irányuló indítványát a hatóság azonban *határozattal* köteles elutasítani, amely szemben *panasz*nak (fellebbezésnek) van helye³⁰.

²⁷ 1998. évi XXVI. törvény 4. § a) pontja alapján *fogyatékos személy*: az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen kombinációjával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.

²⁸ Új Be. 96. § (1) bekezdés

²⁹ Lásd bővebben: Lencse Balázs: *Gondolatok a sértett büntetőüggyel kapcsolatos tájékoztatáshoz való jogának hazai szabályairól*; Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2016. november 17., Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiválasztása, szerk.: Prof. Dr. Szabó Miklós, Miskolc, 2016., 169–173.

³⁰ Új Be. 369. §, 579. § (2) bekezdés

Tanú indítványának elutasításáról nem kell határozatot hozni, de a nyomozó hatóság köteles erről az ügyészséget haladéktalanul tájékoztatni, amely – jogszabálysértés esetén – elrendelheti a különleges bánásmód megállapítását.³¹ A sértett indítványának elutasításra előreláthatólag csak szélsőséges esetekben kerülhet sor, figyelemmel arra, hogy a sértettek többnyire az *ex lege* amúgy is különleges bánásmódot igénylő sértetti körbe fognak tartozni.

Ahogy utaltam már rá, a korábbiakhoz képest differenciáltabb szabályozást vezet be az új Be., amelyre a jogalkalmazásnak fel kell készülnie. Általánosságban megállapítható, hogy a különleges bánásmód megállapítása, és a szükséges intézkedések alkalmazása *egyéni értékelés* alapján történik, ez esetben a hatóságoknak nagy a mérlegelési lehetősége, melynek alapja és feltétele is a hatóság és a sértett (tanú) közötti szoros együttműködés. Az egyéni értékelés részletesebb szabályait az egyes büntetőeljárási cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról szóló 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet tartalmazza³², amely – egyebek mellett – előírja, hogy a nyomozó hatóság az egyéni értékelést a rendelet mellékletét képező adatlap felhasználásával végzi.³³

Kiemelést érdemel, hogy a megállapítás és a kíméleti intézkedések alkalmazása – a törvény kifejezetten tiltó rendelkezésének hiányában – az érintetti körön kívül is lehetséges.

A különleges bánásmód biztosításnak továbbra is van kötelező köre, melyet az új eljárási törvény – a korábbiakhoz képest – kiterjeszt. Ezekben az esetekben a hatóságnak már nincs mérlegelési lehetősége, ugyanis külön döntés nélkül – *törvényi vélelem alapján* – különleges bánásmódot igénylő személynek kell tekintetni:³⁴

- a) a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt;
- b) a Fot.-ban meghatározott fogyatékos személyt, és azt is, aki ilyennek minősülhet, valamint
- c) a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettjét³⁵.

A korábban hatályos rendelkezések szerint csak azt a sértettet kellett törvény erejénél fogva különleges bánásmódot igénylőnek tekinteni, aki a büntetőeljárás megindításakor a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. Ehhez képest az új Be. emellett, hogy szélesítette a személyi kört, az életkoron alapuló vélelmet kizárólag az *aktuális életkorra szűkítette*, amely a büntetőeljárás megindításának, illetve a későbbiek során pedig az eljárási cselekmény időpontjára irány-

³¹ Új Be. 81. § (3) bekezdés c) pont, (5) bekezdés c) pont, (6)–(7) bekezdés

³² IM rendelet 7–9. §-ai

³³ IM rendelet 9. § (4) bekezdés

³⁴ Új Be. 82. §

³⁵ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény XIX. Fejezet 196–205. §

adó. Eszerint előfordulhat, hogy a nyomozás elrendelésekor a sértett még a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, így a kezdeti nyomozási cselekményeket – tanúkihallgatását – a kíméleti rendelkezések kötelező alkalmazása mellett folytatta le a nyomozó hatóság, ugyanakkor a nyomozás előrehaladtával – az említett életkort betöltve – már nincs törvényi kötelezettség a különleges bánásmód tekintetében szóba jöhető intézkedésekre. Érdemes megjegyezni, hogy a hatóság eme életkor betöltését követően továbbra is alkalmazhat kíméleti intézkedéseket.

Külön ki kell emelni, hogy az új Be. – a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény kivételével – nem kizárólag a sértett esetén állít fel törvényi védelmet, hanem – az általános szabályokra visszautalva – vonatkozik ez az eljárásban tanúként részt vevő személyre is.

A különleges bánásmód megállapítását, avagy egyes intézkedések alkalmazását – megfelelő tájékoztatást követően – az érintett bármikor *visszautasíthatja*, ezzel is fokozottan tiszteletben tartva az egyén önrendelkezési jogát. A törvény alapján kötelezően alkalmazandó kíméleti rendelkezéseket azonban visszautasítani nem lehet.³⁶ A visszautasításhoz való jog az unió már említett áldozatvédelmi irányelvében jelent meg, mely szerint az is az egyéni értékelés körébe tartozik, ha a sértett nem kívánja igénybe venni a különleges intézkedéseket.³⁷ Az új kódex e rendelkezése mindenképpen előrelépés és újdonság a régi Be.-vel szemben, amely a sértett eme jogát – implementációs kötelezettség ellenére – még korábban nem nevesítette.³⁸

A bármely különleges bánásmódot igénylő személy esetén alkalmazható intézkedéseket alapvetően két csoportba lehet sorolni:

- jogérvényesítést, kíméletet célzó eszközök³⁹ és
- védelmi eszközök⁴⁰.

A kíméleti eszközök célja nem az eljárás érdemi befolyásolása, hanem a hatóság részéről kíván meg több-letkötelezettséget, megfelelő körülményt. Ezen eszközök szabadabban alkalmazhatók, rendszerük nem tekinthető zártnak.

A védelmi eszközök más eljárási résztvevő jogkorlátozásával járhatnak élet, testi épség, személyes szabadság veszélyeztetése esetén, illetve annak érdekében, hogy az érintett törvényes jogait és kötelezettségeit megfélemlítés nélkül és befolyásmentesen gyakorolhassa, illetve teljesíthesse. Alkalmazásuk törvényi feltételhez kötött, így kötöttebb a kíméleti eszközöknél.

Jelen tanulmány nem vállalkozik az általános intéz-

kedések bemutatására, de megállapítható, hogy mindezeket alapvetően a korábban hatályos büntetőeljárás törvényünk is elszórtan ugyan, de tartalmazta.

Az új Be. ezek mellett döntően **kötelezően alkalmazandó rendelkezéseket** fogalmaz meg **egyes kiemelt csoportba tartozó érintettek** esetén. Az intézkedések köre egyébként egybeesik a különleges bánásmód kötelező megállapításának eseteivel. Ekként speciális szabályok vonatkoznak:

- a tizennegyedik életévét betöltött, de még tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett és tanú,
- a tizennegyedik életévét be nem töltött sértett és tanú,
- a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje, valamint
- a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje,
 - ha a tizennegyedik életévét betöltötte, de még a tizennyolcadik életévét nem töltötte be; illetve
 - ha még a tizennegyedik életévét nem töltötte be.

A rendelkezések a leginkább fokozott védelemben részesítendő csoport felé haladva kezdetben elvárás rögzítő szabályokat állapítanak meg, majd pedig tilalmakat.⁴¹ Természetesen a szűkebb csoportba sorolt személyi kör esetén a tágabb tekintetében meghatározott eljárási szabályok is irányadóak.

A következőkben egyes különös intézkedésekre a teljesség célzott igénye nélkül kívánom felhívni a figyelmet, összevetve a régi Be. rendelkezéseivel.

Műszeres vallomásellenőrzés (poligráf alkalmazása), (kiskorú) tanú szembesítésének tilalma

A új Be. kimondja, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható.⁴² Ez azonban újdonságot a korábbi szabályokhoz képest nem jelent, mivel a korábbi Be. sem engedte a tizennyolc éven aluli tanú esetén a poligráf alkalmazását.⁴³

Érdemben szintén nem jelent változást azon szabályozás sem, mely szerint az ilyen életkorú tanú szembesítése csak hozzájárulásával rendelhető el⁴⁴, mivel a korábbi szabályok – ugyan más megfogalmazással, de – azt tartalmazták, hogy mellőzni kell a szembesítést, ha ezt a tanú védelme szükséges.⁴⁵ Nyilvánvaló ugyanis, ha félt a tanú a terhelőtől és ezért nem járult hozzá az eljárási cselekményhez, akkor mellőzendő volt annak foganatosítása.

Az új törvény ugyanakkor a szembesítés egyértelmű

³⁶ Új Be. 83. §

³⁷ Irányelv 22. cikk (6) bekezdés

³⁸ Tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó további részletszabályok az IM rendelet 12. §-ában találhatóak.

³⁹ Új Be. 85. §

⁴⁰ Új Be. 86. §

⁴¹ Új Be. 87–89. §

⁴² Új Be. 87. § (2) bekezdés

⁴³ Régi Be. 181. § (4) bekezdés

⁴⁴ Új Be. 87. § (3) bekezdés

⁴⁵ Régi Be. 124. § (2) bekezdés

tilalmát írja elő a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú esetében.⁴⁶ A korábban hatályos rendelkezések a szembesítést ilyen határozottan nem tilalmazták e tanú esetén, hanem csupán abban az esetben jelentette az eljárási cselekmény akadályát, ha az a kiskorúban félelmet keltett.⁴⁷ Az új Be. ezzel szemben már ab ovo tilalmazza a szembesítést.

A védelmi jelenlét tilalma a kiskorú tanú kihallgatásán

Kifejezett tilalmat fogalmaz meg a törvény a nem védelmi indítványra kihallgatandó, tizennegyedik életévét be nem töltött tanú tekintetében az eljárás cselekményen történő terhelti és védői jelenlétre. Ki kell emelni, hogy védelmi indítvány esetén sem kötelezettség a jelenlét biztosítása.⁴⁸ Amennyiben a védelmi indítvány olyan sértett kihallgatására irányul, aki „szexuális bűncselekmény” sértettje és a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, esetében törvényi lehetőség sincs a védő, vádlott jelenlétének biztosítására az eljárási cselekményen, azon részt nem vehetnek.⁴⁹

A korábbi Be. általánosságban előírta, hogy a védő jelen lehessen az általa indítványozott tanú kihallgatásán,⁵⁰ azonban a tizennégy éven aluli tanú tekintetében a nyomozási bíró előtti kihallgatáson már nem vehetett részt a védelem. Ezen személyeket az eljárási cselekményről utólag kellett értesíteni azzal, hogy a jegyzőkönyvet az ügyésznél tekinthették meg.⁵¹ Miután az új eljárási kódex általánosságban szakít a nyomozási bíró előtti bizonyítási eljárással, ezért teljesen következetes az új Be. ez irányú rendelkezése.⁵²

A kiskorú meghallgatására vonatkozó kötelezettségek, elvárások

Nem változtak az eljárási cselekmények esetén a rendőrség különleges meghallgató szobáinak a használatára, és az audiovizuális eszközzel való kötelező rögzítésének a szabályai.⁵³

Teljesen új rendelkezés ellenben, hogy a nyomozás során a nyomozó hatóság biztosítja, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött sértett és tanú esetében az eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy végezze, ha az az eljárási cselekmény eredményességét nem veszélyezteti.⁵⁴ Ettől eltérni a „szexuális bűncselekmény” sértettje esetén akkor le-

het, ha az előbbi feltétel mellett a sértett kifejezetten ezt indítványozza, avagy ahhoz hozzájárul.⁵⁵ E fokozott elvárást még az unió áldozatvédelmi irányelve fogalmazta meg, melynek az új Be. említett előírása fog először eleget tenni.⁵⁶ Habár továbbra is elvárás a kihallgatások számának minimalizálása,⁵⁷ de kriminalisztikai okból is alátámasztott követelmény⁵⁸, hogy amennyiben több kihallgatás szükséges, akkor kiskorú esetén azt ugyanazon nyomozó fogantassa. Meg kell jegyezni, hogy a nyomozás érdeke, annak halaszthatatlansága előtérbe kerülhet az említett elvárással szemben.

Elvárás „a szexuális bűncselekmény” nagykorú sértettjével azonos nemű kihallgatást végző nyomozó vonatkozásában

Az új kódex differenciált szabályozást tartalmaz attól függően, hogy e bűncselekménykör sértettje a tizennyolcadik, illetve tizennegyedik életévét betöltötte-e. A gyakorlatot látva megállapítható, hogy a „szexuális bűncselekmények” sértettjei jellemzően kiskorúak, amennyiben azonban mégsem, akkor a törvény – mint ahogyan arról a korábbiakban már volt szó – előírja, hogy a sértettet minden alkalommal ugyanazon, és vele azonos nemű nyomozónak kell kihallgatnia, valamint a jelenlétével zajló más eljárási cselekményen is csak ugyanolyan nemű nyomozó lehet jelen.⁵⁹

A régi Be. is tartalmazott ezen elvárás tekintetében rendelkezéseket, azonban az új kódexszel szemben, az uniós irányelv által megkívántakhoz képest is tágabb körben, a hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni bűncselekmény esetére is⁶⁰. A korábbi eljárási törvényi rendelkezés indoka az volt, hogy a kört nem kívánta kizárólag a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontja szerinti személy elleni erőszakos bűncselekmények esetére korlátozni, mivel mindez olyan indokolatlan szűkítést eredményezett volna, amely egyes, jellemzően a másodlagos áldozattá válás veszélyével párosuló bűncselekmények esetére már nem tartalmazott volna előírást.

Az új Be. ezzel tehát adós maradt, így visszalépést is jelent a korábbi szabályokhoz képest, ugyanis e fokozott elvárásnak nem kell megfelelni például a testi

⁵⁵ Új Be. 89. § (1) bekezdés b) pont, (2) bekezdés a) és b) pontok

⁵⁶ Irányelv 23. cikk (2) bekezdés c) pont

⁵⁷ Régi Be. 62/B. § (2) bekezdés, új Be. 85. § (1) bekezdés g) pont

⁵⁸ Bíró Gyula: *i. m.* 241.

⁵⁹ Új Be. 89. § (1) bekezdés a) pont

⁶⁰ Régi Be. 86/A. §-a szerint, ha a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség által végzett nyomozás során az ügyész a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény (Btk. XIX. Fejezet) vagy a *hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni bűncselekmény* miatt folytatott eljárásban különleges bánásmódot igénylő sértettet kíván tanúként kihallgatni, akkor a sértettet csak vele azonos nemű személy hallgathatja ki, feltéve hogy ezt a sértett kéri és az eljárás érdekeit nem sérti.

Irányelv 23. cikk (2) bekezdés c) pont: „a szexuális erőszak, a nemi alapú erőszak és a *hozzátartozók közötti erőszak* áldozatainak valamennyi kihallgatását – kivéve, ha azt az ügyész vagy bíró végzi – az áldozattal azonos nemű személy végzi, ha az áldozat úgy kívánja, feltéve, hogy ez nem veszélyezteti a büntetőeljárást.”

⁴⁶ Új Be. 88. § (2) bekezdés

⁴⁷ Régi Be. 124. § (3) bekezdés

⁴⁸ Új Be. 88. § (3)–(4) bekezdés

⁴⁹ Új Be. 89. § (4) bekezdés c) pont

⁵⁰ Régi Be. 184. § (2) bekezdés

⁵¹ Régi Be. 213. § (3) bekezdés

⁵² Új Be. 464. §. Lásd bővebben: Lencse Balázs: A kiskorú sértett kihallgatásának és a nyomozási bíró eljárásának jelene, jövője és alternatívája az új büntetőeljárási törvény tükrében; JURA, 24. évfolyam, 2018. 1. szám, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2018., 306–307.

⁵³ Régi Be. 167. § (1) bekezdés, Új Be. 87. § (1) bekezdés a) pont; 88. § (1) bekezdés b) és d) pontok; 89. § (4) bekezdés b) pont

⁵⁴ Új Be. 88. § (1) bekezdés c) pont

sértés, a kiskorú veszélyeztetése, avagy a kapcsolati erőszak bűncselekményei esetén, holott a pszichológiai és krimináltaktikai okokból erre szükség mutatkozna. Az azonos nemű és ugyanazon kihallgató személyének biztosításától csak a sértett akarata alapján lehet eltekinteni, feltéve, hogy az az eljárás eredményessége érdekében elkerülhetetlen, mint ahogyan azt a régi Be. is szabályozta.

„A legkülönlegesebb bánásmódot igénylő sértettek” tekintetében fennálló kötelezettségek

A „szexuális bűncselekmények” sértettjeinek kiemelt védelme, egyúttal a másodlagos áldozattá válás elkerülése olyan fokozottan érvényesítendő elvárás, amely már a korábban hatályban volt eljárási törvényben is jelen volt, de még hangsúlyosabbá vált az új Be.-ben.

A Debreceni Ítéltábla másodfokú peres ügyeiben az ilyen bűncselekményi kör döntő hányadát a tizen-nyolc éven aluli sértettek sérelmére követik el,⁶¹ eké-
ként az új Be. ezirányú rendelkezéseinek igen nagy jelentősége van. Lényeges eljárásbeli jogok korlátozásával ír elő többletkötelezettségeket a hatóságok számára az ilyen bűncselekményi körbe sorolandó kiskorú sértett szekunder viktimizációjának elkerülése céljából.

Mint ahogyan arról a korábbiakban már volt szó, nem minősül újdonságnak, hogy a nyomozás során a kihallgatást különleges meghallgató szobában kell foganatosítani, és arról kép- és hangfelvételt kell készíteni. Emellett korábban az is előírás volt, hogy a zárt-célú távközlő hálózat útján kihallgatott kiskorú (jelenleg tizennégy éven aluli) tanú kizárólag a tanács elnökét láthatta és hallhatta a közvetítő készüléken keresztül,⁶² melyet az új kódex is tartalmaz. Az új törvény is megkívánja a sértett kifejezett hozzájárulását a foganatosítandó szembesítéshez, mely lényegét tekintve ugyancsak nem minősül nővumnak.⁶³

Újszerűnek hathat ugyanakkor azon rendelkezés, mely általánosságban előírja, miszerint a sértett részvételét igénylő eljárási cselekmény helyszínén a terhelt és a védő nem lehet jelen, és a jelenlévők is csupán kérdés feltevését indítványozhatják az eljáró hatóság (bíró, ügyész, nyomozó hatóság) felé. A jelenlét korlátozása valójában a nyomozási bíró előtti eljárás, valamint a kiküldött bíró útján történő kihallgatás esetén már korábban is létezett.⁶⁴ Kétségtelen, hogy ebben az esetben a gyermek jogai és a védelemhez való jog kerül egymással szembe, és előbbi jog előtérbe helyezése szükségszerűen felveti ez utóbbi

jog korlátozását, amely további – mások által már feltett – kérdések megválaszolását teheti szükségessé.⁶⁵

Az új törvény értelmében a nyilvánosságot a tárgyalás azon részéről ki kell zárni, amelyen a sértett részvétele kötelező.⁶⁶ A korábbi Be. rendelkezéseihez képest ez jelentős változás, mivel az a bíróság belátására bízta a nyilvánosság kizárását, amennyiben az eljárásban különleges bánásmódot igénylő sértett vett részt.⁶⁷ A továbbiakban tehát nincs mérlegelési lehetősége a (kiküldött, megkeresett) bíróságnak, hanem zárt tárgyalást kell elrendelnie az ilyen bűncselekményi körrel érintett tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett kihallgatásának esetére. Amennyiben a bíróság a nyilvánosság kizárásáról e kötelező szabály ellenére mégsem rendelkezett, relatív hatályon kívül helyezési okot valósíthat meg.⁶⁸ Utalni kell rá, hogy a nyilvánosság kizárásának lehetősége az egyéb jellemzője alapján különleges bánásmódot igénylő sértett és tanú tekintetében továbbra is megmaradt a bíróságnak.⁶⁹

Az új Be. a meghatározott bűncselekményi körrel érintett sértett fokozottabb védelme érdekében további különös rendelkezéseket tartalmaz, amennyiben még a tizennegyedik életévét sem töltötte be. Eszerint a bíróság hivatalból vagy indítványra mellőzheti a sértett tanúkihallgatását abban az esetben, ha a kihallgatása – audiovizuális eszköz alkalmazásával – a nyomozás során már megtörtént.⁷⁰ A sértett nyomozás során tett vallomása bizonyítási eszközként felhasználható. Ahogyan arról már korábban volt szó, a „szexuális bűncselekmény” kiskorú sértettjének kihallgatásáról kép- és hangfelvételt kell készíteni a nyomozás során. Amennyiben a nyomozó hatóság e rendelkezésnek eleget tett, és így a felvétel a nyomozás anyagában rendelkezésre áll, úgy a bíróság dönthet arról, hogy a tárgyalás időpontjában az említett életkort be nem töltött sértett vallomásáról készült jegyzőkönyv kivonatot felolvasás útján teszi a bizonyítás anyagává⁷¹, valamint bemutatja a vallomásáról készült felvételt⁷². Ha azonban a bíróság mégis elengedhetetlennek tartja a kiskorú sértett kihallgatását, akkor azt – a már említett szabályokkal összhangban – kizárólag kiküldött (megkeresett) bíróság útján foganatosíthatja⁷³.

A régi Be.⁷⁴ sem tért el gyökeresen ezen rendelkezésektől. Korábban sem volt törvényes lehetőség arra, hogy a perbíró tárgyalásra idézze a tizennegyedik életévét be nem töltött tanút (sértettet), amennyiben a nyomozási bíró korábban már kihallgatta, míg az

⁶⁵ Lásd bővebben: Domonyai Alexa: *Különleges bánásmód és batékony védelem? – A tizennegyedik életévét be nem töltött sértett a büntetőeljárásban*, Büntetőjogi Szemle, 2017/2., 64–69.

⁶⁶ Új Be. 89. § (4) bekezdés g) pont

⁶⁷ Régi Be. 237. § (3) bekezdés c) pont

⁶⁸ Új Be. 609. § (1), (2) bekezdés b) pont

⁶⁹ Új Be. 436. § (4) bekezdés b) pont

⁷⁰ Új Be. 89. § (5) bekezdés

⁷¹ Új Be. 445. § (9) bekezdés

⁷² Új Be. 532. §

⁷³ Új Be. 89. § (4) bekezdés e) pont, 534. §

⁷⁴ Régi Be. 280. § (1)–(2) bekezdések, 294. §

⁶¹ A kutatás tárgyát a Debreceni Ítéltáblán jogerősen befejezett büntető peres ügyek képezik, előre meghatározott szempontrendszernek megfelelően, mely alapvetően a kiskorú sértettek érdekeinek védelmét, jogaik hatékony érvényesítését célzó büntetőeljárás intézkedések alkalmazását hivatott felderíteni.

⁶² Régi Be. 244/C. § (4) bekezdés, Új Be. 89. § (4) bekezdés d) pont

⁶³ Régi Be. 124. § (2)–(3) bekezdés

⁶⁴ Régi Be. 304. § (5) bekezdés

említett életkor betöltése esetén is csak különösen indokolt esetben kerülhet erre sor. Amennyiben azonban a bíróság a tizennégy éven aluli tanút nem hallgatta ki a nyomozás során, akkor kizárólag kiküldött (megkeresett) bíróság útján volt foganatosítható a kihallgatása. Látható, hogy a korábbi törvény az eljárási cselekmény formáját a tizennegyedik életév betöltéséhez és a nyomozási bírói kihallgatáshoz kötötte. Tizennegyedik életévét betöltött, de tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú (sértett) kihallgatása – feltéve hogy a tőle várható bizonyíték mással nem pótolható – gyakorlatilag további megkötés nélkül foganatosítható volt a tárgyaláson azzal, hogy a kihallgatások számára minimalizálására kellett törekedni.

Az eltérés elsődlegesen abban áll, hogy az új Be. teljesen kivette a bíróság előtti bizonyítást a nyomozási szakaszban, melyhez értelemszerűen hozzá kellett igazítani a további rendelkezéseket. Újdonság a korábbiakhoz képest, hogy a tárgyalás időpontjában tizennyolcadik életévét be nem töltött „szexuális bűncselekmény” sértettjének kihallgatását csak kiküldött (megkeresett) bíróság útján foganatosítható, míg a tizennégy éven aluli sértett tekintetében az ily módon történő kihallgatása is mellőzhető. Miután a közvetlenség mint büntetőeljárás alapelv nem létezik az új kódexben sem, ezért ez a szabály nem kifogásolható, mivel rendelkezésre áll a tizennégy éven aluli sértett kihallgatásáról készült, bizonyítékként felhasználható felvétel, mellyel biztosítható, hogy az újabb kihallgatás mellőzésével elkerülhető legyen az ismételt (másodlagos) áldozattá válása. Ez a szabály mindenképp üdvözlendő, bár egyúttal azt is jelenti, hogy még nagyobb súlya lesz a nyomozás során eljáró hatóság felkészültségének, ugyanis csak akkor érvényesülhet maradéktalanul a jogalkotói szándék, ha alapos és törvényesen beszerzett kihallgatási anyag áll majd a perbíró rendelkezésére. Mindez jelenleg is kiemelten fontos lenne, bár a gyakorlat egyelőre azt mutatja, hogy a kihallgatások minősége javulásra szorult, valamint azok számának további csökkentése indokolt.

6. Befejező gondolatok

A tanulmányban egy olyan vázlat bemutatására törekedtem, amely áttekintést nyújthat a különleges bánásmódot igénylő sértettekre vonatkozó normák fejlődéséről.

Egyértelműen üdvözlendő az új Be. azon szabályozási módszere, miszerint a különleges bánásmód biztosítására hivatott rendelkezések egy fejezetben belül

nyertek szabályozást, szemben a korábban hatályos Be. igen elszórt rendelkezéseivel. Az is előrelépés, hogy a hatályos törvény a sértett mellett a tanú és terhelt (illetve egyéb résztvevők) számára is lehetővé teszi a különleges bánásmód megállapíthatóságát és egyes intézkedések alkalmazását. Szintén előremutató változás, hogy a különleges bánásmódot igénylő személy – összhangban a nemzetközi és uniós szabályokkal – rendelkezési jogot kapott, mely szerint – a kötelezően alkalmazandó intézkedéseket kivéve – vissza is utasíthatja e speciális sértetti körbe tartozás megállapítását, és e tekintetbe szóba jöhető egyes intézkedéseket. Szintén először jelent meg törvényi szinten, ezáltal ugyancsak előrelépést jelent a kihallgató nyomozó azonosságának követelménye.

Azáltal azonban, hogy a szabályrendszer igen részletes és differenciált lett, nehezebben is alkalmazható. Emellett pozitív előírás és az eljáró hatóságok adminisztratív terhét csökkentő tényező, hogy a különleges bánásmód alkalmazása, avagy a tanú erre irányuló indítványának elutasítása esetén nincs határozathozatali kötelezettség. Jelenleg nem látom gyakorlati jelentőségét annak a rendelkezésnek, mely szerint a sértett erre irányuló indítványának elutasításáról külön – jogorvoslattal támadható – határozatot kell hoznia a hatóságnak, mivel előreláthatólag az eszközrendszerrel érintett sértetti kör főként az egyébként is külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személyek közül kerül majd ki (például kiskorú sértett).

Visszalépés a korábbi eljárási rendelkezésekhez képest az azonos nemű kihallgató nyomozó vonatkozásban megfogalmazott és tágabban implementált irányelvi előírás tekintetében volt rögzíthető azzal a megjegyzéssel, hogy kifejezett törvényi tilalom hiányában ez továbbra is alkalmazható marad.

Összességében elmondható, hogy az elmúlt évek során igen jelentős módosuláson estek át büntetőeljárás tárgyú törvényeink, mellyel a specifikus védelmi szükséglettel rendelkező sértetti körre irányadó különleges jogszabályi rendelkezések a nemzetközi és uniós elvárásoknak alapvetően eleget téve joganyagunk részeivé váltak. Azáltal, hogy az új eljárási kódex a korábbihoz képest nagyobb hangsúlyt fektet a sértett érdekeinek oltalmára, még inkább kiteljesíti a szupranacionális szabályozási szinten előírt implementálandó jogintézményeket. Mindettől függetlenül továbbra sem a joganyag hiányos volta jelenti a legfőbb kihívást e területen, hanem a jogalkalmazásbeli szemléletváltozás igénye iránti elvárásnak való megfelelés. ■

DR. PÁLVÖLGYI ÁKOS*

A feltételes elítélés, avagy a felfüggesztett büntetés intézménye a 1908. évi XXXVI. tc. az I. büntető novella és törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk alkalmazásában

Tudományos műhely

A Nemzetközi Büntetőjogi Egyesületet (Internationale kriminalistische Vereinigung; Union internationale de droit pénal), Gérard van Hamel amsterdami, Franz von Liszt marburgi, később hallei, és Adolf Poinis brüsszeli egyetemi tanárok kezdeményezésére alakult. Az Egyesület alapelve az a meggyőződés, hogy a büntetést és a büntetést nemcsak jogi, hanem társadalmi (szociológiai) szempontból is kezelni kell.¹ Tételei között szerepel az az elmélet, miszerint a büntetés feladata a küzdelem a büntetett, mint társadalmi jelenség ellen, melynek során a büntető jogtudománynak és jogalkotásnak az antropológiai és a szociológiai kutatások eredményeit is figyelembe kell vennie; és, bár a büntetés a legnépszerűbb, de nem az egyedüli eszköz a bűncselekményekkel szemben; azért összefüggésben kell állnia a bűncselekmények megakadályozására szolgáló egyéb preventív eszközökkel; továbbá, hogy különbséget kell tenni az alkalmi és a megrögzött el-

követők között; de a büntető igazságszolgáltatásnak és a büntetés végrehajtásának a büntetőjogot jellemző különválasztása helytelen; míg a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések helytelenek és károsak, és azok kiváltása tényleges szabadságelvonással nem járó büntetéssel lehetséges és indokolt is; addig a hosszú tartamú szabadságvesztés-büntetéseknel a büntetés tartamát nemcsak a bűnvádi eljárásnak, hanem a büntetés végrehajtásának eredményétől is függővé kell tenni; és végül, a javíthatatlan követőket lehetőleg hosszú időre ártalmatlanokká kell tenni akkor is, ha csekély súlyú vétségben visszaesők.²

A feltételes elítélés jogintézményének kezdeti felvetésére a reakció egyértelműen negatív volt, ezt tapasztalhattuk. Ekkor – az ellenzők, a dogmatizmus hívei – a megtorlás szükségességével indokolták a – későbbi nevén, mellyel az I. büntető novella révén a

jogi- és később a társadalmi köztudatba is beépült – büntetés felfüggesztésének intézménye elleni tiltakozásukat. Hugó Meyer volt az, aki még a legérthetőbben és bizonyos életközelségben fogalmazta meg az intézmény elutasításának indokát, amikor arról írt, hogy a büntetés felfüggesztése „megrendítené a bűn és bűnhődés szükségszerű okozatiságába vetett hitünket”.³

Ezzel kapcsolatban az I. büntető novella indokolása helyesen mutatott rá arra, hogy aki azért követ el bűntettet, mert bízik büntetésének a felfüggesztésében, az olyan gyenge erkölcsi alapokon áll, hogy a felfüggesztés intézménye nélkül is elkövetné cselekményét. Nem osztotta tehát azon kétségeket, amelyek arra mutattak rá, hogy a büntetés felfüggesztése megerősítené az elkövetőt az elkövetés szándékában. Horváth Tibor utalt arra, hogy a felfüggesztés ellenzőinek egy vonatkozásban kétségtelenül igazuk volt abban, hogy „ennek az intézménynek a bevezetése alapján rendíti meg a klasszikus büntetőjogi felfogást és elvi kezdetét

² <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikon-2/n-12D43/nemzetkozi-buntetozogi-egyesulet-131D9/> (2017. 10. 17. 10:38), Balogh Ágnes, Tóth Mihály: i. m. 13. oldal.

³ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó, Budapest 1970. 437. oldal.

* doktor-jelölt, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola
¹ Vö.: Földi András – Kelemen Miklós – Kisteleki Károly – Márkus Eszter – Rigó Balázs – Siklósi Iván: Összehasonlító jogtörténet, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2014., Közvetítő büntetőjogi iskola.

jelenti a büntetőjog – a büntetőjogi felelősség és a büntetési rendszer – gyökeres átépítésének.⁴

IRK akként aposztrofálta a felfüggesztett büntetést, hogy a Damoklész kardjaként⁵ lebegő büntetés visszatartó ereje fokozottabb, mint a végrehajtandó büntetésé. Ezzel az állásponttal, tegyük hozzá, egyet is érthetünk, hiszen a fenyegetettség érzete, az attól való félelem, hogy a büntetés mégiscsak bekövetkezik, eleve nagyobb óvatosságra int mindenkit, igaz az is, hogy személyiségtől függ, hogy ez az óvatosság arra irányul, hogy a további bűncselekményt nehezebben, avagy arra, hogy úgy kövessen el további bűncselekményeket, hogy azt a bűnüldöző hatóság fel ne fedezze.

Liszt úgy vélekedett, hogy a felfüggesztett büntetésrel a terheltet tulajdonképpen bizonyításra ítélik. Ennek bizonyítására, hogy vele szemben nincs szükség a büntetés végrehajtására. Edvi Illés szerint a felfüggesztés nem a büntetés enyhítésének eszköze, hanem célszerűségi, annak alkalmazására csak különös méltánylást érdemlő esetben kerülhet sor.⁶

Ahogy a jogtudomány művelői körében, pontosabban meghatározott körében nehezen ment át a felfüggesztett büntetés intézményének gondolata, úgy a jogalkotásban is csak nagy nehezen tört magának utat.

Az I. büntető novella nem terjedelmével, hanem koncepcionális újításával tűnt ki⁷ a büntetőtörvény módosításai közül. Elsőként vezette be a felfüggesztett büntetés intézményét, és ezzel utat nyitott egy differenciáltabb, és az egyéniesítésnek is teret adó büntetési rendszer lehetőségének.

Bárándy Péter a novella megalkotásának 100. évfordulóján pontosan arra a jelentőségre hívta fel a figyelmet, amelyet a novelláris módosítás, mint koncepcióváltást jelenített meg, igaz, hogy a hatályba lépésekor még – a mai tapasztalatok szerint – talán kevésbé mérhető mértékben.⁸

Földvári József véleménye szerint az I. büntető novella óta eltelt időben bebizonyosodott a feltételes elítélés gondolatának a helyessége, hiszen a korabeli tapasztalatok szerint alkalmasnak bizonyult ez az intézmény arra, hogy bizonyos esetekben gátolja az újabb bűnelkövetéseket és így szolgálja a bűnözés megelőzését. Amint az intézmény hívei, mint Liszt, Irk is hangoztatták, az elítelt feje felett lebegő felfüggesztett büntetés erős visszatartó hatással bír a bűnelkövetésre ösztönző körülményekkel szemben.

⁴ Földvári József: i. m. 437. oldal.

⁵ Irk Albert: A büntetőjog átalakulása, Kolozsvár 1915. 97. oldal 332. oldal.

⁶ Bárándy Péter: A feltételes elítélés megjelenése a magyar büntetőjogban az I. büntető novella révén., Jubileumi Tanulmányok. Magyar Büntetőjogi Társaság, 2011. 109–110. oldal, Edvi Illés Károly: A Magyar Büntetőtörvénykönyv magyarázata, Budapest 1909. 511. oldal.

⁷ „Korszakalkotónak mondjuk a képviselőház tárgyalásain immár keresztül ment javaslat újításait, habár több kérdésben más megoldást, tartottunk volna helyesnek, mert lehetővé teszi a reform, hogy évenként ezer és ezer ember mentessék meg a fogház szűgyenétől, az erkölcsi elzárulástól, sokszor az anyagi végrömléstől.” [Kiss Albert: A Btk. novellája, Jogtudományi Közlöny 1908. 43. évf. 23. szám, 199. oldal]

⁸ Bárándy Péter: i. m. 109–110. oldal.

A XIX–XX. század fordulóján működő jogtudósok rámutattak minden olyan körülményre a felfüggesztett büntetéssel kapcsolatban, amely annak bevezetésének indokoltságát a legmesszebb menőkig alátámasztották. Földvári szerint Liszt mutatott rá az intézmény létjogosultságát bizonyító legdöntőbb körülményekre akkor, amikor kiemelte, a már korábbiakban említett elméletet, miszerint az elíteltet jogszerű életmódra ösztönözi azáltal, hogy a saját kezébe helyezi annak kvázi eldöntését, hogy a büntetés az esetében végrehajtandó, vagy sem.

Ugyanakkor vitathatatlanul helyes az az álláspontja is, hogy „az első ízben megbotlott”, de alapvetően nem bűnöző jellemű elkövetőt nem szabad, sőt „egyenesen veszélyes” azonnal – hatályos jogi környezetben gondolkodva – büntetés-végrehajtási intézetbe küldeni. A korra jellemző rövid tartamú (1-2 heti) szabadságvesztés büntetés, amivel a bíróságok az ilyen kisebb (enyhébb) büntetéseket rendszerint sújtani szokták, véli Liszt, ha az tényleg végrehajtják, egyrészt aránytalan megszegyenülést jelent, másrészt fennáll annak a kockázata, hogy közvetve újabb bűnelkövetésre ösztönözheti az illetőt.⁹ Liszt a végrehajtott rövid tartamú büntetésben elsősorban olyan erkölcsi kockázatot látott, amely olyan mértékű elkeseredést, és a megszegyenüléssel szembeni ellenállást vált ki, amely további bűnelkövetésre ösztönöz.

Tegyük hozzá, hogy Liszt nem járt messze attól az igazságtól sem, amivel a jelen társadalma küzd, és amivel szemben a jogalkotás számos területén megpróbáljuk felvenni a küzdelmet. A megbélyegzés olyan társadalmi jelenség, amely szinte ösztönyszerű, és ismerjük el, hogy a büntetett előélettel szembeni előítélet, vagy az attól való tartózkodás olyan reakció, amely akár jogosnak is tekinthető, mindamelllett, hogy nem tagadható meg az újrakezdés esélye senkitől.

Észrevehetjük, hogy a felfüggesztett büntetés intézménye eszközül szolgál a rövid tartamú szabadságvesztés büntetés elleni fellépésre. Korábban ugyanis a rövid tartamú szabadságvesztéseket egyes iskolák teljesen haszontalannak, sőt károsnak tartották. Erre tekintettel Csemegi félelmei – a rövid tartamú szabadságvesztés egyszerű feloldásáról – talán jogosnak is tűnhetnek.

Ezt támasztja alá később Irk Albert is, amikor azt mondja, hogy kezdetben, mint a rövid tartamú szabadságvesztés büntetés „pótszere” kerül a felszínre, annak ellenére, hogy maga a jogintézmény egyebekben több száz éves nemzetközi és a magyar eredettel bír. Az, hogy mégis, mint kiváltó eszközre tekintettek, feltehetően a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesületnek köszönhető, a benne rejlő óriási kriminálpolitikai erő csak jóval később részesül valódi szakmapolitikai elismerésben és értékelésben. Ezt a kriminálpolitikai erőt Irk Albert már idézett felfogásában a belga–francia rendszer jelenítette meg a leghatásosabban, és amennyiben ehhez társítjuk az amerikai jellegű párt-

⁹ Földvári József: i. m. 438. oldal.

fogói intézményt, úgy – vélte Irk Albert – a büntetés feltételes elengedése a kriminalitás elleni küzdelem egyik legideálisabb eszköze. A kriminálpolitikai erő mellett megjelenik a gazdaságpolitikai eredmény is, amikor a büntetés feltételes elengedése nem emeli ki az elkövetőt a munkakörnyezetéből, hanem mintegy visszaküldi oda egy komoly jogkövetkezményeket magában hordó intellemmel, amelynek súlya alatt, de mégis támogatva esélyt kap egy normális élet folytatására, illetőleg a gazdasági ellehetetlenülést elkerülve, egy újabb bűncselekmény elkövetésének elkerülésére.¹⁰

Nem világos tehát, hogy Liszt csak a rövid tartamú szabadságvesztéseket bírálta, vagy egyáltalán a szabadságvesztés büntetéssel nem értett egyet, hiszen büntetőjogi cikk és előadás gyűjteményében azt írta, hogy „*büntetéseink ösztönzőleg hatnak a bűncselekmény elkövetésére*”¹¹ Ez a vélekedés ma természetszerűleg végletesen hangzik, és emeljük ki, hogy már a Btk. kodifikálása során a személyre szabott büntetés elvét láthattuk fejlődésnek indulni.

Ide kíváncsiaknak Lukács Tibor gondolatai, miszerint az életet semmilyen vonatkozásban nem szabad sablonosítani. Nincs két olyan bűncselekmény sem, amely egyforma lenne, hiszen a törvényi tényállás, nem az elkövetés tényleges körülményeit definiálja, ahogyan nincs két olyan elkövető, aki pontosan ugyanolyan lenne. Mivel a büntetésnek nem a bosszú, a megtorlás vagy az elrettentés a célja, hanem a társadalom védelme, a megelőzés, az elkövető megjavítása, ezért azt alkalmassá kell tenni a célok elérésére. Az I. büntető novella hatályba lépésekor ezeket a célokat már deklarálták.

Nagyon eltérőek azonban ez elkövetések motívumai. Vannak, akik megtévedtek, vagy, ahogyan arra Liszt is utalt, megbotlottak, mások már életelvüknek tekintik a bűnözést, azaz komoly bűnözői karrierrel rendelkeznek. Nem ritkán, egyébként tisztességes, dolgozó, családjáról gondoskodó ember követ el bűncselekményt. Másoknál a züllött életmód torkollik bűnözésbe.

Vannak, akiket megrettent maga az elkövetett bűncselekmény gondolata és mindent megtesznek az okozott sérelem orvoslására. Őszintén feltárják a bűncselekményt, megbánták tettüket és az okozott kárt megtérítették. Ők nem bűnözők, csak bűnelkövetők.

Másokat hidegen hagy minden, még helyeslik is a történeteket. Ők bűnöző bűnelkövetők. Súlyos hiba lenne tehát egyenlően mérni mindent és mindenkit. „A törvényhozói bölcsesség az élet végtelen változottságára tekintettel adott tág lehetőségeket a bíróságok kezébe, megkívánva adott esetben a szigor, más

esetekben a humánusmot, a messzemenő megértést és rugalmasságot.”¹²

A rendelet általános indokolása

Ahogy Irk Albert is utalt a novella indoklására, megállapíthatjuk, hogy mind az általános, mind a különös indoklás, figyelembe véve a tudomány akkori állását, sorra vette azokat az okokat, amelyek a koncepcionális szintű módosítást megalapozták.

Az I. büntető novella általános indokolása, mintegy kiindulásként, mindjárt az elején rögzítette, hogy a Btk., amit annak vitája során is megállapíthattunk, egészében véve receptív feldolgozása a német, osztrák, francia, olasz és belga büntető törvényhozás és büntetőjogi tudomány korabeli állásának. Tulajdonképpen csak a büntetési rendszer tekintetében tér el a hivatkozott jogrendszerektől annyiban, hogy a hosszabb tartamú és súlyosabb nemű szabadságvesztés büntetéseknel az angol fokozatos, illetőleg az irországi Crofton-rendszert vette át.

A Btk. és a Kbt. hatályba lépése óta három évtized telt el, amely idő alatt a mintául szolgáló európai büntetőjogi tudomány, és a törvényalkotás több irányú, és nagyobb léptékű haladást mutatott fel, különösen a bűncselekményekkel szemben folytatott küzdelem eszközei terén, mint a magyar jogalkotás.¹³

Utalt továbbá a gyakorlati alkalmazásra, és teheti ezt alappal, hiszen a rendelkezésre állt három évtized több mint elegendő egy jogszabály akár gyermekbetegeinek, akár strukturális hibáinak meghatározására.

Nem meglepő körülmény az, amire az indoklás is rámutat, miszerint a magyar büntető törvény hiányosságai részben közösek azokkal a törvénykönyvekkel, amelyeknek felhasználásával készült, de amelyeket több olyan államban, ahol hatályban voltak, időközben új törvényekkel egészítettek ki, módosítottak vagy teljesen hatályon kívül is helyeztek.

Kitért a tudományos közegre, miszerint a novella előkészítésében közreműködő jogtudomány, mintegy szűrőként visszatartotta a túlzó és alaptalan módosítási igényeket, azonban hagyta a helyes elveket és eszméket érvényesülni.¹⁴

Különösen fontos érdeme az indokolásnak az, hogy elismerte és magáévá tette a hivatkozott három évtized tudományos kutatásainak ide vonatkozó megállapítását. Ennek értelmében nemcsak a bűncselekményeknek jogi fogalmát kell tekintetbe venni, nem csupán a büntettek és vétségek törvényi tényállását kell pontosan meghatározni, hanem mind a büntető törvényhozás, mind a büntetés végrehajtása során külö-

¹⁰ Irk Albert: A büntetőjog átalakulása, Kolozsvár 1915. 97. oldal.

¹¹ Franz von Liszt: Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge zweiter Band, Berlin 1905., 241. oldal. Vö.: Die Reform der Freiheitsstrafe, 511–512. oldal „(...) das Freiheitsstrafensystem unserer Reichsgesetzgebung ist eine grosse offizielle Lüge (...)”.

¹² Dr. Lukács Tibor: A bűn és a büntetés, Minerva, Budapest, 1981. 87–98. oldal.

¹³ Vö. Irk Albert: i. m. 98–100. oldal.

¹⁴ Vö.: Irk Albert: i. m. 97–101. oldal.

nös súlyt kell helyezni az elkövetők egyéniségére és arra is, hogy a büntetendő cselekmények elkövetésének szaporodását, a megelőzés és a büntetés-végrehajtás eszközeivel szorítsák vissza.

Az elkövető személye, vagyis az egyéniesítés elvének alkalmazásában az indokolás a törvényhozás elé célként tűzte ki az **első alkalommal bűncselekményt elkövetők** eltérő kezelését. Természetesen szűkítette ezt a kört, amikor kielemezte, hogy ezek az elkövetők gyakran csak megtévedt, alkalmi elkövetők, így különösen azok, akik menthető emberi okokból és nem aljas indokból követték el a bűncselekményt. Külön említette a fiatalokat, akik esetében az elkövetéshez vezető körülményeket, helyes felismerés szerint, többnyire társadalmi környezetük hatása idézi elő.

Az eltérő kezelés vonatkozásában lehetőségként említette, hogy ezt az elkövetői kört lehetőleg ki kellene vonni a szabadságvesztés büntetés megőrző, és a rövid tartamú szabadságvesztés büntetés rendszerint negatív hatása alól.

Nem kivonva magát Liszt elméletének hatása alól, az indokolás leszögezte, hogy a büntetés végrehajtása terén szerzett tapasztalatok bebizonyították, hogy a rövid tartamú, főleg az egy-két napi fogház- és elzárás büntetés alkalmazása gyakran több bajt okoz mind az elítélteknek, mind az államnak és társadalomnak, mint amennyi jó hatással jár.

A rendelet részletes indokolása

A francia-belga rendszer szerint a bíróság a terhelten szemben – bizonyítottság esetén – minden esetben az elkövetett cselekménnyel arányos büntetést szab ki, egyúttal azonban, ha a körülmények indokolják, meghatározott próbaidőre felfüggeszti annak végrehajtását. Ha az elítélten a próbaidő alatt újabb bűncselekményt nem követ el, a felfüggesztett materiális büntetés végrehajtása elmarad.

A javaslatot előterjesztő igazságügyi kormány az intézmény belga-francia rendszert fogadta el.¹⁵

Az intézmény több ellenzője, különösen a német és az osztrák jogászok, ahelyett a feltételes megkegyelmezést ajánlották. A büntetés feltételes felfüggesztésétől a megkegyelmezés azonban merőben különbözik, hiszen ezt a kedvezményt az elítélteknek nem a bíróság, hanem egy általános felhatalmazást tartalmazó legfelsőbb kegyelmi tény alapján, a kormány adja meg.

Ezt a megoldást a javaslat nem fogadta el. A kegyelmezés célja és természete szerint a büntető igazságszolgáltatásnak csakis kivételes, kiegészítő intézménye lehet, mely akkor kerülhet alkalmazásra, ha konkrét esetben a méltányosság vagy az igazságosság követel-

ménye még – kivételesen – a törvény vagy a bírói ítélet ellenére kívánja. A feltételes megkegyelmezés intézménye a kegyelmezés jogát az igazságszolgáltatás rendes eszközévé tenné és a bíró hatásköréből olyan feladatokat vonna el, amelyeknek a bíró az elítélten egyéniségének, életviszonyainak és az eset összes többi körülményeinek közvetlen ismeretében, a büntetés feltételes felfüggesztésének alkalmazásával jobban fel lehet meg.¹⁶

Fentiek tükrében, amennyiben a jogalkotó elfogadta volna a megkegyelmezés alkalmazását a felfüggesztés helyett, bár névleg nem, de ténylegesen kivette volna a jogrendszerből a kegyelem intézményét.

A büntetés feltételes felfüggesztése jogi természetét tekintve, a visszaesés megelőzésére sok esetben alkalmas büntetési nem.

Sem az 1843. évi javaslat, sem a hetvenes években készült Btk. nem fogadta el alapelveül a klasszikus büntetőjogi iskola egyoldalú, merev állásfoglalását. A Btk. alapelve nem az erkölcsi igazság egymagában, ebből következően nem is egyedül a bűnhődés. A büntetőtörvény az igazság és a hasznosság egyesített elveiből képzett alapelve nyugszik.¹⁷

A tárgybeli javaslat – az indokolása szerint – a **cél-szerűség elvének** tágabb teret enged, mint a Btk. engedett, hiszen annak eszköztárát úgy bővíti, hogy alapelveiből közben nem enged, és a sokat hivatkozott erkölcsi igazság követelményétől sem kíván eltérni.

Az erkölcsi igazság nem kíván materiális büntetést. A büntetés lényege az államnak, a közhatalom jogi és erkölcsi felfogását képviselő bíróságnak a – célravezető módon történő – tiltakozása a bűncselekményben rejlő jogsértés ellen.¹⁸ Szögezzük le, hogy általában az ember nemcsak a fizikai fájdalmat és hátrányt érzi valóban hátránynak, vagy éppen büntetésnek, hanem éppen úgy, vagy éppen súlyosabbnak az erkölcsi, lelki eredetű, vagy célú negatív következményeket is.

Az előterjesztő álláspontja a novellát illetően tehát az volt, hogy az erkölcsi büntetés, megfelelő viszonyok között, igenis hatásos és – néha – egyedül igazságos büntetés. Kielégíti a bűncselekménnyel sértett erkölcsi igazság követelményeit.

Az intézmény tekintetében hangsúlyozta, ahogyan tette ezt például Fayer László is, hogy az soha nem volt teljesen ismeretlen. „A család, a társadalom, az államélet állandóan élt vele.” A büntetőtörvényekből csak ideiglenesen maradt ki, az újabb kodifikációk, mint pl. az olasz, visszaállították, a bírák ma alkalmazzák.¹⁹

Az általános művelődés a büntetések enyhítésére vezethet. A művelt embert, akinek fokozott erkölcsi igényei vannak, kisebb erővel lehet megfékezni, mint

¹⁶ Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. kötet, Budapest, Pesti Nyomda Részvénytársaság 1907. 531–578. szám, 566. szám 425. oldal.

¹⁷ Irk Albert: i. m. 101. oldal. Vö.: Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. kötet, Budapest, Pesti Nyomda Részvénytársaság 1907. 531–578. szám, 566. szám 422–425. oldal.

¹⁸ Vö.: Vókó György: Büntetési teóriák racionalitásai, Büntetőjogi Szemle 2012/1. szám, 40–41. oldal.

¹⁹ Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. kötet, Budapest, Pesti Nyomda Részvénytársaság 1907. 531–578. szám, 566. szám 426. oldal.

¹⁵ Vö.: Irk Albert: i. m. 97–101. oldal.

az érzéketlen, durva elkövetőt. A büntetőjog enyhítést mutató iránya történelmi tény és a művelődés terjedésének természetes következménye.²⁰

A javaslat álláspontja szerint a szabadságvesztést vagy a pénzbüntetést megállapító, de egyúttal feltételesen felfüggesztő ítélet, több az egyszerű bírói rozsállásnál, amit egyebekben magában foglal, annál sokkal szigorúbb büntetés. A felfüggesztés ténye nem szünteti meg a büntetést, nem fosztja meg a maga erkölcsi jellegétől és súlyától, nem hagyja, büntetlenül a cselekményt, bármennyire is ezt állítják az intézményt ellenzők.

A büntetettek jelleme és életviszonyai nem egyformák. A büntetés hatását is különbözően érzik, vagy értékelik. A kriminalitásra hajlamos, a visszaeső bűnelkövetőkre még a szigorú materiális büntetés is alig gyakorol erkölcsileg javító, integrációt elősegítő átalakító hatást, ezek gyakran még a hosszú szabadságvesztés büntetést is őszinte megbánás nélkül töltik el.²¹

De a bűnösség súlyára nagy fokban a büntetett egyénisége irányadó és a próbára bocsátás – mint az egyéniesítés egyik legalkalmasabb eszköze – csak kitolja az ítélet határozottá válását, hogy csak abban az esetben váljék esetleg végrehajthatóvá, amikor – az elítélt figyelemmel kísérését követően – az indokoltá vált.

Csemeginek részben, Irknek utólag teljes mértékben igaza volt, amikor arra mutattak rá, hogy a feltételes elítélés, vagy felfüggesztett végrehajtás valamilyen szinten pótlék a büntetések rendszerében, ahogyan ezt a javaslatot előterjesztője sem tagadta. Az indokolás szerint ugyanis, amíg a büntetés felfüggesztésének létjogát az erkölcsi igazság szempontjából az egyéniesítés elve biztosította, célszerűségének legfőbb indoka, hogy a rövid tartamú fogház- és elzárás büntetés pótlására alkalmasnak mutatkozott.

Akivel szemben indokolt a büntetés, és akivel szemben alkalmas a büntetés, annak az azzal járó erkölcsi hatás megfelelő hátrányos jogkövetkezmény. Az ő esetében komoly hatást gyakorol rá már magában véve az elítélés ténye.

Ezt a célt sokszor csak úgy szolgálhatja, ha büntető hatalmát a tettes egyéniségéhez és életviszonyaihoz alkalmazva nemcsak azt érezteti az elítélttel, hogy az állam meg tudja torolni a jogsértést, hanem egyúttal azt is, hogy meg tudja bocsátani azoknak, akik bizonyították, vagy legalábbis bizonyossá tették, hogy cselekményüket megbánták, és igyekeznek hasznos tagjává válni a társadalomnak. A büntetés feltételes felfüggesztésében így ugyanis mintegy alternatív büntetés megállapítása rejlik.

E megbocsátás lehetősége nélkül a büntetőhatalom gyakorlása nem lehet minden esetben igazságos és eredményes.

A büntetés feltételes felfüggesztése azonfelül, hogy alkalmas esetekben nélkülözhetővé teszi a rövid tar-

tamú szabadságvesztés büntetést, a büntetés egyik céljának, az újabb cselekmények elkövetésétől való visszatartásnak eredményesebben felelhet meg. Ha ugyanis a büntetéstől való félelem visszatartó hatást gyakorol, úgy fokozott a visszatartó hatás, ha az elítélt már kiszabott, de mégis elkerülhető büntetéssel áll szemben.²²

A felfüggesztés intézményének alátámasztásául, és a rövid tartamú szabadságvesztés intézményének némiképp cáfolatául – igazodva a kor jogtudományi fejlődésének újabb hullámához – kiemelte az indokolás, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés büntetés kedvező, javító hatást az elítéltekre – már csak rövid tartamára is tekintettel – nem gyakorolhat, azonban az ellenkező hatás, főleg az ismételt büntetések esetében sokkal hamarabb jelentkezik. Azaz, az elítélt hozzászokik a börtön-környezethez, felveszi a börtön-szokásokat, igazodik az „elzárt világ” szereplői által kialakított szabályokhoz, és újabb lépést tesz a kialakult bűnözői karrier felé.

Ahogy Irk Albert elemzésében is láthattuk, nyilvánvaló, hogy az indokolásnak is ki kellett rá térnie, nem kevésbé fontos az a gazdaság-politikai szempont, hogy az elítéltet az ilyen ítélet nem ragadja ki munkaköréből, nem teszi ki őt vagy családját a nyomornak, nem kényszeríti újabb bűncselekmény elkövetésére, ahogy egyebekben azt akár mai példával is illusztrálhatnánk a megélhetési bűnözés esetében.

Nem véletlenül utaltunk rá, hogy a felfüggesztett büntetés intézménye bevezetésének egyik fő akadályát a nyilvántartás hiányában láttuk. Az indokolás erre a kérdésre részletesen tért ki, és igyekezett minden további kétséget eloszlatni.

Tehát, ami a nyilvántartás hiányát illeti, ennek megszüntetéséről a büntető perrendtartás életbe léptetéséről szóló törvencikk 26. §-a ekkorra már gondoskodott, és ahogyan azt Kármánnál olvashattuk, az erre vonatkozó rendeletet a jogalkotó szintén előkészítette, és a novella hatályba lépésével egyidejűleg általános hatállyal életbe is lépett.

A felfüggesztés hatálya – főbüntetés, a felfüggesztés kizárása

A javaslat szerint a bíróság különös méltánylást érdemlő okból felfüggesztheti az egy hónapot²³ meg nem haladó tartamban kiszabott fogház- és elzárás büntetést, valamint a pénzbüntetést, ha ettől az elítélt magaviseletére egyéniségének, életviszonyainak és az

²² Vö.: Liszt

²³ Irk Albert már 1915-ben Bernolák után azt javasolta, hogy az egy hónapot a jogalkotó, legalább hat hónapra módosítsa. Ebben a körben jelezte, hogy a későbbiekben sem Angyal, sem pedig Finkey nem fejlesztette tervezeiteiben a novellát, és Edvi Illés is csak két hónapot meg nem haladó fogházbüntetés esetére képzelt el az alkalmazhatóságot. [Irk Albert: i. m. 103. oldal]

²⁰ Vö.: Fayer László: A feltételes elítélésről, Jogtudományi Közlöny 1902, 37. évf. 5. szám, 37. oldal.

²¹ Vö.: Lukács Tibor: i. m. 87–98. oldal.

eset összes többi körülményeinek figyelembevételével kedvező hatást vár.²⁴

A javaslat indokolása, illetőleg elfogadását követően a novella a felfüggesztés pozitív feltételeiként állapította meg a különös méltánylást érdemlő okot, illetőleg, ha a büntetés felfüggesztésétől kedvező hatást vár. Erre tekintettel mondta az indokolás, hogy a felfüggesztés a tettes egyéniségének értékelése alapján lényegében célszerűségi és nem büntetésenyhítési eszköz.²⁵

Földvári József ebben a körben felvettette, hogy abból a körülményből – amit maga a miniszteri indokolás is megerősített, nemcsak a novella, de a későbbi 1930-as „saláta-jogszabály” indokolása során is –, miszerint az intézmény nem büntetésenyhítési eszköz, az következett, hogy a bíróság a büntetés végrehajtásának felfüggesztését nem indokolhatta azokkal a körülményekkel, amelyek a felfüggesztett büntetés mértékének meghatározásakor enyhítő körülményként értékelt.²⁶

Fel kellene vetnünk ennek nyomán azt a kérdést, hogy tekintettel szabályozás diszpozitív jellegére, hogyan alakulnak a Földvári által felvetettek abban az esetben, ha a bíróság utóbb – ítéletét megelőzően, valamilyen oknál fogva – akként határoz, hogy a büntetés végrehajtását mégsem függeszti fel. Ebben az esetben nyilván, amit eddig a felfüggesztést alátámasztó körülményként értékelt, ezt követően már enyhítő körülményként értékelhet.

A büntetés felfüggesztésének kriminálpolitikai hatása nem a terhelt életkorától, hanem annak egyéniségétől függ, emelte ki Irk Albert. Erre tekintettel azt nemcsak a felnőttek, hanem a fiatalkorúak esetében is alkalmazni kell. Ez azonban csak egy megerősítés Irk Albert részéről, hiszen a javaslat indokolása kitér erre a körülményre, és tudjuk, hogy a novella második fejezete bevezette a fiatalkorúak esetében is a tulajdonképpeni felfüggesztés intézményét.²⁷

Összehasonlításképpen, a belga és több svájci kantonbeli törvény szerint a hat hónapot meg nem haladó, az 1891. évi francia, a luxemburgi, a portugál, a dán, a norvég törvény szerint minden fogházbüntetés felfüggeszhető.

²⁴ 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról, 1. §.

²⁵ „E feltételek közül a különös méltánylást érdemlő okok, mint a múlt és a jelen vetületei foghatók fel, a felfüggesztés kedvező hatásának valószínűsége pedig, mint e vetületekből felépített, jövőben megvalósulható kép tekinthető.” [Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Budapest, 1920. 216. oldal]

²⁶ Földvári József: i. m. 440. oldal.

²⁷ A próbára bocsátás lényegében és alapelveit tekintve ugyanaz, mint a büntetés feltételes felfüggesztése, illetőleg, mint a feltételes elítélésnek az angol és amerikai jogterületen kifejlődött rendszere. A felnőttekre vonatkozó rendelkezésektől alapvetően a szigorú felügyeletre vonatkozó előírások, illetőleg a próbaidő rövidebb tartama különböztetik meg. Meg kell itt azonban jegyeznünk, hogy a javaslat a felnőttekkel szemben nem ezt, hanem a belga-francia rendszert léptette életbe. Ennek indoka az volt, hogy ekkor még megvolt az angol-amerikai rendszer sikeres működéséhez elengedhetetlenül szükséges védő- és felügyelő rendszer. A fiatalkorúak esetében, azonban ez nem jelentett akadályt, mert a gyermekvédelem ügyét az állami és a társadalmi szervezetek ekkor már támogatták, így a meglévő szervezetrendszer képes volt megfelelni a háttérrel biztosítani a próbára bocsátás intézményének. [Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. kötet, Budapest, Pesti Nyomda Részvénytársaság 1907. 531–578. szám, 566. szám 460. oldal]

Az ebben a körben kodifikált külföldi törvényjavaslatok tehát szélesebb körben biztosították felfüggesztés jogát, így az osztrák javaslat is a három hónapot meg nem haladó, az 1903. évi svájci javaslat, pedig minden fogházbüntetésre.

A magyar javaslat, ha úgy tetszik, ennél jóval szűkebb marokkal mérte a kedvezmény lehetőségét, ezt az indokolás maga is megjegyzi, ugyanakkor a statisztikára támaszkodva rögtön cáfolja is.²⁸

A cselekmények általános tárgyi súlyára és társadalmi veszélyességére tekintettel a javaslat a felfüggesztés kedvezményét azokra a cselekményekre korlátozza, melyek a törvény általános szabályai szerint vétséget vagy kihágást képeznek, melyekre tehát a törvény fogház-, elzárás- vagy pénzbüntetést állapít meg.

Ide tartozott a bűncselekmények zöme, százhuszonöt vétség és az összes kihágás.

Azok a cselekmények, melyek a törvény szerint büntettet képeztek, már tárgyi súlyuknál fogva mélyen sértik a jogrendet és így azoknál a jogalkotó nem látta igazolhatónak a felfüggesztést, illetőleg annak lehetőségét; sőt attól tartott, hogy az könnyen a jogérzet sérelmét okozhatta volna. Ezért is a javaslat a bünteteket a kedvezmény alól általában kivette.

Kivette ugyanakkor az államfogház büntetést is a kedvezmény köréből, tekintettel az államfogház alkalmazási körére, alapvetően kedvezményes jellegére, és azon elítéltek tekintetében, akiket államfogház büntetésre ítélt a bíróság.²⁹

Kiemelte az indokolás, hogy nem tagadható, hogy a súlyosabban minősülő cselekményeknél gyakran nagy szerepet játszik a szenvedély, az elkeseredés, a nyomor, de a bíróságnak módjában áll, hogy e tényezőket a bűnösség megállapításánál vagy a büntetés kiszabása során méltányolja. A büntetés felfüggesztésének intézménye, illetőleg az erkölcsi felfogás még nem tette lehetővé, hogy a felfüggesztés a tárgyilag súlyosabb cselekmények esetében is alkalmazható legyen.

A felfüggesztés hatálya – mellékbüntetés, a felfüggesztés kizárása

A pénzbüntetés a javaslat szerint felfüggeszhető. A pénzbüntetés mértékéhez nem fűz kommentárt a javaslat, vagyis nem korlátozza annak mértékét.

A pénzbüntetéssel sújtott cselekmények általában

²⁸ „A magyar joggyakorlat enyhésége mellett a javaslatban meghatározott legmagasabb büntetési mérték mégsem tekinthető szűkkeblűnek, mert a törvény szerint vétséget képező cselekmények miatt egy hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogházbüntetések száma évenként meghaladja a 40.000-at s ha hozzá vesszük a pénzbüntetések (közel 60.000) és elzárásbüntetések (körülbelül 7.000) számát, a bíróságok évenként mintegy 100.000 esetben tehetik megfontolás tárgyává a felfüggesztést. Még tágabb körben alkalmazhatja a kedvezményt a közigazgatási hatóság: évenként mintegy 500.000 kihágás esetében.” [Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. kötet, Budapest, Pesti Nyomda Részvénytársaság 1907. 531–578. szám, 566. szám 434. oldal]

²⁹ Vö. Tamáska Péter: i. m. 21–24. oldal.

enyhébbek, mint a szabadságvesztés büntetéssel sújtottak, következésképpen nem méltányos, ha a törvény kizárta volna a felfüggesztés kedvezményének köréből. Erre tekintettel, szinte természetes, hogy az ebbe a körbe eső cselekmények esetében a jogalkotó a felfüggesztés kedvezményét megengedte.

A szabályozás filozófiáján túl, egyéb okok is szólaltak a pénzbüntetés felfüggesztése mellett, melyek, ha úgy tetszik a jogalkotó józan belátóképességét ábrázolták. Ha a pénzbüntetés végrehajtható, végrehajtása a szegényebb embert évekre visszavetheti azzal, hogy öszszegyűjtött kis vagyonát a büntetés kifizetése egyszerre felemészti.

Az indokolás külön érdeme, hogy képes volt arra, hogy azt az emberi tulajdonságot is értékelje, miszerint az önérzetes ember szívesebben felajánlja ezt a vagyont, még ha anyagi pusztulásával is jár, minthogy fogházbüntetést kelljen kiállnia. A megtakarítás elvesztése megzavarhatja a személyes környezetének egyensúlyát, adott esetben sokkal súlyosabb hátrányt okozhat, mint ami a büntetés valóságos célja.³⁰

Következésképpen vallotta, hogy a büntetés felfüggesztésének hatályát a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetésre is ki kell terjeszteni, mert a pénz mellékbüntetésnek ugyanaz a természete és célja, mint a főbüntetésként kiszabott pénzbüntetésé.³¹ Szükségképpen ugyanaz a hatása az elítéltné nézve, mint a főbüntetésnek; behajthatatlanság esetén éppen úgy át kell változtatni szabadságvesztés büntetésre.

A javaslat a halmazat büntetését nem zárja ki a kedvezményből, mert az egyes cselekmények tárgyi súlya a halmazat által nem növekszik, a vádlott egyéni bűnössége pedig, ha a bíróság csak kis büntetést állapít meg, nem megy túl azon a mértéken, melyben a javaslat a felfüggesztést még indokoltnak tartja. E tekintetben a külföldi törvények sem tesznek semmi megkülönböztetést.

A pénzmellékbüntetésen kívüli mellékbüntetések – tehát a fel nem függeszthető mellékbüntetések – kezdő időpontja a büntetés felfüggesztése esetében az ítélet jogerőre emelkedésének napja.

Ebben a körben a jogalkotónak azt kellett mérlegelnie, hogy azt az ítélet jogerőre emelkedésének vagy a próbaidő leteltének napjára lehetett tenni. Az indoklás szerint, az utóbbi esetben azokkal szemben, akiknek büntetését végrehajtották, mintegy három évi sérelmet szenved, mert politikai jogait csak a próbaidő sikeres elteltét követően kezdődő, az ítéletben meghatározott időt elteltét követően nyerhette volna vissza, amely már aránytalanságot okozhatott volna. Aránytalan lett volna már csak azért is, mert, ha a próbaidő sikeresen telt el, az elítélt következésképpen méltónak bizonyult a kedvezményre, így arra sem méltan,

hogy a például politikai jogait korábban gyakorolhassa újra.³²

A felfüggesztés alkalmazásának elvei

Ahogy a korábbiakban kifejtettük, a felfüggesztés alkalmazása körében az indoklás kiemelte, hogy a bírónak figyelembe kell vennie, hogy a felfüggesztés célszerűségi és nem büntetésenyhítési eszköz, és semmiképpen sem a Btk. rendkívüli enyhítést szabályozó 92. §-nak a tovább gondolása. Az egyenesítésből az is következhet, hogy a bíróság esetleg súlyosabb büntetést szab ki akkor, amikor azt felfüggeszti, mintha azonnal végrehajtaná.

A felfüggesztés mégis kedvezmény, csak az arra alkalmas, illetőleg arra méltó terhelttel szemben alkalmazható, aki bűncselekmények elkövetésére nem rendezkedett be, hanem arra pillanatnyi megingás, vagy élethelyzeti jelenség vezette, és aki előreláthatólag mindent megtesz a cselekménye következményeinek elhárítására, megbánó magatartást tanúsít.

Az indoklás felhívta a figyelmet a 3. § rendelkezéseire, amely két okból is jelentős. Egyrészt a felfüggesztés lényegét fejezi ki akkor, amikor úgy szabályoz, hogy a bíróság által kiszabott büntetés végrehajtása elmarad, ha a terhelttel szemben a törvényben meghatározott idő – három év alatt – alatt eljárás nem volt folyamatban.

Indirekt módon szabályoz a hivatkozott szakasz, és ezen keresztül a javaslat nem bízza a bíróságra a próbaidő szabad meghatározását. Ennek oka, fejt ki az indoklás az, hogy a bíró ilyen jellegű szabadsága egy új intézmény esetében könnyen jogbizonytalansághoz vezethetne. Méltányos és szükséges is egy minimális időtartam megállapítása, melyen belül a legenyhébb büntetésre ítélt is a felfüggesztés kontroll hatása alatt álljon. A javaslat szerint viszont szükséges, hogy a próbaidőn túl ellenőrzés alatt legyen az elítélt.

A javaslat – a kedvezmény körébe tartozó cselekmények körére is figyelemmel – a próbaidőt egységesen állapította meg. A felfüggeszthető büntetés legnagyobb mértékét tekintve, a javaslat a vétségekre három évben állapította meg a próbaidőt, amely így valamivel rövidebb, mint az elévülés ideje.

Rámutat, ismételten az intézmény alátámasztása érdekében, hogy az elévülés alatt az elítélt az állam büntető hatóságai elől bujkál, az állam akaratának, és tegyük hozzá büntető hatalmának érvényesülését akadályozza, nincs állandó ellenőrzés alatt, míg az, akinek büntetését felfüggesztették, törvényes kedvezményt élvez, többé-kevésbé egyfajta felügyelet alatt áll. Emiatt indokolt, hogy a próbaidő mértéke ne érje el az elévülés mértékét.

³⁰ Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. kötet, Budapest, Pesti Nyomda Részvénytársaság 1907. 531–578. szám, 566. szám 435–436. oldal.

³¹ Ettől eltérően a többi mellékbüntetésnek már az a célja, hogy a társadalmat valóságban megóvja az elkövetőtől, és nem az, hogy az elkövetőt sújtsa, vagy megjavítsa. Lásd: politikai jogok felfüggesztése mellékbüntetés.

³² Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. kötet, Budapest, Pesti Nyomda Részvénytársaság 1907. 531–578. szám, 566. szám 438. oldal.

Szubjektív kizárási okok és az eredményesség

Az indokolás rámutat, hogy a javaslat a 2. §-ban feltétlenül kizárja a kedvezményből azt, aki a cselekmény aljas indokból követte el. Éppen úgy, mint azokat a visszaesőket, akik a cselekményt az utolsó elítélésüket követő 10 éven belül követték el.

A visszaesésnek tehát nincs kizáró hatása akkor sem, ha a büntetés kiállása óta tíz év eltelt, illetőleg az elítélt kegyelmet kapott.

Ebben a rendelkezésben – ahogyan arra az indoklás is utalt – az elévülés alap gondolata, illetőleg a rehabilitáció fedezhető fel. Röviden, akivel szemben nem merült fel a büntetőeljárás szükségessége meghatározott hosszú időtartamon keresztül, arra úgy lehet tekinteni, mint aki egyáltalán nem követett volna el semmit. Az újabb és a régebbi bűncselekmény kapcsolata tulajdonképpen kizárható. Nem jelenthető ki, hogy a korábbi büntetés nem ért volna célt, az utóbbi esetében újabb élethelyzetet kell értékelni.

A próbaidő tartama, tartalma

A próbaidő kezdő időpontja az ítélet jogerőre emelkedésének napja.

A próbaidő alatt az elítéltnak jól kell viselkednie. Hogy mit jelent ez, vagy mit ért a jogalkotó a jól viselkedés alatt, a javaslat nem részletezi, ezzel szemben azokat az eseteket sorolja fel, amikor a felfüggesztett büntetést végre kell vagy lehet hajtani. Ebből következően a próbaidő alatt nem követhet bűncselekményt az elítélt.

A felfüggesztés mint kedvezmény elvesztésének szabályai, abszolút és relatív okok

A 4. és 5. § a felfüggesztés kedvezményének elvesztését szabályozza. A 4. § szerint a felfüggesztett büntetést végre kell hajtani, ha a próbaidő alatt elkövetett cselekmény miatt, a próbaidő eltelte előtt indított új eljárásban a bíróság a terheltet büntett miatt elítéli vagy ellene szándékos vétség miatt fogházbüntetést állapít meg.

Kiemelendő, hogy ebben az esetben nincs helye összbüntetésbe foglalásnak, a büntetéseket folyamatosan kell letölteni. Ezzel a rendelkezéssel, olvasható az indokolásban is, a jogalkotónak határozottan az volt

a célja, hogy ezzel is büntesse azt, aki a felfüggesztésre utóbb érdemtelenné vált.³³

Ki kell emelni, hogy a fentebbi megfogalmazásból egyenesen következik, és erre az indokolás is rávilágít, hogy nem szükséges az, hogy az új eljárásban a bíróság még a próbaidő alatt hozza meg az ítéletét, ez ugyanis lehetőséget adna a terheltnek arra, hogy az eljárás esetleges elhúzásával meneküljön a felfüggesztés lényegi következménye alól, és csak az újabban elkövetett cselekménye miatt feleljen. Ebben a vonatkozásban a javaslat a dán mintát fogadta el.³⁴ Ez azt is jelenti, hogy akinek a vonatkozásában az új eljárás a próbaidő leteltét követően indult, a próbaidő alatt elkövetett cselekmény miatt, a felfüggesztett büntetés végrehajtását nem rendelheték el, azonban azt a tényt, hogy a cselekményt mikor követte el, a bíróság súlyosító körülményként értékelhette.

Ahogyan az indokolás is fogalmazott, illetőleg, ahogyan azt az 4. § is tartalmazza a bíróságnak lehetősége nyílt arra, hogy mérlegelje azt, hogy a felfüggesztett büntetés végrehajtásáról határozzon.

A bíróság így az idézett szakasz első fordulataán kívüli, azaz az enyhébb beszámítás alá eső esetekben, amilyenek a gondatlanságból elkövetett és a csak pénzbüntetéssel sújtott, úgyszintén az államfogházzal büntetett, tehát más jellegű vétségek, valamint a kihágások esetében, vizsgálat tárgyává tehetette, hogy az elítélt állandó életmódjára utalnak-e, vagy csak alkalmi esetekről szólnak, melyeket súlyosabban minősíteni azonban nem lehet. Ugyanilyen jogot adott a javaslat akkor is, ha a bíróság az újabb eljárásban felmentő ítéletet hozott, de arra magánindítvány visszavonása adott okot. Ezekben az esetekben ugyan el nem ítélte a bíróság a terheltet, de a felfüggesztés kedvezményére nyilvánvalóan méltatlanná vált.

Az 5. § azokat az eseteket határozta meg, a mikor a vádlott még a felfüggesztő ítélet meghozatala előtt követett el valamilyen bűncselekményt, és emiatt ellene a próbaidő alatt még folyamatban volt az eljárás, vagy az emiatt, még előbb hozott ítélet, csak a próbaidő alatt jut a bíróság tudomására. Ilyenkor a Btk. rendes szabályai szerint összbüntetés kiszabásának volt helye, mert az egyes cselekményeket nem választotta el egymástól a büntetés felfüggesztésében rejlő bírói figyelmeztetés.

Nem zárható ki ugyanis, hogy ha a felfüggesztő ítélet hozatalánál a bíróságnak tudomása lett volna az összes cselekményekről, az esetleg fel is függeszthető összbüntetést kellett volna megállapítania. Az elítélt nem juthat kedvezőtlenebb helyzetbe azzal, hogy a bíróság erről nem bírt tudomással, és csak utólag értesül arról, hogy a vádlott már a próbaidő előtt követett el valamilyen bűncselekményt.

³³ Vö.: Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. kötet, Budapest, Pesti Nyomda Részvénytársaság 1907. 531–578. szám, 566. szám, 444–445. oldal.

³⁴ Vö.: Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. kötet, Budapest, Pesti Nyomda Részvénytársaság 1907. 531–578. szám, 566. szám, 442. oldal.

A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk

Finkey Ferenc álláspontja szerint is, a büntettet elkövető egyes személyek börtönbe zárása személyiségének további fejlődése szempontjából több hátránnyal járhat, mint haszonnal. Az ilyen személyiségű bűnelkövetőkkel szemben van szükség a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztésére.

A feltételes elítélés célszerűsége tekintetében hazánkban teljesen egységes felfogás alakult ki, amely állhatatos, ám szakmailag megalapozott, kulturált ostromot indított a jogalkotó álláspontjának megváltoztatása érdekében. A viták, ahogyan azt tapasztalhattuk, a századforduló tájékán már lezajlottak, és ezek eredményeképpen került sor az I. büntető novella megalkotására. Az itt bevezetett feltételes elítélés intézménye a gyakorlatban bevált, úgy, hogy még a szocialista jogrend bevezetése előtti időkben sor került az alkalmazási lehetőségek bővítésére.³⁵

Az Országgyűléshez benyújtott javaslat 113. § Az 1908. évi XXXVI. tc. 1. és 2. §-a akként módosul, hogy a fogházbüntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének korlátjaként az 1. §-ban megállapított egy hónap helyébe három hónap lép, a 2. §-nak 1. pontja pedig hatályát veszti.³⁶

A javaslat 113. § miniszteri indokolása szerint lényegesen tovább fejlesztette a büntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének rendszerét is, amikor az erre nézve, a hatályos jogban foglalt korlátozásokat enyhítette, azaz megemelte a kedvezmény alkalmazása során figyelembe vehető büntetési tétel tartamát.

Alapvetően nem változott a jogpolitikai álláspont, ahogyan az intézményt megalapozó szakmai érvek sem. A jogalkotó kitartott amellett az álláspontja mellett, miszerint a rövidtartamú szabadságvesztés-büntetés káros hatásai közismertek.³⁷ Ezen hátrányok el-

kerülésének egyik igen alkalmas módja – a miniszteri indokolás szerint – a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése. Ennek az intézménynek alkalmazási körét, tekintettel a figyelembe vehető büntetési tétel mértékére, azonban igen szűkre szabta az 1908. évi XXXVI. törvénycikk.³⁸

Ismételten megjegyzéssel kell élnünk, hiszen a miniszteri indokolás, itt a korábbi álláspontját megváltoztatta, amennyiben a novella által meghatározott – felfüggeszhető – büntetés mértékét már kevésnek találja. Ez a véleményváltozás talán annak is köszönhető, hogy az intézmény bevezetése óta eltelt két évtized, már elegendő tapasztalat szerzésére adott lehetőséget mind a jogalkalmazónak, és a jogalkotónak.

A törvényjavaslat előterjesztéséig eltelt időszak vonatkozásában, az előterjesztő azt a következtetést tudta levonni, hogy a bíróság nem esett túlzásba a feltételes felfüggesztés alkalmazásában. Így már magának az intézménynek alap gondolatával is megegyezett, hogy

rült egyéneknek egy igen jelentékeny része valóban megjavult, törvénytisztelő, szorgalmas, munkás életet él. [Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák, Budapest 1933. 125–132. oldal]

Horváth Tibor szerint a szocialista büntetőjog uralkodónak tekinthető felfogása: „(...) nem nélkülözhető büntetési eszköz a rövid tartamú szabadságvesztés, amely a büntetés-végrehajtás helyes megszervezése mellett általában, de néhány bűncselekmény-csoportban különösen – pl. garázdaság, testi épség ellen irányuló szándékos erőszakos cselekmények stb. – a büntetési feladatok és megvalósításának eredményes eszköze lehet”. [Horváth Tibor: Büntetés, illetőleg társadalmi intézkedés alkalmazása a társadalomra veszélyes cselekmények miatt, Jogtudományi Közöny, 1961. 1–2. szám, 14. oldal]

Mindenesetre Nagy Ferenc szerint is a rövid tartamú szabadságvesztés jelenlegi megítélése vitatott lehet. A rövid tartamú végrehajtandó szabadságvesztés hátrányos vonásai régóta ismertek, elég, számos kommentár készült a témáról. A rövid tartamú szabadságvesztés – Nagy szerint – egyértelmű és egyoldalú elutasítását az utóbbi időkben mégis differenciáltabb megítélés követte, amely nem olyan szélsőségesen negatív, mint amelyekkel a korábbiakban találkozhattunk. A veszélyek, mint amelyekre például Liszt is felhívta a figyelmet, a káros hatások mellett a büntetési forma pozitív vonásait is kiemeli, a káros hatások a végrehajtás reformja révén is enyhíthetők.

Tehát a rövid tartamú szabadságvesztésnek a büntetések köréből való teljes száműzése, illetve az ilyen követelés hangoztatása indokolatlan; azonban kívánatos az alkalmazásának további visszaszorítása és mindenképp a szabadság-elvonással nem járó alternatív szankciókkal történő helyettesítése. A rövid tartamú szabadságvesztés kiszabása kiváltképp akkor látszik indokoltnak, ha az addig hosszabb tartamban alkalmazott szabadságvesztés-büntetés helyébe lép.

Jó néhány nyugat-európai ország büntetéskiszabási gyakorlatában reneszánszát éli a rövid tartamú szabadságvesztés (mint pl. Ausztriában, Svájcban, Hollandiában).

Egyet lehet érteni azzal a véleménnyel, miszerint ahhoz, hogy a jelen tudománya és vitája megalapozza a büntetési időtartam általános csökkentését és a humanizációs törekvéseknek megfelelően, intenzívebb empirikus vizsgálatást igényel a rövid tartamú szabadságvesztés (Günther Kaiser). [Nagy Ferenc: A büntetőjogi szankciórendszer reformja. Büntetések és intézkedések az új büntető törvénykönyvben. Büntetőjogi Kodifikáció 2001. 2. szám, 5. oldal]

A büntetőtörvény alkalmazásában a büntetés célja a társadalom védelme érdekében alkalmazott generális és speciális prevenció. A generális prevenció kifejezi, hogy a büntetés elsődleges célja az, hogy az állampolgárokat általában visszatartsa bűncselekmények elkövetésétől. Ebben a körben megkülönböztethetjük a pozitív és a negatív generális prevenció intézményét. A pozitív generális prevenció alapvetően a jogkövetési hajlandóság növelésére irányul, azaz, a büntetőjog alkalmazásában, hogy megerősödjön bűncselekmény által kérdésessé tett norma érvényessége.

A negatív generális prevenció céljának a vizsgálódó, hogy a büntetés mennyiben rettent el másokat a bűnelkövetéstől. Feltételezhető, hogy a súlyos büntetések a rizikóval számot vető elkövetőknél kellő visszatartó hatásúak. Felvetődik a kérdés, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés büntetéssel fenyegetés, mennyiben tudja szolgálni a generális elrettentést. [Kriminológia, Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2016.]

³⁸ Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XX. kötet, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat 1930. 882–937. szám, 388. oldal.

³⁵ Földvári József: i. m. 440. oldal.

³⁶ Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XX. kötet, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat 1930. 882–937. szám, 338. oldal.

³⁷ Vö. von Liszt: Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge zweiter Band, Berlin 1905., 241, 511–512. oldal.

A börtönbüntetés egyik fő célja az erkölcsi javítás, a rabnevelés ugyan, de ez sem azt jelenti, hogy a börtönökből feltétlenül kifogástalan erkölcsű és példás magaviseletű emberek kerülnek vissza a társadalomba. Ennek az oka elsősorban nem az intézet feltételeiben keresendő, hanem nyilvánvalóan abban, hogy általában milyen személyiségek kerülnek a börtön falai közé. Fő szabályként elfogadhatjuk, hogy a deviáns személyek általában valamilyen alkalmazkodási problémával küzdő, erkölcsi, szociális és gyakran szellemi tekintetben is általában nehezebb helyzetű, sokszor durva személyiségek. Ezek után nincsen szükség annak a részletezésére, hogy még megfelelő kiválasztás mellett is, több ilyen személy nevelése, integrálása vagy reintegrálása milyen szervezést, és mennyi időt vesz igénybe. „A társadalmi életre alkalmasabbá tétel, a *reclassamenty* egyik legfontosabb börtönügyi feladat ugyan, de hogy ez minden esetben sikerüljön, ezt nagyképűsödés lenne követelni a börtönbüntetéstől”. Számításba kell ebben a körben azt is venni, hogy a börtönből kikerültek közül sokan tényleg nem javultak is meg, hogy sokan csak számításból, a kedvezmény elérése s a feltételes szabadság elnyerése érdekében alkalmazkodtak intézeti szabályokhoz, viszont nagy igazságtalanság lenne eltagadni a rabnevelés által elért kétségtelen sikereket. Az bizonyos, hogy a börtönökből kike-

az alkalmazásának lehetőségét a törvényhozás kiterjesztette.

A miniszteri indokolás szerint a javaslat keretében azonban ennek a kiterjesztésnek eljárási jelentősége is van, figyelemmel arra, hogy azt prognosztizálta, hogy egyúttal a bírói munkát csökkenteni fogja azzal, hogy megnő az első fokon befejezett ügyek száma. Így az eljárás gyorsítására is hatással lesz a feltételes felfüggesztés kiterjesztése.³⁹

Ezekből a megfontolásokból kiindulva a jogalkotó azt tervezte, hogy még a büntetőtörvények általános

revíziója előtt tovább fejleszti ezt a jogintézményt és egyfelől három hónapban szabja meg a felfüggeszhető fogházbüntetés legmagasabb tartamát az eddigi egy hónap helyett, másfelől pedig azt is lehetővé teszi, hogy felfüggesztésnek akkor is legyen helye, ha a büncselekmény a törvény értelmében büntetett és csak a Btk. 92. §-nak alkalmazásával minősül a Btk. 20. §-hoz képest vétségge. Lehetnek ugyanis esetek, amikor az ilyen büntetés végrehajtása is nagyobb kárral járna, mint a végrehajtás elmaradása.⁴⁰ ■

³⁹ Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XX. kötet, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat 1930. 882–937. szám, 388. oldal.

⁴⁰ Az Országgyűlés Képviselőházának Irományai XX. kötet, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat 1930. 882–937. szám, 388. oldal.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI JOG

SZERZŐK: **Belovics Ervin, Vókó György**

A büntetés-végrehajtási jog könyvünk segítséget kíván nyújtani egyrészt az egyetemi vizsgára, másrészt a jogi szakvizsgára felkészüléshez is.

Azok az ismeretek találhatóak meg benne, amelyek elvezethetik a Tisztelt Olvasót ennek a diszciplinának, jogi szakvizsgatárgynak akár a mélyebb megismeréséhez is. Az ismeretközlés olyan módszerét választottuk, amely elsődlegesen a jogi felsőoktatás céljait szolgálja az elméleti alapokat már elsajátított olvasónál, nagyobb súlyt helyezve a jogalkalmazási alapismeretekre és az új joganyagra a tudományos és gyakorlati követelmények figyelembevételével.

Azt a készítményt szeretnénk az Olvasóban kialakítani, hogy olyan szakmai területről kapjon képet, amelynek állandó tökéletesítését a társadalom és más tudományok viszonylatában mindig szem előtt kell tartanunk. A tudománytól olyan tájékozódást is szolgálni alkalmas műveket igényel a társadalom, amelyek nemcsak elvont törvényszerűségeket, általános elvek kutatását és kritikáját, jogszabályok dogmatikus elemzését adják, hanem a jogintézmények rendszerbe foglalásával, fejlődésüket is bemutató világos leírásával kell a jog exkluzív birodalmát, egy-egy részterületét lehetőleg mindenki számára hozzáférhetővé tenni.

Az új Btk., valamint a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény is, továbbá az ezeket módosító törvények jelentős mértékben érintették, megváltoztatták a büntetés-végrehajtási jogot is. Könyvünk a most hatályos szabályozást ismerteti, mindezt kiegészítik a törvényekből és jogszabályokból kiragadott idézetek.

Részlet a könyv előszavából

Ára: 6000 Ft

A kézirat lezárva:
2018. szeptember 11.

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. SERBAKOV MÁRTON TIBOR*

A terroristák internethasználata¹

Bevezetés

A közösségi média megjelenése és az internetkorszak új kihívások elé állítják a terrorizmus elleni harcot. Az aggasztó jelenséget többen is megfogalmazták: „az Iszlám Állam veszteségre áll a csatatéren, de nyereségre az interneten.”² Akármilyen lesz a válasz arra a sokak által vizsgált kérdésre, hogy hogyan fog kinézni az Iszlám Állam szervezete, ha elveszíti a területeit Irakban és Szíriában, Daniel Milton szerint az biztos, hogy a terroriszervezet birtokában lesz egy jól kifejezett ismeretrendszer arról, hogyan keltsenek szimpátiát a potenciális támogatókban a média használatával. Propagandájával az ISIS továbbra is fenyegetni és terrorizálni fogja ellenségeit. Annak fényében, hogy a terroriszervezet továbbra is fejleszteni és használni fogja a médiához kötődő képességeit, Milton szerint kritikus fontosságú abba a képességünkbe fektetnünk, hogy az Iszlám Állam és hasonló szervezetekkel szemben fel tudjuk venni a harcot a „média csatatéren”, hogy az ilyen szervezetek által jelentett fenyegetést csökkenthessük.³

Egyetértek Ariel Victoria Lieberman javaslatával, miszerint a terroristák internetes tevékenysége, propagandája ellen mindenképpen küzdenünk kell. Hogy alá lehessen ásnunk a terroristák online tevékenységét, hitelességét, megfélemlítő erejüket, valamint korlátozni a rendkívül hatékony, internetes felületen végzett toborzásukat, a propagandát terjesztőket bíróság elé kell állítani, a propagandát a netes felületről el kell távolítani, és ellenpropagandát alkalmazni.⁴ Továbbá szükséges a terroristák weboldalainak feltérképezése,

a rajtuk folyó információk tevékenység folyamatos figyelemmel kísérése, valamint adott esetben működésképtelenné tétele.⁵

Kiemelném Jonathan Barker gondolatait a megelőzés fontosságáról, aki szerint elsődlegesen nem katonai ügynek kellene tekinteni a terrorizmust, hanem együttes erővel kellene megpróbálni javítani azokon a körülményeken, amelyekből a terrorizmus fakad. Barker hangsúlyozza,

hogy nem elegendő csupán a már elkövetett terrorcselekményekre adott reakció, hanem a megelőzéssel is foglalkozni kell, és elengedhetetlen fontosságú a hírszerzés fejlesztése.⁶

1. A média és a terrorizmus kapcsolatának elméleti és történeti háttere

A terrorizmus és a média elválaszthatatlanok egymástól. A terroristák látványos cselekedetek végrehajtására törekednek, hiszen a nagy nyilvánosságot célozzák meg.⁷ Kóhalmi László szerint egy olyan világban, amelyben az erőszak egyre hangosabb, csak az a terrorista szervezet képes nagyobb visszhangot kelteni a nyilvánosság figyelméért folytatott konkurenciaharcban, amelyik különösen kegyetlen módon támad. A legújabb terrorhullámban fokozódási kényszer van, a nyilvánosság figyelméért folyik konkurenciaharc. Kóhalmi szerint a terrorizmus globalizációja erőszak-

Deadly Combination, Journal of National Security Law and Policy, 2017, Volume 9, 109. o.

http://jnslp.com/wp-content/uploads/2017/04/Terrorism_the_Internet_and_Propaganda_FINAL.pdf (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁵ Haig Zsolt: Internet terrorizmus. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, XI. évfolyam, 2. szám, 2007, 93. o. http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/terror/lekt_Haig_Zsolt.pdf (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁶ Barker, Jonathan: A terrorizmus. Budapest, HVG Kiadói Rt., 2003, 145–146. o.

Jonathan Barker szerint tovább csökkenteni kellene a káosz uralta területeket, és enyhíteni a nyomort a világ nagyvárosaiban. Barker a terrorizmust az emberiség elleni büntettként kezelését javasolja, ahelyett, hogy a terrorizmus elleni háborúban gondolkodjunk, mert így elkerülhető lenne a háború negatív, politikaellenes mellékhatása, a terroristák sem tetszeleghetnének hősként, ha közönséges bűnözőknek nyilvánítanák őket. Véleménye szerint ugyanúgy kell őket üldözni, mint minden más bűnözőt, le kell őket leplezni és az akcióikat meg kell akadályozni. Barker diplomáciai erőfeszítéseket szorgalmaz a terrorizmus sújtotta területek konfliktusainak csökkentésére, esetleg végleges rendezésére. Továbbra is dolgozni kell a demokrácia fenntartásán, az országos és nemzetközi gazdaság reformján, a fegyverek korlátozásán és ellenőrzésén, támogatni kell az alulról szervezett politikai mozgalmakat, mivel mindez képes lehetne enyhíteni a terrorizmushoz vezető feszültségeket.

⁷ Ferwagner Péter Ákos, Komár Krisztián, Szélinger Balázs: Terrorista szervezetek lexikona: Gavriilo Principtől Oszama bin Ladenig. Szeged, Maxim Kvk., 2003, 14. o.

* PhD-hallgató

¹ Jelen tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

² Ratnesar, Romesh: Islamic State Is Dying on the Battlefield – and Winning on the Internet, bloomberg.com, 2017.

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-07-20/islamic-state-is-dying-on-the-battlefield-and-winning-on-the-internet> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

³ Daniel Milton: Down, but Not Out: An Updated Examination of the Islamic State's Visual Propaganda, Combating Terrorism Center at West Point July 2018 United States Military Academy, 2018, 51. o.

⁴ Lieberman, Ariel Victoria: Terrorism, the Internet, and Propaganda: A

kot felszabadító jelleggel bír, mivel a nemzetközi terrorista csoportok esetében hiányzik az általában fékező hatással bíró, egy adott millióra vagy politikai projektre való szociális visszacsatolás. Közhalmi következtetése szerint a vonatkozási csoport hiányában az erőszak generálódik, amely a terroristák vallási, vagy szekuláris motivációjától független.⁸ A tény, hogy a terroristák a közösség figyelmét igyekeznek megragadni, hosszú múltra tekint vissza, arra számtalan történelmi példa hozható. Már a középkori asszaszinok is törekedtek a közösség figyelmének megragadására, Rapoport szerint merényleteikkel a thug-okkal összehasonlítva (akiket három fél érdekelt: merénylő, áldozata, istenség) egy további felet is megcéloltak, nevezetesen a közösséget, amelynek a szimpátiáját figyelemfelkeltő tetteikkel kívánták felkelteni. Rapoport megjegyzi, hogy az asszaszinok nem szorultak tömegmédiára, hogy a célközönségüket elérhessék, mert merényleteiket feltűnő módon hajtották végre: szakrális helyeken és királyi udvarokban ölték meg prominens áldozataikat, általában ünnepnapokon, mikor sok tanúra számíthattak.⁹ Paul Wilkinson szerint a terroristák médiahasználatának négy fő célja van: első sorban a propagandájuk közzététele és a félelemkeltés megvalósítása. A második cél a nagyobb, általában anyagi támogatás érdekében történő mozgósítás a terrorszervezet számára. Wilkinson felosztásában a harmadik cél a kormányok és mindazon szervezetek lejáratása, melyeknek kötelességük lett volna megvédeni az állampolgáraikat, a negyedik cél pedig további terrortámadásokra inspirálni más terroristákat, akár úgy, hogy saját szervezetükbe toborozzák őket.¹⁰ Fordulópontnak lehetett tekinteni a média által is közvetített terrorizmus megjelenésében a Népi Front Palesztina Felszabadításáért 1968. július 22-én elkövetett terrorakcióját, amelynek során a terroristák egy kereskedelmi repülőgépet térítettek el.¹¹

A jelentősebb létszámú és szervezettebb terrorista csoportokban a médiához, PR-hoz és marketinghez értő vezetők és tagok szerepe legalább olyan fontos, mint akár a műveleti tervezőké, robbantási és fegyverszakértőké, belső biztonságot szavatolóké stb. A médiafelelős tagok felméri és véleményezik az egyes támadások médiafigyelmét. Azt vizsgálják, hogy azok milyen hatást váltanak ki a közvéleményből. A terrorcsoportok vezetői nagyon is tisztában vannak azzal, hogy akcióik közvetlen hatásait a médiafigyelem érzelmileg fokozza, ennek köszönhetően a közelmúlt és napjaink terrorista taktikájának egyik fő alkotóeleme a minél nagyobb publicitás elérésére való törekvés.¹²

Az Iszlám Állam terrorszervezetnek is van külön médiosztálya, amelynek specialistái minden nyilatkozatot és propagandaterméket ellenőriznek, és az általuk legmegfelelőbb időben és módszerrel teszik közzé azokat.¹³ Korinek László figyelmeztet, hogy a média akaratlanul is a terrorizmus szövetségesévé válik multiplikátor (megsokszorozó) szerepének köszönhetően, ugyanis a terroristáknak ma már nem is szükséges birtokolniuk a tömegtájékoztató eszközt, megrázó terrorcselekményeik úgyszólván automatikusan felkeltik a tömegtájékoztató figyelmét, így a terroristák azirányú törekvése, hogy minél szélesebb körben tudassák a létüket és céljaikat, sikeres lesz. Korinek – Hankiss Elemér kifejezését használva – a média és a terrorizmus kapcsolatát „társadalmi csapdának” nevezi. A demokratikus társadalmak az információhoz jutás korlátozásmentes jogát kívánják meg, de ugyanez a terroristák számára közlési csatornát is biztosít. Korinek konklúziója szerint diktatúrában ez a kérdés könnyen megoldható a média beszabályozásával, de ha nyitott társadalmat kívánunk, akkor a terrorizmust, mint egy átmenetileg megoldhatatlannak látszó kísérőjelenséget, el kell fogadnunk.¹⁴ Marjolein Camphuijsen és Esther Vissers Margaret Thatcher 1979-től 1990-ig hivatalban lévő angol miniszterelnök asszonyra utal, aki a terrorizmus oxigénjének nevezte a médiát, és azt javasolta, hogy a média ne figyeljen a terrortámadásokra, és ne tájékoztasson róluk, mert úgy vélte, így a terrorizmus az oxigénjétől megfosztva elhalna. A média ezt a javaslatot általánosságban elutasította.¹⁵ Camphuijsen és Vissers a terrorizmus és a tömegmédiá kapcsolatát egy „szimbióta” kapcsolatnak nevezi, mely kapcsolat véleményük szerint nem mindig létezett, de a tömegmédiá növekedése létrehozta és intenzitásban növelte azt. A szerzők szerint ugyan a média és terrorizmus nem áll teljes függésben, de nagyban profitálhatnak egymásból. A szimbióta kapcsolat megmagyarázza, miért nem működött Margaret Thatcher javaslata. A médiának nem állt érdekében nem tudósítani a terrortámadásokról, mivel a terroristák erőszakos cselekedeteiknek nagy hírértéke van, azokról a médiának jövedelmező tudósítania, így tekintve a média is támaszkodik egy bizonyos szinten a terrorizmusra.¹⁶ Tom Moring szerint egyértelmű, hogy a média nem teheti meg azt, hogy nem tudósít a terrorizmusról és az ellene tett válaszlépésekről, mert ez a hírközlés alap-ethosának mondana ellent. Mai világunkban, amelyben a szóbeszéd valós időben terjed az interneten és mobiltelefonokon keresztül, amúgy

⁸ Közhalmi László: Gondolatok a vallási indíttatású terrorizmus ürügyén. In: Belügyi Szemle, 2015/7–8., 53–54. o.

⁹ David C. Rapoport: Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions. The American Political Science Review, Vol. 78, No. 3 (Sep., 1984), American Political Science Association 664–665. o.

¹⁰ Paul Wilkinson: The Media and Terrorism: A Reassessment. Terrorism and Political Violence, vol. 9, no 2, 1997. Idézi: Korinek László: A terrorizmus. In: Belügyi Szemle, 2015/7–8., 19–20. o.

¹¹ Ferwagner: i. m. 14. o.

¹² Beraczkai Antal: A terrorizmus és a média. Kard és Toll. 2006. 2. szám

102–112. o. Idézi: Horváth L. Attila: A terrorizmus csapdájában. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014, 54. o.

¹³ Prantner Zoltán: Iszlám Állam – A világ legvéresebb terrorszervezete. Pannon Literatúra Kft., 2016, 104.

¹⁴ Korinek László: A terrorizmus – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós: Kriminológia-Szakkriminológia. Budapest, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsgépjártató Kft., 2006, 451–452. o.

¹⁵ Marjolein Camphuijsen, Esther Vissers: Terrorism and the Mass Media: A symbiotic relationship? (2012) Social Cosmos, volume 3, issue 1, 14. o.

¹⁶ Uo. 21–22. o.

is nem kívánatos eredményre vezetne.¹⁷ A média nem teljességgel megbízható szövetségese a terroristáknak, mivel a túl sok áldozatot követelő támadások elidegeníthetik a terroristák potenciális támogatóit és szimpatizánsait.¹⁸ Horváth L. Attila szerint a média alkalmas lenne arra, hogy a jelenleginél jobban bemutassa a terrorizmus valódi arcát, az erőszakot, a szervezett bűnözéssel való kapcsolata káros hatásait, ehhez azonban a sajtóetikai normák betartását és a szenzációhajhászat féken tartását gondolja szükségesnek. Horváth több háttér munkát, az ok-okozati összefüggések megvilágítását, pontos tájékoztatást, és a terrorizmus kevésbé látható következményeinek bemutatására oknyomozási módszerek kiterjesztését szorgalmazza.¹⁹

2. A terroristák internetes tevékenysége

Nagy Zoltán András arra figyelmeztet, hogy mind a szervezett bűnözők, mind a terroristák a szabadság és határok nélkülség adottságával visszaélve, a gyors technikai fejlődés adta lehetőségekkel visszaélve, az internetet saját nemtelen céljaikra használják.²⁰

Az újonnan alakuló terrorista csoportok már a megszületésüktől kezdve alkalmazzák az interneten alapuló hálózatos szervezeti formát. Statisztikai adatok szerint az ilyen struktúrán alapuló terrorszervezetek nagyobb számú és a végrehajtás szervezettségében is magasabb szintű terrorcselekményt követnek el.²¹

Mire használják a terroristák az internetet? Marie Helen Maras szerint propagandájuk terjesztésére, toborzásra, pénzszerzésre, oktatásra, és műveletek tervezésére.²² Gabriel Weimann ennél részletesebb felosztásban: pszichológiai hadviselésre, publicitásra és propagandára, adatbányászásra, adománygyűjtésre, toborzásra és mobilizációra, kapcsolattartásra, információ megosztására, tervezésre és koordinációra.²³ Haig Zsolt szerint az internet használata azért előnyös

a terroristák számára, mert a világháló könnyen elérhető, a szabályok minimálisak, a cenzúra hiányzik, a célközönség óriási lehet, nagyon gyors információáramlást és anonim kommunikációt tesz lehetővé számukra, kifejezetten olcsón biztosít a propagandához sokszínű multimédiás környezetet, és már a hagyományos tömegmédia (televízió, rádió etc.) is egyre gyakrabban alapoz forrásként az internetre. Ezeket az előnyöket a terroristák felismerik és ki is használják.²⁴ A világháló elterjedése óta a terroristák már nem szorulnak a tradicionális tömegkommunikációs eszközökre, immár szüretlen módon juttatják el a világhoz az edzésükről, kivégzéseikről, terrorakcióikról szóló tartalmakat.²⁵ A terrorcselekményeket a közösségi média felületein a terroristák saját maguk közvetítik élőben, kivégzésekről és további embertelen cselekedeteikről szóló videóik a közösségi médián keresztül milliókhoz jutnak el.²⁶

Tálas Péter 2008-ban megjelent *A terrorizmusról hét évvel 9/11 után* című tanulmányában arról számol be, hogy 1997-ben még csak 12 „terrorista weboldalt” tartottak számon a szakértők, 2008-ban viszont ez a szám már több ezerre rúgott. (Manapság a terroristák legfőbb internetes jelenléte a közösségi média felületein érzékelhető.)²⁷ A személy, aki terroristává kíván válni, az interneten már minden szükséges információt megtalál a merényletek elkövetésének mikéntjeiről (robbanószerkezetek receptjeit, kiképzési technikákat stb.), a több ezer terrorista weboldal így alkotójuk nélkül, önállóan is végzi a feladatát!²⁸ Kis-Benedek József arra hívja fel a figyelmet, hogy a magányos merénylő felkészülését, tudatformálását nagyban segíti az internet. Az információs technológia a magányos terroristák esetében kiváltja a kiképzőt, a „terrorista jelölt” kiképzését „távoktatással” meg tudják valósítani.²⁹ Egy Google-keresés több mint 10 000 találatot ad a „Terrorist's Handbook” kifejezésre, mely hivatkozások persze nem mind közvetlenül terroristáknak szóló kézikönyvre mutatnak, ám e nagy szám is jelzi, az ártó szándékú személyek és csoportok egyszerű dolgát.³⁰ A neten számos terroristáknak készült felkészítő anyag található meg, például az eredetileg az azzam.com-ra, Abdullah Azzam sejkhez, Oszama bin Ládén egy mentorához köthető angol társaság által üzemeltetett weboldalra feltöltött *How Can I Train Myself For Jihad* (Hogyan edzhetem

¹⁷ Tom Moring: *Terrorism, Media and the State: An Incestuous Spiral*. In C. Husband (Ed.), *Social Cohesion, Securization and Counter-terrorism*, (COLLeGIUM: Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences; No. 11). Helsingfors: University of Helsinki, COLLeGIUM: Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences, Vol. 11, 2012, 80. o.

¹⁸ Ferwagner-Komár-Szélinger: i. m. 23. o.

¹⁹ Horváth L. Attila: *A terrorizmus csapdájában*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014, 62. o.

²⁰ Nagy Zoltán András: *A kiber-háború új dimenzió – a veszélyeztetett állambiztonság*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XIII. kötet. (Szerkesztette: Dr. Gaál Gyula – Dr. Hautzinger Zoltán) Pécs, 2012. 221–235. o.

A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekményekről részletesen: Nagy Zoltán: *Bűncselekmények számítógépes környezetben*. Ad Librum. Budapest, 2009.

²¹ Tóth Dávid: *A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus*, XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai, PTE Grastyán Endre Szakkollégiuma, Pécs, 2014, 291–292. o.

²² Maras, Marie Helen: *A terrorizmus elmélete és gyakorlata*. Antall József Tudásközpont. 2016., 244–245. o.

²³ Weimann, Gabriel: www.terror.net How Modern Terrorism Uses The Internet, United States Institute Of Peace, Special Report, 2004. 5–10. o.

<https://www.usip.org/sites/default/files/sr116.pdf> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

²⁴ Haig: i. m. 84–85. o.

²⁵ Ozkaya, Erdal (2017). *The Use of Social Media for Terrorism*. NATO Defence Against Terrorism Review. 9. 47., 8. o.

https://www.researchgate.net/publication/322486831_The_Use_of_Social_Media_for_Terrorism (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

²⁶ Uo. 2. o.

²⁷ Ozkaya, Erdal (2017). *The Use of Social Media for Terrorism*. NATO Defence Against Terrorism Review. 9. 47., 2. o.

https://www.researchgate.net/publication/322486831_The_Use_of_Social_Media_for_Terrorism (Utolsó letöltés: 2018. 09. 05.)

²⁸ Tálas Péter: *A terrorizmusról hét évvel 9/11 után*. In: *Nemzet és Biztonság*, 2008. október, 75–76. o.

²⁹ Kis-Benedek József: *Dzsidahizmus, radikalizmus, terrorizmus*, Zrínyi Kiadó, 2016, 195–196. o.

³⁰ Haig: i. m. 92. o.

magam a dzsihadra) című tartalom. Honlapok tucatjai tanítanak meg kémiai fegyverek és mérgek készítésére, például a Hamasz hivatalos oldalán megtalálható *Mujahadeen Poisons Handbook*-ból (Mudzsahid mérgek-kézikönyv) meg lehet tanulni otthon mérgeket, mérges gázokat készíteni. Az interneten megtalálható dzsihadista fórum (például: alm2sda.net) is, és potenciális terroristák számára készült motivációs anyagok is,³¹ továbbá szakértők találtak még a világhálón emberrablás mikéntjeire és különböző kínzási technikára oktató dokumentumokat is.³²

A terroristák ma már az interneten is tudnak újabb sejteket és merényleteket szervezni, és komoly propagandatevékenységet végezni.³³ Ariel Victoria Lieberman a *Terrorism, the Internet, and Propaganda: A Deadly Combination* című tanulmányában kilenc módját sorolja fel annak, hogyan változtatta meg a terroristák propagandatevékenységét az internet. Első: a közösségi média harmadik személy igénybevétele nélküli korlátlan tartalom közvetlen eljuttatását teszi lehetővé a terrorista csoportok számára mind weboldalakra, mind magánszemélyekhez. Második: a közösségi média által hatékonyan és minimális erőbefektetéssel tudnak toborozni, propagandájukat és ideológiájukat terjeszteni hatalmas tömegek felé. Harmadik: korlátlanabbá tette a terror-propagandájához való hozzáférést. Negyedik: a terroristák szinte minden felügyelet vagy szabályozás nélkül tehetnek közzé pontatlan információt, mivel a webes posztok nem ellenőrzött hírforrások. Ötödik: Az internet nyújtotta anonimitás minden előnyével élhetnek. Hatodik: A terroriszervezetek képesek az online keresőmotorok működését befolyásolni, például a közösségi médián hashtagek és linkek megtévesztő és túlzott mennyiségű használatával. Hetedik: többirányú kommunikációt tesz lehetővé a terroristák és célközönségük között. Nyolcadik: A közösségi médián kereshetnek maguknak ideológiájukra fogékony, befolyásolható célpontokat. Kilencedik: Kódolással titkosított és bűnüldözés ellenőrzése nélküli kommunikációs csatornát biztosít számukra.³⁴

A terroristák jelenléte a közösségi médiában rendkívül erős. A Facebook és például a Twitter szinte minden területen, köztük a toborzásban, a tagokkal való kapcsolattartásban és a politikai marketingben is új lehetőségeket teremt a számukra. A közösségi média egyben a nyílt forrású hírszerzés eleme is, és a mani-

puláció eszköze a propaganda és az informatikai technikai trükkökön keresztül.³⁵ A Iszlám Állam terroriszervezet a Facebookon és a Twitteren kívül a YouTube-on és az Instagramon is megtalálható.³⁶ Az Iszlám Állam, a Hamasz, a Hezbollah, és az Al-Nuszra Front (szíriai terrorszervezet, az al-Kaidához kötődik) és az Arab-félsziget al-Kaidája (AQAP) is mind megtalálható a Twitteren, az utóbbi két hivatalos felhasználói fiókkal is. Az AQAP a Twitteren vállalta magára a *Charlie Hebdo* magazin ellen elkövetett párizsi merényletet. Az Iszlám Állam egy elfogott jordániai pilóta élve elégetéséről készített videót is a Twitteren osztotta meg³⁷, de az erőszakos tartalmakat ellensúlyozandó az Iszlám Állam aranyos macskás *tweet*eket is szívesen osztott meg (igaz, hogy a macska mellett esetleg egy Kalasnyikov hevert), amely arra is szolgálhatott, hogy kevésbé látszanak szörnyetegeknek, de lehet történelmi utalás is Abu Hurairah-ra, aki Mohamed próféta társa volt, és kedvelte a macskákat.³⁸ Az Iszlám Állam propagandatevékenységének stratégiája kétirányú: egy kifelé és egy befelé irányuló stratégiából áll. A befelé irányuló stratégia az ISIS által elfoglalt területeken élő népességet tartja szem előtt, és célja a „szívük és elméjük elnyerése”. Az ehhez a stratégiához kapcsolódó tevékenységeket főleg offline végzik. A kifelé irányuló stratégia, komplexebb, és két célközönsége van: a potenciális követők és az *ellenség*.³⁹ Az ISIS kommunikációja Arany Anett, N. Rózsa Erzsébet, Szalai Máté szerzők szerint hármas cél mentén halad: első a kalifátus promóciója és konszolidációja, második az új harcosok toborzása, harmadik céljuk a félelemkeltés és elrettentés. Célcsoportjaik: a sikeresen toborozhatók, továbbá a szunnita muszlimok, akik számára vonzóvá próbálják tenni a kalifátust, végül pedig a harmadik célcsoportjuk a kormányok és társadalmak, melyeket az ISIS ellenségnek tekint.⁴⁰ A terrorszervezet kommunikációja során a legmodernebb technikai megoldásokat alkalmazza, videóikat a filmes eszközök profi használata jellemzi. További sajátosságnak tekinthető, hogy az Iszlám Állam kommunikációja sok nyelven folyik. Általában arabul és angolul, de számos esetben más nyelveken is közzéteszik a propaganda-termékeiket, például német, francia, mandarin, orosz,

³¹ Gregory S. McNeal, *Cyber Embargo: Countering the Internet Jihad*, 39 *Case W. Res. J. Int'l L.* 789 (2008) 797–798. o.

<https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.hu/&httpsredir=1&article=1320&context=jil> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

³² Pierluigi Paganini: *The Role of Technology in Modern Terrorism* <https://resources.infosecinstitute.com/the-role-of-technology-in-modern-terrorism/#gref> (Utolsó letöltés: 2018. 10. 31.)

³³ Haig: i. m. 92. o.

³⁴ Lieberman, Ariel Victoria: *Terrorism, the Internet, and Propaganda: A Deadly Combination*, *Journal of National Security Law and Policy*, 2017, Volume 9, 101–103. o. – http://jnslp.com/wp-content/uploads/2017/04/Terrorism_the_Internet_and_Propaganda_FINAL.pdf (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

³⁵ Bányász Péter – Orbók Ákos: *A NATO kibervédelmi politikája és kritikus infrastruktúra védelme a közösségi média tükrében*. *Hadtudomány*, 2013. elektronikus szám. 22. o. Idézi: Horváth L. Attila: *A terrorizmus csapdájában*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014, 38. o.

³⁶ Prantner Zoltán: *Iszlám Állam – A világ legvéresebb terrorszervezete*. Pannon Literatura Kft., 2016, 104.

³⁷ Poe, Ted: *Time to silence terrorists on social media*. CNN, 2015. <http://edition.cnn.com/2015/02/25/opinion/poe-terrorism-social-media/> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

³⁸ Gianna Grün: *Tweets as weapons: How 'Islamic State' is fighting its battles... digitally*, *Deutsche Welle – Made for Minds*

<https://www.dw.com/en/tweets-as-weapons-how-islamic-state-is-fighting-its-battles-digitally/a-18493604> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

³⁹ Chiara De Guia: *IS (Islamic State) and the West: the role of social media*, *Libera Università Internazionale degli Studi Sociali Guido Carli*, 2014/2015, 21–22. o.

⁴⁰ Arany Anett, N. Rózsa Erzsébet, Szalai Máté: *Az Iszlám Állam Kalifátusa*, *Az átalakuló Közel-Kelet*, Osiris Kiadó, 2016, 220–221. o.

kurd etc. nyelven.⁴¹ Az Iszlám Állam telefonos applikációkat is használ, és fejleszt is saját alkalmazásokat.⁴² Okostelefon-applikációk közül Michael Weiss és Hassan Hassan tapasztalatai szerint az Iszlám Állam propagandájához egy hangfájlokat megosztó applikációt, a Zellót előszeretettel használja, mely nagy népszerűségnek örvend az ISIS fiatalabb célpontjai körében. Ez az alkalmazás gyakorlatilag adóvédővé változtatja az okostelefont, ami lehetővé teszi a hitszónokok beszédeinek diszkrét hallgatását.⁴³ Az ISIS 2013-ban indította útjára a Dawn of Glad Tidings nevű mobilalkalmazását, amely az Iszlám Állam terroristái számára a résztvevő twitteres felhasználói fiókokból *tweetek* tízezeinek küldését teszi lehetővé, továbbá a twitteres közösségi média kampány magas szintű szervezését.⁴⁴ Ha valaki letölti az alkalmazást, az ISIS a felhasználó nagy mennyiségű személyes adatához kér hozzáférést. Miután az alkalmazásban megtörtént a regisztráció, az applikáció olyan *tweeteket* tesz közzé a feliratkozó fiókján keresztül, amelyek tartalmáról egy Iszlám Állam terrorszervezethez tartozó közösségi média-felelős dönt. Ugyanazt a tartalmat *tweeteli* minden feliratkozó, olyan gyakorisággal, hogy az alkalmazás ki tudja kerülni a Twitter spam-szűrő algoritmusait. A használó felhasználói fiókja ezen kívül egyébként teljesen használható marad.⁴⁵ A terroristák szívesen használnak olyan *end-to-end encryption*nel, azaz végpontok közötti titkosítással ellátott mobiltelefonos alkalmazásokat, mint a chat-üzenetek küldésére alkalmas Telegram és Signal applikációk.⁴⁶ Az ISIS a Telegram nevű applikációt felhasználta például a 2016-os berlini karácsonyi vásáron elkövetett merénylethez is: azon keresztül toborozták a terrortámadás elkövetőit. A 2017-es, 15 emberéletet követelő szeptemberi terrortámadást is az alkalmazás használatával tervezték meg. A Telegram rendkívül magas fokú titkosítással, privát chat szobákkal, és önmegsemmisítő üzenetekkel rendelkezik, könnyű hozzá csatlakozni és új felhasználói fiókokat létrehozni.⁴⁷ A terrorszervezet 2016. május 10-én egy gyerekeknek készült dzsihádisták témájú arab ábécét tanító Android-

alkalmazást is megjelentetett, amelyben többek közt kezdőbetűket lehet társítani képekhez, pl. rakétához, puskához, tankhoz etc.⁴⁸ Az Iszlám Állam komoly pénzszerzési forrásává is vált a média, (főleg az internetes felületek, pl.: YouTube, Twitter stb.) ahol pénzügyi támogatásra buzdítják a szimpatizánsokat. Alnevek mögé rejtőző adományozók utalnak összegeket, melyeket be nem jegyzett jótékonyági szervezeteken keresztül humanitárius segély címen juttatnak el a terrorszervezet számára. Az Iszlám Állam ilyen jellegű pénzszerzésének a szerepe szerencsére visszaszorul, az internetes tartalmak szigorúbb felügyeletének, a pénzmozgások alaposabb megfigyelésének, és terrorizmus finanszírozásával gyanúsítottaknak az ENSZ listájára való felkerülésének köszönhetően.⁴⁹ Gál István László szerint a terroristákat ugyan nagyon nehéz elvágni anyagi forrásaiktól, de van értelme próbálkozni, mert az a terrorszervezet, amelyik nem jut elég pénzhez a működési költségeihez, lassan elsorvad.⁵⁰ *A terroristacsoportok toborzásáról* című tanulmányában Horváth L. Attila 2015-ben arra világított rá, hogy az ISIS az al-Kaida és szövetségesei gyakorlatát követve szinte minden létező módszerrel próbálkozik új tagokat toborozni, a fiatalokat megnyerni, mestereket használnak az internetet és a közösségi médiát, vallási és etnikai közösségekben nyíltan és burkoltan is buzdítják a fiatalokat a dzsihádkövetésre. Horváth példaként hozza fel, hogy a német Spiegel Online szerkesztőségét is meglepte, hogy mennyire népszerűek az Iszlám Állam tanításai, és milyen sok már Németországban született muzulmán gyökerű fiatal utazik Irakba és Szíriába. Horváth L. Attila arra figyelmeztet, hogy a jelenség nem korlátozható csupán Németországra, mert szinte minden nyugat-európai országban megfigyelhető a dzsihádkövetés iránti fogékonyság. A beszervezettek életkora egyre csökken, nagyon sok középiskolás korú fiatal szökik meg, mert csatlakozni akar az ISIS-hez. Egyre több a lányok és fiatal nők aránya a beszervezettek között, annak ellenére, hogy a nőket elsősorban korábban is az Iszlám Állam harcosai szexuális igényei kielégítése céljából szervezték. A terrorszervezet a beszervezettek útját fizeti és megszervezi, ha kell, kíséretet és hamis dokumentumokat is biztosít. Az ISIS Irakban, Szíriában és Törökországban tömegével toboroz és képez ki gyermekeket terroristának.⁵¹

A kormányok fokozott megfigyelése miatt és mivel a Facebook most már azonnal leszedi a kivégzős videókat, valamint a Twitter terrorista csoportokhoz köthető felhasználói fiókok százezreit távolítja el, a terroristák kénytelenek a kommunikáció és ügyeik lebo-

⁴¹ Arany Anett, N. Rózsa Erzsébet, Szalai Máté: Az Iszlám Állam Kalifátusa, Az átalakuló Közel-Kelet, Osiris Kiadó, 2016, 222.

⁴² Rita Katz: ISIS's Mobile App Developers Are in Crisis Mode https://motherboard.vice.com/en_us/article/qkj34q/isis-mobile-app-developers-are-in-crisis-mode (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁴³ Weiss, Michael – Hassan, Hassan: Az Iszlám Állam. A terror hadserege belülről, ford.: Nagy Marcell, Takács Zoltán, Budapest, HVG Könyvek, 2015, 205–206. o.

⁴⁴ Mohammad-Mahmoud Ould Mohamedou: A Theory of ISIS: Political Violence and the Transformation of the Global Order, Pluto Press, 2018, 205. o.

⁴⁵ J. M. Berger: How ISIS Games Twitter, The militant group that conquered northern Iraq is deploying a sophisticated social-media strategy.

<https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/06/isis-iraq-twitter-social-media-strategy/372856/> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁴⁶ Pierluigi Paganini: The Role of Technology in Modern Terrorism <https://resources.infosecinstitute.com/the-role-of-technology-in-modern-terrorism/#gref> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁴⁷ Rebecca Tan: Terrorists' love for Telegram, explained. It's become ISIS's „app of choice”

<https://www.vox.com/world/2017/6/30/15886506/terrorism-isis-telegram-social-media-russia-pavel-durov-twitter> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁴⁸ Rita Katz: ISIS's Mobile App Developers Are in Crisis Mode https://motherboard.vice.com/en_us/article/qkj34q/isis-mobile-app-developers-are-in-crisis-mode (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁴⁹ Besenyő János et al.: Az Iszlám Állam. Terrorizmus 2.0., szerk.: Nádori Attila, Budapest, Kossuth Kiadó, 2016. 48. o.

⁵⁰ Gál István László: A terrorizmus finanszírozása. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2010, 11–12. o.

⁵¹ Horváth L. Attila: A terrorista csoportok toborzásáról. In: Belügyi Szemle, 2015/7–8., 116–117. o.

nyolítására biztonságosabb és rejtettebb alternatívákat keresni. (Mint például a titkosítottságáról híres Telegram applikáció.⁵²) Már az ún. *dark webet*⁵³ is használják, kiegészítve a más platformokon végzett tevékenységüket. A közösségi médiát inkább toborzásra használják, a dark web-et pedig inkább kommunikációra és ügyintézésre, mivel az utóbbinak titkosításokkal rendkívül védett platformjai vannak, melyeknek köszönhetően a felhasználók IP címeket a bűnüldöző szervek rendkívül nehezen tudják csak lekövetni, ezért sokkal nagyobb anonimitást biztosít. A dark web ezért rengeteg illegális tevékenységnek ad otthont.⁵⁴

Az Iszlám Állam propagandatevékenysége 2015 óta változásokon esett át: Az ISIS propagandagépezetének teljesítménye 2017 végére nagyon zuhant, az „aradattól csörgedezéssé vált”.⁵⁵ Az Iszlám Állam propagandagépezete 2015-ben volt a csúcson, 2017 végére nagyban csökkent a kibocsátása. Nemcsak kvantitatív, hanem kvalitatív változáson is átesett a propagandájuk, mivel az korábban inkább a tömeg szimpátiájának elnyeréséről és a toborzásról szólt, a téma már inkább a háború körül forog, már inkább instruáló és uszító jellegű.⁵⁶ Daniel Milton a *Down, but Not Out: An Updated Examination of the Islamic State's Visual Propaganda* című tanulmányában megállapítja, hogy ugyan 2015. januártól 2018 júliusáig az Iszlám Állam által hivatalosan közzétett vizuális propaganda mennyisége jelentősen csökkent, de Milton szerint a csökkenés ellenére a terrorszervezet vizuális propaganda közzétételében valószínűleg fluktuáció várható. 2015 januárja óta száz ISIS médiafelelőséről jelentették ki, hogy mártírrá vált. Az ISIS videók hosszabbá váltak 2015 januárja óta. (Ha nem vesszük figyelembe az Amaq és Furat Médiaközpontokat.) Kifejezetten az iraki médiahivatal tűnik tartósnak és ezáltal fenyegetőnek: 2016 során és a 2017 decemberében Irak bizonyos részeinek az ISIS irányítása alóli felszabadítása után ugyan csökkent az iraki médiahivatal termelése, de azóta az iraki produkciók száma újra enyhe növekedést mutat. Az ISIS Irakon és Szírián kívüli médiahivatalai arányítva a terrorszervezet teljes kibocsátásához, több propagandát gyártanak, mint valaha. Az Iszlám Állam hivatalos vizuális termékei főleg katonai

témájúvá váltak. Milton rávilágít, hogy 2015 első negyedében a terrorszervezet vizuális termékeinek 53 százaléka nem katonai témájú volt, de ez a szám 2018 első negyedére 15%-ra zuhant.⁵⁷

3. Harc a terroristák internetes aktivitása ellen

Haig Zsolt már 2007-ben figyelmeztetett arra, hogy a kormánzatnak és a terroristák ellen fellépő szervezeteknek az interneten is meg kell kezdeniük a tevékenységüket, fel kell térképezniük a terroristák weboldalait, folyamatosan figyelemmel kell kísérniük a rajtuk folyó információs tevékenységet, és adott esetben működésképtelenné kell tenniük.⁵⁸ Az internet anonimitása nem csak a terroristáknak kedvez, hiszen az fedett ügynökök beépülésére is lehetőséget ad. Az USA-ban számos FBI-ügynöknek sikerült már terrorszervezetekbe beépülni, és ez által terrortámadásokat megghiúsítani.⁵⁹ A közösségi média platformjain a terroristák tevékenységének gátat szabni egy beláthatatlanul nehéz feladat, sziszifuszi küzdelemnek tűnhet, mivel, Ariel Victoria Lieberman hasonlatával élve, az Iszlám Államot támogató Twitter felhasználói fiókok olyanok, mint a mitológiai hydra levágott feje; egyet eltávolítanak, kettő nő a helyébe.⁶⁰

Hogyan lehetne a terroristák közösségi médiával való visszaélésének gátat szabni? Erdal Ozkaya szerint elsősorban a közösségi médiának terrorizmushoz köthető anyagok felismerésére képes algoritmusokat kellene létrehozni és az ilyen tartalmakat eltávolítani. Továbbá felhasználók figyelmét fokozottan fel kellene hívni arra, hogy ne osszanak meg terroristákhoz köthető tartalmakat. (A terrorista csoportok videóit természetesen a felhasználók megosztásai terjesztik el.) Végül pedig a dark web oldalainak feltérképezése, indexelése (mely véleményem szerint beláthatatlanul hatalmas feladat) segítene a hatóságoknak a terrorizmushoz kötődő oldalak azonosításában és leszedésében.⁶¹

Horváth L. Attila a Boston Marathonon történt robbantásos merénylet mediareprezentációjával kapcsolatban a közösségi média szerepét hangsúlyozza. A közösségi média felületein a felhasználók a robbantás után szinte rögtön, valós időben osztották meg az általuk ismert információkat, saját készítésű képeiket és videókat. Még a gyors reagálású online híroldalak is csak órákkal később közölték a közösségi médiában már megjelent információkat, tehát az „amatőr” hírközlés sokkal gyorsabb volt a rangos hírügynökségekénél is. A közösségi média „vadászai” a gyanúsítottak

⁵² Rebecca Tan: Terrorists' love for Telegram, explained. It's become ISIS's „app of choice.”

<https://www.vox.com/world/2017/6/30/15886506/terrorism-isis-telegram-social-media-russia-pavel-durov-twitter> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁵³ A dark web az internet olyan része, aminek hozzáféréséhez speciális szoftver szükséges (ált. Tor, Freenet és I2P használatával) és olyan oldalakból áll, amelyek kereső motorok által nem indexeltek, IP címük szándékosan rejtett. A legtöbb ilyen oldal nem érhető el egy szimpla kereséssel, csak a címük ismeretével. A dark web anonimitása miatt a legtöbben illegális tevékenységek végzése céljából használják. *Forrás:* Glance, David: Explainer: what is the dark web?, theconversation.com, 2015.

<http://theconversation.com/explainer-what-is-the-dark-web-46070> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁵⁴ Ozkaya: i. m. 8–9. o.

⁵⁵ The rise and fall of Islamic State's propaganda machine <https://www.bbc.com/news/av/world-middle-east-42824374/the-rise-and-fall-of-islamic-state-s-propaganda-machine> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁵⁶ Charlie Winter: Inside the collapse of Islamic State's propaganda machine. <https://www.wired.co.uk/article/isis-islamic-state-propaganda-content-strategy> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁵⁷ Milton: i. m. IV. o.

⁵⁸ Haig: i. m. 93. o.

⁵⁹ Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus, Zrínyi Kiadó, 2016, 195–196. o.

⁶⁰ Lieberman: i. m. 102. o.

⁶¹ Ozkaya: i. m. 12–13. o.

felhasználói fiókjait gyorsan átfürkésztve, jó minőségű képekkel és pontos információval szolgáltak a merényletet elkövető testvérpárról, míg a televízió adásaiban ezek a felvételek csak órákkal később váltották fel az elkövetőkről készült elmosódott, rossz minőségű képeket. Horváth L. László továbbá a közösségi médiában megfigyelhető komoly kockázatot jelentő, magánszemélyek által végzett boszorkányüldözésre emlékeztető, aggályos jelenségre figyelmeztet, az ún. „csinárd magad antiterrorizmusra”. A Bosthon Marathonon elkövetett merénylet után a közösségi oldalak felhasználói a közösségi média eszközein elkezdtek a tetteket kutatni, a keresés élén a 4chan fórummal, ahol két lehetséges elkövetőt meg is neveztek. Horváth szerint a fórum felhasználói egyébként sem foglalkoznak személyiségi jogokkal, több embert kergettek már öngyilkosságba folyamatos zaklatással. A fórum egyik gyanúsítottja végül rendőri védelmet kért, a másik már a robbantások előtt eltűnt, hiszen már korábban meghalt. Így annak ellenére, hogy a hatóságok számos, a munkájukat segítő információhoz jutottak a hajsza alatt, ezek az ellenőrizhetetlen, nagy hírveréssel járó tájékoztatók a nyomozást ténylegesen akadályozták.⁶² Magánszemélyek sajátos, véleményem szerint potenciálisan hatékony, a terroristák hitelességének aláásására alkalmas ellenpropagandájára példa Watfe, Youssef Helali, Mohammed Damlakhy and Aya Bro szíriai menekültek tevékenysége, akik az életüket kockáztatva, általuk készített videókban teszik nevetségessé, parodizálják ki az Iszlám Államot és annak propagandáját.⁶³ YouTube csatornájukon több százezret is meghaladó nézettségi számú videójuk van.⁶⁴ Az *ISIS Mario* című rendkívül abszurd és kreatív, szatirikus videójukban a videójáték világába helyezve egy terrorista kerül Mario szerepébe, akadályokat vesz és pontokat gyűjt, például egy tús lefejezésével, hogy végül megmentse elrabolt, maszkos, terrorista *hercegnőjét*. A videót több mint nyolcvanezren tekintették meg.⁶⁵ A terrorizmus érvényesülési útja a szubjektív lélektani nyomásgyakorlás, a kollektív félelem.⁶⁶ A négy szíriai férfi videó pont a terrorizmus a kollektív félelemkeltése ellen hatnak, és a potenciális támogatók elidegenítésére is alkalmasak lehetnek. Ahogy Kóhalmi megállapítja, egy terrorszervezet sem számíthat jó kilátásokra közép- és hosszútávon, a népesség egy bizonyos része, egy mögöttük álló szűkebb csoport nélkül, akikből további tagokat toborozhatnak.⁶⁷ Egytértek Ariel

Victoria Liebermannal, hogy a terrorelhárításnak az olyan kreatív megoldásokat is számításba kellene vennie, támogatnia és alkalmaznia, mint az ellenpropaganda. Lieberman több szempontú megközelítést ajánl az Egyesült Államoknak az Iszlám Állam internetes propagandája elleni harcban. Először is a propagandát terjesztő fizikai eltávolítását a büntető igazságszolgáltatás eszközével, másodsor a propaganda eltávolítását a közösségi média platformjairól, harmadszor pedig a terrorista csoport ellenpropagandával történő hiteltelenítését és aláásását.⁶⁸ Az ellenpropaganda csak úgy lehet hatékony, ha a terroristák online aktivitásával fel tudja venni a versenyt gyakorlatilag, hogy a keresőmotorok első keresései kiadják azokat, továbbá meg kell felelnie a célközönségének, nem szabad unalmasnak lennie, hiszen a fiatal internetezőket az izgalom vonzza.⁶⁹ Daniel Milton szerint, még ha az ISIS propagandatermelése abszolút teljesen meg is szűnne, a terrorszervezet már egy *brandet* épített ki magának és elfoglalta a helyét a dzsihádban. Milton szerint inkább azt kellene megvizsgálni, miért olyan vonzó még mindig egyének és csoportok számára a harctéri sikertelenségeik ellenére is. Mert ugyan pozitív dolog az ISIS csökkenő propagandatermelése, de Milton úgy véli, több figyelmet kellene arra fektetni, hogy, miért olyan tartós és ellenálló az Iszlám Állam *brandje*, a motiváció, inspiráció, vonzerő szempontjából. Milton továbbá figyelmeztet, hogy attól, hogy az ISIS vizuális propagandát közlétező képessége csökkent, még nem szabad arra a következtetésre jutnunk, hogy a terrorszervezet médiacsoportja már ne lenne olyan fontos, vagy ne jelentene további fenyegetést. Azt sem jelenti, hogy az ISIS online tevékenységeinek más aspektusai is csökkenést mutatnának, pl. a toborzás, motiváció, vagy koordináció az olyan titkosított platformokon, mint a Telegram applikáció. Végül Milton arra hívja fel a figyelmet, hogy a propagandatermelés újra növekedésnek indulhat, az ISIS médiatevékenysége ellenálló és fejlődésre képes.⁷⁰

Következtetések

Ariel Victoria Lieberman szavaival élve: „Az internet forradalmasította a terrorizmust.” A terroristák az internet nyújtotta lehetőségeket olyan módokon aknázzák ki céljaik elérése érdekében, amely ezelőtt nem volt lehetséges számukra.⁷¹ A világhálót a terroristák számos célra használják fel: pszichológiai hadviselésre, publicitásra és propagandára, adatbányászásra, adománygyűjtésre, toborzásra és mobilizációra, kapcsolattartásra, információ megosztására, tervezésre és koordinációra.⁷² Az interneten a terroristák meg is figyelhel-

⁶² Bányász Péter: A közösségi média szerepe a települések életében, kiemelten a rendkívüli események kezelésében. Településföldrajzi Tanulmányok 2013/2., 132–145. o. Idézi: Horváth L. Attila: A terrorizmus csapdájában. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014, 58. o.

⁶³ Laughing at Isis: Syrian video artists go beyond fear to ridicule jihadists, The Guardian

<https://www.theguardian.com/world/2015/mar/12/laughing-at-isis-syrian-video-artists-jihadis-refugee-islamic-state> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁶⁴ <https://www.youtube.com/channel/UCKdzJMxUSGjzNJ95ppd-ohg> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁶⁵ ISIS Mario https://www.youtube.com/watch?v=Ih_V45B5uEo (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁶⁶ Charles Townshend: A terrorizmus. Magyar Világ Kiadó, 2003, 23. o.

⁶⁷ Kóhalmi: i. m. 58. o.

⁶⁸ Lieberman: i. m. 109. o.

⁶⁹ Uo. 122–123. o.

⁷⁰ Uo. 8. o.

⁷¹ Uo. 122. o.

⁷² Weimann, Gabriel: www.terror.net How Modern Terrorism Uses The Internet, United States Institute Of Peace, Special Report, 2004. 5–10. o.

tők, szemmel tarthatóak, tevékenységük tanulmányozható, bizonyos nézetek szerint az internetes jelenlétük ez által ellenük dolgozik, a weboldalak és fórumok korai előrejelző rendszerként működnek a terrortámadásokat illetően.⁷³ Egyetérttek Haig Zsolttal abban, hogy a terroristák weboldalai feltérképezése, a rajtuk folyó információs tevékenység folyamatos figyelemmel kísérése, és adott esetben működésképtelenné tétele szükséges.⁷⁴ Az internetes propagandájuk ellen a harcok több megközelítésből is fel kell venni.⁷⁵ Ahogy Bartkó Róbert frappánsan megfogalmazza, az emberi leleményesség a károkozás módszereiben is megmutatkozik, és ugyan az elhárítási eszközök a terrorcselekményekkel együtt fejlődnek, a bűnözők egy lépéssel mindig az őket üldöző hatóságok előtt járnak.⁷⁶ Egy állásponton vagyok Horváth L. Attilával, aki a terrorizmus elleni harcban a nemzeti fellépés és a nemzetközi együttműködés fontosságát hangsúlyozza, hozzátéve, hogy tévedés lenne azt gondolni, hogy a terrorizmusra csupán katonai és rendvédelmi eszközökkel adható eredményes válasz. De álláspontja szerint „erőszak ellen erőt kell felmutatni”, lehetőleg már akkor, mikor a terroristák merényletre készülnek. Legideálisabb az alvó vagy szervezkedő terrorista csoportokat felderíteni, és a veszélyt semlegesíteni. A nemzetközi és nemzeti szervek és valamilyen formában a társadalom együttműködésére van szükség, hogy a titkosszolgálatok felvehessék a harcot a terrorizmus ellen. Horváth is azt tartaná ideálisnak, ha sikerülne a terrorizmus kiváltó okait megszüntetni, ám meg is jegyzi, hogy ez majdnem lehetetlen. Véleménye szerint a terrorizmus elleni harcnak ösztársadalmi harccá kell válnia és komplex értelmezést kell nyernie.⁷⁷ Véleményem szerint a jövő terror-szervezetei tanulni fognak majd az Iszlám Állam úttörő internethasználatából és zseniális propagandatevékenységéből. Úgy vélem át fogják majd venni a módszereiket, azokból okulnak majd, és valószínűleg tovább is fejlesztik őket. A terrorizmus elleni harcnak erre fel kell készülnie. ■

<https://www.usip.org/sites/default/files/sr116.pdf> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁷³ Maura Conway: Terrorist 'Use' of the Internet and Fighting Back. Department of Political Science College Green Trinity College Dublin 2 Ireland, 22. o.

https://www.oii.ox.ac.uk/archive/downloads/research/cybersafety/papers/maura_conway.pdf (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

⁷⁴ Haig: i. m. 93. o.

⁷⁵ Lieberman: i. m. 109. o.

⁷⁶ Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 67–70. o.

⁷⁷ Horváth: i. m. 241–243. o.

Felhasznált irodalom

- Arany Anett, N. Rózsa Erzsébet, Szalai Máté: Az Iszlám Állam Kalifátusa, Az átalakuló Közel-Kelet, Osiris Kiadó, 2016, 222. o.
- Bányász Péter: A közösségi média szerepe a települések életében, kiemelten a rendkívüli események kezelésében. Településföldrajzi Tanulmányok 2013/2., 132–145. o. Idézi: Horváth L. Attila: A terrorizmus csapdájában. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014, 58. o.
- Bányász Péter – Orbók Ákos: A NATO kibervédelmi politikája és kritikus infrastruktúra védelme a közösségi média tükrében. Hadtudomány, 2013. elektronikus szám. 22. o. Idézi: Horváth L. Attila: A terrorizmus csapdájában. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014, 38. o.
- Barker, Jonathan: A terrorizmus. Budapest, HVG Kiadói Rt., 2003, 145–146. o.
- Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 67–70. o.
- Beraczkai Antal: A terrorizmus és a média. Kard és Toll. 2006. 2. szám 102–112. o. Idézi: Horváth L. Attila: A terrorizmus csapdájában. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014, 54. o.
- Berger, J. M.: How ISIS Games Twitter, The militant group that conquered northern Iraq is deploying a sophisticated social-media strategy. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/06/isis-iraq-twitter-social-media-strategy/372856/> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Besenyő János et al.: Az Iszlám Állam. Terrorizmus 2.0., szerk.: Nádori Attila, Budapest, Kossuth Kiadó, 2016. 48. o.
- Camphuijsen, Marjolein, Vissers, Esther: Terrorism and the Mass Media: A symbiotic relationship? (2012) Social Cosmos, volume 3, issue 1, 14. o.
- Conway, Maura: Terrorist 'Use' of the Internet and Fighting Back. Department of Political Science College Green Trinity College Dublin 2 Ireland, 22. o.
- De Cuia, Chiara: IS (Islamic State) and the West: the role of social media, Libera Università Internazionale degli Studi Sociali Guido Carli, 2014/2015, 21–22. o.
- Ferwagner Péter Ákos, Komár Krisztián, Szélinger Balázs: Terrorista szervezetek lexikona: Gavrilo Principtől Oszama bin Ladenig. Szeged, Maxim Kvk., 2003, 14. o.
- Glance, David: Explainer: what is the dark web?, theconversation.com, 2015. <http://theconversation.com/explainer-what-is-the-dark-web-46070> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Gregory S. McNeal, Cyber Embargo: Countering the Internet Jihad, 39 Case W. Res. J. Int'l L. 789 (2008) 797–798. o. https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.hu/&http_sredir=1&article=1320&context=jil (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Gál István László: A terrorizmus finanszírozása. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2010, 11–12. o.
- Grün, Gianna: Tweets as weapons: How 'Islamic State' is fighting its battles... digitally, Deutsche Welle – Made for Minds <https://www.dw.com/en/tweets-as-weapons-how-islamic-state-is-fighting-its-battles-digitally/a-18493604> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Haig Zsolt: Internet terrorizmus. Nemzetvédelmi Egye-

- temi Közlemények, XI, évfolyam, 2. szám, 2007, 92. o., http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/terror/lekt_Haig_Zsolt.pdf (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus, Zrínyi Kiadó, 2016, 195-196. o.
- Korinek László: A terrorizmus – Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós: Kriminológia-Szakkriminológia. Budapest, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2006, 451-452. o.
- Kőhalmi László: Gondolatok a vallási indíttatású terrorizmus ürügyén. In: Belügyi Szemle, 2015/7-8., 53. o.
- Laughing at Isis: Syrian video artists go beyond fear to ridicule jihadis, *The Guardian*, 2015.03.12. <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/12/laughing-at-isis-syrian-video-artists-jihadis-refugee-islamic-state> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Lieberman, Ariel Victoria: Terrorism, the Internet, and Propaganda: A Deadly Combination, *Journal of National Security Law and Policy*, 2017, Volume 9, 101-103. o. http://jnslp.com/wp-content/uploads/2017/04/Terrorism_the_Internet_and_Propaganda_FINAL.pdf (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Maras, Marie Helen: A terrorizmus elmélete és gyakorlata. Antall József Tudásközpont. 2016., 244-245. o.
- Milton, Daniel: Down, but Not Out: An Updated Examination of the Islamic State's Visual Propaganda, *Combating Terrorism Center at West Point July 2018 United States Military Academy*, 2018, 51. o.
- Mohamedou, Mohammad – Mahmoud Ould: A Theory of ISIS: Political Violence and the Transformation of the Global Order, Pluto Press, 2018, 205. o.
- Moring, Tom: Terrorism, Media and the State: An Incestuous Spiral. In C. Husband (Ed.), *Social Cohesion, Securitization and Counter-terrorism*, (COLLEGIUM : Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences; No. 11). Helsingfors: University of Helsinki, COLLEGIUM: Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences, Vol. 11, 2012, 80. o.
- Nagy Zoltán András: A kiber-háború új dimenzió – a veszélyeztetett állambiztonság. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XIII. kötet. (Szerkesztette: Dr. Gaál Gyula – Dr. Hautzinger Zoltán) Pécs, 2012. 221-235. o.
- Ozkaya, Erdal (2017). The Use of Social Media for Terrorism. *NATO Defence Against Terrorisim Review*. 9. 47., 8. o. https://www.researchgate.net/publication/322486831_The_Use_of_Social_Media_for_Terrorism (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Paganini, Pierluigi: The Role of Technology in Modern Terrorism <https://resources.infosecinstitute.com/the-role-of-technology-in-modern-terrorism/#gref> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Poe, Ted: Time to silence terrorists on social media. CNN, 2015. <http://edition.cnn.com/2015/02/25/opinion/poe-terrorism-social-media/> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Prantner Zoltán: Iszlám Állam – A világ legvéresebb terror-szervezete. Pannon Literatúra Kft., 2016, 104.
- Rapoport, David C.: Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions. *The American Political Science Review*, Vol. 78, No. 3 (Sep., 1984), American Political Science Association 664-665. o.
- Ratnesar, Romesh: Islamic State Is Dying on the Battlefield – and Winning on the Internet, *bloomberg.com*, 2017. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-07-20/islamic-state-is-dying-on-the-battlefield-and-winning-on-the-internet> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Tálás Péter: A terrorizmusról hét évvel 9/11 után. In: *Nemzet és Biztonság*, 2008. október, 75-76. o.
- Tan, Rebecca: Terrorists' love for Telegram, explained. It's become ISIS's „app of choice.” <https://www.vox.com/world/2017/6/30/15886506/terrorism-isis-telegram-social-media-russia-pavel-durov-twitter> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- The rise and fall of Islamic State's propaganda machine <https://www.bbc.com/news/av/world-middle-east-42824374/the-rise-and-fall-of-islamic-state-s-propaganda-machine> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Tóth Dávid: A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus, XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai, PTE Grastyán Endre Szakkollégiuma, Pécs, 2014, 291-292. o.
- Townshend, Charles: A terrorizmus. Magyar Világ Kiadó, 2003, 23. o.
- Weimann, Gabriel: *www.terror.net How Modern Terrorism Uses The Internet*, United States Institute Of Peace, Special Reoprt, 2004. 5-10. o. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr116.pdf> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)
- Weiss, Michael – Hassan, Hassan: Az Iszlám Állam. A terror hadserege belülről, ford.: Nagy Marcell, Takács Zoltán, Budapest, HVG Könyvek, 2015, 205-206. o.
- Wilkinson, Paul: *The Media and Terrorism: A Reassessment. Terrorism and Political Violence*, vol. 9, no 2, 1997. Idézi: Korinek László: A terrorizmus. In: *Belügyi Szemle*, 2015/7-8., 19-20. o.
- Winter, Charlie: Inside the collapse of Islamic State's propaganda machine <https://www.wired.co.uk/article/isis-islamic-state-propaganda-content-strategy> (Utolsó letöltés: 2018. 11. 02.)

DR. SZIGETI IMOLA*

A tárgyalás előkészítésének szerepe a Be.-ben, az előkészítő ülés

1. Bevezetés

2018. évben három új eljárási törvény is hatályba lépett, melyekről általánosságban elmondható, hogy az egyik fő célkitűzésük az eljárás gyorsítása. Igaz ez a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényre is (a továbbiakban: Be.).

A jogalkotó már a törvény preambulumban is rögzíti, hogy az új Be. egyrészt a büntetendő cselekmények hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása céljából jött létre.¹

A büntetőeljárás gyorsítására a már meglévőkhöz kívül, számos új jogintézményt (pl.: egyezség a bűnösség beismeréséről) vezetett be a jogalkotó. A tárgyalás előkészítésére, valamint az előkészítő ülésre vonatkozó új szabályok pedig kiemelendők mindezek közül.

Tekintettel arra, hogy a Be. hatályba lépése óta még két hónap sem telt el, és a gyakorlati tapasztalatok kialakulását az ítélkezési szünet is elodázta, mégis fontos számot vetni arról, hogy milyen hatások várhatóak a jövőben.

Jelen dolgozat célja elsősorban a tárgyalás előkészítésére és az előkészítő ülésre vonatkozó szabályok bemutatása és elemzése, valamint az eljárás gyorsításának, mint az egyik legfontosabb célkitűzés megvalósulásának vizsgálata a jogintézmény elemzése által.

2. Történeti kitekintés

A tárgyalás előkészítése nem új keletű feladata a bíróságnak. Magyarországon a vádtanácsot a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tc. (I. Bp.) vezette be.² Abban az esetben, ha a bűncselekmény esküdtbí-

róság vagy törvényszék hatáskörébe tartozott, a vádiratot az ügyésznek a vádtanács elnökének kellett megküldenie.³ Ebben a szakaszban a terhelt a vádirat minden pontja ellen kifogással élhetett, amelyek megítélése a vádtanács feladatkörébe tartozott.⁴

Az 1921. évi XXIX. törvény már felismerte, hogy a terhelt kifogásolási jogának szűkítése némely esetben indokolt lehet, így a leggyakoribb bűncselekmények esetén, ha első fokon a királyi törvényszék

egyesbíróként járt el, kifogást emelni nem lehetett.⁵ Természetesen ettől függetlenül a terheltnek észrevételezési joga volt.⁶

Az 1946. évi XIV. törvény megszüntette a vádtanács intézményét. A terhelt észrevételezési joga továbbra is érvényes volt, azonban ezeket az észrevételeket már az ügy érdemében döntési jogosultsággal ren-

vizsgálóbíró bármely vizsgálati cselekmény tekintetében kétségei eloszlatása végett a vádtanáctól utasítást kérhet.

112. § A vizsgálatok menetére a törvényszék vádtanácsa ügyel fel. Utasításai a vizsgálóbírákra (109., 110. §) nézve kötelezők.

113. § A vádló, a terhelt és a magánfél a vizsgálóbíró minden intézkedése vagy mulasztása ellen a vádtanácsnál szóval vagy írásban panaszt emelhetnek. A panasz a vizsgálóbírónál, vagy közvetlenül a vádtanácsnál adható be.

A szóbeli panaszról a vizsgálóbíró, illetőleg a vádtanács elnöke, vagy az utóbbinak megbízása folytán törvényszéki albiró, jegyző vagy aljegyző vesz fel jegyzőkönyvet. A vizsgálóbírónál beadott vagy jegyzőkönyvből mondott panasz a vádtanácsnak huszonnégy óra alatt bemutatandó. Ha a terhelt fogva van, panaszáról, valamint arról a kérelméről is, hogy őt panasz felől a vádtanács hallgassa ki, a vizsgálóbíró vagy a kir. ügyész veszi fel a jegyzőkönyvet.

114. § A vádtanács a vádló és a vizsgálóbíró meghallgatása, illetőleg nyilatkozatuknak beszerzése és ha szükségesnek találja, a terheltnek, esetleg a magánfélnek is megidézése és kihallgatása, vagy írásbeli nyilatkozatuk bekívánása után a panasz felett haladék nélkül határoz. E határozat ellen felfolyamodásnak nincs helye. A vizsgálat a vádtanács határozatának meghozásáig is folytatandó. A vádtanács székhelyén fogva levő terheltnek ama kérelme, hogy panaszának előadhatása végett a vádtanács elé vezessék, meg nem tagadható.

115. § A törvényszék vizsgálóbírójára köteles a vizsgálatok állásáról és menetéről, a fogva levők ügyeinek és fogságuk tartamának kiemelésével, a vádtanácsnak e célra előre meghatározott üléseiben havonként szóval jelentést tenni. A mennyiben az ügy fontosságánál vagy sürgősségénél fogva szükségesnek találja, máskor is tehet jelentést. A járásbírósnak a vizsgálatot teljesítő bírójára e havi jelentéseket írásban küldi be és azokat a vádtanácsban ennek egyik tagja adja elő. A vádtanács bármely tagjának vagy a kir. ügyészség képviselőjének kívánatára a jelentés egész szövege felolvasandó.

116. § A vádtanács üléseiből a közönség ki van zárva. A vádtanács rendszert zárt üléseben tanácskozik, melyen csak tagjai lehetnek jelen.

Még azokban az esetekben is, midőn a vádtanács üléseiben hivatalos vagy más egyének meghallgatandók, a vádtanács zárt üléseben hozza határozatát. A kir. ügyészség a vádtanácsnak a 114. § értelmében tartott ülésein és ha a vádtanács meghívja, más ülésein is tartozik jelen lenni; a tanácskozásban azonban nem vehet részt. A vádtanács előtt tartott tárgyalás alkalmával a vádtanács elnökét a főtárgyalás elnökének, a vádtanácsot pedig a törvényszéknek jogai illetik.

³ Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntetőeljárás jog*; Harmadik, aktualizált kiadás; Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 330. o.

⁴ Belovics Ervin: *Az előkészítő ülés szerepe a 2017. évi XC. törvényben*. In: Molnár Gábor Miklós és Koltay András (szerk.): *Bonus Index. Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*. Pázmány Press, Budapest, 2018. 39. o.

⁵ Belovics–Tóth: i. m. 330. o.

⁶ Uo. 330. o.

* PhD-hallgató, PPKE JÁK Doktori Iskola

¹ Be. Preambulum

² 110. § A vádtanács a vizsgálat teljesítését fontos okból vagy tulnyomó kiegészítő tekintetekből a székhelyén kívül levő járásbíróra bízhatja.

111. § A mennyiben a halasztás az eljárás célját nem veszélyezteti, a

delkező, első fokon eljáró bíróság, és nem a vádtanács vizsgálta.⁷

Az 1973. évi I. törvény volt az, amelyik a Be.-hez hasonlóan kimondta, hogy a tárgyalás előkészítése az ügyben eljáró tanács, vagy a tanács elnökének feladata.⁸ A büntetőeljárás e szakasza leginkább a vád megalapozottságát vizsgálta,⁹ amellet, hogy némiképp segítette a perkoncentrációt. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be. vagy rBe.) tárgyalás előkészítésére vonatkozó szakaszaiban is ugyanezen elvek érvényesültek.

3. Nemzetközi vonatkozás

A kontinentális jogrendszerek mellett az angolszász jogrendszerben is megtalálható volt a vádtanácshoz hasonló, nagy létszámú esküdtekből álló vádszíri. A vádszíri az ítélebírósággal szemben nem ténylegesen a büntetőügy kimeneteléről döntött, hanem a vádat alátámasztó bizonyítékokat vizsgálta meg, tehát azt, hogy vád alá helyezhető-e a terhelt. Ez egy elengedhetetlen, kötelező szakasza volt az eljárásnak.¹⁰

A francia modell kiemelendő, ami az angolszászszal szemben a választható vád alá helyezésen alapult. Rendszerint három szakbíróból álló tanács a vádemeléssel kapcsolatos kifogásokat bírálta el, de döntéseiknél fontosabb volt a vádemelés aktusa.¹¹

Amennyiben az eljárás vádemelési szakaszba kerül, és az ügyészség indítványozza, a bíróság a tárgyalás előkészítése és megtartása nélkül büntetővégzést hozhatott.¹²

Természetesen a Be. számos megszorítást tartalmaz: háromévi szabadságvesztésnél nem lehet súlyosabban büntetendő a bűncselekmény, az ügy egyszerű megítélésű, a vádlott szabadlábon van, vagy más ügyben tartják fogva, a büntetés célja tárgyalás tartása nélkül is érvényesül.¹³ Éppen ezért a törvény azt is meghatározza, hogy ebben az esetben milyen büntetések kiszabásának vagy intézkedések alkalmazásának van helye.¹⁴ A büntetővégzés intézménye ennél jóval közvetlenebb módon segíti elő az eljárás gyorsítását, mint a tárgyalás előkészítése, ugyanakkor érthető, hogy meghozatalára csak kisebb fajsúlyú bűncselekmények esetén van lehetőség.

Ehelyütt hivatkoznék arra is – ahogy az Farkas Krisztina értekezéséből kiderül –, hogy más európai országokban a büntetőeljárás gyorsításának céljából létezik hasonló intézmény. Németországban a büntetőparancs egy írásbeli sommás eljárást jelent, amikor egyszerűbb megítélésű büntetőügyekben – vétségek esetén – első fokon a helyi bíróság jár el „a bíróság az ügyész indítványára, a terhelt meghallgatása nélkül, kizárólag a nyomozás iratai alapján dönt a büntetőjogi felelősségről.”¹⁵

Olaszországban hasonlóak a büntetőparancs feltételei azzal az eltéréssel, hogy az ügyész csak pénzbüntetés, vagy pénzbüntetésre átváltított szabadságvesztés kiszabását indítványozhatja.¹⁶

Svájcban némiképp eltérő a helyzet ott ugyanis a kantonokra való tekintettel alkotott egységes törvénykönyv szerint a bíróság akkor bocsáthat ki büntetőparancsot, ha a terhelt a nyomozás során ténybeli beismerő vallomást tett, vagy a tényállás egyéb módon megfelelően tisztázott, és a következő szankciók kiszabását elegendőnek tartja: legfeljebb 180 napi tétel pénzbüntetés, legfeljebb 720 óra közérdekű munka, vagy legfeljebb hat hónapig tartó szabadságvesztés.¹⁷

4. Egybevetés a régi Be.-vel

Ha a tárgyalás előkészítésére vonatkozó szabályok törvényen belüli elhelyezkedését vizsgáljuk, nem sokban különbözik az rBe. struktúrájától, hiszen értelemszerűen a bíróság eljárására vonatkozó szabályozás elején találhatóak a tárgyalás előkészítésére, valamint az előkészítő ülésre vonatkozó rendelkezések.

Bár a Be. az rBe.-vel szemben egy felsorolással nyitja meg a bíróság számára az ügyiratok tanulmányozása utáni intézkedések lehetőségét és szükségességét, azonban a részletszabályok összevetése az első pillanatban nem sok eltérést mutat. Az iratok kézbesítésétől mindkét törvény egy hónapos határidőt biztosít a tárgyalás előkészítéséhez tartozó intézkedésekre.¹⁸

Az rBe. szerinti tárgyalás előkészítése inkább csak formálisan létezett: lényegében annyiból állt, hogy a tanács elnöke a tárgyalás megtartásának feltételeinek biztosítására vonatkozó szabályok szem előtt tartásával járt el.

A jogalkotó az új törvénnyel nem változtatott azon, hogy a tárgyalás előkészítési szakában elsősorban a vád megalapozottságának vizsgálata és a tárgyalási feltételek biztosítása zajlik. Ezenfelül azonban igyekezett azt a követelményt érvényesíteni, hogy a megfelelő vizsgálatok és a különböző intézkedések az eljárás gyorsítását is szolgálják.¹⁹

¹⁵ Farkas Krisztina: *Az eljárás gyorsításának lehetőségei a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatásban* (PhD értekezés), Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2016. 126–128. o.

¹⁶ Farkas: i. m. 137. o.

¹⁷ Farkas: i. m. 132. o.

¹⁸ Hogy ténylegesen melyek ezek, lásd: következő fejezet.

¹⁹ Herke–Fenyvesi–Tremmel: i. m. 264. o.

⁷ Belovics: i. m. 40. o.

⁸ Belovics: i. m. 40. o.

⁹ Uo. 40–41. o.

¹⁰ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2014. 264. o.

¹¹ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: i. m. 264–265. o.

¹² A tárgyalás mellőzésének új megnevezése a büntetővégzés intézménye.

¹³ Be. 740. § (1)

¹⁴ Be. 740. § (2) A bíróság a büntetővégzésben

a) végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést, közérdekű munkát, pénzbüntetést, foglalkozástól eltiltást, járművezetéstől eltiltást, kiltiltást, sportrendezvények látogatásától való eltiltást, kiutasítást szabhat ki,

b) katonával szemben lefokozást, szolgálati viszony megszüntetését, rendfokozatban visszavetést és a várakozási idő meghosszabbítását is kiszabhat, illetve

c) jóvátételi munkát, próbára bocsátást vagy megrovást alkalmazhat.

Ami az előkészítő ülést illeti, míg a rBe.-ben elsősorban egy lehetőség volt a bíróság számára, hogy előkészítő ülést tartson abban az esetben, ha az ügyész, a vádlott vagy a sértett meghallgatására volt szükség,²⁰ addig a Be.-ben az előkészítő ülés tartása egy kötelező, elhagyhatatlan fázisa az eljárásnak.²¹ Megjegyzem, hogy az rBe. is meghatározott olyan eseteket, amelyekben kötelező volt előkészítő ülést tartani, így

- ha a bíróság a személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedés (129. §, 137. §, 138. §, 138/A. §, 140. §) elrendeléséről, illetőleg előzetes letartóztatás vagy házi őrizet fenntartásáról határoz, és az indítványban a korábbi határozathoz képest a fenntartás okaként új körülményre hivatkoztak,
- ha a vádirat közlésétől számított tizenöt napon belül a vádlott, a védő vagy a sértett közvetítői eljárás lefolytatását indítványozta,
- a vádlott vagy a védője a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetését indítványozta.²²

Tekintettel arra, hogy az rBe.-ben csupán szűk körben volt kötelező az előkészítő ülés tartása, a jogalkotó korábban harminc napot biztosított az ülés megtartására.²³ A Be.-ben ellenben már 3 hónapja van a bíróságnak arra, hogy megtartsa az előkészítő ülést.²⁴

A rendelkezések egybevetése után azt a következtést lehet levonni, hogy célzatát tekintve mindkét törvény szerinti előkészítő ülés egyfajta előzetes vizsgálódás, állásfoglalás kialakítása céljából alkalmazandó, azonban a Be.-ben ez sokkal inkább egy első érdemi mozzanatként fogható fel, mely a tárgyalási szaknak elhagyhatatlan része. Ezzel szemben az rBe.-ben az előkészítő ülés leginkább egy-egy konkrét kérdéskör eldöntésére, vizsgálatára korlátozódott. Az rBe. alapján kizárt volt a tárgyalás befejezése és ítélet meghozatala az előkészítő ülésen, míg ez a Be.-ben meghatározottak szerint lehetséges, ha a vádlott az előkészítő ülésen beismeri a bűnösségét és lemond a tárgyaláshoz való jogáról.²⁵

5. A tárgyalás előkészítésére vonatkozó szabályok

A Be. Tizenharmadik része rögzíti a tárgyalás előkészítésére vonatkozó szabályokat. A bíróságnak mindelelőtt bizonyos intézkedési feladatai vannak a vádirat bírósághoz érkezésétől.

A bíróság az ügy iratainak bírósághoz való érkezésétől a következő egy hónapban a bíróság megvizsgálja az iratokat és amennyiben szükséges/lehetséges dönt:

- az ügy áttételéről,
- az ügyek egyesítéséről vagy elkülönítéséről,

- az eljárás felfüggesztéséről,
- az eljárás megszüntetéséről,
- arról, hogy a vádirat hiányosságainak pótlása iránt az ügyészséget megkeresi,
- kell-e kényszerintézkedésről rendelkezni,
- helye van-e a vádtól eltérő minősítés megállapításának,
- a bíróság tanácsa elé utalásról, illetve
- büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás lefolytatásáról.²⁶

5.1. Az előkészítő ülés és menete

Ahogy a Be. is fogalmaz, az előkészítő ülés a tárgyalás előkészítése érdekében tartandó, azonban tekintettel arra, hogy a Be. kötelezővé tette a megtartását egyfajta felütésként, a tárgyalási szak nyitányaként is értelmezhető.

Már ekkor körvonalazódik, hogy a vádlottnak és a védőnek mi az álláspontja a váddal kapcsolatban,²⁷ ez pedig előrevetíti a büntetőeljárás irányát.²⁸

Véleményem szerint ez jól példázza, hogy az előkészítő ülés a Be. szerint már sokkal szorosabban kapcsolódik az érdemi tárgyaláshoz, mint az rBe. szerinti előkészítő ülés, mely gyakran csak egy előzetes meghallgatásból állt, míg a Be. szerinti előkészítő ülésen a bűnösség beismerése és a tárgyaláshoz való jogról lemondás esetén akár érdemi döntés is születhet, vagy ha ennek nincs akadálya, a bíróság az előkészítő ülés megtartása után a tárgyalást azonnal kitűzheti, így egyszerűbb megítélésű ügyekben a bűnösség beismerése nélkül is előfordulhat, hogy az előkészítő ülés napján ítélet szülessen.²⁹

Garanciális szabály, hogy az előkészítő ülésen az ügyész és a vádlott jelenléte kötelező, valamint, ha az eljárásban védő vesz részt – függetlenül attól, hogy egyébként kötelező-e a védelem –, az előkészítő ülés a védő távollétében nem tartható meg.³⁰

Amennyiben több vádlottat érintő ügyről van szó, úgy az előkészítő ülést meg lehet tartani minden vádlott esetén külön-külön, ez azonban nem jelenti az ügyek elkülönítését.³¹

Tekintettel arra, hogy a vádlott és amennyiben van, a védő részvétele az előkészítő ülésen kötelező, a bíróság az ülésre megidéri őket, az ügyészséget, valamint a sértettet pedig értesíti, úgy, hogy a kézbesítések az ülés határnapja előtt 15 nappal megtörténjenek.³²

Az előkészítő ülés megkezdésekor a bíróság az alábbiakra figyelmezteti a vádlottat:

- az előkészítő ülésen beismerheti a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vá-

²⁰ rBe. 272. § (1)

²¹ Be. 499. § (1)

²² Bánáti János – Belegi József – Belovics Ervin – Erdei Árpád – Farkas Ákos – Kónya István: *A Büntetőeljárás törvény magyarázata*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 595. o.

²³ rBe. 272. § (2) a)–c)

²⁴ Be. 484. § (1)

²⁵ Be. 504. § (1)

²⁶ Be. 508. § (1)

²⁷ Be. 499. § (5)

²⁸ Be. 499. § (6)

²⁹ Be. 500. § (1), (3), (4)

dat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról,

- ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja,
- ha nem ismeri be a bűnösségét a váddal egyezően, akkor az előkészítő ülésen előadhatja a védekezése alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait, valamint bizonyítás lefolytatását, illetve bizonyíték kirekesztését indítványozhatja,
- az előkészítő ülést követően a bizonyítás lefolytatására, illetve bizonyíték kirekesztésére a Be. 520. §-ának (1)–(3) bekezdéssel ellentétesen előterjesztett indítvány esetén a bíróság a tényállás tisztázásához nem szükséges indítványt érdemi indokolás nélkül elutasíthatja, illetve a tényállás tisztázásához szükséges indítvány eljárás elhúzására alkalmas előterjesztése miatt rendbírságot szabhat ki.³³

Mivel az előkészítő ülésen a vádlottnak kötelező jelen lennie, ha nem jelenik meg, a bíróság a szükséges eszközökkel (elővezetés, elfogatóparancs) biztosítja a megjelenését.³⁴

Ha az előkészítő ülés megtartásának nincs akadálya, először bíróság felhívására az ügyész ismerteti a vád lényegét, megjelöli a vádat alátámasztó bizonyítási eszközöket, valamint indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri.³⁵

Ezután a vádlott meghallgatása következik, majd a figyelmeztetések után a bíróság kérdést intéz a vádlotthoz, hogy beismeri-e bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekmény tekintetében.³⁶

A bíróság tagjainak lehetősége van arra, hogy az ügyészhez, a vádlotthoz és a polgári jogi igény tekintetében a magánfélhez kérdést intézzen.³⁷

Amennyiben a vádlott a bűnösségét nem ismerte be valamennyi olyan bűncselekményben, amelyet a vád tartalmaz, akkor a bíróság a vádról egységesen, tárgyalás alapján határoz, ha azonban az elkülönítés egyéb feltételei fennállnak, a bíróság azt az ügyet, amelyben a vádlott bűnösségét beismerte, elkülönítheti és abban az ügyben ítéletet hozhat.³⁸

5.2. Bűnösség beismerése az előkészítő ülés keretében

Amennyiben az eljárás korábbi szakaszában nem születik megegyezés a terhelt és a vád között, a jogalkotó még egy lehetőséget kínál a tárgyalási szak legelején, az előkészítő ülésen, a vádlottnak arra, hogy egy biz-

tosabb és gyorsabb döntés szülessen az ügyében.³⁹ Ez pedig az előkészítő ülésen lefolytatható *eljárás a bűnösség beismerése esetén*. Ahhoz azonban, hogy tárgyalás tartása nélkül döntés születhessen több feltételnek is teljesülnie kell.

Mindenekelőtt az előkészítő ülésen a vádlottnak be kell ismernie a bűnösségét, valamint ebben a körben le kell mondania a tárgyaláshoz való jogáról. Fontos, hogy a beismerésnek mind a vádban szereplő bűncselekmény elkövetésére, mind az anyagi jogi bűnösségre ki kell terjednie.⁴⁰ Mindezt a vádlott úgy teheti meg, hogy tisztában van azzal, hogy a bűnösség beismerése esetén az ügyészség milyen szankciót indítványozott.⁴¹ Tehát a vádlott tudatában van annak, hogy mi az a leg súlyosabb büntetés vagy intézkedés, amit a bíróság megállapíthat, ugyanis a Be. 565. §-ának (2) bekezdése szerint a bíróság ehhez az indítványhoz kötve van.⁴² Ezután a bíróság dönt arról, hogy elfogadja-e a vádlott bűnösségét beismerő nyilatkozatát.⁴³

A bíróság abban az esetben fogadja el a beismerő nyilatkozatot, ha:

- a vádlott e nyilatkozatának természetét és jóváhagyásának következményeit megértette,
- a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik,
- a vádlott bűnösségét beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják.⁴⁴

Ha a szükséges feltételek fennállnak, a bíróság a vádlott bűnösségét beismerő nyilatkozatát végzéssel fogadja el, ami ellen nincs helye fellebbezésnek.⁴⁵

Miután a bíróság a vádlottat a büntetés kiszabási körülményekre is kihallgatta, felszólalhat az ügyész, majd a védő is, végül a bíróság ítéletét az előkészítő ülésen meghozza.⁴⁶

Előfordulhat, hogy az ügy az előkészítő ülésen nem intézhető el. Ilyenkor a vádlott és a védő a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem érintő bizonyítás lefolytatására és egyéb eljárási cselekményekre vonatkozó indítványt, valamint bizonyíték kirekesztésére vonatkozó előterjesztést tehet. A vádlottnak és a védőnek meg kell jelölnie az indítványok okát és célját, valamint a bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványnak tartalmaznia kell, hogy a más által előterjesztett bizonyíték milyen okból nem fogadható el. Ebben az esetben, ha a tárgyalás megtartásának nincs akadálya, a bíróság a tárgyalást nyomban megtarthatja.⁴⁷

³⁹ Pataki Bettina: *Az új Be. előkészítő üléséhez kötődő terhelti együttműködés*. Forrás: <https://arsboni.hu/az-uj-be-elokeszito-ulesehez-kotodo-terhelti-egyuttmukodes/>

⁴⁰ Belovics: i. m. 46. o.

⁴¹ Be. 502. § (1)

⁴² Pataki: i. m. <https://arsboni.hu/az-uj-be-elokeszito-ulesehez-kotodo-terhelti-egyuttmukodes/>

⁴³ Be. 504. § (1)

⁴⁴ Be. 504. § (2)

⁴⁵ Be. 504. § (3)

⁴⁶ Be. 504. § (4)–(6)

⁴⁷ Belovics: i. m. 49–50. o.

³³ Be. 500. § (2)

³⁴ Bánáti–Belegi–Belovics–Erdei–Farkas–Kónya: i. m. 597. o.

³⁵ Be. 502. § (1)

³⁶ Bánáti–Belegi–Belovics–Erdei–Farkas–Kónya: i. m. 598. o.

³⁷ Be. 502. § (6)

³⁸ Uo. 598–599. o.

Amennyiben több vádlott közül nem tesz az összes beismerő vallomást és nem mond le a tárgyalásról, valamint, ha egy elkövető esetén a beismerés nem terjed ki az összes vád tárgyává tett bűncselekményre, és az elkülönítés feltételei fennállnak, a bíróságnak lehetősége van arra, hogy az ügyeket elkülönítse. Ha a feltételek nem állnak fenn, az ügyek csak egy eljárásban bírálhatóak el, ezért tárgyalást kell tartani.⁴⁸

A bűnösség beismerése esetén több akadály is felmerül. Egyrészt a Be. nem rögzíti kifejezetten, hogy a bíróságnak van-e lehetősége arra, hogy eltérjen az ügyészség minősítésétől.⁴⁹ A jobbiztonság megkövetelné, és egyébiránt ez is következik a szabályozásból, hogy amennyiben a vádlott beismerte bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekményben, úgy már ne lehessen a minősítéstől eltérni,⁵⁰ ugyanakkor a törvényesség elvét sértené, ha valakit nem az általa elkövetett, vagy súlyosabb esetleg enyhébb bűncselekmény miatt ítélnének el. Véleményem szerint ebben az esetben a bíróság kezében egy eszköz van: nem fogadja el a bűnösség beismeréséről szóló nyilatkozatot és a tárgyalás során helyesbítse a minősítést. A másik probléma az lehet, ha az ügyész nem tesz indítványt a beismerés esetére a büntetésre/intézkedésre, ugyanis nem kötelező elem, valamint, ha a büntetés felső határához közeli indítványt tesz, úgy megghiúsul a bűnösség beismerésének célja, hiszen a terhelt jó eséllyel nem kap kedvezményesebb büntetést vagy intézkedést.⁵¹ Így a vádlott egyáltalán nem lesz érdekelt abban, hogy beismerje bűnösségét, ezért ezeknek a szabályoknak a jövőbeli megvalósítása látszik szükségesnek.

5.3. Eljárás a bűnösség be nem ismerése esetén

A törvény meghatározza, hogy mely esetekben nem fejezhető be az eljárás az előkészítő ülésen, így, ha:

- a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatának elfogadását megtagadja;
- a vádlott megtagadja a válaszadást a bűnösség beismerésének kérdésében;
- a vádlott a bűnösségét beismerte, de a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról nem mondott le.⁵²

Attól függetlenül, hogy a vádlott a bűnösségét nem ismerte be, megjelölheti a vádiratban szereplő azon tényeket, amelyek valóságát elfogadja. Ez a lehetőség szintén az eljárás gyorsítását célozza, hiszen a Be. 163. § (4) bekezdés c) pontja kimondja, hogy azokat a

tényeket nem kell bizonyítani, amit a vádlott, a védő és a vádló is valóságosnak fogad el.⁵³

A Be. 506. § (4) és (5) bekezdése a vádlott és a védő további lehetőségeit taglalja. A vádlott és a védő előadhatja a védekezés alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait, valamint bizonyítás lefolytatására és egyéb eljárási cselekményekre vonatkozó indítványt, továbbá a bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványt terjeszthet elő (ezzel egyidejűleg meg kell jelölnie az indítvány előterjesztésének okát és célját; valamint a bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványba bele kell foglalni, hogy a más által előterjesztett bizonyíték milyen okból nem fogadható el, míg a bizonyítás felvételére vonatkozó indítványban meg kell jelölnie, hogy az indítványozott bizonyítás mely tény igazolására irányul).⁵⁴

Ezen indítványokra az ügyész észrevételt tehet és kirekesztésük vonatkozásukban indítványt terjeszthet elő, valamint tizenöt napon belül megjelölheti a vádlott és a védő által előadott azon tényeket, amelyek valóságát elfogadja.⁵⁵

Amennyiben az ügyiratokból kétséget kizáróan megállapítható, hogy a bizonyíték felhasználása a Be.-be ütközik, bíróság a bizonyítékot hivatalból vagy indítványra kirekeszti.⁵⁶

Előfordulhat, hogy az ügy bonyolultsága miatt vagy pusztán az ügy irataiból nem tud a bíróság a bizonyíték kirekesztésének kérdésében dönteni. Ekkor a bíróság a határozathozatal előtt a kirekesztési indítványozott bizonyítékot megvizsgálhatja.⁵⁷

Az előkészítő ülés végén a bíróság többféleképpen dönthet:

- a tárgyalást nyomban kitűzheti, és ha megtartásának nincs akadálya, azt nyomban megtarthatja;
- megállapíthatja a bizonyítás keretét és terjedelmét, valamint a bizonyítás felvételének sorrendjét;
- mellőzheti a bizonyítást az ügyész, a vádlott és a védő által valóságnak elfogadott tények tekintetében, valamint az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmény mellett a felelőségre vonatkozó szempontjából nincs jelentősége.⁵⁸

6. A tárgyalás előkészítésének egyéb szabályai

A bíróság előkészítő ülés berekesztésétől – ha akkor nem tűzte ki a tárgyalás első határnapját – egy hónapon belül a bizonyítási indítványok megvizsgálása

⁴⁸ Uo. 50. o.

⁴⁹ Pataki: i. m. <https://arsboni.hu/az-uj-be-elokeszito-ulesehez-kotodoterhelti-egyuttmukodes/>

⁵⁰ Belovics: i. m. 48. o.

⁵¹ Pataki: i. m. <https://arsboni.hu/az-uj-be-elokeszito-ulesehez-kotodoterhelti-egyuttmukodes/>

⁵² Belovics: i. m. 51. o.

⁵³ Belovics: i. m. 52. o.

⁵⁴ Be. 506. § (4)–(5)

⁵⁵ Be. 506. § (6)

⁵⁶ Bánáti–Belegi–Belovics–Erdei–Farkas–Kónya: i. m. 605. o.

⁵⁷ Be. 507. § (3)

⁵⁸ Bánáti–Belegi–Belovics–Erdei–Farkas–Kónya: Uo.

mellett kitűzi a tárgyalás határnapját, valamint gondoskodik a tárgyalás megtarthatóságának feltételeiről többek között azzal, hogy kiküldi az idézéseket, értesítéseket.⁵⁹

A tárgyalást főszabály szerint a bíróság hivatalos helyiségében kell megtartani, de bizonyos esetekben indokolt lehet, és ezért a bíróságnak lehetősége is van arra, hogy a tárgyalást az illetékességi területén kívüli helyre tűzze ki.⁶⁰

Szintén az eljárás gyorsítását segítheti elő, hogy a bíróságnak lehetősége van több vagy folytatólagos határnapot is megjelölni, ha az ügy terjedelméből egyértelműen következik, hogy egy tárgyalási napon nem intézhető el.⁶¹

A bíróság a tárgyalásra idézi mindazokat, akiknek részvétele kötelező, úgy, mint a terheltet, kötelező védelem esetén a védőt, valamint szükség esetén a tanúkat, szakértőt, tolmácsot.

Mind az idézéseket, mind az értesítéseket úgy kell kiküldeni, hogy a kézbesítés a tárgyalás előtt legalább nyolc nappal megtörténjen.⁶²

Szintén az eljárás gyorsítását célozva, értesítésben a bíróság felhívja a sértettet, valamint a vagyoni érdekeltet, hogy bizonyítási indítványait haladéktalanul, a tárgyalás előtt tegyék meg.⁶³

A tárgyalás előkészítése során az eljárás megszüntetéséről és a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedésről az egyesbíró vagy a bíróság tanácsa dönt. A Be. emellett konkretizálja: a bíróság tanácsa minden olyan kérdésben határozhat, ami egyébként a tanács elnökének jogkörébe tartozik.⁶⁴

Ennek megfelelően az egyesbíró, valamint a tanács elnöke dönt:

- az ügy áttételéről,
- az ügyek egyesítéséről vagy elkülönítéséről,
- az eljárás felfüggesztéséről,
- az eljárás megszüntetéséről,
- arról, hogy a vádirat hiányosságainak pótlása iránt az ügyészséget megkeresi,
- kell-e kényszerintézkedésről rendelkezni,
- helye van-e a vádtól eltérő minősítés megállapításának,
- a bíróság tanácsa elé utalásról, illetve
- büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás lefolytatásáról.⁶⁵

A Be. azt is nevesíti, hogy melyek azok a feladatkörök, amelyekben bírósági titkár is eljárhat a tárgyalás előkészítése során:

- az ügyek áttétele,
- az ügyek egyesítése vagy elkülönítése,

- a vádirat hiányosságainak pótlása iránt az ügyészség megkeresése,

- a Be. 478. §, és 488. § (1) bekezdés a)-b) és e)-g) pontja, valamint a (2) bekezdés szerinti eljárás felfüggesztése,

- az vádirat közlése, idézés és értesítés,

- intézkedés eljárási cselekmény elvégzése végett,

- előkészítő ülés, tárgyalás kitűzése, elhalasztása.⁶⁶

Főszabálynak megfelelően az elsőfokú bíróság ügydöntő határozata ellen fellebbezésnek van helye a másodfokú bírósághoz. A nem ügydöntő végzések ellen szintén lehet élni fellebbezéssel kivéve azokat az eseteket, amikor ezt a Be. kizárja.⁶⁷ Kizárt a fellebbezés a tárgyalás előkészítésének körében:

- az eljárás 488. § (1) bekezdés a)-b) pontja, valamint a 489-490. § szerinti felfüggesztése, valamint a 489-490. §-ban meghatározott eljárás kezdeményezéseire irányuló indítvány elutasítása;

- a felfüggesztett eljárás folytatásának elrendelése;

- a vádirat hiányosságainak pótlása iránti intézkedés vagy ennek megtagadása;

- a határozat tudomásulvételét követően tett jogorvoslati nyilatkozat elutasítása ellen.⁶⁸

7. Összegzés

Álláspontom szerint a tárgyalás előkészítésére vonatkozó szabályokkal, valamint az előkészítő ülés kötelezővé tételével és azon a bűnösség beismerésének és a tárgyalásról való lemondás lehetővé tételével a Be. utat enged annak, hogy a büntetőügyek észszerű határidőn belül befejezhetőek legyenek.

Bár a bűnösség beismerését az előkészítő ülésen akár egyfajta egyezségi formában is értékelhetjük, azzal a kikötéssel, mely szerint a bíróság nem szabhat ki súlyosabb büntetést, valamint nem alkalmazhat súlyosabb intézkedést, mint ami az ügyészi indítványban szerepel, mégis valószínűsíthető, hogy ebben az esetben a vádlott hátrányosabb helyzetbe kerül, mintha a nyomozati szakban kötne egyezségi a bűnösség beismeréséről.

Bár a rendelkezésekből kiolvasható, mégis indokolt lenne annak kifejezett rögzítése, hogy beismerés esetén a bíróságot az ügyészség minősítése köti.

Az előkészítő ülés gyakorlati szerepe attól is függ majd, hogy az ügyészség a tárgyalási szakra való tekintettel nem fog-e a büntetések és az intézkedések felső határaihoz közeli indítványokat tenni, ugyanis ebben az esetben a terhelt vitathatatlanul kevésbé lesz motivált a beismerés megtételében.

Bár elősegítheti a perkonzentrációt, a bizonyítási indítványok előkészítő ülésen való megtétele – majd az ezután tett indítványok szankcionálásának kilátásba helyezése – álláspontom szerint sértheti a szabad bi-

⁵⁹ Belegi József (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. II. HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Harmadik kiadás. Budapest, 2018. 1019. o.

⁶⁰ Belegi (szerk.): i. m. 1019–1020. o.

⁶¹ Be. 509. § (3)

⁶² Be. 510. § (5)–(6)

⁶³ Belegi (szerk.): i. m. 1022. o.

⁶⁴ Uo. 1024. o.

⁶⁵ Be. 484. § (1)

⁶⁶ Belegi: i. m. 1024. o.

⁶⁷ Uo. 1025. o.

⁶⁸ Belegi (szerk.): i. m. 1026. o.

zonyítás elvét. Alapvetően a gyakorlatban előfordulhat, hogy – nem az eljárás elhúzása céljából – a védelemnek egyéb taktikai okokból érdekében áll a bizonyítékoknak a tárgyalás meghatározott pontján történő becsatolása, beszerzésének indítványozása. Ennek a lehetőségnek meggátolásával a véleményem szerint a jogalkotó – bár gyorsítja az eljárást –, de megnehezíti azt, hogy az eljárásban résztvevők szabadabban mozogjanak a bíróság előtt lefolytatott bizonyítás során. Természetesen előfordulhat, hogy ez a gyakorlatban mégsem fog teljes egészében így alakulni, hiszen a szankcionálás opcionálissá tételével a jogalkotó ezt a bírói döntésre bízta. ■

Felhasznált irodalom

- Bánáti János - Belegi József - Belovics Ervin - Erdei Árpád - Farkas Ákos - Kónya István: A Büntetőeljárás törvény magyarázata, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
- Belegi József (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. II. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Harmadik kiadás, Budapest, 2018.
- Belovics Ervin - Tóth Mihály: Büntetőeljárás jog; Harmadik, aktualizált kiadás; Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017.

- Belovics Ervin: Az előkészítő ülés szerepe a 2017. évi XC. törvényben, In: Molnár Gábor Miklós és Koltay András (szerk.) Bonus Iudex. Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából. Pázmány Press, Budapest, 2018.
- Farkas Krisztina: Az eljárás gyorsításának lehetőségei a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatásban (PhD-értekezés), Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2016.
- Herke Csongor - Fenyvesi Csaba - Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs, 2014
- Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, 2003. [https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_buntetoeljarasi_jog/ch17.html]
- Pataki Bettina: Az új Be. előkészítő üléséhez kötődő terhelti együttműködés. <https://arsboni.hu/az-uj-be-elokeszito-ulesehez-kotodo-terhelti-egyuttmukodes/>

Jogszabályok

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

NEMZETEK FELETTI BÜNTETŐJOG AZ EURÓPAI UNIÓBAN

SZERZŐ: **Békés Ádám**

LEKTOR: **Belovics Ervin**

„Valamely nemzet jogi kultúráját meghatározza általános kultúrája, történelmi tradíciói, az a politikai rendszer, melynek uralma alatt él, illetve élt, a külállamok iránti nyitottsága. A jogi kultúra keretében kerülnek megalkotásra a törvénykönyvek; ezek visszahatnak a jogtudományi gondolkodásra, a rendszeralkotásra, a módszertanra és a fogalomképzésre.”

Békés Imre

A témában megjelent monográfiák, illetőleg mélyreható tanulmányok javarészt a Lisszaboni Szerződést megelőző esztendőben íródtak, így a szerző abban a kivételes helyzetben volt, hogy a Lisszaboni Szerződést követően szólalhatott meg. Békés Ádám feltárja az Európai Unió sajátos felépítéséből és működési rendszeréből eredő jellegzetességeket, bemutatva a közösségi jog szerves fejlődésének büntetőjogra gyakorolt hatását, továbbá az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának egyes aspektusait. Ennek eredményeként mindinkább igazgá válik, hogy a jogfejlődés a nemzetek feletti büntetőhatalom irányába halad és az uniós jog ismerete nélkül nem lehet biztonsággal egy ügyben sem tanácsot adni, sem pedig dönteni, mert a már megszerzett rutin értéke az uniós jog előretörésével exponenciálisan erodálódik.

Ára: 6000 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. TOMA ATTILA*

A kár fogalom változása és értelmezése, avagy az elkövető „befektetésének” hatása a családi cselekmény minősítésére

Bevezetés

A csalás materiális bűncselekmény. Eredménye a kár bekövetkezése. Ez a kijelentő mondat látszólag semmilyen komolyabb magyarázatra nem szorul, ugyanakkor a csalás törvényi tényállási elemében szereplő kár fogalma az évek során jelentős változásokon ment keresztül, másrészt a jelen állandóan változó piaci, gazdasági körülményei újabb és újabb kihívások elé állítják a büntetőjoggal foglalkozó jogalkalmazókat a kár fogalmának egzakt meghatározása során.

Bár a csalás az egyik legrégebbi és leggyakrabban előforduló vagyoni elleni bűncselekmény, amelynek meglehetősen kidolgozott a bírói gyakorlata, ennek ellenére mindig merülnek fel eldöntendő kérdések a csalás eredményének értelmezésénél. Egy-egy konkrét ügy kapcsán újból fellángol a vita a tényleges kár, illetve az elmaradt haszon problémakörével kapcsolatban. Védői oldalról egyre többen érvelnek amellett, hogy a csalás megvalósulása során eszközölt terhelti befektetések összegét igenis le kell vonni a csalással okozott kár összegéből, ez alapján kell állást foglalni abban a kérdésben, hogy történt-e bűncselekmény, és ha igen, annak mi a pontos minősítése.

Jogtörténeti áttekintés

A csalás törvényi tényállása és ezzel együtt a kár fogalma az elmúlt, mintegy százötven évben jelentős változásokon ment keresztül.

Az első modern magyar Büntető Törvénykönyvet az 1878. évi V. törvénycíkket kodifikátoráról – Csemegi

Károlyról elnevezve – Csemegi-Kódexnek nevezi az utókor. A csalás viszonylatában a Kódexnek több kérdésre is választ kellett találnia. Ilyen volt az, hogy a csalás kizárólag vagyoni érdekeket sértő cselekményként kerüljön szabályozásra, vagy esetleg nem vagyoni jogosultságokat is védjen a tényállás. Szintén kérdés volt, hogy mennyire legyen az elkövetési magatartások köre meghatározva, konkretizálva. Ezenkívül állást kellett foglalnia a csalás és a hamisítás viszonyának rendezése tárgyában is¹.

A csalás tényállása a Kódex II. Különös Részében a XXXI. fejezetében található. A Kódex 379. §-a a kö-

vetkező rendelkezést tartalmazta: „A ki azon célzából, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit ravasz fondorlattal tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, és ezáltal annak vagyoni kárt okoz: csalást követ el.”

A csalás védett jogi tárgya elsődlegesen a vagyoni viszonyok voltak. Dr. Illés Károly királyi ügyész a Magyar Büntető Törvénykönyvek Magyarázatában egyértelműen kijelentette, hogy „a csalás vagyoni elleni bűntett képez”². Akár e szerző fenti művét, akár Dr. Angyal Pál művét olvassuk megállapítható, hogy a csalás eredményének helyes értelmezéséről már a Csemegi-Kódex idején sem volt egységes a jogirodalom.

Illés Károly a következő kérdést fogalmazta meg: „Fennforog-e a csalás, ha a tévedésbe ejtés által csupán jogellenes kár okoztatott, avagy megállapítható-e a bűntett, ha a tévedésbe ejtés által a tulajdonos jogtalan kára nélkül másnak jogtalan haszon eszközöltetett?”³ Szerinte a vagyoni jogtalan megsértése két elemre oszlik. Egyik elemét a tulajdonosnak jogtalanul okozott kár; másikat a jogsértésből a sértő vagy egy harmadik személy részére származott haszon képezi. Illés Károly nézete szerint a vagyoni jog egész kiterjedésében úgy, mint azt a polgári törvények ismerik, egyaránt tárgya lehet a csalásnak. A vagyoni kár

¹ Madai Sándor: A családi büntetőjogi értékelése Budapest 2011. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 37. o.

² Dr. Illés Károly: A bűntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló Magyar Büntető-Törvénykönyvek Magyarázata tekintettel az azokra vonatkozó életbeléptetési és egyéb törvényekre és rendeletekre, s a legfőbb ítélőszék döntvényeire. Budapest, 1882. Kiadja Zilahy Sámuel Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, 274. o.

³ Dr. Illés Károly: A bűntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló Magyar Büntető-Törvénykönyvek Magyarázata tekintettel az azokra vonatkozó életbeléptetési és egyéb törvényekre és rendeletekre, s a legfőbb ítélőszék döntvényeire. Budapest, 1882. Kiadja Zilahy Sámuel Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, 274. o.

adódik egyrészt a tényleges kárból [damnum emergens], másrészt annak elemét képezheti az elmaradt haszon is [lucrum cessans]. Míg az előbbi akkor forog fenn, ha a sértett vagyoni helyzete kedvezőtlenebbé tétetett, tehát az ténylegesen csökkent, addig az utóbbiról akkor beszélhetünk, ha a „bekövetkezendett vagyoni haszon meghíúsítása”⁴ áll fenn. Ez az utóbbi ugyanakkor nem terjed ki a vagyoni haszon távoli reményének meghíúsítására, vagy egyéb körülményektől is függő vagyonszerzés elmaradására, hanem csak azon nyereséget jelenti, melynek bekövetkezése, ha a csalás közbe nem jön, a körülmények objektív alakulása folytán biztosan várható volt.

A Csemegi-Kódex meghatározó jelentőségű alkotása volt a magyar büntetőjog történetnek. Dogmatikai rendszere, szemlélete, napjaink büntetőjogában is érzékelteti hatását. Ugyanakkor több hiányossággal is küzdött. Hatálybalépését követően mintegy harminc évvel került sor az első jelentős módosítására, amikor is megalkották az 1908. évi XXXVI. törvény-cikket, az I. Büntető Novellát. A törvény elfogadása változást eredményezett a csalás törvényi tényállásában is. A Csemegi-Kódex szövegezését a gyakorlat és a tudomány a következő pontokon kifogásolta: 1. „a ravasz fondorlat” kifejezése, 2. a megtévesztett személy és a károsult személyazonossága, 3. a csalás vétségi alakzata és kísérletének büntetlen volta.⁵

A fenti szempontok szerint a jogalkotó módosította az alaptényállást, és az I. Büntető Novella 50. §-a már így határozta meg a csalást: „*A ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen valakit fondorlattal tévedésbe ejt vagy tévedésben tart és ezáltal annak vagy másnak vagyoni kárt okoz, csalást követ el.*”

A törvény szövegezéséből kitűnik, hogy az elkövetési magatartás immár a „fondorlattal tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás” lesz, míg a törvényalkotó egyaránt büntette azt az esetet, hogy ha a kár okozása nem a megtévesztett személynél következett be. E korszak meghatározó jogtudósa Dr. Angyal Pál egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. A magyar büntetőjog kézikönyve XVI. fejezetében, amely a csalásról szól, alábbiak szerint határozta meg a vagyoni kár fogalmát:

„A csalás tevékenységi eredménye a Bn. 50. §-a szerint a vagyoni kár. Vagyoni kár a vagyont érő mindenemű hátrány. A vagyon fogalma átfogja a javakat és ugyan közelebről nemcsak a dolgokat és jogokat, hanem a szükséglet-kielégítésre alkalmas és felhasználható helyzetet, sőt a várományt is pedig tekintet nélkül arra, vajjon az pénzben kifejezhető-e vagy sem. Hátrányon értjük viszont valamely létezésnek, jelen-

ségnek, adottságnak kedvezőtlenebbé válását. Vagyoni kár lesz ezekhez képest: valamely dolog feletti tulajdonjognak vagy akárcsak birtoknak elvesztése; csere vagy vételügyletnél a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti értékkülönbségből eredő veszteség; valamely követelési jognak elvesztése; a szolgáltatás elmaradása annak ellenére, hogy a megfelelő ellenszolgáltatás teljesített; kötelezettségvállalás [pl. valamely okirat aláírása által melynek tartalma tekintetében az aláíró tévedésbe ejtetett]; követelés elengedése; már kifizetett tartozás újra kifizetése stb.”⁶

Ő is a vitás kérdések között említi, hogy alászik-e a vagyoni kár fogalmának a várható haszon elmaradása, avagy csak a vagyont érő tényleges kár jön figyelembe? A kérdés eldöntésénél szerinte szükséges részletesebben megvizsgálni a lucrum cessans fogalmát. Ezt ő két részre osztotta. Mind a két része egyfajta váromány, de van közöttük különbség. Az első a bizonyossági váromány, a másik pedig a reménybeli váromány. A csalás részét kizárólag a bizonyossági váromány képezte, mivel a magánjogi kárfogalomnak ez a megközelítés felel meg a legjobban. Tekintettel arra, hogy a polgári jogban a kártérítési felelősség a teljes kárra kiterjed, tehát az adós mindazért a kárért felel, mely a károsult vagyonának csökkenésében áll, mind pedig azért a kárért, amely abban nyilvánul meg, hogy a károsult vagyonának bizonyos növelési lehetőségétől elesett, ezért ebben az értelemben az elmaradt haszon is a kár fogalmának részét képezte.⁷

A többféle értelmezésnek az is lehet az egyik oka, hogy sem a Csemegi-Kódex, sem pedig azt követő jogszabály nem határozta meg a kár fogalmát és a törvények miniszteri indokolása sem elemezte mélységében a problémát.

Az 1945 után megalkotott 1961. évi V. törvény volt a korszak jelentős Büntető Törvénykönyve. A vagyon elleni bűncselekmények tekintetében a törvény két tulajdoni formát különböztetett meg, és e differenciáláshoz eltérő jelentőséget kapcsolt. Súlyosabb megítélésűnek vette a társadalmi tulajdont károsító bűncselekményeket a személyek javai ellen elkövetett hasonló cselekményekhez képest. Egyszerűsödött a csalás törvényi tényállásának megfogalmazása. A Btk. 293. § szerint:

„*Aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt vagy tévedésben tart és ezzel kárt okoz, csalást követ el.*” (lényegében ekkor alakult ki a hatályos törvényi tényállás szövege).

A normaszövegből elmaradt a „ravasz fondorlat”, illetve a „fondorlat” kifejezések használata, ugyanis inentől a törvényalkotó szándéka szerint bármilyen egyszerű megtévesztés alkalmas lehetett a csalás megvalósulására. Ugyancsak mellőzte a „magának vagy másnak” történő nyereszkedésre hivatkozást, ez azon-

⁴ Dr. Illés Károly: A büntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló Magyar Büntető-Törvénykönyvek Magyarázata tekintettel az azokra vonatkozó életbeléptetési és egyéb törvényekre és rendeletekre, s a legfőbb ítélszék döntvényeire. Budapest, 1882. Kiadja Zilahy Sámuel Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, 299. o.

⁵ Madai Sándor: A csalás büntetőjogi értékelése Budapest 2011. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 48–49. o.

⁶ Dr. Angyal Pál: A Magyar Büntetőjog Kézikönyve 16. A Csalás, Budapest Attila-Nyomda Részvénytársaság kiadása, 1939., 72–73. o.

⁷ Dr. Angyal Pál: A Magyar Büntetőjog Kézikönyve 16. A Csalás, Budapest Attila-Nyomda Részvénytársaság kiadása, 1939., 74–75. o.

ban nem jelentett érdemi változást a bírói gyakorlatban, hiszen e szemlélet továbbra is érvényben maradt.⁸

E törvény jelentős módosítása 1972. január 1-jei hatállyal következett be, amikor is a törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szóló 1971. évi 28. tvr. megszüntette a két tulajdontípus közötti eltérő büntetőjogi megítélést, s azt csupán három esetre korlátozta: hanyag kezelésre, a gondatlan rongálásra és a feljelentés elmulasztására. Ilyen módon a csalások esetében a társadalmi tulajdont károsító csalást a személyek javai ellen elkövetett csaláshoz képest egyformán rendelte büntetni.

Az 1978. évi IV. törvényben a csalás szabályozása hasonlít az 1961. évi V. törvény szabályozására. Törvényi tényállás definíciója ugyanaz, ugyanakkor a jogalkotóknak abban a kérdésben kellett állást foglalniuk, hogy az értékhatárok meghatározása törvényi szinten történjék-e vagy a Legfelsőbb Bíróság számára legyen ezek meghatározásának lehetősége biztosítva. El kellett dönteni, hogy fix értékhatárok kerüljenek meghatározásra vagy csupán irányösszegek és hogy eltérő értékhatárok kerüljenek-e megállapításra a szándékos, illetve a gondatlan bűncselekmények vonatkozásában.

A kodifikációs munka során kiemelt kérdésként kezelték a kárérték szerepét a vagyon elleni bűncselekmények, így a csalás tekintetében is. A korábbi gyakorlat ugyanis az volt, hogy a bűncselekményi kategórián belül a minősítésre kiható érték, illetve kárösszeget nem jogszabály határozta meg, hanem a Legfelsőbb Bíróság XXXIII. számú Büntető Elvi Döntése. Az új törvény elfogadása során egyértelmű volt az a szándék, hogy a bűncselekményeket az azonos tényállású szabálysértésektől fix értékhatár alapján határolják el. Ezenkívül ugyancsak a törvény szövegében, az értelmező rendelkezések között határozták meg a kár fogalmát, amely a Btk. 137. § 5. pontja szerint nem volt más, mint: a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés. E pont tartalmazta a vagyoni hátrány fogalmát is, amely: a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny. Tekintettel arra, hogy a csalás törvényi tényállásában a károkozás szerepelt, így egyértelmű, hogy a kárfogalom a korábban részletezett tényleges kár fogalmának a *damnum emergens*nek felelt meg.

A jelenlegi szabályozás

2012. június 25-én fogadta el az Országgyűlés az új Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényt, amely 2013. július 1. napján lépett hatályba. E törvény az elődeihez hasonlóan ugyancsak a vagyon elleni bűncselekmények körében helyezte el a csalást, a Btk. XXVI. fejezetében. A Btk. 373. § (1) bekezdése értelmében:

„Aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ezzel kárt okoz, csalást követ el” – szól a jelenleg hatályos rendelkezés, amely

teljes mértékben megegyezik az ezt megelőző két törvényi tényállás megszövegezésével.

A bűncselekmény védett jogi tárgya a vagyoni viszonyok fennálló rendje, a bűncselekménynek elkövetési tárgya lehet bármely vagyontárgy (ingó vagy ingatlan), aktív vagy passzív formában létező valamely vagyoni jogviszony.

Passzív alanya az, akinek az irányába az elkövetési magatartás kifejtésre kerül a megtévesztett személy, amely nem feltétlenül azonos a bűncselekmény sértettjével (akinél a kár bekövetkezik).

Elkövetési magatartása a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás, amelynek immár nem kell fondorlatosnak, átláthatatlannak lennie, az lehet akár egyszerű, könnyen felismerhető magatartás is. Egyedül arra kell alkalmasnak lennie, hogy a sértett személyéhez kapcsolódóan előidézze a károkozást. E szempontból közböbs a sértett körülményeinek hiánya, gondatlan eljárása, hiszékenysége is.⁹

A bűncselekmény eredménye a kár. A hatályos Btk. – elődjéhez hasonlóan – azzal segíti a jogalkalmazót – ellentétben például az osztrák vagy a német Btk.-val –, hogy a törvényben határozza meg a kár fogalmát. A Btk. Záró részében az értelmező rendelkezések között a Btk. 459. § (1) bekezdés 16. pontjában szerepelteti a kár fogalmát. Ez a következő: e törvény eltérő rendelkezése hiányában a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés. Mint látható, a hatályos Btk. az 1978. évi IV. törvényhez hasonlóan főszabályként a tényleges kárt [*damnum emergens*] tekinti a csalás eredményének. Ugyanakkor tekintettel arra, hogy az élet ezt a fel fogást időközben már többször meghaladta, az új Btk. bizonyos körben a kár fogalmának tekint bizonyos elmaradt haszonnak tekinthető kárelemeket is. A Btk. 373. § (7) bekezdése szerint:

„E § alkalmazása szempontjából kárnak kell tekinteni az igénybevett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét is”. (Az értelmező rendelkezésekben szereplő kár definíciójában az „e törvény eltérő rendelkezése hiányában” kitétel tette lehetővé a fenti kárfogalom bevezetését).

A (7) bekezdés bevezetése tehát a kár fogalmát kiterjeszti az igénybevett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékére is. Ilyenkor konkrét vagyonszökkenés nem következik be, azonban a jogalkotó e körben figyelemmel volt a bírói gyakorlat által kimunkált értelmezésre. Számos bűncselekmény esetén a kár valamilyen igénybevett szolgáltatás ellenértékéeként merült fel, amely lehetett szállodai szoba fizetés nélküli igénybevétele, vagy fizetés nélkül lakásbérlet is. Ilyenkor a csalás tényállási elemei megvalósulnak, azonban az eredmény nem kifejezetten a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenés, hanem összességében meghatározható elmaradt vagyoni előnyként jelenik meg.¹⁰

⁹ Dr. Akác Zoltán: Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára 3. kiadás XXXVI. Fejezet, Budapest 2016. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 1405. o.

¹⁰ Dr. Csák Zoltán: Új Btk. Kommentár, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt. 2013., XXXVI. Fejezet 105. o.

⁸ Madai Sándor: A csalás büntetőjogi értékelése Budapest 2011. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 56. o.

A jelen törvény megalkotását megelőzően már úgy foglalt állást a bírói gyakorlat, hogy csalást valósít meg a terhelt, aki a sértettet tévedésbe ejtve fizetési szándék nélkül vesz igénybe szállodai szolgáltatást, amelynek meg nem fizetése a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenésnek [kárnak] és nem elmaradt vagyoni előnynek tekinthető. A vagyonba ugyanis a követelések és a vagyoni értékű jogok is beleértendők. Az ellenérték megfizetésének elmaradása a tényleges teljesítéssel megterhelt vagyonban értékcsökkenésként és nem elmaradt haszonként jelentkezik [BH 2011.127].

A csalás megállapításának feltétele, hogy az elkövetési magatartás és a bekövetkezett károsodás között okozati összefüggés álljon fenn.

A csalás tettese bárki lehet. A bűncselekmény a megtevesztő magatartás kifejtésével kísérleti szakba lép, befejezetté a kár bekövetkeztével válik. Kísérlet esetén tisztázandó, hogy az elkövető milyen összegű jótalan haszon megszerzésére törekedett. A bűncselekmény minősített eseteit döntően az elkövetési érték határozza meg, de minősített esetnek tekinthető a bűnszövetségben, közveszély színhelyén, üzletszerűen avagy jótékony célú adománygyűjtést színlelve történő elkövetési mód is.

Újabb problémák a csalás eredményének értelmezése kapcsán

Látható, hogy az elmúlt másfél évszázadban a kár fogalma milyen változásokon ment keresztül, azaz hogyan is alakult a „mérkőzés” a tényleges kár, illetve az elmaradt haszon, mint kárfogalmi elemek között. Amikor e kérdés véglegesen eldőlni látszott a *damnum emergens* javára, akkor a jelenleg hatályos Btk. ismét csak tovább tágította a kár fogalmának körét és újra visszacsempészte abba az elmaradt hasznot. Ahogyan ez a kérdés sem lezárt és véglegesen eldöntött, ugyanúgy adódnak további kérdések is. Az eddigi bírói gyakorlatból is látszik, hogy a kár fogalom nem feltétlenül egységes a különböző bűncselekményfajták esetében. A rongálásnál a kárba a dolog eredeti állapotának helyreállítási költsége is benne foglaltatik, amennyiben a dolog megsemmisült, úgy a dolog értéke tekintendő kárnak.

A jelenleg hatályos Btk. szerint a kár fogalma egyes bűncselekményeknél eltérő módon jelenik meg. Vannak olyan bűncselekmények, amelyeknél alaptényállási elemként szerepel [rongálás, csalás, információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás], más bűncselekményeknél – annak mértékére tekintettel – mint minősítő körülmény jelenik meg a kár, illetve ugyancsak minősítő körülmény a mérték több olyan cselekménynél, ahol a kár az alaptényállás eleme is

[közveszély okozás, közérdekű üzem működésének megzavarása, rongálás, csalás minősített esetei].¹¹

Maradva a csalásnál, az abban szereplő kár fogalom meghatározásánál napjainkban egy új kérdésre kell a jogalkalmazóknak adekvát választ adniuk.

A csalás talán abban különbözik leginkább a többi vagyon elleni bűncselekménytől, hogy itt a vagyoni jogok elleni cselekmény mindig valamilyen polgári jogi ügylet alakjában jelenik meg.

Tipikusan ilyen ügyletnek tekinthető a biztosítási jogviszony. A Ptk. XX. Címe foglalkozik a biztosítási szerződésekkel.

A Ptk. 6:439. §-a szerint a biztosítási szerződés alapján a biztosító köteles a szerződésben meghatározott kockázatra fedezetet nyújtani és a kockázatviselés kezdetét követően bekövetkező biztosítási esemény bekövetkezése esetén a szerződésben meghatározott szolgáltatást teljesíteni; a biztosítóval szerződő fél díjfizetésére köteles.

Legyen szó akár személy-, akár vagyonbiztosításról e jogviszonyokkal kapcsolatban számtalan visszaélés valósítható meg, ugyanakkor valamennyi feltétele a biztosítási jogviszony létrejötté. Ehhez pedig elengedhetetlenül szükséges az, hogy a biztosítóval szerződő fél teljesítse a kötelezettségét, azaz a meghatározott díjat megfizesse. Adódik a kérdés: milyen kapcsolatban áll egymással a befizetett biztosítási díj, illetve a biztosítással összefüggő bűncselekmény megvalósítása során megszerzett összeg, azaz okozott kár fogalma; van-e helye beszámításnak; egyáltalán hatással van-e a bűncselekmény megállapíthatóságára, avagy a befizetett biztosítási díjak értékelhető-e kár megterítéseként?

Az egyik jellemző eset szerint a terhelt, mint a biztosítótársaság ügynöke életbiztosítási szerződést kötött nagybátyjával. A szerződésben haláleseti kedvezményezettként a nagybátyja két lányát jelölték meg. A szerződés megkötését követően bizonyos idő eltelte után a szerződő fél nem akarta tovább fizetni a biztosítási díjat, ezért kérte a terheltet a szerződés megszüntetésére. A terhelt e kérésnek nem tett eleget, a szerződés megszüntetéséről nem intézkedett, hanem a biztosítási díjakat a szerződő fél tudta és beleegyezése nélkül maga fizette tovább. Később benyújtott a biztosító felé egy nyilatkozatot, melyben az életbiztosítási szerződés kedvezményezettjeként saját fiát jelölte meg. Ezen nyilatkozatot a korábbi szerződő fél nevében, annak tudta és beleegyezése nélkül a terhelt írta alá. A szerződő fél ezt követően elhalálozott, melyet követően a hamis haláleseti kedvezményezettet megjelölő nyilatkozat alapján a biztosító a terhelt fia részére több mint 1 000 000 forint összegű biztosítási díjat fizetett ki. A terhelt felelősségét csalás büntetében és hamis magánokirat felhasználásának vétségé-

¹¹ Dr. Mészár Róza: Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára 3. kiadás, Záró rész, Budapest 2016. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 1938. o.

ben állapították meg. A jogerős ügydöntő határozat ellen a terhelt védője felülvizsgálati indítványt terjesztett elő, melyben arra hivatkozott, hogy nem lehet csalásnak minősíteni, ha a biztosítások megkötésével engedéllyel és üzletszerűen foglalkozó cég érvényes biztosítási szerződést köt, és ezt a szerződést a biztosítási esemény bekövetkezéséig, azaz a biztosított haláláig rendszeresen fizetik, ezt követően pedig a szerződésből fakadó kötelezettséget teljesítik, és a biztosító ennek megfelelően helytáll. Hivatkozott arra is, hogy a biztosítót a szerződészerűen teljesített kötelező kifizetéssel kár nem érte, így joghátrány nem keletkezett, mivel a biztosítónak az üzleti tevékenysége körében a kifizetési kötelezettsége fennállt.

A felülvizsgálati eljárás eredményeként a Kúria megállapította, hogy a csalás törvényi tényállásának feltételei a terhelt cselekményét illetően maradéktalanul megvalósultak. A terhelt megtévesztette a biztosítót a szerződési díjak további fizetésével, amellyel azt a látszatot keltette, hogy a korábban szerződő fél továbbra is szerződő félnek tekinti magát, és a szerződés reá eső részét teljesíti. Megtévesztette továbbá a biztosítót a kedvezményezett személyének megváltoztatására vonatkozó okirat becsatolásával. Ezen cselekménysorozat idézte elő azt a tévedést, melynek következtében a biztosító nem az eredeti és érvényes szerződésben megjelölt személy részére fizette ki a biztosítási díjat. A fentiek tükrében pedig nem is lehet vitás, hogy a megtévesztés hatására tett vagyoni jogi intézkedés és a bekövetkezett kár között az okozati összefüggés fennállt. Kimondta azt is, hogy a terhelt fia irányában kizárólag érvényes szerződés esetén állt volna fenn a biztosító fizetési kötelezettsége. Ennek hiányában pedig a teljesítés megtörténtével – a biztosítási díj kifizetésével – a biztosítót ténylegesen kár érte.

A fenti példából is látható, hogy bár a szerződő fél, illetve később annak helyébe lépő terhelt a szerződési kötelezettségnek megfelelően teljesítette a díjfizetési kötelezettségét; ennek semmilyen hatása nem volt a kár bekövetkezésére, ugyanis a Kúria a biztosító által kifizetett összeget tekintette a tényleges kárértéknek [damnum emergens]. Fel sem merült annak lehetősége, hogy a szerződő fél által fizetett biztosítási díj bármilyen szempontból meghatározná az elkövetési értéket, az ebben az esetben az elkövető megtévesztő magatartásának részét képezte, és mint ilyen az elkövető „befektetésének” volt tekinthető.¹²

Egy másik – immár vagyonbiztosítással kapcsolatos – felülvizsgálati ügyben a Kúria ugyancsak semmilyen jelentőséget nem tulajdonított a bűncselekmény megvalósulása szempontjából a fizetett biztosítási díjaknak, ugyanis elkövetési értéknek a csalás vonatkozásában tehát a kárnak a biztosító által kifizetett összeget tekintette.¹³

Egy következő ügyben szintén minősített csalásban és hamis magánokirat felhasználás vétségében mondta ki a vádlottak bűnösségét a bíróság. Az irányadó tényállás szerint a biztosítási alkuszi tevékenységet végző vádlottak egy része rávette a további vádlott társait fiktiiv biztosítási szerződés megkötésére, mellyel a céljuk az alkuszi tevékenységhez köthető megbízási díj [jutalék] jogosulatlan megszerzése volt. Az alkuszi, tehát a közvetítői tevékenységet kifejtő vádlottak maguk vagy az ismeretségi körükhöz tartozó további vádlottak tekintetében olyan magas összegű befektetés jellegű életbiztosítási szerződéseket kötöttek és nyújtottak be a biztosító társaságok felé, amely szerződéseket a valóságban nem kívántak teljesíteni, azoknak a díját a biztosítási jutalék megszerzése után nem kívánták fizetni. Az ítéletábla előtt folyamatban volt másodfokú eljárás során a védelem részletesen támadta az elsőfokú bíróság által megállapított ténymegállapításokat, a bizonyítékokat értékelő tevékenységét és ezen túlmenően részletesen elemezték a vádlottak által megvalósított magatartások büntetőjogi aspektusait. Kifejezetten vitatták a csalás megállapíthatóságát, a kár bekövetkezését. Álláspontjuk szerint, ha és amennyiben a biztosító ezen biztosítási szerződéseket elfogadta, akkor nem lehet szó csalásról, a biztosító nem lehetett megtévesztve. A biztosítási szerződések érvényesek voltak, akkor nem valósulhatott meg csalás. Az pedig, hogy később más miatt a szerződő felek a díjfizetési kötelezettségüket elmulasztották – ez az alkuszoknak járó megbízási jutalék nem lehet az elkövetés tárgya. Abban az esetben viszont, ha a szerződések nem érvényesek, akkor a biztosító jogalap nélkül gazdagodott az addig befizetett díjak összegével, amelyek esetében rendelkezni kell azok visszafizetéséről. Amennyiben a bíróság ezen érvelést sem fogadja el, akkor pedig az addig befizetett összegeket be kell számítani az elkövetési összegbe és így kell megállapítani a kár értékét, amely viszont a cselekmény minősítésére fog kihatni.

Az ítéletábla nem osztotta a fenti érvrendszert. A megalapozott tényállás szerint a terheltek mind a teljesítőkézség, mind pedig a teljesítési képesség tekintetében megtévesztették a biztosítót a biztosítási szerződések megkötése során. A biztosítási szerződések megkötésének egyetlen célja az alkuszi díj megszerzése volt. A biztosító ezeket az összegeket fizette ki a terhelteknek, ez damnum emergens-nek, azaz tényleges kárnak tekinthető. Értelemszerűen, amikor a biztosító befogadta ezeket a szerződéseket és ez alapján a jutalékokat az alkuszoknak kifizette, a biztosítási szerződéseket érvényes biztosítási szerződésnek tekintette. Ez a tény nem volt hatással a bűncselekmény, a csalás megállapíthatóságára, mivel a két fogalomrendszer nem fedti le egymást. A szerződés érvényessége, avagy érvénytelensége nem feltétele a csalás megállapíthatóságának és fordítva. Az érvénytelenség polgári jogi, míg a csalás büntetőjogi fogalom. A csa-

¹² BH 2015.148.

¹³ BH 2013.236.

lasi cselekmények történeti áttekintésénél már utalt e tanulmány arra, hogy a tévedésbe ejtésnek immár nem kell fondorlatosnak, átláthatatlannak lennie, az akár lehet egy egyszerű könnyen felismerhető, akár könnyen nyomon követhető, jól dokumentálható magatartás következménye is.

A biztosítási díjak egy részének befizetésével a biztosító jogalap nélkül nem gazdagodott, mivel a biztosítási szerződés a felek között megkötött és nem történt más, mint a bűncselekmény megállapíthatóságáig a szerződő fél teljesítette a biztosítási jogviszonyból eredő kötelezettségét, a díj megfizetését. Ilyen körülmények között nem szükséges annak visszafizetéséről sem rendelkezni (megjegyzendő ilyen indítvány az eljárás során el sem hangzott). Végezetül a beszámításra vonatkozó védelmi érv sem foghatott helyt, hiszen a Ptk. 6:51. § (1) bekezdés b) pontja értelmében a szándékosan okozott kár megtérítésére irányuló pénzköveteléssel szemben beszámításnak nincs helye.

E szempontból a biztosítási díjak egy részének megfizetése kártérítésnek sem fogható fel, hiszen a díjak befizetése a biztosítási jutalékok kifizetésének előfeltételét képezték, és mint ilyenek utólagos kártérítésnek nem tekinthetők. Ugyanakkor a bírói gyakorlat

ez idáig nem munkálta ki azt a kérdést, hogy a díjak részbeni megfizetése büntetés kiszabási szempontból figyelembe vehető körülménynek tekinthető-e.¹⁴

Összegzés

Mint látható a kár fogalma, annak tartalma az évek során folyamatosan változott és változik napjainkban is. A csalással okozott kár problematikája több szempontból is kiemelt jelentőséggel bír. Egyfelől az alaptényállás eleme miatt megköveteli annak vizsgálatát, hogy a bűncselekmény elkövetésével okozati összefüggésben merült-e fel a kár, s a kárnak a mértéke sem közömbös. Ez a cselekmény minősítése szempontjából bír relevanciával. A jelenleg hatályos Btk. ha nyújt is mankót a jogalkalmazónak a kár definíciójának megfogalmazásával, de látható, hogy ez a definíció sem állandó, az folyamatosan változik, s ezentúl mindig merülnek fel olyan értelmezésbeli problémák, amelyek alapján érdemes újragondolni az eddig kialakult gyakorlatot. ■

¹⁴ Debreceni Ítéltábla Bf.II.431/2017.

A BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY MAGYARÁZATA

**Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény
magyarázata a kodifikációs bizottság korábbi tagjaitól**

SZERZŐK: **Bánáti János, Belegi József, Belovics Ervin, Erdei Árpád,
Farkas Ákos, Kónya István**

SZERKESZTŐK: **Belovics Ervin, Erdei Árpád**

A büntető anyagi jog és a büntetés-végrehajtási jog megújítását követően az azokat összekötő láncszem, a büntetőeljárás jog új alapokra helyezése is szükségessé vált. Az eljárások időszerű befejezése, valamint a büntető igazságszolgáltatás hatékony működése iránti társadalmi igény mellett az újrakodifikálást az is indokolta, hogy az elfogadása óta több mint száz módosításon átesett 1998. évi XIX. törvény időközben jelentős mértékben inkoherenssé vált.

A 2017. június 13-án elfogadott új büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. törvény) magyarázata vállalkoztak a kodifikáció indulásakor meghatározó szerepet betöltő Kodifikációs Bizottság elnöke és tagjai: Bánáti János büntetőügyvéd, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke; Belovics Ervin, a legfőbb ügyész büntetőjogi helyettese, tanszékvezető egyetemi tanár; Erdei Árpád professor emeritus; Farkas Ákos intézetigazgató egyetemi tanár; valamint Kónya István büntetőbíró, a Kúria elnökhelyettese. A szerzői csapat további tagja Belegi József, a Kúria nyugalmazott tanácselnöke.

Az új kódex a büntetőeljárás minden szakaszában, valamint számos jogintézménye vonatkozásában lényeges, több esetben koncepcionális újdonságokat vezet be. A kézikönyv gyakorlati útmutatást nyújt a jövőbeni szabályozásról a tárgyalótermekben megforduló valamennyi jogász hivatásrend tagjai számára, ugyanakkor szerzői kiemelt hangsúlyt fektetnek a magyarázatok tudományos megalapozottságára is.

Ára: 15 000 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. TÓTH MIHÁLY*

A hazai börtönnépeség újabb kori alakulásának lehetséges okai és valószínű távlatai¹

Az utóbbi években számtalan tanulmány jelent meg a hazai fogvatartotti létszám és ezzel összefüggésben a börtönök túlszűfoltóságát tárgyalva. Az írások talán kevesebb figyelmet szenteltek ennek okainak, általában beérték azzal az általános indokkal, hogy mindez a „szigorúbb büntetőpolitika”, elsősorban a bűnismétlőkkel való keményebb fellépés következménye. Ez az elemzés arra tesz kísérletet, hogy megpróbáljon közelebb kerülni a tényleges, konkrét okokhoz és a helyzet feltérképezése után vázolja a valószínű perspektívákat is.

A számbavétel nehézségei

Ha a büntetést előnyben részesítő büntetőpolitika fogvatartottak számára gyakorolt hatását elemezzük, mindenekelőtt megbízható ítélezési és börtönstatisztikai adatokra van szükségünk. Sajnos a vizsgálat nehézségei már itt elkezdődnek, a különböző szervek adatbázisaiban található, nem ritkán legalábbis részben eltérő számok körének kiválasztása és egymásra vonatkoztatása ugyanis nem könnyű.²

* egyetemi tanár (PTE AJK), tudományos tanácsadó (MTA TK JTI)

¹ A tanulmány az NKFIH N 125442. sz. pályázati kutatás keretében készült.

² A témába vágó részletes statisztikai adatokat találunk az Országos Bírósági Hivatal honlapján (<https://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/statisztika-fk-ff>), a Legfőbb Ügyészség tájékoztatóiban (<http://ugyeszseg.hu/kozerdeku-adatok/statisztikai-adatok/>), a Magyar Statisztikai Évkönyvekben (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv>) és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által kiadott Börtönstatisztikai Szemle 2015-től megjelenő számaiban (Korábban az Évkönyvekben). (<http://bv.gov.hu/download/2/34/e1000/B%C3%B6rt%C3%B6nstatistikai%20Szemle>) Időnként több forrásból származó adatok párhuzamos használatára lenne szükség. A kiadványokból nyerhető, sokszor ugyanazt a tárgykört, csoportot, időszakot stb. vizsgálni hivatott adatok azonban a különböző szerveknél nem teljesen azonosak, és azokat sokszor nem is azonos szempontrendszer szerint képezik. A releváns csoportok létszámait pl. időnként év végével, máskor éves átlagban mutatják ki. Az egymást követő tájékoztatók sem mindig a korábban lefektetett elvek, kategóriák sze-

A büntetés-végrehajtás adatait alapul véve a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak számának utóbbi 10 évi alakulását az alábbi táblázat szemlélteti.

Közismert tény a börtönnépeség folyamatos növekedése. A százfős nagyságrendet is alig elérő átmeneti megtorpanások 10 év távlatában a folyamat tendenciáját kevéssé érintik, bár kétségtelen, hogy a növekedés üteme az utóbbi években lelassult, 2013 óta gyakorlatilag megállt a 18 000 fős nagyságrendnél. Szembetűnő azonban, hogy a letartóztatások aránya folyama-

tosan csökken, s ez az utóbbi öt évben a legsúlyosabb kényszerintézkedések abszolút számán is látványosan lemérhető. Úgy tűnik, hogy a kényszerintézkedés gyakorlatát folyamatosan bíráló alapos felvetések lassan talán nyitott fülekre találnak: az előzetes letartóztatásban lévők aránya a BV intézetekben tíz év alatt 30%-ról 20%-ra csökkent. Sajnos azonban ez az ezerfős nagyságrendet érintő változás nem érintette a börtönpopuláció mértékét.

Év	Fogvatartottak	Közülük letartóztatottak (arányuk a fogvatartottakon belül)
2008	14 782	4403 (30%)
2009	15 373	4502 (29%)
2010	16 203	4780 (29%)
2011	17 195	4875 (28%)
2012	17 517	4888 (28%)
2013	18 146	5053 (28%)
2014	18 042	4400 (24%)
2015	17 792	3978 (22%)
2016	18 023	3572 (20%)
2017	17 944	3416 (19%)

rint értékelnek. A Börtönstatisztikai Szemle 2017. évi 1. számában pl. ez olvasható: „A korábban megjelentetett átlaglétszámok helyett az összehasonlíthatóság és az objektív elemzési kép érdekében az adott évekre vonatkozó éves fogvatartotti átlaglétszámok statisztikai összevetését mutatjuk be, a FANY rendszerszoftveréből történt utólagos adatlekérés alapján.”

Beavatott statisztikusok talán meg tudják mondani, mi a kettő között a különbség, az áttérés azonban biztosan nehezíti a folyamatok pontos feltérképezését. Hasznos lehet továbbá, hogy minden kiadvány egy bizonyos sajátos kérdéskörrel részletesebben foglalkozik, ám sajnos ennek perspektivikus alakulását – később más, újabb témakör kerülve területekre – nem mindig tudjuk követni.

Az OBH is áttért 2015-től egy a korábbihoz képest más típusú és részben más tartalmú adatszolgáltatásra, ami látványosabb ugyan, de azt eredményezte, hogy a korábbi adatok egy résznek hosszabb folyamatba illetésének lehetősége részben elveszett. Aligha szükséges pedig bővebb magyarázat ahhoz, hogy az összehasonlíthatóságot csak az évente pontosan azonos szempontrendszer szerint számba vett adatok szolgálják megfelelően.

Ennek ellenére a száraz és sokszor igen időigényes adathalászat mégis lényeges következtetések alapja lehet.

Az első következtetés eszerint nyilvánvaló: *a letartóztatottak számának csökkenése nem hatott ki a tíz éves időszak első felében gyorsabban, azóta némileg lelassult növekedésű fogvatartotti létszám alakulására, az emelkedés okait tehát a szabadságvesztést töltők körében kell keresnünk.*³

Ítéletek és foglyok – a létszám növekedésének lehetséges okai

Ha a BV adatai körében az összes fogvatartott számából levonjuk az előzetes letartóztatásban lévőket, a következő képet kapjuk:

2008	10 379	2013	13 093 (+ 3,6%)
2009	10 871 (+ 4,7%)	2014	13 642 (+ 4,1%)
2010	11 423 (+ 5%)	2015	13 814 (+ 1,2%)
2011	12 320 (+ 7,8%)	2016	14 451 (+ 4,6%)
2012	12 629 (+ 2,5%)	2017	14 528 (+ 0,5%)

A folyamatos növekedés a szabadságvesztésre ítétek körében látni valóan állandó, noha mértéke különböző. Ezúttal is megfigyelhető (bár talán kevésbé szembetűnő) az első öt év számainak erőteljesebb, a második öt év jóval mérsékeltebb növekedése. Az utóbbi években történő megtorpanás tehát e körben is követhető. (Az első négy évben átlagosan évi 5%, az utolsó négy évben átlagosan 2,6% a létszám bővülése.)

Megkísérlünk magyarázatot találni a két időszak említett változásainak eltérő intenzitására is, először azonban általánosságban tekintsük át a létszám növekedésének elvileg lehetséges okait.

Ezek a következők lehetnek:

- A bíróságok mind nagyobb számban ítélték a vádlottakat végrehajtandó szabadságvesztésre.
- Egyre hosszabb időt töltenek az elítéltek a büntetés-végrehajtási intézetben (lelassult a mobilitás, tehát növekszik a befogadottak száma a szabadulókéhoz képest), aminek szintén több oka lehet:
 - súlyosabbak a végrehajtandó szabadságvesztés-büntetések,
 - növekszik a feltételes szabadlábra helyezésből kizártak aránya, elsősorban a bűnismétlőkkel szemben meghirdetett szigorúbb felépítés eredményeképpen,
 - szigorodik a BV bírósági feltételes szabadságra helyezési gyakorlata.

³ A teljes fogvatartotti létszámhoz tartoznak ugyan pl. az elzárást, az átváltóztatásként fogházbüntetést töltők vagy a kényszergyógykezelték is, az e kategóriákba tartozók száma azonban az összlétszám függvényében elhanyagolható. Okkal vehető fel továbbá, hogy ez a létszám – minthogy a kimutatások következtetésen külön veszik számba a felnőtteket és a fiatalkorúakat – ezúttal csak a felnőtteket veszi számba. Ez azonban szintén nem jelent torzító tényezőt, hiszen a fiatalok fogvatartottak száma: 2012-ben 514, 2013-ban 478, 2014-ben 424, 2015-ben 353, 2016-ban 305, 2017-ben már csak 237 volt. A töretlen és jelentős csökkenés itt is feltétlenül üdvözlendő.

Az egyes lehetséges okok természetesen nem zárják ki egymást, meglehet, hogy – jöllehet különböző módon és mértékben – egymást erősítik. Kézenfekvő, hogy növekedhet a szabadságvesztések abszolút száma, de egyben tartama is, és átalakulhat a büntetés tényleges tartamára is kiható fogvatartotti struktúra is.

Indokolt megvizsgálni, hogy a felsorolt hipotézisek mennyiben tekinthetők valós okoknak.

Lássuk először a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt személyek számának alakulását, összevetve a szabadságvesztést töltők számával⁴.

	Összes elmarasztalt vádlott	Végrehajtandó szabadságvesztésre ítétek száma	Vh. szabadságvesztésre ítétek aránya az elmarasztalt vádlottak között	Szabadságvesztést töltők száma	Szv.-t töltők aránya az összes elmarasztalt vádlott között
2008	85 274	9 094	10,6%	10 379	12,1%
2009	86 241	9 424	10,9%	10 871	12,6%
2010	86 198	9 718	11,2%	11 423	13,2%
2011	88 564	10 516	12,5%	12 321	13,9%
2012	75 555	9 610	12,7%	12 629	16,7%
2013	74 263	9 369	12,6%	13 093	17,6%
2014	83 617	10 178	12,1%	13 642	16,3%
2015	76 303	9 710	12,7%	13 814	18,1%
2016	77 109	9 517	12,3%	14 451	18,7%
2017	(még nincs adat – n.a.)	n.a.	n.a.	14 528	n.a.

Mindebből kitűnik, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre ítétek feltételezett növekvő arányával a börtönnépesség növekedése önmagában nem magyarázható. Az arány kezdetben évi néhány tized százaléki (mintegy 30–50 főt érintő) növekedést mutatott ugyan – 2011-ben ennél nagyobbat – azóta azonban stabilizálódni látszik 12% körüli állandó értéket mutatva. Ugyanakkor a szabadságvesztést ténylegesen töltő elítéltek aránya az összes elmarasztalt vádlott között – az értelemszerű kisebb fáziskésést is figyelembe véve – szinte töretlenül nőtt. Röviden: míg a szabadságvesztésre ítélt vádlottak összes elítélt közötti aránya az utóbbi 6–7 évben 1%-os eltérést sem mutat, a szabadságvesztést ténylegesen töltők aránya folyamatos növekedés mellett közel 7%-kal emelkedett.

Ez arra enged következtetni, hogy a szabadságvesztéssel sújtott személyek létszámának növekedése nem a bíróságok által nagyobb számban alkalmazott szabadságelvonással, hanem annak növekvő mértékével (a fogolyként töltött idő hosszának növekedésével) lehet összefüggésben.

Ez más adatokkal is alátámasztható.

Utaltam rá, hogy az éves átlagban fogvatartott személyek létszámát az új befogadások és a szabadulások adott időszakban kimutatható aránya határozza meg.

⁴ E táblázat jól példázhatja a különböző statisztikai rendszerek együttes felhasználásának fontosságát. Ezúttal például a büntetés-végrehajtás adatain kívül a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenységre vonatkozó statisztikai adatokat is felhasználtam (<http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok3630.pdf> – 2018. augusztus 25.), mert pl. egyetlen forrásból a teljes 10 éves időszakra vonatkozóan a végrehajtandó szabadságvesztések arányai nem voltak megállapíthatók.

Ezt az új Btk. hatályba lépése körüli években – amikor tehát a börtönpopuláció növekedése erőteljesebb mértéket öltött – a következő táblázat szemlélteti.⁵

	Új befogadás	Szabadítás
2010	25 244	14 373 (+ 10 871)
2011	25 966	14 937 (+11 029)
2012	25 955	15 399 (+10 556)
2013	32 957	20 225 (+ 12 732)
2014	33 670	20 229 (+ 13 441)

Sajnos az adatgyűjtés említett évenkénti részbeni esetlegessége miatt a 2015 és 2018 közötti időszakra (vagy a 2010 előtti évekre) vonatkozóan a BV nem közölt hasonló adatokat, bizonyos, a korábbi feltevéseket megerősítő következtetések azonban így is levonhatók. Az olló a befogadottak és a szabadultak száma között jól érzékelhetően nőtt. Az új befogadások száma az új Btk. hatályba lépésével jelentősen (mintegy a korábbi évek befogadási létszámának negyedével) nőtt, ám ugyanekkor a szabadulások száma csak mintegy 13%-kal.

Mindez megerősíti tehát, hogy a börtönpopuláció növekedése nem a büntetési nemek átrendeződésének, hanem a fogvatartásban töltött idő hosszának megnövekedésével függ össze.

A kedvezményes szabadulás esélyeinek megvonása

Az a gyakran hallható előzetes feltevés, hogy a növekvő fogvatartotti létszám a feltételes szabadságra bocsátásból kizárt keményebben kezelt bűnismétlők⁶ számának növekedésével, s a „három csapás” intézményének következetes alkalmazásával magyarázható, szintén igen csekély részben igazolható. Mindez az érintettek létszámát figyelembe véve semmiképpen nem tekinthető meghatározó oknak, bár a szigorodás hívei hajlamosak olykori túlértékelésre.

A Börtönstatisztikai Szemle szerkesztői a 2010-es évek elején bekövetkezett nagyobb arányú növekedést például a következő indokokkal magyarázták: „A 2012 és 2013 közötti esetszámbeli növekedés a fogvatartotti létszám növekedésével mutat hasonlóságot, amelyek háttérben a büntetőpolitika szigorodása, a háromcsapás intézményének bevezetése, az elzárás végre-

hajtásának bv. feladatkörébe utalása, és az ezzel összefüggésben megjelenő további társadalmi hatások állhatnak”⁷.

E következtetések meglapozottsága vitatható.

Büntetőjogi elzárást (ami az új Btk. alapján „a BV hatáskörébe került”) még 2015-ben is mindössze 63-an, 2016-ban 127-en, 2017-ben 192-en töltöttek. A „három csapás” a súlyos halmazati büntetések esetére és az erőszakos többszörös visszaesők kemény magjára nézve tartalmazott előírásokat.

A feltételes szabadság kedvezményéből eleve kizárt erőszakos többszörös visszaesők száma folyamatosan emelkedett ugyan, de csak a szabadságvesztést töltők összlétszámának 2-3%-át tette ki. (2014: 151 fő, 2015: 311 fő, 2016: 362 fő, 2017: 419 fő). Természetesen hozzátehetjük azt is, hogy az évenként növekvő számok – értelemszerűen hosszabb szabadságvesztést töltő súlyos bűnismétlőkről lévén szó – csak részben újabb befogadásokat jelentenek, ám bizonyos minimális létszám-növekedést a büntetési tétel felső határának ketszeresére emelkedése folytán mégis eredményezhetnek.

Ami a „három csapás” tényleges alkalmazását illeti, az korábban (főként a halmazati büntetés körében) legfeljebb egyes kirívó, nyilvánvalóan igazságtalan, ám a bírói korrekciót mégis kizáró egyedi esetekkel borzolta a kedélyeket, anélkül, hogy a bünteteskiszabási gyakorlat egészére kihatott volna. A sokat bíralt „kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés” valójában évente csak az erőszakos többszörös visszaesők legfeljebb 5-10%-át érinti. Ráadásul a három csapás „halmazati szabályai” alig egy évig voltak csak hatályban, azokat az Alkotmánybíróság 23/2014. (VII. 15.) számú határozatával 2014 júliusában – 2013. július 1. napjáig visszamenőleges hatállyal – megsemmisítette.

A feltételes szabadság kedvezményéből ugyancsak kizárt *bűnszervezeti elkövetők* regisztrált éves száma szintén mindig 200 alatt maradt. A börtönnépesség legintenzívebb növekedésének időszakában a nyilvántartásba vett szervezett bűnözők száma (ami nem azonos az emiatt tényleg szabadságvesztésre is ítélttekkel) 2010-ben 187, 2011-ben 153, 2012-ben pedig csak 122 fő volt.⁸ Ez a nagyságrend egyébként azóta is többekévé állandó.

Végül említettem a lehetséges okok között a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó BV-bírói gyakorlat esetleges szigorodását. Ez előzetes feltevésem szerint szintén nem lényeges tényező, ám ennek igazolása a későbbiekben feltétlenül külön vizsgálatot igényel.

⁵ Börtönstatisztikai Szemle 2015.1. szám 10. számú táblázat (http://epa.oszk.hu/02700/02704/00001/pdf/EPA02704_bortonstat_szemle_2015_01.pdf – 2018. augusztus 25.)

⁶ A Btk. 38. § (4) bekezdése értelmében nem bocsátható feltételes szabadságra

a) a többszörös visszaeső, ha a szabadságvesztést fegyház fokozatban kell végrehajtani,

b) az erőszakos többszörös visszaeső,

c) aki a bűncselekményt bünszervezetben követte el,

d) akit olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték szabadságvesztésre, amelyet korábbi, határozott ideig tartó végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a végrehajtás befejezése vagy a végrehajthatóság megszűnése előtt követett el.

⁷ Lásd az 5. sz. jegyzetet – a Szemle 10. oldala.

⁸ <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2012.pdf> – 2018. augusztus 25.)

A szigorító Novella és a büntetéskiszabás

A korábbi lehetséges okok *lényeges* hatásának elvetése után eljutottunk a legvalószínűbb tényezőként értékelhető hipotézis részletesebb vizsgálatához, a szabadságvesztések tartamának korábbi valószínű növekedéséhez. Mint láttuk, az elítélti populáció erőteljesebb növekedése elsősorban a 2010–2014-ig terjedő időszakot jellemezte.

Ennek feltehető oka (alapja) a Btk. annakidején elfogadott, mindössze néhány szakaszból álló Novellája, a 2010. július 23-án hatályba lépett 2010. évi LVI. törvény, amelynek indokolása szerint „a törvény beilleszti a magyar büntetőjog rendszerébe a személy elleni erőszakos bűncselekményeket sorozatban elkövető bűnismétlők büntetésének jelentős szigorítását, amely a legsúlyosabb esetben életfogytig tartó szabadságvesztés is lehet. Ezzel párhuzamosan – ugyanazon büntetőpolitikai megfontolásból – a törvény visszaállítja a 2003 márciusát megelőző büntetéskiszabási szabályokat, az úgynevezett „középmértékes büntetést”, amely törvényhozói értelmezést ad a Büntető Törvénykönyv büntetési rendszerének helyes alkalmazásához.”

Ennek megfelelően tehát a Novella

- visszaállította az 2000-től már rövid ideig alkalmazott „középmértékes” szabadságvesztés orientáló szerepét a büntetés kiszabásakor;
- szigorúbb következmények alkalmazását írta elő az erőszakos többszörös visszaesők és a halmozottan erőszakos bűncselekményeket elkövetők bizonyos csoportjai esetében.

Láttuk, hogy az idézett rendelkezések közül a büntetés kiszabására s ezen keresztül a börtönnépesség növekedésére az erőszakos vagy halmozottan bűnt elkövetők szigorúbb büntetésének kevésbé volt markáns hatása. Ezért a „középmérték” igénye mentán kialakult ítélkezési gyakorlatát kell részletesebben megvizsgáljunk.

Ez mindenekelőtt rövid elvi megalapozást, a fogalom és az általa megtestesített törekvés legalább vázlatos értelmezését igényli.

Kitekintés: a „középmérték” mítosza és valósága

Ami a büntetési tételkeretek *középmértékének* orientáló voltát illeti, úgy vélem, az ettől való félelem – feltevé persze, ha a rendelkezést nem mechanikusan, hanem megfelelően mérlegelve alkalmazzák – nem volt teljesen megalapozott. A középmérték *irányadó* figyelembevétel – tehát pl. az, hogy egy 1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény megállapításakor 3 éves büntetés kiszabásának elvi lehetőségéből célszerű kiindulni – alapvetően

nem kifogásolható. A *konkrét büntetés* ugyanis ennek akár igen alapos korrekcióját is eredményezheti.

A büntetés kiszabására vonatkozó elvek törvényi szabályozása (gyakran határozottabb formában is) a magyar kodifikáció egyik hagyományának is tekinthető.

Már az 1843. évi Büntető Törvényjavaslat előírta, hogy „az elkövetett törvényszegésnek neméhez, s a beszámítást enyhítő vagy súlyosító körülményekhez képest, a lehető legkisebb mértéktől, a törvényben megállapított legnagyobb mértékig fogja a bíróság a büntetést kiszabhatni.”⁹

Mindezt megismételte a Csemegi-Kódex is, ám ennél még tovább ment, amikor kimondta: „ha a súlyosító körülmények számuk vagy nyomatékuk tekintetében túlnyomóak: a büntetésnek az elkövetett cselekményre megállapított legmagasabb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó. Ha pedig az enyhítő körülmények túlnyomóak, a cselekményre a megállapított büntetésnek legkisebb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó”¹⁰

Ebből, kifejezett további rendelkezés nélkül is, logikailag következik a középmérték irányadó volta, amint erre a törvény magyarázói annakidején szinte egyöntetűen rá is mutattak.

Angyal Pál szerint „...ha a súlyosító körülmények számának és nyomatékának csökkenése lefelé, az enyhítő számának és nyomatékának csökkenése pedig felfelé viszi a büntetést, úgy kel lenni egy ideális pontnak egy matematikai középpontnak, mely a büntetési keret középpontjának fele meg, s akkor alkalmazható, mikor a súlyosító és enyhítő körülmények egymást ellensúlyozzák, vagy nincsenek sem enyhítő, sem súlyosító körülmények...”¹¹

Finkey Ferenc is hangsúlyozta, hogy a törvény idézett „két szabályából önként folyik a harmadik, ti: ha sem súlyosító, sem enyhítő körülmények nem forognak fenn vagy azok egymást ellensúlyozzák a fennforgó cselekményre a Btk. által megállapított büntetés legmagasabb és legalacsonyabb tétele közötti középmérték szabandó ki.”¹²

Ám ezzel az általában jól követhető, a tettek növekvő súlyát a tételkeretek fokozatos emelésével érzékeltető jogalkotói értékítéllettel szemben, az ítélkezési gyakorlat (egyes, torzító tényezőktől terhes időszakokat és ügycsoportokat leszámítva) tradicionálisan túlnyomórészt csak az adott tételkeret alsó harmadának tartományát használta ki, sőt, gyakran megfigyelhető volt az is, hogy a büntetések többségét az alsó határ környékén szabták ki. S noha tudjuk, hogy „átlagos” tett és „átlagos büntetés” nem létezik, a jelenség mégis csak a jogalkotás és a jogalkalmazás közötti tartós diszkrpanciára utalt.

⁹ 1843. évi Büntető Törvénykönyvi javaslat, 18. §

¹⁰ 1878. évi V. tc. 90–91. §

¹¹ Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Budapest, 1909, 472. old.

¹² Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914., 510. old.

Már *Edvi Illés Károly*, a múlt század elejének neves jogtudósa rámutatott, hogy a bírák a büntetést gyakran „minimumon alul szabják ki, habár nem forognak is fenn rendkívüli enyhítő körülmények...” [...] Ez „a bírói gyakorlatban megnyilvánult hajlandóság indította arra a kir. Curiát, hogy már néhány évvel a Btk. életbe lépése után, 1885. november 26-án meghozza a büntetés középértékéről szóló 49. sz. döntvényt. Amit a Curia e döntvényben mond az logikailag hozzáférhetetlen igazság. Midőn a súlyosító és enyhítő körülmények egymást ellensúlyozzák, vagy midőn sem súlyosító, sem enyhítő körülmények nem állapíthatók meg, ez esetben normális büntetés [...] a középítő ponton lévő büntetés.”¹³

A II. világháború utáni törvényeink mellőzték ugyan a Csemegi-Kódex idézett előírását, az elv azonban nem változott.

Schultheisz Emil 1953-ban ugyancsak szinte evidenciaként kezelte, hogy „amikor a súlyosító és enyhítő körülmények nyomatekukat tekintve egymással egyensúlyban vannak a büntetést a különös büntető jogszabályokban meghatározott büntetés középértéke körül kell kiszabni.”¹⁴ *Földvári József* másfél évtizeddel később megerősítette, hogy „...a helyes szankció közepes távolságú határvonalakat húz meg, de nem az átléphetetlenség igényével.” Hozzátette azt is, hogy „a bíróságok jó része [...] feladatának megkönnyítését látná abban, ha a törvényhozó nagyobb részt vállalna a büntetés kiszabásából és a büntetés mértékének meghatározására objektív – vagy legalábbis objektívnek tűnő – támaszpontot adna a bíróságoknak.”¹⁵

A bíróságok szabadságvesztést kiszabó ítéletei azonban ilyen határozott támpontok hiányában – eltekintve a koncepciók perek időszakában az osztályharcos szemlélet jegyében született és vizsgálódásunk szempontjából ezúttal indifferens, példát statuálni szándékozó döntésektől – továbbra is a büntetési tételkeret alsó harmadában maradtak.

A gyakorlat óvatos korrekciója érdekében Ismét a kommentátorokon és az ítélkezés elvi irányításáért felelős fórumokon volt a sor.

Vavró István egy részletes statisztikai adatokkal alátámasztott tanulmányában a '60-as évek második felének gyakorlatát elemezve rámutatott a következőkre:

„A kiszabott büntetések egy elítéltre jutó átlagát és a törvényi középérték arányát vizsgálva... megállapítható, hogy a kiszabott büntetések egy főre jutó átlagos tartama mélyen a törvényi középérték alatt van... A kiszabott büntetések egy főre jutó átlaga mindenütt a minimum körül helyezkedik el, és gyakran közelebb van a minimumhoz, mint a középértékhez, holott helyes ítélkezési gyakorlat esetén a törvényi kö-

zépérték és az egy főre átlagosan kiszabott büntetés azonos nagyságú kellene, hogy legyen.”¹⁶

Vavró szerint „amennyiben a jelenleg alkalmazott bűnüldözési gyakorlat az eredmények szempontjából nem látszik kielégítőnek, úgy két megoldás kínálkozik. Az egyik lehetőség: a Btk. rendelkezéseivel a kiszabott büntetések súlyát tekintve is összhangban álló bírói gyakorlatot kialakítani. A másik lehetőség: kísérletet lehet tenni az egész büntetőjogi rendszer felülvizsgálatára.”¹⁷

Nos, a következő évtizedekben egyik megoldást sem vállalták következetesen: a szankciórendszer óvatos és részleges reformja mellett jogpolitikai elvek megfogalmazásával és eseti iránymutatásokkal próbálták változtatni az ítélkezési gyakorlaton.

Hogy mindez milyen sikerrel zárult, jól példázza a Btk. egyik 1997-es Novellájának indokolása, amelyet több szempontból tanulságos felidéznünk: A törvényi büntetési tétel és a büntetés kiszabási gyakorlat viszonyát elemezve egyértelműen megállapítható, hogy a bíróságok ítéleteik döntő részében a törvényi büntetési tétel középértéke alatti, általában a minimum körüli sávban szóródó büntetéseket szabnak ki. Ebből következik, hogy amennyiben a jogalkotó a bíróságokat a szigorúbb ítélkezési gyakorlat irányába kívánja befolyásolni, akkor ezt elsősorban a törvényi büntetési tétel minimumának emelésével, illetve az enyhítő szakasz alkalmazhatóságára vonatkozó szabályok módosításával érheti el. A büntetési tétel maximumának gyakorlati jelentősége csaknem elhanyagolható. Ezt jól érzékelteti a rablás miatt kiszabott büntetések vizsgálata. 1985-ben rablás miatt 1100 főt ítéltek el: az enyhítő rendelkezés alkalmazásával a törvényi büntetési tétel minimuma alatti büntetés kiszabására 30,6%-ban, a két év és a középérték közötti büntetés kiszabására 57,3%-ban és a középérték és a maximális nyolc év közötti büntetés kiszabására mindössze 11,4%-ban került sor. A nyolc évnél súlyosabb büntetések aránya (annak ellenére, hogy a minősített esetet megvalósítók és a halmazati bűnelkövetők aránya 51,3% volt és itt a kiszabható büntetés maximuma tizenkét év lett volna) mindössze 0,8% volt.¹⁸

A következő mintegy két év adatait szemlélve azonban e figyelmeztetés megint csak hatástalan maradt. Az ezredfordulót megelőző években a nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények vagy a hivatalos személy elleni erőszak elkövetőinek csaknem 80%-át középérték alatti büntetéssel sújtották, sőt, a büntetések zöme az alsó határ körül mozgott. A három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett súlyos testi sértés miatt kiszabott büntetések háromnegyede nem érte el az egy évet.

Összegezve tehát, a középérték orientáló voltát

¹³ Edvi Illés Károly: Normális büntetés (Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése ötvenedik évfordulójának ünnepére) Pécs, 1914 96–97. old.

¹⁴ Schultheisz Emil: A büntetés kiszabása. Állam- és Jogtudományi Intézet Tudományos Könyvtára, 4. szám. Budapest 1953. 70. old.)

¹⁵ Földvári József: A büntetés tana. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 192–193. old.

¹⁶ Vavró István: A törvényi és a bírói rendszer eltérései Belügyi Szemle 1970/9. 49–50. old.

¹⁷ Uo. 50. old. Vavró cikke egyébként annakidején igen nagy vihart kavart, egyesek a felvetést már akkor a bírói függetlenségbe való beavatkozási kísérletnek minősítették.

¹⁸ Az 1997. évi LXXIII. Törvény általános indokolása.

hasztalan hangsúlyozta a tudomány, később az ítélkezés elvi irányítására hivatott fórumok, majd a jogalkotói szándékot kifejező törvény-magyarázat. Egyetlen lehetőség kínálkozott: visszatérni a jogszabály szövegéhez.

Ezt tette meg annakidején az 1998. évi LXXXVII. törvény, ami a későbbi Novellában szereplő törvény-szöveggel szó szerint azonos szabályt tartalmazott, illetve legyünk pontosak: a 2010-es módosítás készítői vették át szó szerint ezt a korábban rövid ideig már hatályban volt rendelkezést.

Foglalkozunk röviden a lehetséges ellenérvekkel is. A középérték törvénybe iktatása már korábban megosztotta a büntetőjogászokat. Az elméleti szakemberek ezt általában elfogadhatónak tartották, az ügyészek az előbbieknél kisebb arányban ugyan, de helyeselték, a bírák többsége azonban hibásnak, vagy feleslegesnek minősítette.

Mindig volt olyan bírói vélemény is, amely szerint az elv törvénybe iktatása ellentétes a büntetőkiszabás kialakult elveivel.

Baumgarten Izidor már a XX. század elején annak a véleménynek adott hangot, hogy „A büntetés középértékének meghatározása a törvényben – rendszeresen alkalmazva – tűrhetetlen következményekre vezetett volna a gyakorlatban és [...] nagy mértékben hozzájárult a codex elhíreszteléséhez szigora miatt. A normális bűnesetek átlagos büntetése sokkal kisebb kell hogy legyen, mint a legsúlyosabb és legenyhébb beszámítás alá eső cselekmények büntetésének matematikai középértéke.”¹⁹

Közel száz év múlva *Belegi József*, a Legfelsőbb Bíróság bírójának is helyesnek tartotta, hogy: „Amennyiben az enyhítőszakasz alkalmazása sem kerülhet szóba, akkor a gyakorlat a büntetési tétel minimuma és a középérték közötti tartományból indul ki és a tárgyi súlytól, a társadalomra veszélyesség fokától, az egyéb büntetés kiszabási tényezőktől függően tér el ettől fölfelé.”²⁰

Mások azt a kétségtelenül racionális ellenérvet fogalmazták meg, hogy – szemben Vavró érvelésével – az egy főre jutó büntetési átlag középértékhez igazodásának igénye csak akkor lenne realitás, ha egy adott bűncselekmény-csoport – pl. a rablások alapesete – átlagosan szintén egy képzeletbeli skála közepén helyezkedne el. Ezzel szemben tapasztalati tény, hogy nagyobb számban fordulnak elő enyhébb súlyú rablások, s ez igazolhatja a büntetések átlagtól való eltérést. Ám ez az ellenérv a magyar – minősítő körülményekkel erőteljesen cizellált – törvényi környezetben (ahol a súlyosabb megítélésű cselekmények, pl. a veszélyesebb elkövetési mód, vagy az értékhatár folytán már súlyosabb tételkeretek között is értékelendők) szintén nem telje-

sen meggyőző, a középértéktől való *jelentős eltérésre* legalábbis nem adnak magyarázatot. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a középértékre vonatkozó előírás korábbi hatályban léte alatti rövid időszakban egyes megyei bíróságok szerint bizonyos ügykategóriákban – már érzékelhetőek voltak a büntetés-kiszabási gyakorlat szigorodásának első jelei.²¹

Végül voltak, akik alkotmányosság aggályokat fogalmaztak meg, s felvették, hogy e rendelkezés a bírói döntés integritásának korlátozásaként értékelhető, minthogy a változatlanul relatíve határozott büntetési rendszer elismerése mellett törvény ennyire direkt módon nem avatkozhat be a büntetés kiszabásának kérdéseibe. Ezt az érvelést az Alkotmánybíróság 13/2002. (III. 20.) számú határozatában elvetette, rámutatva, hogy pusztán orientáló jellegű szabályról van szó, amely nem zárja ki a bíróság szabad mérlegelési lehetőségét, „a súly szerinti differenciálásban pedig továbbra is a folyamatosan nagy számban meglévő eseti döntésekben visszatükröződő ítélkezési gyakorlat az irányadó”.

A törvény szövegéből és annak mértékadó értelmezéséből tehát világos, hogy távolról sem a középérték mérlegelést nem tűrő misztifikálásáról, legfeljebb az abból való kiindulás indokoltságáról van szó, s nézetem szerint még az sem állítható, hogy a jogalkotó a tételkeretek számtani átlagának megfelelően kiszabott büntetés bírói korrekcióit az eddigieknél határozottabban tiltaná.²² A rendelkezés praktikus értelme elsősorban az, hogy az „irányadó” középértéktől való eltérés indokait a bíróságok tüzetesebben részletesen, szakszerűen és követhetően számba vegyék. Legalább ennyire fontos továbbá, hogy a bűnösségi körülményeket azok *tényleges súlya* szerint értékeljék. Mindez – valljuk be – korábban sokszor nem történt meg: az ítéleteknek gyakran visszatérő sommás fordulata mindössze annyit közölt, hogy „a bíróság szerint a büntetési céloknak és a bűnösségi körülményeknek a rendelkező részben kiszabott büntetés felel meg.”

Összegezve: ez az előírás adott esetben indokolt büntetőpolitikai igényt fogalmazhat meg, ugyanakkor a büntetés kiszabásában is megnyilvánuló bírói függetlenséget – helyesen értelmezve és a mozgásteret ennek megfelelően nyitva hagyva – nem sérti, s talán az is elmondható, hogy következetes elvi alapon álló utat nyitott az eddig sokszor nehezen követhető, vagy kellően legalábbis ki nem kövezett, szerteágazó ösvények helyett.

²¹ A Zala Megyei Bíróság pl. 2002. El. II. C. Bk 2/20. számú jelentésében megállapította, hogy „...a Btk. novella hatálybalépését követő évben megyénkben a büntetés kiszabási gyakorlat szigorodott...”, igaz, ez a szigorodás inkább a végrehajtandó szabadságvesztések korábbiánál nagyobb arányú kiszabásában, s csak kisebb részben a középértékhez történő erőteljesebb igazodás tekintetében volt kimutatható.

²² Ezt egyébként hiába is tenné. A rendelkezés korábbi hatályban lépésekor közzétett *BH 2001. 354. számú eseti döntés* okkal hangsúlyozta, hogy az az előírás, amely „a büntetési tételkeret középértékét tekinti irányadónak, nem érintette a törvény azon rendelkezését, hogy a bíróságnak a büntetés törvényben írt keretein belül, az egyéniesítés követelményét alapul véve kell kiszabnia a tetterányos büntetést.”

¹⁹ Baumgarten Izidor: A büntetés kimérésének reformjáról. Büntetőjogi Tanulmányok 1882–1906. Második kötet Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1907, 447–448. o.

²⁰ Belegi József: Hozzászólás a Tizenharmadik Jogász Vándorgyűlésen, Sopronban 1999. május 27-én tartott előadáshoz. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 1999, 206. old.

A „középmérték” alkalmazásának kezdetei és a pozitív változások előszele

Az imént az alkalmazás helyes elveiről volt szó, a 2010-es évek elejének ítélkezési gyakorlatára vonatkozó adatokat vizsgálva azonban az lehet a benyomásunk, hogy a helyes elvek nem könnyen törtek utat maguknak, s – mint az sűrűn előfordul – kezdetben a jogalkalmazók, úgy tűnik erőteljesebb késztetést éreztek arra, hogy a középmérték szabályait olykor kritika nélkül a szigorító törekvések szolgálatba állítsák. Ennek feltehető oka – számos ítéletből lesűrűzhető tanulság szerint – az lehetett, hogy a bűnösségi körülmények teljes körű feltárása elmaradt, máskor azok számát fontosabbnak vélték, mint tényleges súlyukat. Ez a kezdeti, elsősorban az 5 év felett kiszabott büntetések számát és arányát érintő szigor befolyásolta talán leginkább a börtönpopuláció későbbi kedvezőtlen ala-

kulását. Később – úgy tűnik – egyre inkább elfogadták, hogy az azonos számú enyhítő és súlyosító körülmények nem szükségképpen „oltják ki” egymást, azok jelentősége, hatása nem csekély eltéréseket mutathat. A legtöbb esetben sokkal nyomatékosabban eshet latba például a büntetlen előélet vagy fiatalabb kor, mint bizonyos bűncselekményi kör – amúgy sem mindig igazolható – „elszaporodottsága”. Időközben erősödött az a felfogás is, ami a jóvátétel, a kártérítés tényét a büntetés mértéke körében is fokozottabban figyelembe vette.

A lassan változó gyakorlat első jelei talán már érzékelhetőek a szabadságvesztés-büntetések súlyát érintő kimutatásokban is.

Az Országos Bírósági Hivatal rendszeres adatgyűjtést folytat a kiszabott szabadságvesztések tartamáról is, s legutóbb a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága is csoportokba sorolta az elítélteket az általuk töltött büntetés tartama szerint.

Nézzük meg ezeket az adatokat.

Az OBH éves adatainak összesítése a következő táblázatba foglalható.²³

Év	Összes végrehajtható szv.	A kiszabott szabadságvesztés mértéke (év)								
		1–2	2–3	3–5	5–8	8–10	10–15	15–20	20–	Éf.
2012	8574	2296	957	770	465	88	65	30	1	30
	%	26,7	11,1	8,9	5,4	1,0	0,7			
2013	8333	2279	1008	793	465	86	75	23	0	31
	%	27,3	12,0	9,5	5,5	1,0	0,9			
2014	8149	2644	1112	909	565	133	80	27	1	27
	%	32,4	13,6	11,1	6,9	1,6	0,9			
2015	11.544	n.a.	1298	1057	599	142	96	25	1	32
			11,2	9,1	6,2	1,2	0,8			
2016	9201	n.a.	1212	1041	562	131	94	25	1	30
			13,1	11,3	6,1	1,4	1,0			

A nem teljesen ellentmondásmentes és sajnos (egyenlőre) csak rövidebb időszakot illetően összeállítható adathalmaz értékelése persze bizonyos óvatosságra kell intsen. Nem találtam magyarázatot például a 2015-ben (az OBH által) kimutatott végrehajtható szabadságvesztések számának drasztikus emelkedésére. Ezt a számot – szemben az előző évek részben eltérő kimutatásaival – a felfüggesztés tényét, illetve mellőzését tartalmazó táblázatok adatai miatt kényszerültem figyelembe venni.²⁴ (Értelemszerűen csak szabadságvesztés felfüggesztéséről lehet szó). 2016-ban ez az adat már ismét visszaállt a korábbi nagyságrendeknek megfelelő számra²⁵

Bár a táblázat az egy évnél rövidebb tartamú szabadságvesztések számát és arányát nem tartalmazza, a meglévő adatok összesítése így is messze jár a 100%-tól, s erre is magyarázatot kell találni. Nehézséget okoz továbbá a „középmérték” alkalmazásával való összevetés a büntetési tételektől eltérő éves bontások folytán.

Sajnos az 1 és 2 év közötti szabadságvesztések 2015-ös és 2016-os adatai nem férhetők hozzá, a kimutatások változása miatt. Ez azért lett volna érdekes, mert a tendenciák így lettek volna teljesebbek, s jó lett volna látni, hogy a következő évek más kategóriákban kimutatható megtorpanása itt is megfigyelhető-e.

E számos hiányosság és ellentmondás mellett, mégis talán annyi következtetés levonható a meglévő adatokból is, hogy 2012 és 2014 között az összes végrehajtható szabadságvesztés lényegében alig változó (enyhén csökkenő) száma mellett, a börtönpopulációt hosszabb távon érdemben leginkább érintő 5 év fölötti büntetésben részesült elítéltek száma folyamatosan nőtt. Ez 2012-ben mintegy 600 fővel emelte az új befogadások számát, a következő években ismét 600, ezután azonban 700, végül több mint 800 fő követke-

²³ Ahogyan a 2. lábjegyzetben jeleztem, az itt szereplő adatok némileg eltérnek a végrehajtható szabadságvesztések éves számának más adatbázisokban rögzített adataitól. (Elképzelhető pl. hogy más időpontban történt az adatok éves zárása.) Mégis helyesnek tartottam, hogy itt egységesen a Hivatal adatait szerepeltessem, remélve, hogy a tendenciák így is kirajzolódnak

²⁴ https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/statisztika2/a_jogeros_hatarozattal_befejezett_buntetoeljarasok_felnott_koru_terheltejnek_megoszlasa_a_fobuntetes_felfuggesztese (2018. augusztus 25.)

²⁵ https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/statisztika2/a_jogeros_hatarozattal_befejezett_buntetoeljarasok_felnott_koru_terheltejnek_megoszlasa_a_fobuntetes_felfuggesztese (2018. augusztus 25.)

zett. A legtöbb kategóriában 2015-től, ám itt csak 2016-ra állt vissza a „régis rend”. A folyamatos korábbi növekedés után végre mintegy 10%-os csökkenés volt kimutatható. A korábbi évek azonban még egy ideig éreztetni fogják a hatásukat, s a tendenciák folytatását befolyásolhatja a rövidebb tartamú szabadságvesztéseket érintő rotáció is. Igen fontos tanulságokkal szolgálhatnak majd az e sorok írásakor még nem publikus 2017-es bírósági adatok is, hiszen ezekből derülhet ki: folytatódik-e a szabadságvesztések hosszának mérsékelt csökkenése.

A Börtönstatisztikai Szemle legfrissebb, 2018-as számában a következő kimutatást tartalmazza a büntetéseket töltő elítéltekről:²⁶

A szabadságvesztést töltők (az ítélet tartama szerint)				
	2016. XII. 31.		2017. XII. 31.	
	Fő	%	Fő	%
1 hónapig	39	0,28,	49	0,36
1-6 hónapig	274	2,00	303	2,24
6 hó - 1 év	949	6,92	875	6,48
1-2 év	2 854	20,80	2 550	18,88
2-3 év	2 090	15,23	2 047	15,15
3-5 év	2 571	18,73	2 558	18,94
5-10 év	3 378	24,62	3 459	25,61
10 év vagy több	1 519	11,07	1 613	11,94
TÉSZ	49	0,35	54	0,40
Összesen	13 723	100	13 508	100

Ahogy az várható volt a „legstabilabb” nagyszámú fogvatartotti réteg az 5 és 10 év közötti szabadságvesztést töltő elítéltek csoportja. Ez a csoport azonban – ha nem veszítette is el az utánpótlását, az utóbbi években a korábbi mértékben már nem is növelte. Minden esetre tanulságos, hogy az öt évnél rövidebb büntetést töltők száma egyetlen év alatt is minden kategóriában csökkent, az öt éven felüli büntetést töltők száma egyelőre még stagnál, vagy csekély méretében növe-

szik. Reménykedjünk, hogy a kedvező folyamatok nem átmenetiek.

További perspektivikus csökkenést jelenthet, hogy a főszabályként 2/3-os feltételes szabadságra bocsátás mind nagyobb arányban érintheti az elítélteket (a legnagyobb számban lévő börtönfokozatúakat is), hiszen a visszaesők száma, aránya (akik csak a büntetés 3/4-e után kerülhetnek ki) nem nő, tehát emiatt nem bővül a hosszabb várakozási időt töltők aránya.²⁷

Bízhatunk abban is, hogy a reintegrációs őrizet is alkalmas lesz arra, hogy kimutatható eredményt produkálni alig képes kirakatintézményből a börtönpopulációt érdemben befolyásoló tényezővé váljon.

Végül az új Büntetőeljárás törvényben pl. az óvadék új szabályozása vagy a letartóztatást helyettesítő intézmények megfelelő alkalmazása tovább csökkentheti a letartóztatások számát és ez is kedvező hatást gyakorolhat a létszámhelyzetre.

Összességében úgy vélem, hogy a börtönnépesség – európai arányokhoz képest is feltétlenül kedvezőtlen alakulása nagyobb részt a 2010-es évek elejének – a „középmérték” útkeresése jegyében zajló – szigorúbb ítélkezési gyakorlatával, s csak elenyésző részben egyéb tényezőkkel (a feltételes szabadságból kizárt elítéltek, elsősorban az erőszakos többszörös visszaesők számának növekedésével, vagy a korábbi szabadulás lehetőségét biztosító BV-bírói gyakorlat esetleges szigorodásával) magyarázható.

Megítélésem szerint a fogvatartotti létszám további bővülését eredményező tényezők hatása – a mai tendenciák valószínű folytatódása mellett – fokozatosan tovább gyengülhet. Ha ez látványos változással rövid időn belül nem jár is, reálisnak tűnik az a prognózis, ami további, kezdetben lassabb csökkenéssel számol. Ez több év távlatában akár az ezres nagyságrendű létszámot is elérheti, elégedettek azonban akkor sem lehetünk. ■

²⁶https://cdn1.fpfis.tech.ec.europa.eu/epale/cdn/farfuture/P8kcGjFdj8ot2v2g3GZMPGL7sScMMZdEdKPj7YogLkA/mtime:1532507669/sites/epale/files/bortonstatisztikai_szemle_2018_1_1.pdf (2018. augusztus 25.)

²⁷ 2015-ben 7164 visszaeső volt a foglyok között, 2016-ban és 2017-ben érdekes módon egyaránt 7153.